

6.6.94

SS

T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı
Yayın Nu: 20

MACAR ASILLI TÜRK TARİHÇİSİ VE ARŞİVİST
LAJOS FEKETE'NİN ARŞİVCİLİĞİMİZDEKİ YERİ

ANKARA - 1994

Proje Yöneticisi

İsmet BİNARK
Devlet Arşivleri Genel Müdürü

Proje Sorumluları

Zeki DİLEK
Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcısı

Musa OKUR
Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanı

Ahmet CEYLAN
Şube Müdürü

Yayına Hazırlayan

Bilge KAYA

Bibliyografik Tarama

Reyhan DEMİREL

Montaj

Mehmet TORUNLAR

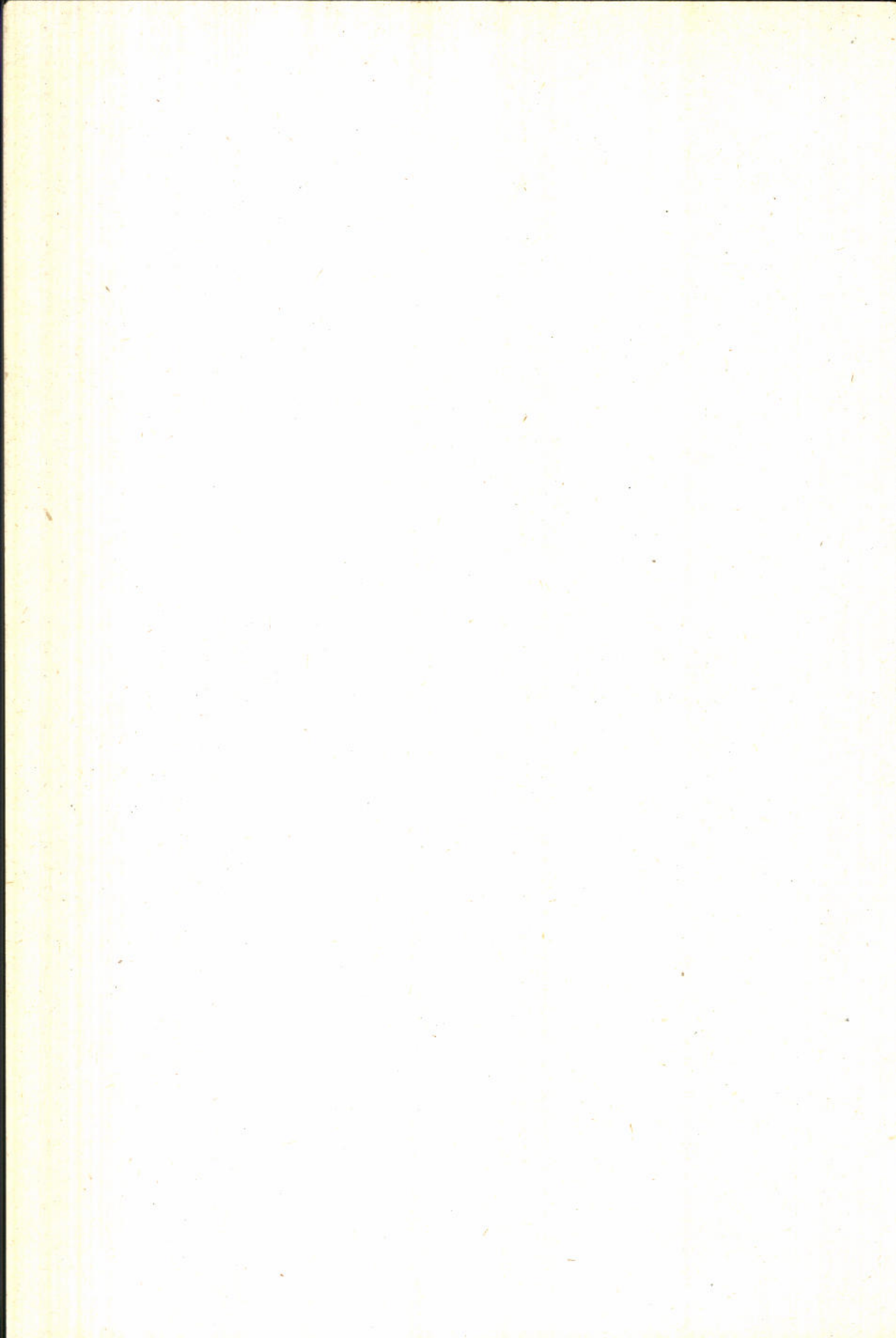
Bilgisayar Dizgi

Aynur YÖNET
Sevgi BULUT

ISBN 975-19-0880-9

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
İvedik Caddesi Nu: 59 06180 Yenimahalle / ANKARA
Telefon: 344 59 09/15 hat

**MACAR ASILLI TÜRK TARİHÇİSİ VE ARŞİVİST
LAJOS FEKETE'NİN ARŞİVCİLİĞİMİZDEKİ YERİ**

SUNUŞ

Her millet bir tarihi mirasın sahibidir. Bu tarihi mirasın çok önemli bir bölümünü arşivler, kütüphaneler, eski eserler gibi maddî ve manevî kültür varlıkları teşkil ederler. Millet olabilme ve kalabilmede, şüphesiz bu kültür varlıklarının büyük yeri ve rolü vardır.

Arşivler bir ülkenin tapu senedi, bir milletin kimliği, hâtıratı, onun bütün varlığı, hakları ve hususiyetleri ile onu geçmişinden bugüne ve bugünüden yarınlarına bağlayan temel dayanağıdır.

Çok köklü ve zengin bir kültüre sahip Türk milleti, tarihinin ve kültürünün arşivlerine de sahiptir. Türk idare ve kültür hayatında, arşivlerin çok eskiye giden tarihi Orta Asya Türklüğü'ne kadar uzanmaktadır. Orta çağların en medenî milletlerinden biri olan Uygur Türkleri'nin şehirlerinde zengin kütüphaneler, resmî daireler, noter ve gümrük teşkilâtı, mahkemeler ve resmî evrakın muhafaza edildiği arşivler bulunmaktaydı.

Anadolu Selçukluları'ndan ve diğer Türk devletlerinden gelen eski bir devlet an'anesi olarak, daha ilk devirlerden itibaren Türklerde arşiv fikrinin mevcut olduğu bilinmektedir.

Osmanlı arşivleri ise, idarî kayıtların devlet eliyle tespit edilip düzenlendiği ve günümüze kadar muhafaza edildiği örnek kuruluşlardır.

Arşivin, bir milletin tarih ve kültür hazinesi olduğunu idrâk eden ecdâdımız, bunun içindir ki, kurduğu arşiv teşkilâtına 'Hazine-i Evrak' adını vermiştir.

Üç kuta üzerinde, çok geniş bir coğrafyada ve altı yüz seneyi aşkın bir zaman diliminde hükümrân olmuş ve çeşitli milletleri bünyesinde barındırmış Osmanlı Devleti'nden, Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal etmiş zengin arşiv

malzemesi yalnız Türkiye'nin değil, bugün müstakil devlet kurmuş çeşitli milletlerin milli ve ortak tarihlerinin tespitinde ve yazılmasında başvurulacak otantik değerdeki tek kaynaktır. Özellikle bütün Balkan, Akdeniz, Kuzey Afrika ve Arap ülkelerine ait ilk elden tarihî kaynaklar Osmanlı arşivlerindedir.

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden devraldığı zengin tarihî mirasla, kemiyet bakımından olduğu kadar, keyfiyet bakımından da bugün dünyanın en zengin arşivlerine sahip sayılı ülkelerinden birisi durumundadır.

Osmanlı dönemi arşiv malzemesine, Millî Mücadele ve Cumhuriyetin ilânından bugüne kadar teşekkül eden, bu devrin bütün tarihini, Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşunu, ilerleyiş yolunda geçirdiği çeşitli safhaları ve elde edilen neticeleri gösteren Cumhuriyet dönemi arşiv malzemesi de ilâve edilecek olursa, Türk arşivlerinin zenginliği, önemi ve değeri ortaya çıkar.

*

Macar asıllı tanınmış Türk tarihçisi ve arşivist, Dr. Lajos Fekete'nin, "Türkiye'de Türk milletinin geçmişinin, arşiv işleri başarı ile çözümlenmedikçe ortaya konulamayacağı fikrinin hâkim bulunması gerekir. Bunun yalnız Türk milleti için değil beynelmilel bilimin çıkarı için de olduğu kabul edilmelidir." şeklindeki görüş ve düşüncesi, arşivlerimizin önem ve değerini çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Arşivlerimiz, herşeyden önce millî kültürümüz ve millî kimliğimiz için elzemdir. İctimaî yapımızdaki çözümleri önleyecek ortak inanç noktalarımızı arşivlerimizde bulacağız. Hayata kavuşturulacak arşiv belgeleri, bu yüce milletin hukuka, hakka ve ilme saygısının ve insan sevgisinin delilleri olacaktır.

Türk milletinin tarihî macerasını ortaya koyabilmek için, arşivlerimizdeki otantik ve orijinal arşiv belgelerinin

mutlaka değ erlendirilmesi ve bugüne kazandırılması sağ lanmalıdır.

Arş iv belgelerinin bugüne kazandırılması, bir bakıma vatan coğrafyasının tapusuna kavuşturulmasıdır.

*

Osmanlı Devleti'nde, yüzyıllar boyunca ve devrinin bürokratik sistemine göre teşekkül eden arş iv malzemesi, XVIII inci yüzyıl ortalarına kadar titizlikle muhafaza edilmiş; bu tarihten sonra araya giren harpler, ihmal, ilgisizlik ve elverişli olmayan muhafaza şartları yüzünden bu dönem arş iv malzemesinin bir kısmı maalesef asırların tahribine uğramış ve tasnifine önem verilmemiştir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi çeşitli tarihlerde tasnif edilmeye çalışılmıştır. Değişik heyet ve kişilerce yürütülen bu tasnif çalışmaları sonucu, 'Hatt-ı hümayûn', 'İrâde', 'Ali Emiri', 'İbnü'l-Emin', 'Muallim Cevdet', 'Kâmil Kepeci' ve 'Maliyeden Müdevver' gibi tasnifler ortaya çıkmıştır.

Başlangıçta, meslekten yetişme arşivistle tarihçinin vazifeleri karıştırılmış, iyi bir tarihçinin iyi bir arşivist olabileceği düşünülmüş olmalı ki, arşiv tasnif heyetlerinin başına Ali Emiri (1918-1921), İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal (1921-1923), Muallim Cevdet İnançalp (1932-1937) gibi zamanın tanınmış tarih, biyografi ve dil üstadları getirilmiş, fakat bu çok âlim zatlar bütün gayretlerine ve iyi niyetlerine rağmen Osmanlı Arşivi'nin ilmî bir yaklaşımla ve arşivcilik prensiplerine uygun olarak tasnifi ve arşiv malzemesinin de düzenli bir şekilde istifadeye sunulması konusunda netice verici bir çalışma yapmaya maalesef muvaffak olamamışlardır. Bunun sebebi, herbiri kendi dalında âlim olan bu şahısların meslekten yetişme arşivist olmadıklarıdır.

*

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki tasniflerin hiçbirinin arşivin bünyesine uymadığı ve arşivcilik prensiplerine ters düştüğü anlaşıncı, arşivin tasnifini yeniden düzenle-

mek üzere, 1936 yılında Macaristan'dan Türk tarihçisi ve aynı zamanda arşiv uzmanı olan Dr. Lajos Fekete getirtilmiştir. 1936-1937 yılları arasında Türkiye'de kalan Fekete, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nin tasnifi ve düzenlenmesi işlerinde çalışmış, eski tasnifleri bir yana bırakarak, arşiv belgelerinin tasnifi ve kodlanması konusunda bütün dünya arşivlerinde uygulanan 'Provenience' tasnif sistemini getirmiştir. Bu tasnif sisteminin esası, kaynakların aslına sadık kalarak, arşiv malzemesinin işlem gördüğü tarihlerdeki aslı düzeni içerisinde parçalanmadan tasnif edilmesidir. Bu tasnif sisteminin gereği olarak, önce arşiv belgelerinin tarihlenmesi yapılmış, daha sonra işlem gördükleri tarihlerdeki bürokratik sisteme göre daire ve kalemleri dikkate alınarak, tasnife tâbi tutulmuşlardır. Dr. Lajos Fekete, bu tasnif sistemi ile ilgili olarak, çeşitli daire ve kalemlerin kodlarını da hazırlamıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde halen 'Fekete Tasnifi' olarak bilinen bu tasnif sisteminin tatbikatına geçmek, ancak 1956 yılında mümkün olabilmektedir. Fekete'nin 1936-1937 yıllarında Türkiye'de bulunduğu dönemde, beraber çalıştığı arşiv görevlilerinden itibar ve destek gördüğü pek söylenemez. Aksine, meslekten olmayan kişilerce çalışmalarının zaman zaman baltalandığı; üstelik hakkında, bu işin ehli olmadığı yolunda bir takım iddiaların yapıldığı da görülmektedir. Ancak, 1956'da Fekete'nin raporları ve çalışmaları esas alınarak, ileri ülkelerin arşivlerinde uygulanan provönans tasnif sisteminin tatbikine geçilebilmiştir. Arada geçen zaman ise kayıp yıllardır.

Dr. Lajos Fekete, 1936-1937 yılları arasında, tasnif ve diğer arşivcilik konularında ve Osmanlı arşiv belgeleri ile bunların neşri konusunda takip edilecek usul ve esaslar hakkında konferanslar vermiş ve yazılar da yazmıştır. Bunun yanı sıra, 'Arşiv Tasnif Talimatnamesi' hazırlayarak, Başbakanlığa sunmuş ve bu talimatnameye göre örnek mahiyette bir katalog da hazırlamıştır.

*

'Macar Asıllı Türk Tarihçisi ve Arşivist Lajos Fekete'nin Arşivciliğimizdeki Yeri' başlık ve konulu bu eserde; Lajos

Fekete'nin biyografisi ve eserleri ile hakkında yazılanların bibliyografyası verilmiş; Fekete'nin Türk arşivcilikindeki yeri anlatılmış ve Türk arşivciliği ile ilgili olarak yapmış olduğu çalışmalara temas edilmiş, bununla ilgili eklere yer verilmiştir. Fekete'den yapılan iktibaslarda herhangi bir düzeltme yapılmamıştır.

Dr. Fekete, Türk arşivlerinde yaptığı inceleme ve araştırmalarını, Türk arşivciliğinin meselelerine dâir görüşlerini 1937 yılında 'A török Levéltárügy' adıyla, 'Levéltári Közlemények' mecmuasında neşretmiştir. Fekete'nin bu mecmuada yayınlanan 'Türk Arşiv İşleri', 'Bulgaristan'da Türk Vesikaları', 'Arşiv Neşriyatının Ehemmiyeti ve Arşivlerin İdaresi', 'Arşiv Mahalli Tertip ve Tanzimi', 'Arşivde Evrakın Yerleştirilmesi' ve 'Avusturya'da Arşiv Meselelerinin Halli ve Arşivlik Evrakın Korunması' adlı makaleleri, Prof. Tayyip Gökbilgin tarafından bilâhare Türkçe'ye tercüme edilmiş ve 1939 yılında 'Arşiv Meseleleri' adıyla kitap haline getirilmiştir.

Fekete, bu eserin ikinci bölümünde Bulgaristan'daki Türk vesikaları hakkında bilgi vermekte ve "Bulgaristandaki Türkçe arşiv materyallerinin bir usul tahdında toplanması ve ilmî surette işlenmesi istikbalin vazifesidir." demektedir. (1)

Bilindiği gibi, 1931 yılında, asla affedilmesi ve unutulması mümkün olmayan bir gaflet neticesi, bilebildiğimiz kadarı ile dünya arşivcilik tarihinde bu konuda tek örnek olarak, çoğu Maliye'ye ait Osmanlı dönemi arşiv malzemesi, millî hâfızamızın bir bölümü, sorumsuz, millî kültür ve şuurdan habersiz bir-iki kişinin gayretiyle Bulgaristan'a hurda kâğıt olarak satılmıştır.

Bilâhare, Bulgaristan'a satılanların hurda kâğıt değil, tarihî arşiv malzemesi olduğu anlaşılmış, Muallim Cevdet ve tarihçi İbrahim Hakkı Konyalı'nın hâdisenin üzerine giden neşriyatı ve müdahaleleri neticesi, işe el konulmuş ve

(1) Bu kitabın 92. sayfasına bakınız.

satılan evrak diplomatik yoldan geri istenmiştir. Bulgarlar, Avusturya'dan uzman getirterek satın aldıkları belgeleri incelemişler ve değerli olanlarla, kendilerini ilgilendirenleri arşiv ve kütüphaneleri için alıkoymuşlardır. Diplomatik yoldan geri istenen evraktan arta kalanlar, iki sene sonra Türkiye'ye iade edilmiştir.

Bulgaristan'a satılan evrak, bugün, aynı zamanda Bulgaristan'ın millî kütüphanesi olan Cyril ve Methodius Kütüphanesi'ndedir. Bulgarlar satın aldıkları Osmanlı arşiv malzemesinin tamamına yakını tasnif etmişler, tahribe uğramış olanların bir kısmını da restore etmişlerdir. (2)

15-19 Şubat 1993 tarihleri arasında Bulgaristan arşivleri, bu arada Cyril ve Methodius Kütüphanesi, bu satırların yazarı tarafından, Devlet Arşivleri Genel Müdürü sıfatıyla resmen ziyaret edilmiş; bu ziyaret sonunda iki ülkenin devlet arşivleri arasında bir 'İşbirliği Protokolü' imzalanmıştır. Bu protokol ile Bulgaristan'a satılan evrak ile Osmanlı hâkimiyetinden kalma belgelerin çoğaltılmış örneklerinin Türkiye'ye geri getirilmesi mümkün olmuştur. Bu protokol çerçevesinde, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'ndan iki uzman, onbeş gün süre ile arşiv belgelerinin miktar, muhteva, muhafaza şekli ve tasnif durumlarını tespit maksadıyla Bulgaristan'a gönderilmişlerdir.

Yapılan tespit ve değerlendirmeler sonucu, belgelerin XV ve XIX. yüzyıllar arasına ait timar, zeamet, vakıf, ahkâm, ehl-i hiref, tersane, yeniçeri ve sipahi ocakları konuları ile

(2) Bulgaristan'a satılan evrak konusunda geniş bilgi için, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün aşağıda bibliyografik künyesi verilen yayınına bakınız.

'Bulgaristan'a Satılan Evrak ve Cumhuriyet Dönemi Arşiv Çalışmaları'. Ankara, 1993, XXXV+604 s.

"T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 19"

ilgili olduğu; bunlar arasında erken döneme ait önemli defterlerin bulunduğu görülmüştür. 1455 yılına ait Bursa'daki Orhan Gazi Vakıfları Defteri bunlar arasında yer almaktadır. Bu defterde, Fâtih döneminin tanınmış âlimlerinden Molla Yegân ve Şemseddin Molla Gürânî'nin, Orhan Gazi Medresesi'nde ders okuttukları görülmektedir.

İlk tespitlerden, belge ve defterlerin tamamının 1,5 milyon civarında olduğu anlaşılmaktadır. Onbeş günlük çalışma neticesinde, değişik fonlardan XV ve XVIII. yüzyıllara ait olmak üzere, 21140 sayfa tutan 113 defterin mikrofilmi, bedeli karşılığında temin edilerek Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'na kazandırılmıştır. Kalan belgelerin tamamının mikrofilmleri temin edilinceye kadar bu çalışmalar sürdürülecektir.

Ayrıca, onbeş günlük süre içerisinde defter fonuna ait fişlerin tamamının kopyaları alınmış olup, düzenlemeye tâbi tutulduktan sonra katalog halinde araştırmacıların hizmetine sunulacaktır.

Yapılan çalışmalar sırasında, 1931 yılında hurda kâğıt olarak satılan belgelerin dışında, Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerine ait 200 adet şer'îye sicili ile Rila Manastırı'nda Osmanlı dönemine ait 18'i padişah fermanı olmak üzere 76 adet belgenin mevcudiyeti de tespit edilmiştir.

Görüleceği üzere, Dr. Lajos Fekete'nin 1937 yılındaki temennisi, aradan geçen 56 yıl sonra tahakkuk etmiştir. Bu mutlu teşebbüsün gerçekleşmesinde bize maddî ve manevî plânda destek veren Başbakanlık Müsteşarı Sayın Dr. Yücel EDİL'e bu vesile ile şükranlarımızı sunuyoruz.

*

Fekete'nin modern arşivcilik alanında ve bir manâda öncülük ettiği çalışmalardan bu yana, çok sevindirici gelişmeler olmuş, millî arşivlerimizin korunması ve değerlendirilmesiyle ilgili her türlü görev, 3056 sayılı Kanunun 2 nci maddesinin (g) fıkrası ile Başbakanlığa ve 11 inci maddesi ile de Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne verilmiş

olup, bununla millî arşivlerimiz konusunda bir reform hareketinin alt yapısı kurulmuştur.

Bu Kanuna dayanılarak, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü modern arşivcilik hizmetlerine uygun olarak yeniden düzenlenmiş, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı İstanbul'da; Cumhuriyet Arşivi ve Dokümantasyon Daire Başkanlıkları ise Ankara'da teşkilâtlandırılmışlardır.

3056 sayılı Kanun; idarî, hukukî ve teknik arşiv uygulamalarına imkân verecek yeni mevzuat düzenlemelerinin yapılmasına ışık tutmuş, zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede, 3473 sayılı 'Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun', 'Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik' ve 89/14269 sayılı 'Devlet Arşivleri'nde İlmî Araştırma ve İnceleme Yapmak, Örnek Almak İsteyen Yerli ve Yabancı Hakikî ve Hükmi Şahısların Tâbi Olacak Esaslar' hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı yürürlüğe konulmuştur.

Bu mevzuat düzenlemeleri ile, millî arşivlerimizin geleceği teminat altına alınmış; devlet arşiv hizmetlerimiz de ilmî arşivciliğin disiplinine bağlanmıştır.

Bugün, yürütülen millî arşiv politikasına uygun olarak, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin, tarihî hakikatlerin ilmin ışığında açıklanması için birinci elden kaynak olarak kullanılması ve daha rasyonel bir şekilde hizmet vermesi; Cumhuriyet dönemi arşivlerinin ise merkezî bir şekilde kontrol altına alınması ve istifadeye sunulması yolundaki reform çalışmaları bir bir gerçekleşmektedir.

Devlet arşiv hizmetlerinin millî seviyede ve köklü bir şekilde ele alınarak, gerekli mevzuat düzenlemeleriyle bir devlet politikası haline getirilmesi, Türk devlet ve millet, kültür ve ilim ve nihayet Türk arşivciliği adına şüphesiz memnuniyet ve gurur verici hizmetlerdir.

Tarihimizin, millî kültürümüzün ve millet hayatımızın her çeşit maddî ve manevî haklarının yazılı senetleri, yur-

dumuzun tapusu, millî varlığımızın geçmişten geleceğe geçiş vasıtası olan arşivlerimizin gereğince muhafaza edilebilmesi, değerlendirilmesi ve istifadeye sunulması konusunda yapılacak her hizmet, dün olduğu gibi, bugün ve yarın da minnet ve şükranla yâdedilecektir.

*

Takdir edileceği üzere, bir mesleğin gelişmesinde meslekî yayınların ve bilgi kaynaklarının önemi ve yeri çok büyüktür.

Arşivcilik ise, bu safhada Türkçe'de başvurulacak yeterli kaynağı bulunmayan bir uzmanlık konusudur.

Arşiv ve arşivcilik konusundaki yerli ve yabancı bilgi kaynaklarının tespiti, derlenmesi ve değerlendirilmesi; bir uzmanlık dalı olan arşivciliğin uzman arşiv personelinin yetiştirilmesinin yanı sıra, devlet arşiv hizmetlerimizin plânlı ve sağlıklı bir şekilde çözümlenmesine ve arşivcilik alanında yapılacak yeni çalışmalara da şüphesiz ışık tutacaktır.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü bu konudaki literatür boşluğunu gidermek amacıyla, söz konusu çalışmayı ilgililerin istifadesine sunmuş bulunmaktadır.

Bu çalışmadan, kurum ve kuruluşların arşiv hizmetlerinde görev ve sorumluluk üstlenmiş her kademedeki yöneticiler ve diğer arşiv personeli büyük ölçüde yararlanacaklardır. Zira, ortaya konan bu çalışma, arşiv personelinin her zaman başvuracağı bir kaynak eser hüviyetindedir.

Ayrıca, bu çalışma, üniversitelerimizin ilgili fakültelelerinde açılmış arşiv ana bilim dallarının akademik personelinin ve öğrencilerinin de başvuracakları bir eser olma özelliğini taşımaktadır.

Diğer taraftan, bu çalışmadan, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü personeli de meslekî bilgilerinin geliştirilmesi ve Türk arşivcilik tarihinin bir döneminin orijinal bilgi ve bel-

gelere dayanarak ortaya konması itibariyle, bir el kitabı olarak azamî ölçüde yararlanacaklardır.

Bütün bunların yanı sıra, bu mütevazî çalışma, tarihî Türk-Macar dostluğuna, kendi ölçüsünde şüphesiz, katkıda bulunacaktır.

Türk ve Macar devlet arşiv idareleri arasında 20 Ekim 1993 tarihinde imzalanan "İşbirliği Protokolü"nün, sadece arşivcilik konusunda değil, diğer alanlarda da dostluk ve yakınlaşmanın başlamasına vesile olması en samimî dileğimiz olacaktır.

Bu arada, Lajos Fekete'nin biyografisi ile bibliyografyasının tamamlanmasına büyük ölçüde yardımcı olan Türk dostu Budapeşte Üniversitesi'nden Türkolog Dr. Sayın Géza Dávid'e de teşekkürlerimizi sunarız.

Bu eserin yayına hazırlanmasında emeği geçen Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi ve Dokümantasyon Daire Başkanlıkları personeline teşekkür eder; ilgililere çalışmalarında rehber olmasını dileriz.

8 Mart 1994

İsmet BİNARK

Devlet Arşivleri Genel Müdürü

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
SUNUŞ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	XV
LAJOS FEKETE'NİN BİYOGRAFİSİ.....	1

BÖLÜMLER:

I. LAJOS FEKETE BİBLİYOGRAFYASI

A- Lajos Fekete'nin Yayınları.....	9
1- Kitaplar.....	9
2- Makaleler.....	11
3- Tebliğler.....	17
B- Lajos Fekete'den Bahseden Kaynaklar.....	19
1- Kitaplar.....	19
2- Makaleler.....	20
3- Tebliğler.....	21

II. LAJOS FEKETE'NİN ARŞİVCİLİĞİMİZDEKİ YERİ

1- Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Tasnif Sistemleri.....	27
2- Lajos Fekete'nin 'Arşivin Ön Vazifeleri' Konulu Konferansı.....	31
3- Lajos Fekete'nin Örnek Bir Arşiv Binası Hakkındaki Görüşleri.....	39
4- Lajos Fekete'nin V. Türk Tarih Kongresi'nde Yapmış Olduğu Konuşma.....	49
5- Lajos Fekete'nin Türk Arşiv Belgelerinin Yayınlanması Hakkındaki Görüşleri.....	56
6- Lajos Fekete'nin 'Ostrogon Sancığı'nın 1570 Yılı Vergi Tahriri' Adlı Eserinin Önsözü.....	60
7- Lajos Fekete'nin 'Arşiv Meseleleri' Adlı Eseri.....	65
Türk Arşiv İşleri.....	65
Bulgaristan'da Türk Vesikaları.....	92
Arşiv Neşriyatının Ehemmiyeti ve Arşivlerin İdaresi...	94

III. LAJOS FEKETE'NİN ARŞİVCİLİĞİMİZ İLE İLGİLİ OLARAK YAPMIŞ OLDUĞU ÇALIŞMALAR

1- Lajos Fekete'nin Osmanlı Arşivleri'nde Çalıştırılması Kararı.....	101
2- Kadro Onayı.....	102
3- Lajos Fekete'nin Arşivlerimizde Yapmış Olduğu İncelemeler.....	103
4- Lajos Fekete'nin Arşivlerimiz Hakkında Sunduğu Raporlar.....	104
5- Lajos Fekete'nin İstanbul Üniversitesi'nde Verdiği Dersler Hakkında Görüşler.....	107
6- Bâbıâli Evrakı'nın Tasnifi Hususunda Alınan Kararlar.....	108
7- Lajos Fekete'nin Raporlarının İncelenmesi Sonucu Alınan Kararlar.....	108
8- Kadro Onayı.....	109
9- Fekete Talimatnâmesi'nin Uygulanması Sonucu Görülen Gelişmeler ve Provönans Tasnif Sistemi.....	110
IV. EKLER.....	115

Ord. Prof. Dr. Lajos FEKETE
12 Haziran 1891 - 16 Mayıs 1969

LAJOS FEKETE'NİN BİYOGRAFİSİ

Macar uyruklu tarihçi ve arşivist Dr. Lajos Fekete (Louis), 12 Haziran 1891 tarihinde Macaristan'ın başkenti Budapeşte'nin kuzey-batısına düşen Komárom Megye iline bağlı Tardos (Tardosbánya) kasabasında doğmuştur. Katolik bir aileye mensup olan Fekete'nin babasının adı Fekete Mihály, annesinin adı Hugyik Katalin'dir. (Ek- 1)

Lajos Fekete, yüksek öğrenimini Budapeşte Pázmány Péter Üniversitesi Tarih ve Latin Filolojisi bölümlerinde sürdürmüştür. 1914 yılında A vármegyei tisztkar a XVI-XVII. században (XVI-XVII. Yüzyıllarda İl İdaresi Görevlileri) başlıklı teziyle doktor olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sırasında subay olarak doğu cephesine sevk edilmiş, alayı ile esir olduktan sonra Sibirya'da Krasnoyarsk yakınlarındaki bir kampa gönderilmiş, burada kendisi gibi esir Osmanlı subaylarıyla tanışarak Türkçe öğrenmiştir. Yazarın Türk tarihi ve belgeleri üzerine yaptığı çalışmalarının temelleri bu esir kampında atılmıştır. Tarihçi ve arşivist Dr. Fekete, Türkiye'ye ilk ziyaretini 1924 yılında yapmıştır. (Ek- 1)

Lajos Fekete, Venedik, Berlin, Dresden, İstanbul gibi şehirlerdeki Türkçe belgeleri incelemiş, bu hususta çeşitli makaleler yazmıştır. Macaristan'da muhafaza edilen Türk kaynaklarını tanıtan, Zichy ailesinin özel koleksiyonu, Debrecen kenti arşivi, Gyöngyös şehri arşivi, Rákóczi-Aspremont ailesinin arşivi ile ilgili yazıları Levéltári Szemle dergisinde yayınlamıştır.

Lajos Fekete, bir süre Budapeşte'de Macaristan Devlet Arşivi'nde çalışmış, kısa zamanda Osmanlı diplomatığı ve paleografyası alanında geniş bilgiye sahip olmuş daha sonraki faaliyetlerinde arşivci, tarihçi ve Türkolog olarak eserler vermiştir. 1937'de Macar Bilimler Akademisi'nin muhabir üyeliğine, 1961'de tam üyeliğine seçilmiştir. 1939'da Türkoloji bölümünde ders vermeye başlamıştır. 1952'de "Ordinaryüs Profesör" sıfatını kazanmıştır. Dr. Fekete, Budapeşte Üniversitesi ve Elte Üniversitesi'nde (Ek- 1) öğretim görevliliği yapmıştır.

1936 yılı sonlarında arşiv uzmanı olarak yurdumuza davet edilen Fekete, 1937 yılında Türk arşivlerinin düzenlenmesi işlerinde çalışmak üzere İstanbul'a gelmiştir. İstanbul ve Ankara'da, arşivlerimizde incelemelerde bulunmuş, Türk arşivleri hakkındaki görüşlerini ve Türkiye'de arşivcilik alanında yapılması gerekenleri, Maarif Vekâleti (Kültür Bakanlığı)'ne sunduğu 18 Şubat 1937 ve 4 Nisan 1937 tarihli

raporlarında, A török Levéltáru (Türk Arşiv İşleri) adlı makalesinde, 28 Nisan 1937 ve 10 Mayıs 1937'de Ankara Halkevi'nde verdiği konferanslarda ifade etmiştir. Fekete'nin 1937 yılında arşivlerimiz hakkında yapmış olduğu incelemelerin neticeleri, Türk arşivlerinin o yıllardaki durumu ve o güne kadar arşivlerimizle ilgili olarak yapılmış çalışmalar hakkında geniş bilgi vermektedir.

Dr. Fekete'nin 1926'da basılan *Einführung in die osmanisch-türkische Diplomatie der türkischen Botmässigkeit in Ungarn* (Macaristan'da Türk Egemenliği Döneminde Osmanlı-Türk Diplomasisine Giriş) adlı paleografik eseri; 1924-1925 yıllarında Zichy Ailesi'nin özel arşivi, Debrecen ve Gyöngyös arşivlerindeki Türkçe toplu belgeler, Dresden, Berlin ve Rákóczi-Aspremont arşivlerinde yaptığı inceleme ve derlemeleri ihtiva eder. Yayınlandığında büyük ilgi uyandıran bu eseri, 1932'de basılan ve Prens Nikolaus Esterházy'nin aile arşivindeki belgeleri ihtiva eden *Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nicolaus Esterházy 1606-1645* (Palatinus Miklós Esterházy'nin arşivindeki Türkçe belgeler 1606-1645) adlı eser takip etmiştir. Eserde XVII. yüzyılın önde gelen Macar asilzade ailesinin eline geçen Osmanlı belgelerinden dikkate değer olanlarının transkripsiyonunu ve Almanca çevirisini, diğer kısmının ise özetini vermiştir. Bu çalışma, Türk kamu idaresi ile XVII. yüzyıl Osmanlı - Macar münasebetlerine ışık tutması açısından ayrı bir değer taşır. (1)

Dr. Lajos Fekete, 1939 yılında da inceleme yapmak için Türkiye'de bulunmuştur. (Ek- 1) A török levéltáru adıyla yazdığı "Türk arşiv işleri, Bulgaristan'da Türk vesikaları, Arşiv neşriyatının ehemmiyeti ve arşivlerin idaresi, Arşiv mahalli tertip ve tanzimi, Arşivde evrakın yerleştirilmesi, Avusturya'da arşiv meselelerinin halli ve arşivlik evrakın korunması" bölümlerini ihtiva eden yazıları, Tayyip Gökbilgin tarafından "Arşiv Meseleleri" adıyla Türkçe'ye çevrilerek Devlet Basımevi'nde Maarif Vekâleti neşriyatı olarak 1939 yılında yayınlanmıştır.

1943'de basılan *Az esztergomi szandzsák 1570. évi adóösszeírása* (Ostrogon Sancağı'nın 1570 yılı vergi tahriri) adlı eserin önsözü Sadrettin Karatay tarafından Türkçe'ye çevrilerek, 1945 yılında *Belleten* dergisinde yayınlanmıştır. Bu eserle Türk vergi tahrirlerinin bilinen değeri gözler önüne serilmektedir. Sadrettin Karatay, Anadolu'nun Osmanlı dönemine ait tarihinin, ancak bu vergi tahrirleri

(1) Osmanlı-Türk diplomatikası el kitabı, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 1993, 86. s.

yayınlanıp tarihçilerin eline verildiği zaman gerçek yönüyle ortaya çıkacağını belirterek "... bu vergi tahrirlerinin ışığı altında Anadolu'nun Osmanlı devrine ait tarihini tamamıyla başka bir renkte göreceğimize şüphe yoktur." demektedir. (2)

Dr. Lajos Fekete'nin, *Budapest a törökkorban (Türk Devrinde Budapeşte)* adlı eseri 1944'te basılmıştır. Eser, Macar başkenti ve Türk beylerbeyliği merkezi olan Buda ve daha sonra Buda ile birleşen Pest ile Obuda adlı iki şehrin Osmanlı dönemindeki tarihinin, zengin arşiv malzemesine dayanan renkli tasvirini ihtiva etmektedir. Yazarın diğer bir çalışması da, *Die Siyaqat-Schrift in der türkischen Franzverwaltung (Türk Maliye Idaresinde Kullanılan Siyakat Yazısı)*'dur. İki cilt olarak 1955 yılında Budapeşte'de yayınlanmıştır. Yazar, eserin giriş kısmında siyakat yazısının kaldırılış tarihi olan yaklaşık 1880 tarihine kadarki gelişmeleri ayrıntılarıyla incelemiştir. Eserde yer alan çoğunlukla malî hüviyette olan belgeler Macaristan, Türkiye, Suriye, Mısır ve Balkanları ilgilendirmektedir. Eser, 104 adet belgenin fotoğrafını, çevirilerini ve açıklamalarını ihtiva etmektedir. (3)

Dr. Lajos Fekete, Türk Tarih Kurumu'nun 25. kuruluş yıldönümünü kutlamak için 12-17 Nisan 1956'da Ankara'da toplanan 'V. Türk Tarih Kongresi'ne katılmak üzere, 13 Nisan 1956'da Ankara'ya gelmiş, "Macaristan'da Türk Tarih Kaynakları Üzerinde Yapılan Araştırmalar ve İstikbale Ait Plânlar" (4) konulu bir konuşma yapmıştır. Ankara'da beş gün kaldıktan sonra, 19 Nisan 1956'da İstanbul'a gitmiş, 21 Nisan 1956'da Türkiye'den ayrılmıştır. Daha sonraki Türkiye ziyaretini, 'VI. Türk Tarih Kongresi'ne katılmak amacıyla 18 Ekim ve 2 Kasım 1961 tarihlerinde gerçekleştirmiştir. Dr. Fekete bu kongrede, "Türk Devrinde Budin'de Latinler" konulu tebliğ sunmuştur.

Dr. Fekete, Gyula Káldy-Nagy ile birlikte *Rechnungsbücher türkischer Finanzstellen in Buda (Ofen) 1550-1580 (Budin'de Türk*

(2) Lajos Fekete: Türk vergi tahrirleri / çev. Sadrettin Karatay. *Belleten*, Nisan 1947, 299. s.

(3) Osmanlı-Türk diplomatikası el kitabı, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 1993, 86, 142. ss.

(4) Lajos Fekete: Macaristan'da Türk tarih kaynakları üzerinde yapılan araştırmalar ve istikbale ait plânlar, *Türk Tarih Kongresi (V.: 12-17 Nisan 1956: Ankara)*. 1960, 464-477. ss.

Maliye Teşkilâtının Hesap Defterleri, 1550-1580) adlı eserini 1962'de yayınlamıştır.

Dr. Lajos Fekete'nin Türk arşivleri konusunda birçok yazısı vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

A velencei állami Levéltár Magyar vonatkozású Fetihnámei (Fetihnâmelere Dâir İnceleme) isimli makalesinde 1543, 1566, 1569 ve 1600 tarihlerini taşıyan dört belgenin çevirisi yer almaktadır. Makale 1927 yılında *Levéltári Közlemények*'te yayınlanmıştır. Diğer yazıları: *A török Levéltárügy (Türk Arşivi Problemi)* [*Levéltári Közlemények* 1937], *L'édition des chartes turques et ses problèmes* (Türk belgelerinin yayınlanması ve problemleri) [*Körösi Csoma-Archivum*, 1939]. Bu yazı Tayyip Gökbilgin tarafından 1941 yılında Türkçe'ye tercüme edilmiş ve *Belleten* dergisinde yayınlanmıştır. *Über Archivalien und Archivwesen in der Türkei* (Türkiye'de arşiv belgeleri ve arşivcilik üzerine) adlı makalesi ise "*Acta Orientalia Hungarica*"da, 1953'de yayınlanmıştır.

Fekete'nin, Türk kaynak ve belgelerine istinaden Türk tarihi ile ilgili olarak yaptığı neşriyatın bir kısmı aşağıda gösterilmiştir: *Az oszmánli-török nyelv hódoltságkori magyar Jövevényszavai* (Osmanlı Türk dilinin hâkimiyet devri Macar unsurları) [*Magyar Nyelv*, 1929], *Török birtokrendszer a hódolt Magyarországon*, Roma'da *Il sistema dei possedimenti nell'Ungheria sottomessa ai Turchi* adı altında çıkmıştır. *Párhuzam az isztambuli és a budai ügyvitel között* (İstanbul ve Budin muamelâtı arasında karşılaştırma) [*Levéltári Közlemények*, 1941]. *Ofener Kaufleute zur Zeit der Türkenherrschaft* (Türk hâkimiyeti devrinde Budin tüccarları) [*Die Welt des Islâms*, 1941]; *A Balkán népei a török állam életében* (Türk Devleti'nin hayatında Balkan Milletleri) [Budapeşte, 1943]; *Das Fethname über die Schlacht bei Varna* (Varna muharebesi fetihnâmesi) [*Byzantinoslavica* 1953]; *Osmanlı Türkleri ve Macarlar* [*Belleten*, 1947]; *Gül Baba et le Bektâşî derg'âh de Bude* (Gül Baba ve Budin Bektâşî dergâhı) [*Acta Orientalia Hungarica*, 1954] *Das Haus eines türkischen Herrn von der Provinz im 16. Jahrhundert* (16. yüzyılda taşralı bir Türk beyinin evi) [*Studia Historica*, 1960].

Dr. Lajos Fekete'nin eserleri hakkında, bu kitabın "*Lajos Fekete Bibliyografyası*" başlıklı bölümünde daha geniş bilgi verilmiştir.

Dr. Fekete, Türkiye'ye son olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin daveti üzerine, 8 Mayıs 1965'te, eşi Anália Rozália Fekete ile birlikte gelmiştir. (Ek- 1)

Türk ve Macar tarihi, arşivleri ve arşivcilik konularında yapmış olduğu çalışmalarla büyük ün kazanan bilim adamı Dr. Lajos Fekete, Türk Tarih Kurumu *Şeref Üyelğine* seçilmiş olup, ülkesinde de *Kossuth Ödülüne* lâyık görülmüştür.

Prof. Dr. Lajos Fekete, 1966 yılında emekliye ayrılmış, üç yıl sonra 16 Mayıs 1969 tarihinde 78 yaşında iken başkent Budapeşte'de vefat etmiş, kendi isteği üzerine Jászberény şehrinde toprağa verilmiştir.

I. BÖLÜM
LAJOS FEKETE BİBLİYOGRAFYASI

A- LAJOS FEKETE'NİN YAYINLARI

1- Kitaplar

A vármegyei tisztikar a XVI-XVII. században / Lajos Fekete. - Budapest: Attila - Nyomda, 1914. - 92 s. - (Bölcsészeti - doktori értekezés.)

Bevezetés a hódoltság török diplomatikájába (A Magyar Királyi Országos Levéltár Kiadványai. Szerkeszti dr. Csánki Dezső) / Lajos Fekete, Első füzet. - Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1926. - LXII, 34 s.: 16 pl.

Einführung in die osmanisch-türkischen diplomatie der Türkischen Botmässigkeit in Ungarn (Macaristan'da Türk egemenliği dönemi Türk diplomasisine giriş) / Lajos Fekete. - Budapest: Königliche Ungarische Universitätsdruckerei, 1926. - 1. lfg: LXVIII, 35 s. - (Veröffentlichungen des Königlichen Ungarischen Staatsarchivs)

Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterházy (1606-1645) (Palatinus Miklos Esterhazy'nin arşivindeki Türkçe belgeler 1606-1645) / Lajos Fekete.-Budapest: Druck der Königlichen Ungarischen Universitätsdruckerei, 1932. - LXXI, 503 s.: 10 pl.

Arşivin ön vazifeleri / Lajos Fekete. - Ankara: Başvekâlet Matbaası, 1937. - 15 s.

"Ankara Halkevi'nde, 28.4.1937 tarihinde Budapeşte Üniversitesi Türk Tarihi Privat Doçentlerinden Arşivist Dr. Fekete Lajos tarafından verilen konferanstır."

Arşiv binasına dair / Lajos Fekete. - Ankara: Başvekâlet Matbaası, 1937. - 14 s.

"Ankara Halkevi'nde, 10.5.1937 tarihinde Budapeşte Üniversitesi Türk Tarihi Privat Doçentlerinden Arşivist Dr. Fekete Lajos tarafından verilen konferanstır."

Arşiv meseleleri / Lajos Fekete; çev. M. Tayyib Gökbilgin. - İstanbul: Devlet Basımevi, 1939. - 149 s.

Török birtokrendszer a bódolt Magyarországon: székfoglaló értekezés / Lajos Fekete.-Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1940. - 23 s. - (Értekezések a Történeti Tudományok Köreiből. XXV. kötet-9. szám)

A törökkori Vác egy XVI. századi összeírás alapján (XVI. yüzyıla ait bir tahrir göre Türk devrinde Vác) / Lajos Fekete. - Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, 1942. - 88 s. - (Értekezések a Történeti Tudományok Köréből. XXVI. kötet - 1. szám)

A Balkán népei a török állam életében (Türk Devletinin yaşamında Balkan ulusları) / Lajos Fekete. - Budapest: A Magyar Külügyi Társaság Kiadványai, 1943. - 10 s.

Az Esztergomi szandzsák 1570. évi adóösszeírása (Esztergon sancağının 1570 tarihli tahrir defteri) / Lajos Fekete. - Budapest: Athenaeum, 1943. - 197 s.: 10 pl, 1 hrt.
"Magyar Történettudományi Intézet"

Budapest a törökkorban (Türk devrinde Budapeşte) / Lajos Fekete. - Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1944. - 460 s.

Magyarság, törökség: két világnézet bajvivői / Lajos Fekete. - Budapest: Fővárosi Nyomda, 1947. - 23 s. - (A Magyar Keleti Társaság Kiadványai - Acta Societatis Hungaricae Orientalis; 13.)

Die Siyâqat-Schrift in der türkischen Finanzverwaltung. Beitrag zur türkischen Paläographie mit 104 Tafeln (Türk mali yönetiminde siyâkat yazısı) / Lajos Fekete. - Budapest: Akadémiai Kiadó, 1955. - 2 Bd. 910 s.: 104 pl. - (Bibliotheca Orientalis Hungarica; 7)

Das Heim eines türkischen Herrn von der Provinz im XVI. Jahrhundert (XVI. yüzyılda taşralı bir Türk beyinin evi) / Lajos Fekete. - Budapest: Akadémiai Kiadó, 1960. - 30 s. - (Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae; 29)

Budai török számadáskönyvek (1550-1580) / Lajos Fekete, Gyula Káldy-Nagy. - Budapest: Akadémiai Kiadó, 1962. - 658 s.
"A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete"

Rechnungsbücher türkischer Finanzstellen in Buda (Ofen) 1550-1580. Türkischer Text / Herausgegeben von Lajos Fekete, Gyula Káldy-Nagy. - Budapest: Akadémiai Kiadó, 1962. - 838 s. - (Institutum Historicum Academiae Scientiarum Hungaricae)

Szülejmán szultán / Lajos Fekete. - Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967. - 121 s. - (Életek és korok 2.)

A Hatvani szandzsák 1550. évi adó összeírása / Lajos Fekete. - Jászberény: Jász Múzeum, 1968. - 89 s.: 12 pl, 1 hrt.

Buda and Pest under Turkish Rule / Lajos Fekete, yay. Gy[ula] Káldy-Nagy. - Budapest: Turkish Department of the Loránd Eötvös University, 1976. - 102 s. - (Studia Turco-Hungarica; III)

Einführung in die persische Paläographie. 101 persische Dokumente / Lajos Fekete; Aus dem Nachlaß des Verfassers herausgegeben von G. Hazai. - Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977. - 594 s.: 242 pl.

Budapest története a török korban / Lajos Fekete, Lajos Nagy. - Budapest története II. - Budapest: Akadémiai Kiadó, 1973. - 335-436. ss.; yeni baskı Budapest: Akadémiai Kiadó, 1986. - 110 s.

A hódoltság török levéltári forrásai nyomában / Lajos Fekete. - Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, 1993. - 484 s. "Lajos Fekete'nin daha önce çıkan 12 Macarca makalesinin yeniden yayınlanması"

2- Makaleler

Wissenschaftliche Nachrichten aus Konstantinopler Tageszeitungen / Lajos Fekete. *Körösi Csoma-Archivum*, (1), 1921, 173-177. ss.

Osmanisch parkan / Lajos Fekete. *Körösi Csoma-Archivum*, (1), 1921-1925, 384-388. ss.

Hírlapi szemle Törökországból / Lajos Fekete. *Hadtörténelmi Közlemények*, (23-24), 1923, 493-495. ss.

A krími tatárok helyzete és törekvései / Lajos Fekete. *Turán*, (6), 1923, 44-47. ss.

Hódoltsághoz oszmánli-török helyneveink / Lajos Fekete. *Századok*, (58), 1924, 614-626. ss.

Sztambul és a törökök kultúrprogrammja / Lajos Fekete. *Napkelet*, (4), 1924, 372-374. ss.

Török iratok a gr. Zichy-család birtokában / Lajos Fekete. *Levéltári Közlemények*, (2), 1924, 70-85. ss.

Debrecen város levéltárának török oklevelei / Lajos Fekete. *Levéltári Közlemények*, (3), 1925, 42-67. ss.

Mehmed Chalife 'Tárich'-ja az 1625-1664. évek eseményeiről / Lajos Fekete. *Hadtörténelmi Közlemények*, (26), 1925, 387-427. ss.

Memâlik-Osmanijede kral Rakodži ve tevâbi'i / Ahmed Refik; tanıtım: Lajos Fekete. *Levéltári Közlemények*, (3), 1925, 269-273. ss.

Sztambuli benyomások / Lajos Fekete. *Napkelet*, (5), 1925, 396-401. ss.

A török oklevelek nyelvezete és forrásértéke / Lajos Fekete. *Levéltári Közlemények*, (3), 1925, 206-224. ss.

Osmanische Urkunden in türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts / Friedrich Kraelitz; tanıtım: Lajos Fekete. *Körösi Csoma-Archivum*, (2), 1926, 162 - 165. ss.

A Velencei Állami Levéltár 'documenti turchi' c. gyűjteménye / Lajos Fekete. *Levéltári Közlemények*, (4), 1926, 130-138. ss.

A Velencei Állami Levéltár magyar vonatkozású fethnāméi / Lajos Fekete. *Levéltári Közlemények*, (4), 1926, 139-157. ss.

Igék oszmánli-török tulajdonnevekben / Lajos Fekete. *Magyar Nyelv*, (23), 1927, 284-288. ss.

Türkiijede mültedžiler mes'elesi. Madžar ve leh mültedžileri. Kőşut. Rusja ve Avstriaia karsi türk sıjāseti. Türkiije, Ingiltere ve Fransa i'tilāfı (1849-1851) / Ahmet Refik; tanıtım: Lajos Fekete. *Levéltári Közlemények*, (5), 1927, 320-323. ss.

A berlini és drezdai gyűjtemények török levéltári anyaga / Lajos Fekete. *Levéltári Közlemények*, (6), 1928, 259 - 305. ss.; (7), 1929, 55 - 106. ss.

A hódoltság-kori törökség Magyarországra vonatkozó földrajzi ismeretei / Lajos Fekete. *Hadtörténelmi Közlemények*, (31), 1930, 1-17, 134-154. ss.

Az oszmánli-török nyelv hódoltságkori magyar jövevényszavai (Osmanlıcanın Türk egemenliği zamanına ait Macar alıntı kelimeleri) / Lajos Fekete. *Magyar Nyelv*, (26), 1930, 257-265. ss.

Számnevekkel alakult oszmánli-török helynevek (Sayı adlarıyla kurulmuş Osmanlı Türk yer adları) / Lajos Fekete. - *Magyar Nyelv*, (26), 1930, 33-43. ss.

Gyöngyös város levéltárának török iratai / Lajos Fekete. *Levéltári Közlemények*, (10), 1932, 287-318. ss.; (11), 1933, 93-104. ss.

Das Archiv des Bosniaken Osman Pascha / Franz Babinger; tanítım: Lajos Fekete. *Levéltári Közlemények*, (11), 1933, 148-152. ss.

Gyakorlati török szótár / János Pastinszky; tanítım: Lajos Fekete. *Revue des Etudes Hongroises*, (8-11), 1933, 111-112. ss.

Osmanlı devrinde Türkiye madenleri / Ahmed Refik; tanítım: Lajos Fekete. *Századok*, (67), 1933, 352-353. ss.

Die Sendung des polnischen Gesandten Stadnicki and die Pforte: 1733-1737 / Helmuth Scheel; tanítım: Lajos Fekete. *Századok*, (67), 1933, 479-480. ss.

Festschrift Georg Jacob zum siebzigsten Geburtstag 26 Mai 1932 / Yay: Theodor Menzel; tanítım: Lajos Fekete. *Századok*, (68), 1934, 253-255. ss.

Törtel mint személynév / Lajos Fekete. *Magyar Nyelv*, (30), 1934, 50-51. ss.

Hidzri onbirindži asırda Istanbul hājātı 1000-1100 / Ahmed Refik; tanítım: Lajos Fekete. *Századok*, (69), 1935, 478-484. ss.

A Rákóczi-Aspremont-levéltár török iratai / Lajos Fekete. *Levéltári Közlemények*, (13), 1935, 123-157. ss.

Arşiv nedir? / Hamit Koşay; tanítım: Lajos Fekete. *Levéltári Közlemények*, (14), 1936, 296-297. ss.

Le commerce à Buda au temps des Turcs / Lajos Fekete. *Nouvelle Revue de Hongrie*, (55), 1936, 321-331. ss.

Iran Şahlarının iki Türkçe mektubu / Lajos Fekete. *Türkiyat Mecmuası*, (5), 1936, 269-274. ss.

Moanat: a budai Sas-hegy török neve (Buda'daki Sas tepesinin Türk adı) / Lajos Fekete. *Nyelvtudományi Közlemények*, (50), 1936, 71-78. ss.

Testrészekkel alakult helynevek az oszmánli-törökben / Lajos Fekete. *Magyar Nyelv*, (32), 1936, 288-291. ss.

A török levéltárügy (Türk arşiv problemi) / Lajos Fekete. *Levéltári Közlemények*, (15), 1937, 20-47. ss.

Buda, Pest és Óbuda Polgári lakos sága 1547-ben és 1580-ban. / Lajos Fekete. *Tanulmányok Budapest múltjából*, (6), 1938, 116-136. ss.

Budavár 1684-ik évi ostroma / Lajos Fekete. *Hadtörténelmi Közlemények*, (39), 1938, 77-105, 205-228. ss.

L'édition des chartes turques et ses problèmes (Türk belgelerinin yayımlanması ve problemleri) / Lajos Fekete. *Körösi Csoma-Archivum*, Supplement (1), 1939, 503-514. ss.

Karácson Imre élete és művei (1863-1911). Halálának 25. évfordulója alkalmából / István Bene; tanítım: Lajos Fekete. *Századok*, (73), 1939, 102. s.

Az új Törökország: Atatürk halálára / Lajos Fekete. *Magyar Szemle*, (35), 1939, 62-69. ss.

Il sistema dei possedimenti nell'Ungheria sottomessa ai Turchi / Lajos Fekete. *Annali del R. Istituto Superiore Orientale di Napoli. Nuova Serie*, (1), 1940, 103-116. ss.

Où sont les frontières de l'Europe sud-orientale? / Lajos Fekete. *Nouvelle Revue de Hongrie*, (63), 1940, 365-373. ss.

Székesfehérvár / Lajos Fekete. *Magyar Nyelv*, (36), 1940, 316-318. ss.

Yeni Türkiye / Lajos Fekete; çev. Tayyib Gökbilgin. *Türk Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, (4), 1940, 1 - 6. ss.

Mohomedán vallási és szellemi élet a törökkori Budán / Lajos Fekete. *Tanulmányok Budapest Múltjából*, (9), 1941, 1-23. ss.

Ofener Kaufleute zur Zeit der Türkenherrschaft (Türk hâkimiyeti devrinde Budin tüccarları) / Lajos Fekete. *Festschrift F. Giese. Die Welt des Islams. Sonderband*, 1941, 98-108. ss.

Osmanische Reichsgeschichte und balkanische Volksgeschichte / Georg Stadtmüller; tanítım: Lajos Fekete. *Századok*, (75), 1941, 203-207. ss.

Párhuzam az isztanbuli és budai török hivatali ügyvitel között (İstanbul ve Budin resmî muamelâtı arasındaki karşılaştırma) / Lajos Fekete. *Levéltári Közlemények*, (18-19), 1941, 208-222. ss.

Türk vesikalarının neşri ve bu işin arzettiği meseleler / Lajos Fekete; çev. M. Tayyib Gökbilgin. *Belleten*, 5 (20), Birinci teşrin 1941, 607-616. ss.

Balkánkutatás és török történetkutatás / Lajos Fekete. *Magyar Szemle*, (44), 1943, 140-144. ss.

Un chapitre de la vie religieuse mahométane / Lajos Fekete. *Nouvelle Revue de Hongrie*, (69), 1943, 319-328. ss.

Les documents historiques turcs hors de Turquie / Lajos Fekete. *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, (59), 1946, 37-38. ss.

Türk vergi tahrirleri / Lajos Fekete; çev. Sadrettin Karatay. *Belleten*, 11 (42), Nisan 1947, 299-328. ss.

Osmanlı Türkleri ve Macarlar 1366-1699 / Lajos Fekete. - *Belleten*, 13 (52), 1949, 663-744. ss.

Adalékok a grúzok XVI. századi történetéhez / Lajos Fekete. *A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv-és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei*, (1), 1950, 307-317. ss.

Zur Geschichte der Grusiner des 16. Jahrhunderts / Lajos Fekete. *Acta Orientalia (Academiae Scientiarum Hungaricae)*, (1), 1950-1951, 93-133. ss.: 8 pl.

Podarki sultana Abdulchamida I. imperatrice Ekaterine II. / Lajos Fekete. *Acta Orientalia (Academiae Scientiarum Hungaricae)*, (2), 1952, 1-18. ss.: 3 pl.

Das Fethnâme über die Schlacht bei Varna zur kritik Feridüns. (Varna muharebesi fetihnamesi) / Lajos Fekete. *Byzantinoslavica*, (14), 1953, 258-270. ss.

Über Archivalien und Archivwesen in der Türkei / Lajos Fekete. *Acta Orientalia (Academiae Scientiarum Hungaricae)*, (3), 1953, 179-206. ss.

Gül-Baba et le bektāšī derk'āh de Buda / Lajos Fekete. *Acta Orientalia (Academiae Scientiarum Hungaricae)*, (4), 1954, 1-18. ss.

A siyāqat irástípus a török pénzügyigazgatásban / Lajos Fekete. *A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv-és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei*, (8), 1956, 1-83. ss.

Zarys dyplomatyki osmansko-tureckej / Ananiasz Zajaczkowski, Jan Reychman; tanítum: Lajos Fekete. *Orientalistische Literaturzeitung*, (51), 1956, 539-543. ss.

Arbeiten der grusinischen Orientalistik auf dem Gebiete der türkischen und persischen Paläographie und die Frage der Formel *sözümüz* / Lajos Fekete. *Acta Orientalia (Academiae Scientiarum Hungaricae)*, (7), 1957, 1-20. ss.

Beszámoló az 1956. évi török történelmi kongresszusról. (Ankara 1956. ápr. 12-17.) / Lajos Fekete. *A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv-és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei*, (10), 1957, 405-413. ss.

Bulgária török nyelvjárásainak felosztásához / Gyula Németh. *A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv-és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei*, (10), 1957, 1-60. ss.
"Konu ile ilgili görüşler: Lajos Fekete a.g.e. 66-69. ss."

Egy vidéki török úr otthona a XVI. században / Lajos Fekete. *A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv-és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei*, (15), 1959, 87-106. ss.

Eine Konksription von den Jassen in Ungarn aus dem Jahre 1550 / Lajos Fekete. *Acta Orientalia (Academiae Scientiarum Hungaricae)*, (11), 1960, 115-143. ss.

A barátom barátja: barátom... / Lajos Fekete. *Magyar Nyelv*, (57), 1961, 475-477. ss.

Hozzászólás a török nyelvű történeti források kiadásának kérdéséhez / Lajos Fekete. *Századok*, (95), 1961, 211-212. ss.

Latinok a XVI. századi Budán / Lajos Fekete. *Magyar Nyelv*, (57), 1961, 20-25. ss.

Török nyelvű forráskiadásaink kérdéséhez / Lajos Fekete. *Magyar Nyelv*, (57), 1961, 319-325. ss.

Untersuchungen zum islamischen Kanzleiwesen an Hand turkmenischer und safawidischer Urkunden / Herbert Busse; tanítom: Lajos Fekete. *Der Islam*, (36), 1961, 289-296. ss.

Beiname (*laqab*), Personennamen (*isim*) und Apposition (*na't*) in den Ofner muqāṭa'a Deftern / Lajos Fekete. *Acta Orientalia (Academiae Scientiarum Hungaricae)*, (15), 1962, 97-109. ss.

A fethnāméről / Lajos Fekete. *A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv-és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei*, (19), 1962, 65-117. ss.

Jelentés az 1961. október 20-26-án Ankarában megtartott török történelmi kongresszusról / Lajos Fekete. *Magyar Nyelv*, (58), 1962, 520-523. ss.

K problematike vyberu a výdávania tureckých prameňov / Lajos Fekete. *Historický časopis*, (10), 1962, 90-100. ss.

Macaristan'da Türklerin mülk sistemi / Lajos Fekete. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 12 (16), Eylül [1962], 25-42. ss.

Budapest élete a törökkorban / Lajos Fekete. *Magvető*, (1), 1964, 312-327. ss.

La vie à Budapest sous la domination turque (1541-1686) / Lajos Fekete. *Journal of World History*, (8), 1964, 525-547. ss.

Mit Zahlwörtern gebildete osmanisch-türkische Ortsnamen / Lajos Fekete. *Acta Orientalia (Academiae Scientiarum Hungaricae)*, (18), 1965, 61-71. ss.

XVI. yüzyılda taşralı bir Türk efendisinin evi / Lajos Fekete; çev. Sadrettin Karatay. *Belleten*, 29 (116), Ekim 1965, 615-638. ss.

Drug moego druga-moy drug / Lajos Fekete. *Slavica: Annales Instituti Philologiae Slavicae Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth Nominatae*, (8), 1968, 69-72. ss.

Osmanisch-Türkische Chrestomathie (Osmanlıca-Türkçe okuma kitabı) / R. F. Kreutel; tanıtım: Lajos Fekete. *Orientalistische Literaturzeitung*, (63), 1968, 580-581. ss.

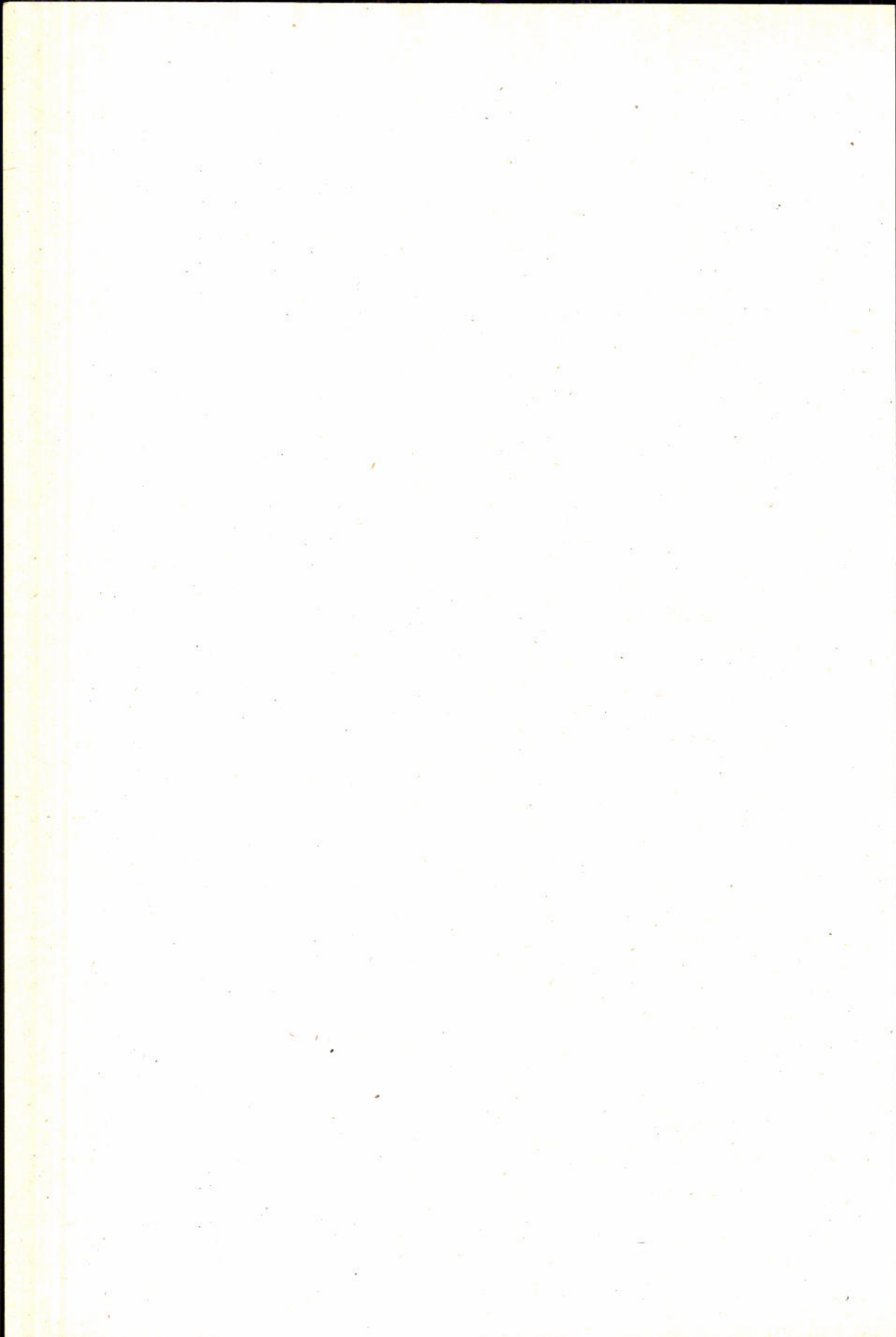
Krajište Isa-bega Ishakovića. Zbirni katastarski popis iz 1455. godine / Hazim Šabanović; tanıtım: Lajos Fekete. *Oriens*, (21-22), 1968-69, 474-476. ss.

XVI. yüzyılda taşralı bir Türk efendi evi / Lajos Fekete; çev. M. Tayyib Gökbilgin. *Belleten*, 43 (170), Nisan 1979, 457-480. ss.

3- Tebliğler

Doqüz-a törökben és a perzsában / Lajos Fekete. - *Emlékkönyv Pais Dezső hetvenedik születésnapjára* (yay: Géza Bárczi, Loránd Benkő). - Budapest: Akadémiai Kiadó, 1956.- 647-652. ss.

Berât/ Lajos Fekete. - *The Encyclopaedia of Islam. New Edition*, I. - London-Leiden: Brill, 1960. - 1170-1171. ss.

B- LAJOS FEKETE'DEN BAHSEDEDEN KAYNAKLAR

1- Kitaplar

Ana Britannica genel kültür ansiklopedisi / ed. Philip W. Goetz... [vb.]. - İstanbul: Ana Yayıncılık ve Encyclopedia Britannica, 1986. - 8.c.: 486. s.

Arşiv ve arşivcilik bilgileri / İsmet Binark. - Ankara: Başbakanlık, 1980. - XXIV, 245 s. - (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı yayın no. 3. Gn.no. 049)
[Kitabın 31-32. ve 222-223. sayfalarında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Başbakanlık arşivi kılavuzu / Atilla Çetin. - İstanbul: 1979. - 171 s.
[Kitabın 4-5. sayfalarında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Başbakanlık Osmanlı Arşivi tasnif talimatnamesi. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - XIII, 169 s. - (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı yayın nu. 8)
[Kitabın VI-VII. sayfalarında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Bulgaristan'a satılan evrak ve cumhuriyet dönemi arşiv çalışmaları / haz. Mehmet Torunlar, Erol Çelik. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XXXV, 604 s. - (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı yayın nu. 19)
[Kitabın 76-79., 404-513. sayfalarında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Personeli hizmetiçi eğitimi ders notları, 5 Ekim - 3 Aralık 1992, İstanbul. - İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XXXII, 409 s. - (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yayın nu. 1)
[Kitabın 312-313., 338. sayfalarında Fekete'den bahsedilmektedir.]

İslâm ansiklopedisi. - İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992. - 5.c.: 124. s.

Meydan - Larousse: Büyük lûgat ve ansiklopedi. - İstanbul: Meydan Yayınevi, 1981. - 4.c.: 561. s.

Muhteva bakımından Başvekalet Arşivi / Midhat Sertoğlu. - Ankara: Ankara Üniversitesi, 1955. - (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi yayın no. 103)
[Kitabın 71. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Osmanlı tarihi yazarları: Biyografi ve bibliyografi / M. Orhan Bayrak. - [İstanbul]: Osmanlı Yayınevi, 1982.
[Kitabın 248. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Osmanlı - Türk diplomatikası el kitabı = Handbook of Ottoman Turkish diplomatics / Jan Reyckman, Ananiasz Zajackowski, gnşl. ing. çev. Andrew S. Ehrenkreutz, çev. Mehmet Fethi Atay. - İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - 257 s. - (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı yayın nu. 10)
[Kitabın 1., 7-8., 13-14., 20-21., 24., 35., 62., 86., 92., 121., 142., 151., 165-167., 173., 175., 179. ve 238. sayfalarında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Türk ansiklopedisi. - Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 1981-1984. - 16.c.: 200-201. ss.

Türk ve dünya ünlüleri ansiklopedisi: Kişiler, dönemler, akımlar, yapıtlar. - İstanbul: Milliyet Yayınları, 1983 - 1985. - 10.c.: 2110-2111. ss.

Türkiye maarif tarihi/ Osman Ergin. - İstanbul: Eser Matbaası, 1977. - 5 c. (2228 s).
[Kitabın 75-102., 157 ve 165. sayfalarında Fekete'den bahsedilmektedir.]

2- Makaleler

Arşiv tarihimize ait kaynaklar / İsmet Binark. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 29 (4), 1980, 254-259. ss.
[Makalenin 255. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Arşivcilik eğitimi, çeşitli ülkelerde arşivci yetiştirilmesi konusunda yapılmış çalışmalar ve ülkemizdeki durum / İsmet Binark. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 29 (3), 1980, 150-172. ss.
[Makalenin 167. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Arşivlerimizin durumu ve problemleri / Turgut Işıksal. *Türk Kültürü*, 10 (119), Eylül 1972, 1196-1207. ss.
[Makalenin 1205. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Bâb-ı Âli evrak odası Sâdâret evrakı ve provenance sisteminin uygulanması / Eşref Eşrefoğlu. *Tarih Enstitüsü Dergisi*, (7-8), 1977, 225-232. ss.

[Makalenin 229. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Başbakanlık Arşivi'nde uygulanan tasnif sistemi ve kullanılan kotlar / Atilâ Çetin. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, (31), Mart 1977, 235-268. ss.

[Makalenin 236-237. sayfalarında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Macar Devlet Arşivi ve tarihçesi / Tayyib Gökbilgin. *Belleten*, 3 (1-2), 1939, 447-457. ss.

[Makalenin 455. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Millî arşiv davamız üzerine / Bilal N. Şimşir. *Türk Kültürü*, 4 (47), Eylül 1966, 1027-1035. ss.

[Makalenin 1033. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

3- Tebliğler

Arşivlerimizin önem ve değeri ve Osmanlı Devleti döneminde arşivlerimizin ıslahı ile ilgili olarak yapılmış çalışmalar / İsmet Binark. - İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Araştırmaları Merkezi, 1986. - 155-162 s.

"Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi İstanbul 23-28 Eylül 1985: Tebliğler III. Türk Tarihi cilt 1"den ayrı basımdır."

[Tebliğin 162. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Arşivlerle ilgili mevzuat çalışmaları ve öneriler / İsmet Binark. - *Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu (Mayıs 1985: İstanbul)*. - İstanbul: Türk Arap İlişkileri İnceleme Vakfı, 1985. - 215-248. ss.

[Tebliğin 235. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Avrupa arşivler ve kütüphanelerinde tarihimizi ilgilendiren bazı vesikalar ve kaynaklar / Akdes Nimet Kurat. *Türk Tarih Kongresi (III.: 15-20 Kasım 1943: Ankara)*. - Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1948. - 661-676. ss.

[Tebliğin 661. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Balkanlar ve batıda Osmanlı tarihiyle ilgili arşivler / İlber Ortaylı. - *Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu (Mayıs 1985: İstanbul)*. - İstanbul: Türk Arap İlişkileri İnceleme Vakfı, 1985. - 195-199. ss.

[Tebliğin 196. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Başbakanlık Osmanlı Arşivi tasnif faaliyetlerine bakış ve analitik tasnif çalışmaları / Yusuf İhsan Genç. - *Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı personeli hizmetiçi eğitimi ders notları*. - İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - 305-326. ss.

[Tebliğin 313. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde tasnifi yapılan fonlar hakkında genel bilgi; nezâretler dönemine ait fonlar ve evrakı / Mustafa Bayrak, Haydar Hepsev. - *Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı personeli hizmetiçi eğitimi ders notları*. - İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - 335-364. ss.

[Tebliğin 338. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin tanıtımı ve tarihçesi, provönans tasnif sisteminin Osmanlı Arşivi'nde uygulanması / Necati Aktaş. - *Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı personeli hizmetiçi eğitimi ders notları*. - 1993. - 75-86. ss.

[Tebliğin 83. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Eski vesaik ilmi / H. Scheel. - *Türk Tarih Kongresi (II.: 20-25 Eylül 1937: İstanbul)*. - İstanbul: Türk Tarih Kurumu, 1943. - 666-673. ss.

[Tebliğin 669. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Kongre Başkanı Faik Reşit Unat'ın kapanış söylevi / Faik Reşit Unat. - *Türk Tarih Kongresi (VI.: 20-26 Ekim 1961: Ankara)*. - Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1967. - 619-620. ss.

[Tebliğin 620. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Macaristan'ın Türk hakimiyeti devrinden kalma mimarî ve sanat eserleri / Fehér Géza. - *Türk Tarih Kongresi (VI.: 20-26 Ekim 1961: Ankara)*. - Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1967. - 472-473. ss.

[Tebliğin 472. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Macaristan'ın Türk hakimiyeti devrinden kalma mimarî ve zanaat eserleri / Fehér Géza. - *Türk Tarih Kongresi (VI.: 20-26 Ekim 1961: Ankara)*. - Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1967. - 265-270. ss.

[Tebliğin 265. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Mustafa Reşit Paşa ve Türk arşivciliği. / Salahaddin Elker. - *Türk Tarih Kongresi (IV.: 10-14 Kasım 1948: Ankara)*. - Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1952. - 182-189. ss.

[Tebliğin 188. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

XVI-XVII. asırlarda Kuzey Macaristan hudut boylarında Osmanlı hakimiyetinin karakteri / Vojtech Kopcan. - *Türk Tarih Kongresi (VII.: 25-29 Eylül 1970: Ankara)*. - Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1973. - 618-625. ss.

[Tebliğin 619. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

XV. yüzyıl sonlarında Macar-Türk diplomatik ilişkileri üzerine / Georg Hazai. - *Türk Tarih Kongresi (VII.: 25-29 Eylül 1970: Ankara)*. - Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1973. - 596-601. ss.

[Tebliğin 596. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Osmanlı araştırmalarında arşivlerin yeri / Nejat Göyünç. - *Osmanlı Arşivleri ve Araştırmaları Sempozyumu (Mayıs 1985: İstanbul)*. - İstanbul: Türk-Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı, 1985. - 53-60. ss.

[Tebliğin 57. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Osmanlı arşivlerine dış dünyadaki ilgi / Neşet Çağatay. - *Osmanlı Arşivleri ve Araştırmaları Sempozyumu (Mayıs 1985: İstanbul)*. - İstanbul: Türk-Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı, 1985. - 173-180. ss.

[Tebliğin 174. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Osmanlı dışişleri arşivleri / Bilâl N. Şimşir. - *Osmanlı Arşivleri ve Araştırmaları Sempozyumu (Mayıs 1985: İstanbul)*. - İstanbul: Türk-Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı, 1985. - 95-116. ss.

[Tebliğin 115. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Romanya tarihine ait Türk kaynakları: Bunların önemi ve yayınlama meselesi / Mihail Guboğlu. - *Türk Tarih Kongresi (VII.: 25-29 Eylül 1970: Ankara)*. - Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1973. - 493-507. ss.

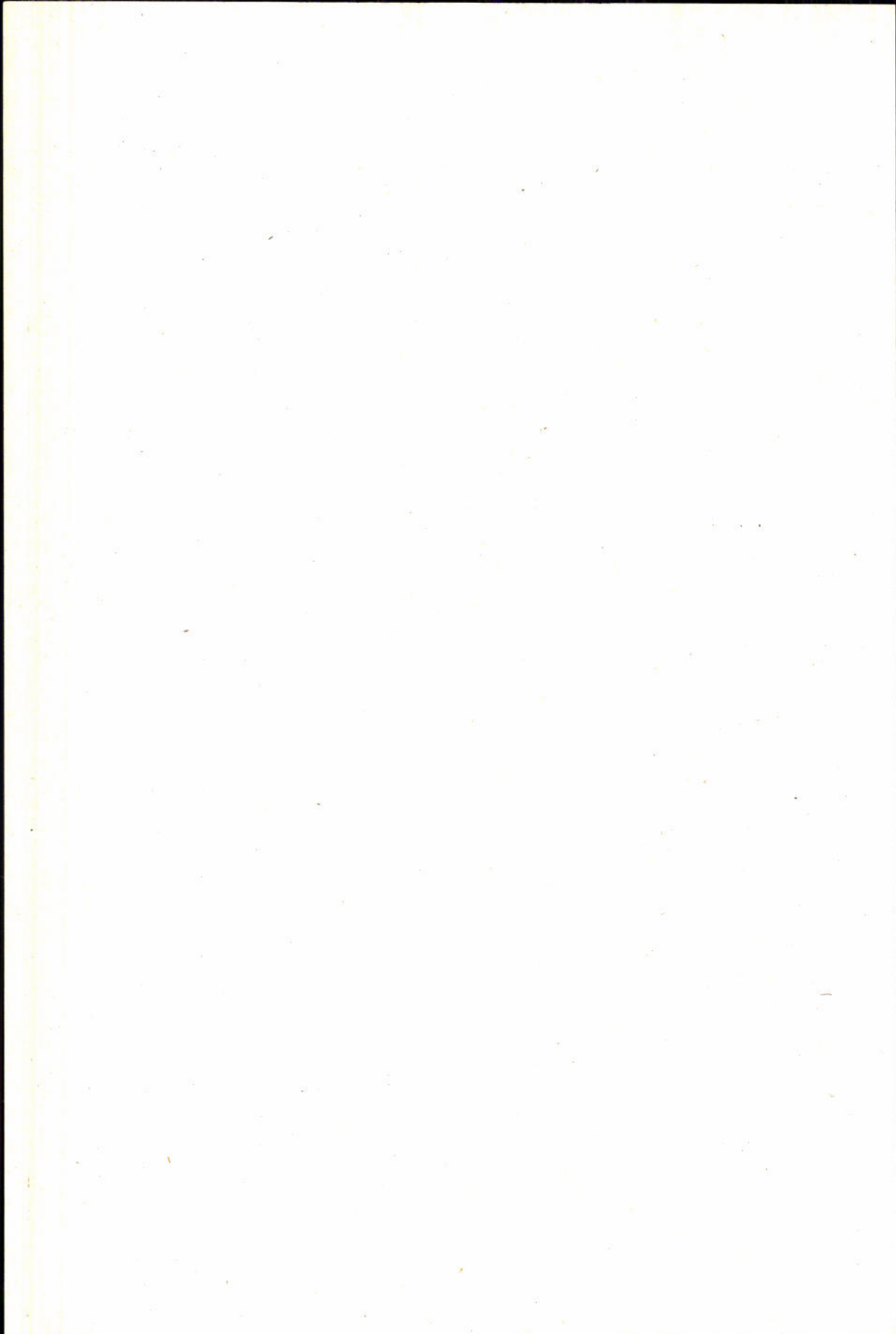
[Tebliğin 507. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi / Ülkü Altındağ. - *Osmanlı Arşivleri ve Araştırmaları Sempozyumu (Mayıs 1985: İstanbul)*. - İstanbul: Türk-Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı, 1985. - 117-120. ss.

[Tebliğin 117. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

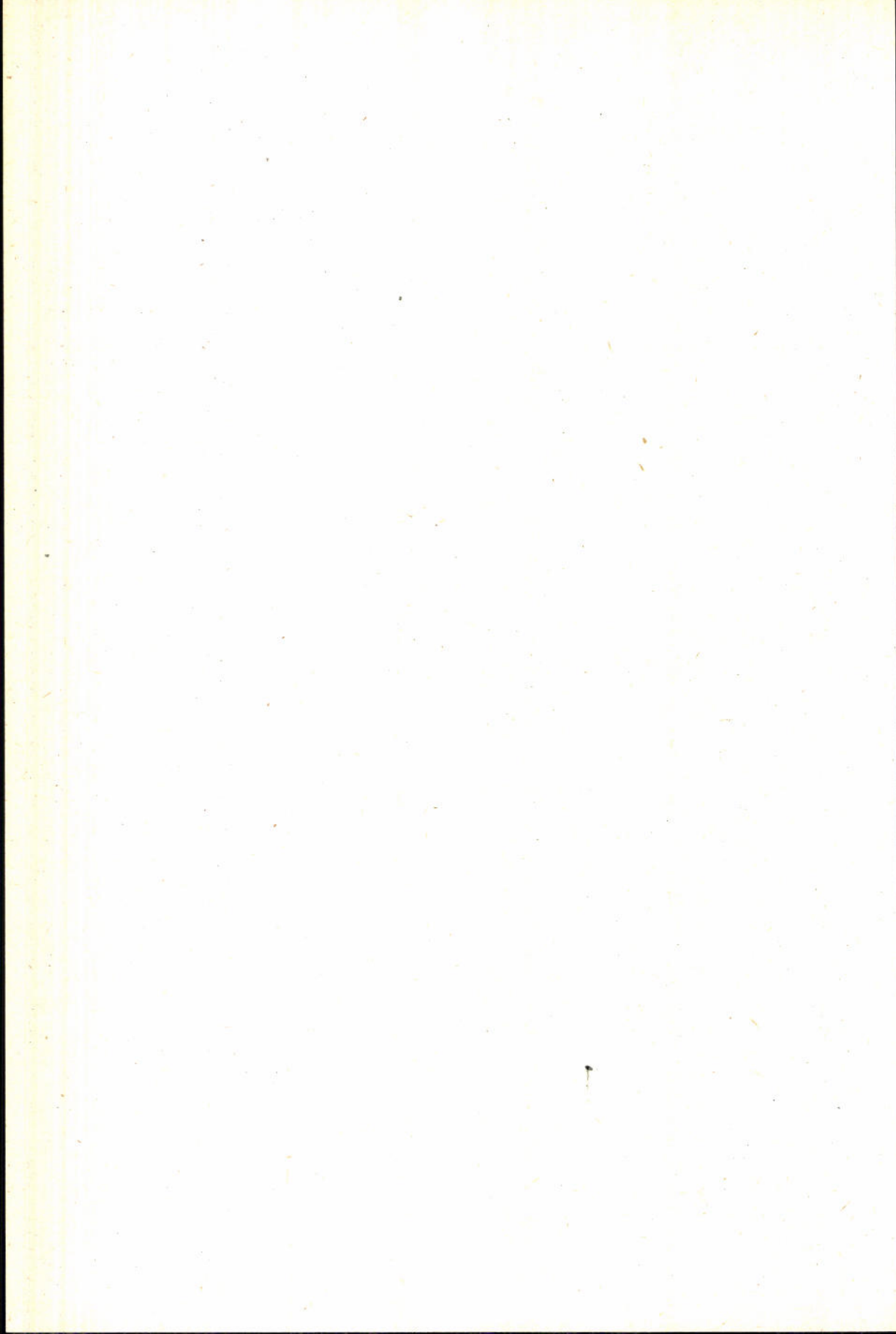
Yurdumuzda müzeler nasıl kuruldu. Neler yapıldı? Neler yapılması gerekli? / Tahsin Öz. - *Türk Tarih Kongresi (VII.: 25-29 Eylül 1970: Ankara)*. - Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1973. - 951-960. ss.

[Tebliğin 954. sayfasında Fekete'den bahsedilmektedir.]

II. BÖLÜM

LAJOS FEKETE'NİN ARŞİVCİLİĞİMİZDEKİ YERİ

1- Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Tasnif Sistemleri

Türk tarihi ve arşivleri üzerine araştırma ve incelemelerde bulunan Dr. Lajos Fekete'nin, Türkçe ve yabancı dillerde pek çok eseri yayınlanmıştır. Yazar eserlerinde, asırlar boyu Osmanlı hâkimiyetinde kalıp bugün müstakil devlet kurmuş olan yirmiden fazla milletin, bu dönemlerine ait tarihî kaynaklarını İstanbul kütüphaneleri ile Türk arşivlerinde aramaları gerektiğini belirtmiştir.

Dr. Fekete, 1937 yılında Türkiye'ye gelerek İstanbul ve Ankara'daki arşivlerimizde incelemelerde bulunmuştur. Arşivlerimizin o dönemdeki durumunu ve yapılması gerekenleri, hazırladığı raporlarda, Ankara Halkevi'nde vermiş olduğu konferanslarda ve '*Arşiv Meseleleri*' adıyla Türkçe'ye çevirilen eserinde dile getirmiştir.

Fekete, Osmanlı arşivlerinde uygulanmış olan tasniflerin arşiv tasnif sistemlerine ters düştüğünü; arşiv malzemesinin, teşekkül ettiği safhadaki bütünlüğünü bozmadan, aslı düzenine uygun şekilde tasnif edilmesi gerektiğini belirtmiş ve Türk arşivlerinde provönans sisteminin tatbiki işine, önce defter tasnifiyle başlanmasını tavsiye etmiştir. Çünkü 'arşivin yardımcı kitapları' olan defterler müteferrik evrakın aslı düzenini gösterir. Defterler sınıflarına göre ve tarih sırasıyla tasnif edilmelidir. Böylece müteferrik evrakın ait olduğu kalemler tespit olunur ve herhangi bir mesele hakkında cereyan eden muamele (madencilik, yollar, köprüler, sular vb.) toplu bir halde, sistemli bir tetkike esas teşkil edecek şekilde bulunup çıkarılabilir. Eski idare teşkilâtının bilinmemesi, provönans sisteminin uygulanmasında karşılaşılan zorluktur. Ancak bu eksiklik arşiv malzemelerinden faydalanılarak telâfi edilebilir. (5)

Dr. Fekete'nin 1937 yılında uygulamaya çalıştığı provönans sistemi, zamanın arşiv görevlileri tarafından beğenilmemiştir. Türk evrakını görmesinin mahzurlu olduğu, Osmanlı Türkçesi'ni iyi bilmediği ileri sürülen Fekete, sistemin Türk arşivlerinde uygulanması işini yarım bırakarak ülkesine dönmüştür. Ancak yaptığı çalışmalarla Türk arşivlerinde provönans prensibinin temelini atmıştır.

Bu bölümde Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde uygulanmış tasnifler hakkında bilgi verilerek, Fekete'nin "*Arşivin Ön Vazifeleri*" ve "*Arşiv*

(5) Ankara Halkevi'nde 28.4.2937 tarihinde Budapeşte Üniversitesi Türk Tarihi Privat Doçentlerinden Arşivist Dr. Fekete Lajos tarafından verilen konferans I. Ankara, 1937, 9. s.

Binasına Dair" konulu konferansları, dilimize tercüme edilmiş Türk tarihini ve arşivini ilgilendiren yazıları ve "*Arşiv Meseleleri*" adlı eseri incelenmiştir.

Osmanlı Devleti'nde, Selçuklular ve diğer Müslüman Türk devletlerinden gelen, eski bir devlet ve bürokrasi geleneği olarak, ilk devirlerden itibaren arşiv fikrinin ve yazışmaları, önemli kayıtları koruma duygusunun mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Bugün yirmiden fazla devletin kurulduğu, geniş topraklara sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nda, arşiv fikri çok eski tarihlere kadar uzanmaktadır. Bütün Yakın ve Orta Doğu ülkeleri içinde Osmanlı arşivleri, idarî kayıtların devlet eliyle tespit edilip düzenlendiği, günümüze kadar muhafaza edildiği örnek kuruluşlardır.

Ancak, asırlar boyunca normal bürokratik yollarla teşekkül etmiş evrakın bir kısmı, gerileme dönemini de içine alan XVIII. asır ortalarından sonra ihmal edilmiş bir hâlde, bakımsız ve elverişli olmayan muhafaza şartları yüzünden tahribe uğramıştır. (6)

XIX. asırda, devlet kayıtlarının daha iyi şartlarda muhafazası için zaman zaman çeşitli tedbirlere başvurulmuştur. Bu tedbirlerin en önemlilerinden birisi, ülkemizde modern anlamda arşivcilik teşebbüsünün başlangıcı sayabileceğimiz, 1845'de Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun merkez teşkilâtına ait Divan-ı Hümayun, Bâb-ı Âsafi ve Bâb-ı Defteri kayıt ve vesikalarını bir araya toplattırarak Hazine-i Evrak'ı kurdurmasıdır. Daha sonra, İmparatorluğun sona ermesiyle, çeşitli mülgâ nezaretlerin ve bazı devlet dairelerinin arşiv malzemelerinin Hazine-i Evrak'a devri ile buradaki arşiv malzemesi zenginleşmiştir. (7)

Osmanlı Devleti'nden, günümüze intikal eden Hazine-i Evrak'a ait belgeler, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne tasnif edilmiş ve meseleleri halledilmiş olarak devredilmemiştir.

(6) İsmet Binark: Cumhuriyet döneminde arşiv hizmetlerinin geliştirilmesi konusunda yapılmış çalışmalar ve Cumhuriyet Arşivi, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991, 15-19. ss.

(7) İsmet Binark: Arşiv ve arşivcilik bilgileri, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1980, 28-29. ss.

Birbiriyle irtibatsız, dağınık ve tasnif edilmemiş hâlde olan milyonlarca evrakla beraber, bugünkü tasnif usûllerine uymayan evrakın da mevcut olması, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki tasnif işinin önemini artırmaktadır. (8)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi çeşitli tarihlerde tasnif edilmeye çalışılmış, değişik kişi ve heyetlerce yürütülen bu tasnif çalışmaları sonucu, Ali Emiri, İbnülemin, Muallim Cevdet, Kâmil Kepeci, Hatt-ı Hümayun, İrade, Maliyeden Müdevver gibi tasnifler ortaya çıkmıştır. (9)

Bunlardan Tarihçi Ali Emiri başkanlığında bir heyet tarafından yapılan tasnif olması sebebiyle Ali Emiri Tasnifi adını alan tasnif, 1918-1921 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna tekaddüm eden beylikler döneminden başlamak üzere, Abdülhamit zamanına kadar olan vesikaları ihtiva eder. Bu tasnif 53 katalog olarak araştır-maya açıktır. (10)

Devlet teşkilâtı ve işlemleri esas alınarak yapılan 1921-1925 yılları arasında uygulanan İbnülemin Tasnifi'nde belgeler konularına göre 23 anabashlık altında tertip edilmiştir. İbnülemin Tasnifi XV-XIX. yüzyılları ihtiva etmektedir. Bu tasnif usûlünün araştırmaya açık halde, 29 ciltlik katalogu bulunmaktadır.

8 Ekim 1932 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararıyla, Muallim Cevdet'in başkanlığında yeni bir tasnif heyeti oluşturuldu. Kilisli Muallim Rifat, emekli bazı devlet memurları ve tarih meraklısı bazı kimseler bu heyette yer aldı. Bir iki kişi dışında işinde uzman personel yoktu. Muallim Cevdet 1935'te istifa ederek ayrıldığı hâlde tasnif 1937'ye kadar devam etti. (11)

(8) Başbakanlık Osmanlı Arşivi tasnif talimatnâmesi, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992, 1. s.

(9) İsmet Binark: Arşiv ve arşivcilik bilgileri, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1980, 30. s.

(10) Başbakanlık Osmanlı Arşivi rehberi, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992, 393. s.

(11) Necati Aktaş, Yusuf Halaçoğlu: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İslâm ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, c.5: 124. s.

1932-1937 yılları arasında yapılan Cevdet Tasnifi, esas itibariyle İbnülemin Tasnifi'nin aynı olmakla beraber bu tasnifte gruplar 17 konu başlığı altında toplanmıştır. Belgeler önce çeşitli konulara bölünerek birbirlerinden ayrılmıştır. Ancak konulara ayrılan bu belgeler kendi içinde kronolojik bir şekilde kataloglara geçirilmemiştir. Neticede, hicri 960-1322, miladi 1553-1904 tarihlerini ihtiva eden çeşitli konulardaki belgeler için 34 ciltlik katalog serisi hazırlanmıştır.

Cevdet Tasnifi'ne ait kataloglardan Askeriye, Bahriye, Darphane, Eyâlât-ı Mümtâze, İktisat, Nâfia ve Timar fonlarının 15 cilt hâlinde indeksleri hazırlanmıştır. (12)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, defterlerden oluşan tasnifler de önemli bir yer tutar. Arşiv Görevlisi Kâmil Kepeci başkanlığında bir ekip tarafından meydana getirilen Kâmil Kepeci Tasnifi, çoğu Maliye kalemlerine ait defterlerden meydana gelir. Bu tasnifte ayrıca Divân-ı Hümâyûn kalemlerine, Bâb-ı Âsâfi'ye ait defterler de yer almaktadır. Ancak Bâb-ı Defteri'ye ait defterler çoğunluktadır. Defterler ait oldukları kalemler dikkate alınarak tasnif edilmiştir.

Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi genel olarak I. Mahmut'dan II. Mahmut devrinin sonuna kadarki hatt-ı hümâyûnları ihtivâ eder. Sayıları az olmakla beraber bu devir öncesi ve sonrasına ait hatt-ı hümâyûnlar da bulunmaktadır. Bu tasnifin kronolojik sıra takip etmeyen, karışık şekilde Lâtin harfleriyle hazırlanmış katalogları mevcuttur. Bu fonun 5 ve 6. ciltlerinin indeksi yapılmıştır.

Diğer önemli bir tasnif de İrade Tasnifi'dir. 1255-1309 (1839-1891) tarihleri arasındaki irâdeler Dahiliye, Hariciye, Meclis-i Vâlâ, Meclis-i Mahsus ve Şurâ-yı Devlet olmak üzere beş bölüm altında toplanmıştır. İrâdeler, nezâretlere ve önemli devlet dairelerine göre tertip edilmiştir.

Maliye'den devralınan Fatih devri ile XX. yüzyıl arasında teşekkül etmiş defterler "Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifi" adıyla tasnif edilmiştir.

Başlangıçta fişler hâlinde araştırmaya açılan fonun Fatih dönemin-den 1689 yılına kadar olan 6959 adet defteri, 25 cilt hâlinde kataloga raptedilmiştir. (13)

(12) Başbakanlık Osmanlı Arşivi rehberi, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992, 396-397. ss.

(13) Necati Aktaş, Yusuf Halaçoğlu: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İslâm ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, c.5: 125. s.

Ancak, zamanla bu tasniflerin hiçbirisinin arşiv bünyesine uymadığı ve arşivcilik prensiplerine ters düştüğü anlaşılmıştır. Cumhuriyetin kuruluş dönemlerinde, zamanın hükûmetince 12.1.1935 tarih ve 2/1849 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnâmesi hazırlanmıştır. Bu kararnâme ile, Ankara'da modern arşivcilik hizmetlerinin gerektirdiği bir arşiv binası yapılmasını sağlamak amacıyla komisyon kurulmasına ve arşiv uzmanı yetiştirmek üzere hukuk fakültesi veya üniversitelerin tarih bölümü mezunu gençlerinden bir kaçının Avrupa'ya gönderilmesine karar verilmiştir. (Ek- 2)

Bundan sonra, Macaristan'dan Türk tarihçisi ve arşivist Dr. Lajos Fekete davet edilmiş, ülkemizde bulunduğu süre içerisinde İstanbul ve Ankara'daki arşivlerimizde incelemelerde bulunmuş, Başbakanlık Arşivi ile Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde çalışmalarını sürdürmüş, belgelerin tasnifi ve kodlanması konusunda, provönans sistemini getirmiştir. Başbakanlık Arşivi için hazırladığı talimatnâme ile bu tasnif sistemi dahilinde yapılacak tasnif esaslarını ve işleyiş tarzını tespit etmiş, çeşitli dairelere ve kalemlere ait kodları hazırlamıştır. Dr. Lajos Fekete ayrıca Türk tarihi ve arşivcilik hakkında dersler ve konferanslar vermiştir.

2- Lajos Fekete'nin 'Arşivin Ön Vazifeleri' Konulu Konferansı

Ankara Halkevi'nde 28 Nisan 1937 tarihinde verdiği "Arşivin Ön Vazifeleri" konulu konferansında,⁽¹⁴⁾ yukarıda kısaca izah etmiş olduğumuz "arşivlerimizdeki tasnif sistemleri" hakkındaki görüşünü şu şekilde ifade eder:

.....
"Türk arşiv işleri ile muvazzaf bulunduğum zamandan beri, arşiv hususunda gerek resmî mehafilden, gerek hususî şahıslardan, büyük bir alâka ve Türk tarih tetkikâtının müstakbel inkişafı namına, ümid verici bir kalkınma müşahede ettim. Arşiv teşkil etmek arzusu, kat'idir ve umumidir, ortada bir tereddüt ve kararsızlık, arşivi teşkil etmek hususunda değil, ancak tasnif müşkülâtının halli şekilleri etrafında mevcut bulunmaktadır. Bu hususta tesadüf edilen, halli matlub en mühim mes'eale, ötedenberi Hazinei Evrak Tasnif Heyetinin, yukarıda bütün arşivlerin ana kaidesi olarak zikrettiğimiz, proveniencia kaidesinin hilâfına, tamamen sun'î ve aklî bir tasnif usulünü ihtiyar etmiş

(14) Ankara Halkevi'nde 28.4.1937 tarihinde Budapeşte Üniversitesi Türk Tarihi Privat Doçentlerinden Arşivist Dr. Fekete Lajos tarafından verilen konferans I, Ankara, 1937, 1-15. ss.

olmasıdır. Türk Arşivinin, umumî vaziyeti hakkında, bu kanaatımı söylemeği vazife olarak kabul etmiş olduğumdan, tasnif usulü hakkındaki düşüncelerimi de söylemem lâzım gelir. Bu hususun alenen açılmasını lüzumlu ve faideli bulmaktayım. Fakat her şeyden evvel tekrar edeyim ki, sözüm tasnif usulü hakkındadır, yoksa Tasnif Heyetinin kıymetli azalarına dokunmak benden uzak düşer.

Tasnif usulü- bilindiği gibi- evrakı zannolunan ehemmiyetine göre iki dereceye ve, «birinci dereceden» olarak hükmedilen evrakı, muhteviyatına göre on yedi sınıfa tasnif ediyor. Sınıflar Devlet idaresi şubelerinin faaliyet nevileridir: Adliye, Askeri, Bahriye, Belediye, Dahiliye, Darphane, Evkaf, Eyalâtı Mümtaze, Hariciye, Maarif, Maliye, Nafia, İktisad, Sıhhiye, Saray, Timar, Zabtiye. Bu tasnif şubeleri dünyanın her köşesinde mevcut faaliyet şekilleridir ve her yerde bulunur, fakat Babıali Arşivi vücuda geldiği zamanlarda, Türk merkezî idare teşkilatı başka türlü olduğu için, böyle bir tasnifin günün birinde bitirilmiş olduğunu farz etsek, çıkacak arşiv - yukarıda söylediğim gibi - esas kaide-lerden uzaklaşmış olacak ve Babıalinin eski arşivine hiç benzemeyecektir. Çünkü tafsîlatı aranılan bir mes'elenin vaktile aid olduğu kalem, yani mes'eleyi hal etmiş olan Hükümet dairesi, bilindiği halde bile, o kalemin evrakı beyhude aranmış olacaktır, zira o kalemin evrakı, tasnifat bahanesile on yedi sınıf arasında taksim olunduğu için, artık meydana yoktur.

Bundan başka «tasnif» işi, tek bir adam tarafından yapılırsa bile, o adamın tasnif hakkındaki kararları, kendi hususî alâkalarına, noktai nazarına göre, keyfî diyebileceğimiz bir şekilde değişecektir. Her hangi bir evrakın, arzolunan on yedi şubeden hangisine ayrılması lâzım geleceği hakkında, aynı şahıs için dahi mütemadiyen tereddüte düşmek mümkün olduktan sonra, yirmi - otuz kişiden ibaret bir heyette bu kararsızlık yirmi otuz kere daha fazla olur. Bundan başka, aynı yazının aynı zamanda dört beş sınıfa birden ayrılması mümkün olduğu, veya hud icap ettiği de, hatıra gelir. Çünkü evraklar, mektuplar, tek bir bakımdan değil, bir kaç bakımdan, bazan bir çok bakımdan alâkayı uyandıracak mahiyettedirler. Ve bunun aksine olarak, on yedi sınıftan hiç birine de irca edilmeyecek «muhtelif evrak» namı altında ayrı bir sınıf açmak lüzumu da hasıl olabilir.

Demek ki, ne kadar sınıf tesbit edilirse edilsin, sınıflar yine az oluyor, ve ne kadar fazla sınıf tesbit edilirse, arşivin alacağı yeni şekil de, vaktile mevcut olan tabii şekilden o kadar uzaklaşmış oluyor.

Mevzuubahis olan usulün diğer büyük bir noksanı da, arşivi vücuda getirmiş bulunan müesseselerin ve mühim tarihî şahsiyetleri, muayyen

tetkikleri alâkalandıran evrakının da, bu mevzular etrafında toplanmamış, bilâkis biri birinden ayrılmış olduğudur. Yirmi - otuz sene saltanat süren padişahlara, Köprülülere, Ragıp Paşalara aid evrak, arşivin tekmiil, yapılacak fişleri karıştırmayınca, bulunamaz; ve tasnifat, Babiâli evraki üzerinde yapıldığı halde, Babiâli siyasetinin umumî istikametleri şöyle dursun, asıl Babiâli evrakının umumî vaziyeti hakkında bile, hiçbir fikir edinmek mümkün bulunmaz. Hatta bildiklerimize göre evrakta bulunması muhtemel olan beşer-onar senelik noksanlar, arşivin yangına uğramış kısımları da, asla meydana çıkmayacaktır. Bu itibarla, evraki yanan bir husus hakkında tetkik yapılırken, yalnız tetkik edilecek mes'ele hakkında değil, mes'elenin devrine aid evrakın heyeti umumîyesinin mevcut olup olmadığına dair bir fikir edinmek dahi, ancak tekmiil fişler karıştırıldıktan sonra, mümkün olabilir. Bu ise fişleri yapılmayan bir evrak yığınının, birer birer gözden geçirmeye muadildir. Şu halde mevzuubahis tasnif usulü arayıcının işini bir çok bakımdan kolaylaştıramaz, belki de karşıtır, çok zahmetle yapılan fişler ise, faydasız ve üzerlerindeki kayıd, asıl evrak üzerinde ve aid olduğu defterlerde, bazan üç yerde ayrı ayrı yazılı olduğundan, lüzumsuzdur bile. Netice: Babiâli Arşivi denilen çok karışık malzemeden evvelâ defterlerin tasnifi zaruridir, sonra evrakın bir kaba tasnifi, daha sonra evrakın kalemlere göre tasnifi ve nihayet yukarıda söylendiği gibi fihristler ister.

Bu tasnif sisteminde evrakın bir kısmının, «ikinci derecede ehemmiyetli» adile, bir tarafa ayrıldığını söylemiştik. Burada hemen ilâve edelim ki, arşivcilik bakımından hiç bir kimse, evrakın ehemmiyet derecelerini takdir ile mukadderatını tayin selâhiyet ve mes'uliyetini kendisinde bulamaz. Çünkü arşivcilik bu hakkı salâhiyeti kimse için tanımıyor. Arşivcilik, tarihi evrak saklaması hususunda fark bilmiyor ve sınıflar yapmıyor, ehemmiyetsiz görülen evraki çok mühim görülen evrak yanında, eski vaziyetine mutabık olarak bulunduruyor; arşiv bir kütüphane gibi büyümek veya lüzumsuz görünen kitablardan kurtulmak istedikçe, mevcut tertibini değiştirebilen bir müessese değildir, bilâkis uzvî bir bütündür. Aynı kitabı kütüphanelerin her hangisinde, veyahut basma eser halinde- hepsinde istediğimiz şekilde yerleştirmek mümkün olduğu halde, evrak ancak kendi arşivinde ve kendi yerine yerleştirebilir, yeri başka arşivde bulunmaz.

Arşiv uzuvlarının, canlı bir vücudunun azaları gibi, yerli yerinde bulunması ve yekdiğerinden ayrılmaması lâzımdır.

Evrak arasında ehemmiyetine göre tefrikler yapmak, tarihe mal olmuş evrak üzerinde hiç bir suretle mümkün değildir. Böyle bir tefrik ancak bu günkü evrak üzerinde yapılabilir.

Son zamanlarda muhtelif memleketlere göre elli veya yüz seneye gidinciye kadar, bürokrasi dallandıkça, evrakçılık öyle büyük bir yekûn tutuyor ki, evrakı bilâ tefrik yerleştirip muhafaza etmek mes'elesi, arşivleri ağır bir problem karşısında bulunduruyor. Arşivcilik aleminde bu devre «kâğıd devri» denir. («Kâğıd devrinden» maksad: evvelkine nisbeten çok fazla kâğıt sarf eden, çok varaka yetiştiren devirdir.) Türk Arşivciliği de ilerledikçe ve yadölunan kâğıt devri malzemesinin arşive idhali vakti geldikçe, böyle lüzumsuz görünen evrakın çıkarılarak mahvedilmesi mes'elesi ile uğraşmak, mecburiyetinde bulunacaktır. Fakat dediğimiz kâğıt devrinden evvelki malzeme arasında «ikinci derecede» evrakı, ayırmak kat'iyen caiz değildir. Türk evrakının geçirdiği zayıttan sonra arşivlerimizde ihmal edilecek tek bir harf bile kalmadı ve yanlış fikirlerin uyanmasına meydan vermemek için, bu bahsi hiç açmamak daha iyi olacaktır.» (15)

Türk arşivlerindeki tasnif usûlleri hakkındaki görüşlerini bu şekilde açıklayan Fekete, bütün dünya arşivlerinde uygulanmakta olan provönans sisteminin arşivlerimizde tatbiki hakkında yine aynı konfe-ransta şu bilgileri vermiştir:

.....
"Arşivin ilk ve en ağır vazifesi: malzemenin tabiî tertib şeklini muhafaza etmek, malzeme muntazam şekilde olmadığı takdirde ise, onu muntazam şekle sokmak olacaktır. Bu gayeler tahakkuk ettirildikten sonra, arşivin karşısına yeni vazifeler çıkar; birisi daha ziyade idarî, administratîf iştir, yani lâzım gelen evrakın aslını veya suretini, Hükûmet uzuvlarına (bakanlıklara ve mahkemelere ve saireye) göndermek ve kayıt çıkarmaktan ibarettir; diğeri de ilmî bir iştir, yani tarihî tetkikata yardım etmek ve Garbda olduğu gibi, tarihî tetkikata ilk numune eserler ile yol açmak, yani tarih ilminde ekol açmak. Fakat tasnif hususu yerinde olmadıkça, bu zikrettiğimiz vazifelerin hiçbirisi, hatta Hükûmetin idare işleri ile son derecede alâkadar olan administratîf vazife bile yapılamaz. Demek ki, arşivin tanzimi en mühim mes'eledir ve bunun için bu hususta derince düşünülüp, esaslı kararlar vermek ve bu kararları adım adım takib etmek lâzımdır.

Tasnif usulünün esası olarak, bütün arşivlerce mer'i tutulan bir kaide, arşivcilerin beynelmîlel Lâtince tabiri ile; proveniencia, Almanca provenienz, Fransızca respect des fonds denilen kaidedir. Bizzat keliminin ifadesine göre proveniencia usulü demek: evrakın vaktile husule

(15) a.g.e., 10-13. ss.

geldiği teşekkül ve münasebet şekillerine hürmet ederek, tanzim ve tertibi usulü demektir.

Proveniencia prensibi yeni değildir, bilâkis arşivlerin idaresi ile tasnifi mevzuubahis olduğu gündenberi, her vakit mâlum ve mer'î tutulmuş bir prensiptir ve o kadar takdir olunmuş bir usuldür ki, şimdiye kadar vukua gelen arşiv tasnifleri arasında, proveniencia usulünün tamamen bertaraf, veya sadece ihmal edilmiş olduğu bir tasnif şekli, yoktur diyebiliriz.

Filvaki, tasnif hususunda, ana kaide olmak üzere, evrakı husule getiren dairelerin teşkilâtının esas ittihaz edilmesi, hiç münakaşa kabul etmez bir noktadır. Nasıl ki, hali hazırda faaliyette bulunan daireler evrakının, arşiv için olgun bir yaşa gelince şimdiki teşkilâtları dahilinde ve kendi teşekkül tarzlarıyla aynen, arşive devredilmesini tabii görüyorsak, eskiden arşive mal olunan evrakın, yine aynı usul üzere muhafazası ve tanziminin, gayet tabii olacağı, aynı suretle aşîkârdır.

Esas prensip bu olduğu halde, bir çok zayıata uğramış ve belki de muhtelif arşivlerin malzeme parçaları ile karışmış, hususî bir vaziyet arzeden evrakın tasnifi mevzuubahis olunca, acaba bu sistem, yani proveniencia sistemi, tatbik edilebilir mi?

Evet, olunabilir. Bu hususta evrakın kendisi ve bilhassa evrak arasında bulunan türlü türlü defterler, garblıların tabiri veçhile «Arşivin yardımcı kitapları» bize yol göstereceklerdir.

«Arşivin yardımcı kitapları», her zaman kendine mahsus teşkilât ve idare usullerine göre zaptolunmuş olmak itibari ile, mensup oldukları daireler teşkilâtının en doğru şahidleridir. Bu kitaplar dairelerinin memur heyeti tarafından, resmî muamelede kullanılmak üzere yazılmış olup, evrakın birer kütlesile münasebattedirler; aynen evrak gibi, resmî muamelenin hasılatındandırılar ve evraktan farkları ancak şu kadardır ki, evrak umumiyet itibarıyla başka başka husustan, arşiv kitapları ise, cild cild baştan aşağı, aynı hususlardan, aynı cins mes'elerden bahseder.

Demek oluyor ki «Arşiv kitapları» aynı cinse mensup evrakın yani muameleleri defterlerde yazılan vukuat evrakının bir araya gelmesiyle teşekkül etmektedirler ve bu itibarla kendi etraflarında bir kısım evrakın yerini tesbit ederler. Bu sebeple «arşiv kitapları» tasnif hususunda arşivin fevkâlade ehemmiyeti haiz parçaları addedilir ve toplu bir tabirle arşivin bel kemiği tesmiye olunurlar.

Arşiv kitablari her hususta bir noktai hareket teşkil ettikleri için, arşivin evvelâ bel kemiğini teşkil edecek olan bu kitablar tanzim edilmeli ve ancak vaktile mevcut bulunan idarelerin teşkilâtı hakkında, onlardan edinilecek fikre göre, müteferrik olan evrakın tasnifine geçilmelidir.

Bundan sonra hatıra şu sual gelir: arzedilen bu umumî kaideler, Türk Arşivleri malzemesinin tasnifi hususunda dahi acaba aynı şekilde münasib ve istifadeli midirler? Türk Arşivi de bu suretle mi tasnif edilecek ve bu suretle tasnif edilmesi lâzım ve mümkün olduğu takdirde, yapılması ilk hatıra gelen işler hangileridir?

Evet, fikrimizce Türk Arşivlerinin de, bu kaidelere göre tasnifi hem mümkün ve hem de ancak böyle münasib olacaktır. Avrupa memleketleri arşivlerinde, Türk devrinden kalma Türk Arşiv serpintilerini, vaktile, inceden inceye tetkikim sırasında, yukarıda ehemmiyetlerini işaret ettiğim arşiv kitaplarının, yani defterlerin, evrak ile olan münasebeti hususunda, esasen bu fikir bende hasıl olmuştu. Bu defa Türk Arşivlerini gezerek defterlerin bir çok uzun serilerini gördükten sonra ise, tasnif hususunda bütün arşivlere esas olan bu kaideden vazgeçmek için meydana hiç bir sebep olmadığına kani oldum.

Öyle ise bu mes'eleyi daha yakından tetkik ile, Türk «Arşiv kitaplarına» ve bunların perakende evrakla olan münasebetlerine bakalım.

Türk arşivlerinde yardımcı kitablari, defterlerin teşkil edebileceğini söylemiştik. Bu defterler Türk idare heyetleri, yani vaktile mevcut kalemler tarafından, vücuda getirilen bütün arşiv malzemelerinde - dediğim gibi - bol miktarda bulunmakta ve arşivlerdeki müteferrik evrakın, eski nizam bozulmadan evvelki vaziyetlerini göstermektedirler.

Buna nazaran Garb arşivlerindeki yardımcı kitablara tekabül eden bu defterler bize, müteferrik muamele evrakı arasında, bir arada bulunmaları lâzım gelenleri bulup çıkarmak için, bir ip ucu, bir noktai hareket temin etmektedirler ve mevzuları müşterek mes'eleleri, bir araya toplamak suretile tetkikçilere mes'elelerin şumulü hakkında toplu bir fikir vermektedirler.

Şu halde tasnif işine başlarken, ilk evvel defterler sınıflarına göre ve tarih sırasile tasnif edilmelidir. Bundan sonra defterlerdeki mevzu sırası ve tertip esas tutularak, evrakın vaktile işlenilmiş oldukları tabii halin iadeten tesisine çalışılmalıdır. Bu usul sayesinde vaktile muhtelif heyetler tarafından vücuda getirilen defterler ile bu defterlerdeki meselelere aid evrak, eski hususî vaziyetlerle eski yerlerine iade edilmiş ola-

cak ve vaktile az çok istiklâliyetle çalışmış olan kalemlerin evrak vaziyeti yeniden tesis edilerek, Türk Arşivciliği dahi her yerde takip edilen proveniencia sistemine yaklaştırılmış olacaktır.

Bu esas kabul edildiği takdirde, bugün Babiâli Arşivi denilen evrakın, eskiden az çok salâhiyetle faaliyette bulunmuş ve muamele görecektir. Mes'eleleri aralarında paylaşmış olan, bir kaç heyetin arşivleri halinde, bir kaç arşive - bir çok kaleme - bölünmesi icab edecektir. Fikrimizce şimdi karışık bir halde bulunan malzeme ancak bu tefrik, mevcut imkânlar dahilinde, yapıldıktan sonra hakikî bir arşivin esasını teşkil edebilecek şekilde sıralanmış olacaktır.

Sistematik bir tetkikat muntazam arşivlerde olduğu gibi, fihristlerin ve muamelelerin son şekillerini ihtiva eden defterlerin mütalesile, ancak böyle bir tasnif işinin yapılmış olduğunu farzettığımız takdirde başlıyabilir. Aid oldukları kalem bir defa tesbit olununca, herhangi bir mes'eleye dair cereyan eden tek mil muamele (meselâ madencilik, sular, yollar, köprüler), bir arada toplu bir halde, sistemli bir tetkike esas teşkil edecek şekilde bulunup çıkarılabilir. Bu yapılacak olursa geriye güzel tasnif olunmuş bir arşivde olduğu gibi, evrakın, mevcut usullere göre yerlerinden çıkarılıp müdekkike verilmesi nev'inden, alêlâde bir muamele kalır.

Bu hususta tesadüf edilecek yegâne müşkül, tasnifi doğru yoldan yapabilmek için pek lüzumlu olduğu halde, eski idare teşkilâtını tam bir şekilde bilmememizdir. Malûmatımızın bu husustaki noksanını ise, ancak arşiv malzemesinden öğrenebileceğimizi tahmin ediyoruz. Şu halde, bu iki iş beraber inkişaf edecek, yani bir taraftan arşiv malzemesinin tasnifi, vaktile mevcut idare teşkilâtı hakkında hali hazır malûmatımızın genişlemesini mucib olacağı gibi, malûmatın bu şekilde genişlemesi de, daha ilerisi için vazifemizin derecelerini gösterecektir. Tasnifin tek mil incelikleri, ancak tasnif esnasında tesadüf edilecek müşkülâtın ve elde edilecek yeni malûmatın ilham edeceği tadilâtı mütemadiyen göz önünde bulundurmak suretile tekrâr etmiş olacaktır. Bu hususta lâzım olan bir Ecole des Chartes'in vazifesini durmadan inkişaf eden işin başında bu inkişafı adım adım takip etmiş bulunan iyi seçilmiş alâkalı ilim adamları yapacaktır.

Defterlere kaydolunan hükümlerden, muamelenin son şekillerinden kolayca istifade edebilmek için fihristler, indexler lâzım olacaktır. bu gibi fihristler yüz elli - iki yüz sene evvelki bazı Türk defterlerinde mevcuttur, vaktile yapılmıştır. Fakat Türk defterlerinin ekserisinde fihrist bulunmaması telâfisi icab eden büyük bir noksandır ve bunu ehemmiyeti derecesine göre tamamlamak, Türk Arşivciliğinin sonraki mühim vazifelerinden biri olacaktır. Yapılacak iş uzun ve çetin olmakla bera-

ber, Avrupa arşivlerinde görüldüğü gibi, yapılabilir. Avrupa arşivlerinin de fihristleri, kısmen iki üç defa yazılmış ve noksanları yine tamamlanmamıştır. Meselâ Almanya'da otuz sene süren din muharebelerinde yakılan indekslerin çoğu, sonradan, arşivcilik sahasında büyük işlerin başarılmış olduğu on sekizinci asırda ikmâl edildi.” (16)

Türk arşivlerine provönans sisteminin getirilmesi hususunda büyük gayret gösteren Macar arşiv uzmanı ve Osmanlı tarihçisi Dr. Lajos Fekete'nin, Başvekâlet Arşiv Dairesi'nde ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde yapmış olduğu çalışmalarla, arşiv malzemesinin aslı düzeni muhafaza edilerek, işlem gördüğü tarihlerdeki aslı tertibine ve bürokratik çıkış yerlerine göre tanzim ve tasnif edilmesi esasına dayanan provönans sisteminin tatbikine geçilmiştir. (17) Ancak, dönemin arşiv görevlileri, ecdâdımızdan intikal eden tarihî kıymeti hâiz evrakın Türk uzmanlar tarafından tasnif ve tetkikinin yerinde olacağını (Ek- 25), Dr. Fekete'nin koyduğu usûlün, tasnifle ilgisi olmayıp milyonlarca evrakın, tozlu ve rutubetli yerlerde perişanlıktan kurtarılmasından ibaret olduğunu (Ek- 33) ve Osmanlı Türkçesi'ni onlar kadar iyi bilmediğini ileri sürerek, Macar tarihçi ve arşivist Dr. Fekete'nin dediğini yapmamışlardır. Bunun üzerine Lajos Fekete, işi yarım bırakarak ülkesine dönmüştür. (18) Başbakanlık Arşivi'nde hâlen Fekete Tasnifi olarak anılan bu tasnif sisteminin tatbikine ancak Haziran 1956 tarihinde geçilebilmiştir. Aradan geçen zaman içinde, Osmanlı bürokratik sisteminin tespiti çalışmaları yapılmıştır. (19)

Fekete, ülkemizde bulunduğu 1937 yılı içinde hazırladığı «Tasnif Talimatnâmesi» ile provönans sisteminin temelini teşkil etmiştir. Konularına veya kronolojik sıralamaya göre Başvekâlet Osmanlı Arşivi'nde yapılan tasnifler terkedilip, Osmanlı bürokrasi sistemine uygun kodlama usûlü ittihaz edilmiştir. Eldeki evrak, «Defterler», «Belgeler» ve «Diğer Malzemeler» olarak üç ana başlık altında tasnif edilmiştir.

(16) a.g.e, 6-10. ss.

(17) İsmet Binark: “Sunuş”, Başbakanlık Osmanlı Arşivi tasnif talimatnâmesi, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992, VII. s.

(18) Turgut Işıksal: Arşivlerimizin durumu ve problemleri, *Türk Kültürü*, X (119), 1972, 1205. s.

(19) İsmet Binark: Arşiv ve arşivcilik bilgileri, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1980, 31. s.

Bunlar da kendi aralarında «Tanzimat öncesine ait olanlar», «Tanzimat sonrasına ait olanlar», «Muhtelif nezâretlere ve lağvedilen bazı devlet dairelerine ait olanlar» şeklinde ayrıca değerlendirilmiştir. (20)

3- Lajos Fekete'nin Örnek Bir Arşiv Binası Hakkındaki Görüşleri

Arşiv hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi, arşiv malzemesinin iyi şartlar altında korunması ve bakımı, arşiv çalışmaları ile ilgili teknik hizmetlerin yerine getirilmesi için ilk şart, yeterli bina ve tesislerin sağlanmasıdır.

Arşiv belgelerinin depolanması ve korunmasında, arşiv hizmetlerinin özelliğine uygun bir iş akımı çerçevesinde yürütülmesinde çok önemli olan arşiv binalarına uzun süre gereken önem verilmemiş, ayrı bir mimarisi olabileceği konusu üzerinde durulmamıştır. (21)

Fekete, Ankara Halkevi'nde 10 Mayıs 1937 tarihinde verdiği "Arşiv Binasına Dair" konulu II. konferansında (22) arşiv binası ve mekânının önemi üzerinde durarak, çeşitli Avrupa ülkelerinde bulunan arşivlerin özelliklerinden bahsetmiş; Türk arşiv malzemesinin özelliğine göre depoların nasıl düzenlenebileceği, arşiv binası, binanın mekânı, konumu, arşiv deposu, rafları, mobilyası, çalışma odası, vestiyeri, kütüphane salonu, sergi salonu ve basımevi, fotoğraf atölyesi, asansörü ve aydınlatma tertibatı hakkında şu bilgileri vermiştir:

"Avrupa payitahtlarında ve vilâyet merkezlerinde seyahat yapmış olanların nazarı dikkatini, bir çok defa, arşiv binalarının celbettği görülmür. Garb memleketlerinde, Arşiv olarak göze çarpan bu binaların bazıları bir eski manastır, bazıları ise Büyük Harpten sonraki modern istilde, fabrikaya benzer şekillerde yapılmış bir binadır. Bu şekil farkına rağmen öteki de Arşivdir, beriki de Arşivdir.

Arşiv bina şekilleri arasındaki göze çarpacak kadar büyük olan bu farklar, Arşivlerin son zamanlarda olduğu kadar eskiden de büyük bir

(20) Başbakanlık Osmanlı Arşivi tasnif talimatnamesi, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992, 2. s.

(21) İsmet Binark: Arşiv ve arşivcilik bilgileri, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1980, 134, 237. ss.

(22) Ankara Halkevi'nde 10.5.1937 tarihinde Budapeşte Üniversitesi Türk Tarihi Privat Doçentlerinden Arşivist Dr. Fekete Lajos tarafından verilen konferans II, Ankara, 1937, 1-14. ss.

itinaya mazhar olmuş bulunduklarını göstermektedir. Filhakika arşivler uzun süren hayatlarında harici şekiller itibarile olduğu kadar, iç teşkilâtları hususunda da, muhtelif değişikliklere uğramak suretile bugünkü hallerini alabilmişlerdir.

Hayatın daha az mütekâmil şekillerinde yaşayan insanların bile, vesika mahiyetinde bazı eserlere ehemmiyet vererek onları muhafaza etmeye çalıştıkları göz önünde bulununca, daha mütekâmil devirlerdeki insanların kendi vesikalarının kıymetini takdir ederek muhafaza hususunda daha fazla gayret gösterecekleri tabiidir. Geçmiş zamanlarda yaşayıp çoktan sönmüş olan muhtelif medeniyetlerde, bugün kendisinin tahakkuk ettirmiş olduğu terakkilerin şuurile mağrur yirminci asır adamını hayretlere düşürecek şekilde vesikalar ve resmî evraktan müteşekkıl malzemelerin tanzim ve muhafaza edildiğine tesadüf edilmektedir. Bu günkü Arşivlerin eski ecdadları diyebileceğimiz evrak depolarında, evrakın çok defa mabedlerin yanında ihtimamla bakıldıkları, yangından, sudan ve aşırılmak tehlikesinden emin bir vaziyette bulunduruldukları görülmür.

Malzemenin bu suretle dikkat ve ihtimamla muhafazası an'anesi, Eski Çağdan Orta Çağa dahi intikal edip, Arşivler hristiyanlık âleminde, Eski Çağda olduğu gibi ekseriya kiliseler içinde veya etrafında yerleştirilip dini mümessillerin idaresi altında bulunuyorlardı.

Bugün bile, bir çokları için «Arşiv» kelimesi eski zamanlardan bu suretle kalma bir nevi evrakı hatırlatır. Arşivin bu telâkkisi hakikat olmaktan o kadar uzak da değildir. Arşiv, sahihden bir nevi eski evrakın mecmuu, vaktile resmî bir heyetin faaliyeti esnasında biriktirilmiş olan evrakın tekmididir. Bu itibarla arşiv denildiği zaman, bilhassa Devlet Arşivi hatıra gelir, Devlet Arşivi ise Devletin merkezi dairelerinin eski evrakından teşekkül eder.

Fakat Arşivin her telâkkisi dahi maksadı tam olarak ifade etmez, Arşiv alelâde bir antika kâğıt yığını değildir, bizim için ondan fazla olarak canlı ve şumullü bir manaya da malik olmalıdır. Çünkü Arşiv geçmiş zamanları resmî sıfatile nakleden şahid olmak itibarile mazimizin, millî tarilimizin hiç bir yerden telâfisi mümkün olmayan kıymetli ebedî kaynağıdır.

Arzolunan izahlardan da anlaşıldığına göre, Arşiv malzemesini her medent ülkede iyi muhafaza, bir borçtur.

Arşiv malzemesinin materiel kısmı kâğıt ve olsa olsa meşin olması dolayisile, bilhassa muhafazası hususu büyük bir dikkat sarfını icab

ettirmektedir. Materielin her iki cinsi çabuk bozulabildiği gibi tabiat kuvvetlerinden olduğu kadar, bazı mahlûklardan da aynı derecede mutazarrır olmaktadırlar. Tabiat kuvvetleri arasında bilhassa ateş ve rutubet en büyük tahribatı icra ettiği gibi, bazı haşerat nevileri materielin en büyük düşmanlarını teşkil etmektedir. Fakat dikkat edilecek olursa görülür ki, bu tahrib unsurları tahribatını ancak hüsnüniyeti olmıyan ve çalışmasını bilmeyen insanın gayretsizliği neticesinde yapabilir. Arşivin korunması hususunda göz önüne alınacak ve bertaraf edilmelerine çalışılacak kaideler, alınması lâzım gelen tedbirlerin mecmuundan ibarettir.

Evvêlâ bir arşivin yerleştirilmesi hususuna tahsis edilen bina meselesini gözden geçirelim. Eğer, bu bina lâalettayin eski bir bina ise, binanın teşekkülüne aid olan noksan ve kusurlar bilâhare tadil ve tashih edilmeyecek şekilde diğer kusurları doğuracak ve içinden çıkılmaz bir vaziyet hasıl olacaktır. Meselâ eski bir binanın kalın duvarları, ağır temelleri, ziya vermez loşlukları ile tabanın kalın taşları, rutubetli ve serin havası Arşivin, binayı terketmeden çaresi bulunmayacak olan belli başlı, kusurlarını teşkil eder.

Arşivi, Arşiv olarak yeniden yapılacak bir binaya yerleştirmek imkânı mevcut ise, evvelce arzolunan tehlikelerin ekserisi düşünülüp bertaraf edilebilir, hem de bertaraf edilmesi lâzımdır. Mademki arşiv için asrî bir bina inşası tasavvur ediliyor ve mademki bu kadar masrafa malolan tesisatın belki asırlarca aynı binada mevcut kalması lâzımdır, vaktile alınacak tedbirler üzerinde ne kadar düşünülürse düşünölsün, yine çok değildir.

Yeni bir arşiv binası keşfi projesi hususunda, ilk düşünölecek şeyler, arşivin belli başlı vazifeleri ve bunlar arasında bilhassa evrakın pratik bir şekilde yerleştirilmesi, arşivin bir müessesese sıfatile diğer müesseselerle olan rabıtası hususları göz önünde bulundurulmalıdır.

Evrakın istikbalinin temini istenilirken, arşivin mevkiini iyi tayin etmek ve evrakı zararlı olmayan bir muhitte yerleştirmek lâzım gelir. Çünkü insan için olduğu gibi evrakın da sıhhatta kalması, ancak sıhhatli bir muhit içinde mümkündür. Bu suretle arsayı bulmak hususundan başlayarak Arşiv Binasının nemli ve ince kumlu, tozlu toprak üzerine inşa edilmemesi lâzım geldiğini kaydedelim. Bundan başka Arşivin mevkiinin sokak binaları arasında ve onlara bitişik olarak, çukurda veya yüksek tepe üzerinde olması, hiç münasib görülüyor. (Netekim Budapeşte Arşivi Budin Kalesinin en yüksek noktasında bulunmak itibarile, şimalden gelen rüzgârlara ziyadesile maruz kalmaktadır. Bu büyük bir kusurdur.)

Topoğrafya hususunda ise, Arşiv binasının mümkün olduğu kadar hem Bakanlıklardan, hem de Üniversite Felsefe Fakültesinden uzak bulunmaması münasib olur. Çünkü arşiv, bir daire sıfatile merkezî hükûmet daireleriyle, bir ilmi müessese sıfatile ise Felsefe Fakültesi ile - yani tarih tedrisatı ile meşgul olan fakülte ile - sıkı bir irtibatı haizdir. Bu sebeple bu müesseselerin civarında yerleştirilmesi hem idare işleri, hem ilmi maksadlar nazarından faydalı görülmektedir. Bu hususta Avrupa yeni Arşivleri arasında, Prusyanın Berlin - Dahlemdeki Arşivinin mevkiî, şehrin ta merkezinde yerleştirilmiş bulunan Felsefe Fakültesile Bakanlıklardan, sür'atle işliyen Alman tirenleriyle ancak bir saatte varılabilir bir mesafede olduğundan, iyi seçilmiş addedilmemektedir. Çünkü bu yüzden Felsefe Fakültesinin talebesi, üç saatten daha az olan serbest vaktini arşiv işlerine sarfetmeye bir türlü imkân bulmıyor.

Binanın inşası meselesine gelince: bu iş tamamen mimarın vazifesi olup, mimari programlarını ancak o halledebilir. Burada yalnız kütüriozite kabilinden meselenin bir hususiyetini göstermek isterim: Budapeşte Arşivi yapılırken, şehrin bütün fabrikalarından ve sair büyük yapılarından daha fazla yük alacağı göz önünde tutularak temeli atılmıştı.

Arşiv mimarisinin bugünkü esaslarına göre, arşiv binasında idare işlerine mahsus odaların, malzemeyi ihtiva edecek mahzen salonlarından ayrılmış olması lâzım gelir, iki kısmın sadece ve koridorla bir birine merbut bulundurulması kâfi görülmektedir. Bu yeni telâkkinin, arşiv mimarisinin terakkilerinin son bir tezahürü olarak meydana gelmiş bulundugunu göstermek için, bundan ancak yirmi küsur sene evvel yapılmış olan Budapeşte Arşivinde bile, henüz bu prensibin tahakkuk ettirilememiş olduğunu ve iki kısmın bir birinden ayrı inşa edilecek yerde mahzenlerin, cenahlar şeklinde idare dairelerine bitişik inşası ile iktifa edildiğini zikredebilirim.

Mahzen salonlarının inşa ve tertibi hususu son yarım asır içinde kezaîk büyük terakki ve değışiklik göstermektedir. Evvelki zamanlarda mahzen salonları dört beş metre olmak üzere alelâde binaların yüksekliğinde inşa edildiği için, esasen yalnız sadece duvar boylarına yerleştirilmiş bulunan raflardan bile tamamilen istifade edilemezdi. Çünkü 3 metreden daha yüksek raflarda yerleştirilmiş bulunan malzeme ile çalışmak ancak bir merdiven vasıtasıyla mümkün olduğundan, zahmetli bir iş teşkil etmektedir. Bu yüzden vaktile ve kolaylıkla yerine konulamayan malzeme, etraftaki masalar üzerinde sonradan yerine konulmak üzere, yığınlar teşkil etmekle, bu sistem her yerde bir intizamsızlık vesilesi olmuştur.

Arşiv mahzen salonlarının bu günkü inşaat tarzı, rafları ancak erkek kolu ile erilebilecek kadar yüksek yaptığı için, portatif merdiveni lüzumsuz eşya haline koymuş ve bu suretle arşivciyi şu ağır ve hiç bir vakit yerinde olmayan vasıtayı taşımadan kurtarmıştır. Yeni yapılan mahzen salonları eski binalar gibi, dört buçuk - beş metre yükseklikte yapılmakla beraber, orta yükseklikte bir tavan vasıtasile arzani olarak iki kata ayrılmaktadırlar. Bu suretle beş metre yükseklikteki eski tek kat ikişer buçuk metre yükseklikte iki yarım kat haline sokulmakta olup, aşağıdaki yarım kattan yukarı yarım kata mahzen salonunun bir ucundaki daimi bir demir merdiven vasıtasile çıkılmaktadır. Bu tertibatla, hem alt yarım katta, hem de yukarı yarım katta tavana kadar yapılan raflar, evrakla doldurulup bütün divar yüksekliğinden istifade edilmekle beraber, orta boylu adam en üst raf üzerinde yerleştirilmiş malzemeye merdivene müracaat etmeden erişebilir ve bu suretle işlerini kolay ve çabuk yapabilir.

Katların tertibatındaki değişiklik derece derece takip edilebilir. 30 bukadar sene evvelki Viyana Arşivindeki mahzenlerde iki - üç - dört yarım kat bitişik olarak yapılmışlardır; insan ortadaki yarım katlarda yürürken tamam bir taban üzerinde değil, demir çubuklar üzerinde yürüyor. 1914-1917 senelerinde yani Viyana Arşivinden 15 sene sonra yapılan Peşte Arşivinde mahzen katları ikişer yarım kattan teşkil edildi. Bugün ise her yarım kat denilen şekil, tam bir kat haline konulmaktadır. Bu itibarla arşiv tesisatı o kadar süratle terakki etmektedir ki, 20 sene evvel yepyeni görünen vaziyet bile bugün hemen hemen eskimiş addedilebilir. Arşiv mimarisi biraz evvel bir yenilik gibi icad ettiği bu demir merdiveni de beğenmiyerek, bu gün onu mahzen salonu dışarsına çıkarmakla, yaptığı iki yarım katı bir birinden büsbütün ayırarak, iki tamam kat haline getirmiş ve katlar arasındaki münakalâtı ancak dış tarafına konulan beton merdivenlere inhisar ettirmiştir. Teslim etmelidir ki, bu yeni şekil Arşivcilik bakımından, yani malzemenin yerleştirilmesi ve işlenmesi hususunda aynı kolaylıkları arzettiği gibi, yangın tehlikesine karşı daha fazla teminat veriyor.

Arzolunan tedbirler mahzen salonları yüksekliğinden mümkün olduğu kadar istifade hususunu temin ettikleri gibi, mahalden arzani olarak dahi istifade ciheti yeni tertibat vasıtasile temin edilmek istenilmişti. Eski mahzenlerde malzeme, dediğim gibi, daha ziyade duvarlar boyunda yerleştirilmiş bulunan raflara konulmakta iken, zamanımızda mahzen salonlarının ortalarına da sıra sıra raflar konulur. Müstatil şeklinde, faraza 15X40 metre en ve boyda inşa olunan mahzen salonu ortasında, bir buçuk metre kadar genişlikte bir ana yol serbest bırakılıp, bunun sağ ve solunda iki duvarın pencerelerine doğru sapan ara yolların iki tarafına da raflar yerleştirilmiş bu itibarla mahzen salonu

ortasından geçen ana yol ile, pencereler yanından geçen yol ve sağa sola sapan ara yollardan başka, mahzen salonunun her yeri faydalı olarak arşiv malzemesi ile doldurulmuş olduğundan, bu yeni vaziyet eski yerleştirme usulüne nazaran tasarrufludur.

Vaziyetin bu merkezde olmasına rağmen son zamanlarda inşa olunan İngiliz Arşivlerinde daha kullanışlı zan edilen bazı yenilikler de tecrübe edilmiştir. İngilizlerin şu son sistem diyebileceğimiz şekilde tertip edilen mahzen salonlarında, raflar, raylar üzerinde bir birine bitişik olmak üzere tertip edilip, birer duvar halinde yan yana bulunan evrak rafları arasında, havalandırmak için ancak bir iki parmak kadar boş yer bırakılıyor. Evrakın birisi istenildiği vakit onu ihtiva eden raf tertibatı elektrik kuvvetile rayları üzerinde mahzen salonunun boş bırakılmış meydanına çekilip, evrak bulunduktan sonra raflar, yerlerine sokulur. Bu tertibat ile mahzen sathından yüzde altmış - yetmiş nisbetinde istifade edilir. Yalnız bu tertibat, ancak malzemesi çok muntazam tasnif edilmiş bir arşiv için münasib görülmekte ve masraf yüzünden pahalıya mal olmaktadır. Malzeme çok iyi tasnif edilmeyip te aranılan vesikanın bulunması bir sürü evrakın gözden geçirilmesini icap ettirdiği takdirde, bilâkis gayri münasib olması muhtemeldir.

Yeni sistem inşa olunan mahzenlerde evrak, açık raflar üzerinde yerleştirilmiş bulunmaktadır. Bugün, dolap usulüne kat'iyen rağbet edilmiyor. Büyük hacimde evrak yerleştirilmesi hususunda her vakit havalanan ve kolaylıkla erişilebilen rafların diğer bütün usullere üstünlüğü umumiyetle kabul edilmiş bulunmaktadır. Ancak şu kadar var ki, eskiden kullanılan sabit raflar yerine, yeni raflar yerlerinden kaldırılıp, icabına göre birbirine söküp çakmağa hacet olmadan yaklaştırılıp ve uzaklaştırılabilir. (Bu hususta bir kaç şekil mevcuttur, esasen bir metreden fazla olmayan raf aksamı, ya hususî bir dış tertibat vasıtasile tesbit edilir, yahut iki uçlarından rafları tutan direkler üzerindeki çivilere asılıyorlar). Son sistem kütüphane ve arşivler hep müteharrik raflarla techiz edilmektedir.

Rafların taban kısmı tahta veya demir, rapta yarayan kenar kısımları ise demirdir. İngiltere gibi zengin memleketlerde tabanı teşkil eden demir levhalar meşinle kaplanır, fakat bu usul pahalıdır. Rafların tahadan yapılması hususu, yangın cihetinden tehlikeli addedilir ise de, bu endişe belki o kadar haklı değildir, çünkü betonarme bir bina içerisinde tahta raflar yanmağa başladığı zaman evrakın çoktan tutuşmuş olacağı muhakkaktır.

Evrak ile doldurulduktan sonra duvar şeklini alan raflar arasındaki ara yollarının genişliği, yani raf duvarlarının bir birinden olan mesafe-

leri de keşif projelerinde nazarı dikkate alınması lâzım mühim noktalardan biri ve aynen yerinden kolayca oynatılan raflar gibi, mevcut mahalden azamî istifade bakımından hususi ehemmiyeti haiz bir cihettir. Çünkü en münasib tertibat ile daha fazla malzeme yerleştirebilmek suretile, daha idareli hareket edilmiş oluyor. Bu suretle tasarruf edilmesi imkânı olan mekân, bazen yüzde onu veya yirmiyi teşkil edebileceğine göre, umum masraftan binlerce lira tasarruf etmek mümkün olacağı göz önüne getirilirse, meselenin ehemmiyeti tebarüz eder.

Avrupa Arşivlerinde ara yolların genişliği 95-130 santimetre arasında değişmektedir. Ara yolların bu kadar geniş olmaları evrak kartonları yüzünden değil, Arşiv kitapları denilen kayıt defterleri, ruzname kitapları ve saire yüzündendir. Avrupa'da bunlar vaktile büyük boy üzerine yazılıp aralarında yük itibarıyla 40-50 kilo kadar olanı ender değildir. Bunların çıkarılıp kaldırılması bittabî geniş bir saha ister ve bunun için ara yolların geniş bırakılması lüzumu hasıl olmuştur.

Gördüklerime nazaran Türk Arşiv Malzemesi ara yolların bu kadar geniş olmasını icab ettirmiyor. Türk Arşivlerindeki defterler hem boy, hem de kalınlık itibarıyla ötekilerden çok küçüktür, kalınlıkları üç yüz dört yüz yaprağı geçmemekte ve bu itibarla ağırlıkları dört beş kilodan fazla tutmamaktadırlar. (Ancak defterler dahi son yüz senede çok muhtelif cesamette ve daha büyük olarak tutulmağa başlanmıştır). Evrak kartonlarının kalınlığını değiştirmek bizim elimizde olduğundan Türk Arşivi için ara yollar 90-95 santimetreden fazla genişlikte yapılmazsa bile, hem evrakın işlenmesi hususu müşkülâtsiz temin edilmiş, hem de mahzen salonlarından yer hususunda mümkün olduğu kadar istifade edilerek, bina masrafında idare ciheti dahi göz önünde bulundurulmuş olur.

Mobilya meselesine gelince: Asrî mahzen salonlarında lâstik tekerlekli arabacıktan başka mobilya yoktur. Çünkü evrakın bulundurulacağı yer masalar ve dolaplar değil, raflardır. Maamafih evrakın boyu, ehemmiyeti veya evrak üzerinde bulunan mum mühürlerinin himayesi hususu için, malzemenin bazı aksamı dolaplarda veya kutularda yerleştirilmiş bulunuyor; meselâ Orta Çağa aid evrak fasikül şeklinde yerleştirilmiş bulunursa, mum mühürleri kırılıp bozulmak tehlikesine maruz kalırlar.

Bunu önlemek için Orta Çağ diplomaları ekseri yerlerde tahtadan veya teneleden yapılmış kutularda saklamaktadırlar. Peşte Arşivinin kutuları daha küçük, Viyanadakiler daha büyük ve daha ağır oldukları cihetle, daha münasib görülmektedirler. Ancak kutu veya dolap, evrak yerleştirilmesinde müstesna olarak kullanılırlar ise mobilya namına

söylenen arabacıklardan başka, evrak kartonlarını açıp araştırmaları yapmak için yalnız müteharrik masalar bulunur. Bunlar evrak duvarlarının pencereler tarafına düşen ucunda yan tarafa kaldırılabilir şekilde tertib edilmektedir.

Zamanımızda Arşiv İdare binasının, Arşivin hikmeti vücudunu teşkil eden mahzenlerden ayrı olarak inşa edilmekte olduğunu, yukarıda söylemiştik. Bir taraftan Arşivcilere mahsus müteaddid odaların, diğer taraftan ise Arşive lüzumlu san'at sahiplerinin dahi idare binasında yerleştirilmiş olması lâzımgeleneğinden, idare binasının oldukça büyük yapılması zarureti kendiliğinden anlaşılmaktadır. Her katta odacılara dahi birer oda tahsis etmek lüzumu söylendikten sonra, idare binasının hususî aksamını gözden geçirelim.

Bunlar ilmi ve teknik işlere aid olmak üzere iki kısımdır.

Evvelâ ilmi olanlara bakacak olursak: Başta en mühimmini söylemiş olmak için çalışma odasını hatırlatmak lâzım gelir. Çalışma odası, Arşivin ilmi hayatının en mühim sahası ve çok defa faaliyetinin miyarı sayılmaktadır. Yeni açılan bir Arşive gelen tetkikçilerin sayısı bir kaç sene içinde yevmi yirmi otuz kadarı bulması muhtemel olduğundan; çalışma odasının onları alacak şekilde yapılması lâzımdır (Berlin Arşivi çalışma odası yüze yakın tetkikçi alır. Peşteninki otuz iki zatın ziyaret edebilmesine müsaîd şekildedir ve bu gün ancak kâfi gelmektedir). Bu kadar ziyaretçinin manto, şapka, çanta gibi eşyalarını alıp saklamak için ayrı bir gardrop ta ister. Çalışma odasının bina dahilinde işgal edeceği mevki hususunda Drezden Arşivi'nin keşif projesi şayanı takdir görülmektedir: Kapıdan giren ziyaretçi, koridoru takip ederek ister istemez gardrop önünden geçmeye mecbur olur ve orda bekleyen hademe tarafından eşyaları alınıp ziyaretçiye çalışma odasına veya görüşülecek memura gider yol gösterilir.

Çalışma odası ile bir arada fotoğraf atelyesini de zikredeyim. Fotoğraf atelyesi asrî bir arşivde çok ehemmiyetli bir mevki işgal ile, hem arşivin, hem de tetkikçilerin işlerini görür. Bir kaç sene evvel Viyana'da çekilen resimlerden birer kopyanın Arşiv İdaresine teslim edilmesi şart konulmuştur. Sonradan bu kopyalar fazla ve lüzumsuz görülüp, bu şart kaldırıldı, hatta bugün tetkikçilere kendi hususî makinalarını kullanmalarına dahi izin verilmiş bulunmaktadır. Tetkikçiden istenilen şey, ancak Arşiv malzemesine müsteniden telif edilen eserlerin birer nüshasının, Arşiv kütüphanesine mahsus olmak üzere teberrü etmekten ibarettir.

Son cümleden anlaşılacağına göre, Arşiv binasında bir kütüphane salonuna da ihtiyaç görülmektedir. Kütüphanenin tertibatı aynen Arşiv mahzen salonlarınıninki gibidir, büyüklüğü ise kitab mevcuduna göre tayin edilir. Viyana Arşivinin kütüphanesinde altmış bin cilt kadar kitab bulunuyor. Peşte'deki ise, tahminen bir buçuk kilo metrelik raflarla, kırk-kırkbeş bin cilt alacak şekilde tertip edilmiş ve yirmi sene içinde hemen hemen dolmuştur. Kütüphaneye alınacak kitaplar, Arşivin dahili işlerine ve tetkikçilere lâzım olacak eserlerdir: Hem içerden hem memleket haricinden tedarik edilecek olan Arşivcilik, Arşiv malzemesi ve Vatan Tarihi ile alakadar kitaplar, İdare, Hukuk, Coğrafya sahasına aid eserler ve mecmualar. Türk Milletinin büyük mazisi ve şark ile garb arasında oynadığı rolün ehemmiyeti düşünülecek olursa, Şark Tarihi ile olduğu kadar Garp Tarihi ile de alakadar eserlerin Arşiv kütüphanesinde toplanması lâzım geleceğinden, tarih tetkikatının merkezi olacağı tabii bulunan Türk Arşivi binasında, kütüphaneye mahsus olmak üzere büyükçe bir mahzen salonunun ayrılması lâzım geleceği meydana çıkar.

Her Arşivde vakit vakit dışardan getirilen malzemenin sandıklardan çıkarılıp tanzim edilmesine mahsus olmak üzere, aşağı katta, hiç olmazsa bir tanzim salonuna da ihtiyaç görülmektedir. Yeni teşkil edilen arşivlerde ise, üst üste gelecek olan malzemenin kat'i şekilde yerleştirilmesini temin edecek tasnif işleri için daha fazla yere ihtiyaç olacağı tabii bulunduğundan, iki üç salonun tasnifata tahsis edilmesi hiç de lüzumsuz ve ifratlı bir iş sayılmaz. Çünkü kendilerine lüzum kalmıyacağı hatıra gelebilen bu salonların arşivlerde bilâhara yeni vazifeler bulubileceği şüphesizdir.

Asrî bir Arşiv Binasında, sergi salonu olmak üzere ayrıca bir salonun tahsis edilmesi de lâzımdır. Yazı tarihi, daireler muamelesi, devletin şark ve garb ile olan rabitaları, meşhur adamların el yazıları gibi, bir çok bakımdan seçilmiş vesikalar, hem tarihe olan rağbeti arttırır hem de arşivde mahfuz bulunan millî hazinenin kıymetini, her kesin anlayabileceği bir şekilde gösterir. İyi tertib edilmiş bir sergi büyük enstrüktif kuvvete maliktir ve ecnebi ziyaretçilere-bilhassa meslek adamlarına arşivin kıymetile millet kültürünün mazisi hakkında dahi, bir kaç dakika içinde toplu bir fikir edinmeğe vasıta olur. Sergi evrakı beş on sene değiştirilmeden kaldığı için «daimî» diye tesmiye olunmaktadır. Arşiv malzemesi epi tanındıktan sonra ve münasib görünen diğer boş sergi salonu mevcut olduğu takdirde, meselâ asır dönümleri münasibetile muvakkat sergiler de yapılmaktadır.

Arşiv teknik heyetinin işlerine gelince, arşivin en işlek yerini bir mücellidhane teşkil edeceğini söyleyebiliriz. Binlerce defterleri, kitapları cildleme hususundan başka, yırtık evrakın tamir ve tertib cihetine

bakan bu işçiler, malzemenin haricî manzarasının tanziminde, güzel hizmetler yapmaktadır. Vaktile evrak tamiri işlerinin en inceleri de bu işçiler tarafından yapılmakta idi, fakat kimya ilmi ilerledikçe, mücellidlerin vazifelerinden bir kısmı hususî ehemmiyet kesbetmiş ve ayrı bir laboratuara teslim olunmuştur. Çürümeğe başlayan kâğıda yapılacak ihtimam soluk yazının çıkarılması gibi işlerle meşgul olan laboratuvar, ekseriyetle fotoğraf atelyesinin yanında yerleştirilmektedir. Göreceği işlerin ehemmiyeti, ne kadar büyük gözükmüşse gözüksün laboratuvar tekniğinin bu hususta henüz ilk tûcrübelerini yapmakta olduğu ve bu sırada bazı yanlışlıklara da sebep olabileceği düşünülecek olursa, işlerin ileride kazanacağı ehemmiyet ve vus'at hakkında bugün henüz kat'î bir şey söylemek mümkün olamayacağı anlaşılır.

Bazı yerlerde mücellidhane yanında ufak bir matbaanın da bulundurulduğu görülmektedir. Fakat Arşivin bu hususta esasen pek büyük olmayan ihtiyacını, her hangi matbaadan daha ucuza mal edebilmesi mümkün olduğundan özel matbaaya hacet olmadığını zannediyorum.

Arşiv malzemesinin yangın tehlikesinden emin bir vaziyette bulundurulması hususu da mimarinin teknik vazifelerindendir. Malzemenin büyük kıymete malik olduğunu göz önünde bulundurarak, bu meselenin itfaiye teşkilâtının son imkânlarına göre halledilmesi arzu edilir. Yine bu cihetten teshin ile tenvir işleri dahi kendisine mahsus bir ehemmiyet arzirmektedirler.

Her ikisi iklimî tâbî bir meseledir. Orta Avrupa'nın bazı yerlerinde kışın şiddeti ile baharların yağışlı olması yüzünden mahzen salonları o kadar soğuyorlar ki, oranın saatlerce süren işleri kalorifere müracaat olunmadan yapılamaz. Memleket havası soğuk ve yağışlı olmadığı takdirde kalorifer radiatörlerinin nisbeten az miktarı ile de ıktifa edilebilir.

Tenvirat da kezaîk böyledir. İdare binası bittabi elektrik tesisatı ile teçhiz edilip, mahzen salonlarının tenvirâtı mes'elesi belki başka türlü hallonubabilir. Havası Orta Avrupaya nisbeten açık olan cenup memleketlerde, çok paraya mal olan elektrik-tenviratından sarfinazar imkânü ihtimali dahi hatıra gelir. Mahzen salonlarında tenvirat ihtiyacı şiddetle hissedilmezse, elektrikli el lâmbalarından daimî tesisattan daha çok idareli surette istifade edilebilir.

Son olarak asansör mes'elesini yad etmek istiyorum. Fazla yüksek inşa olunan binalarda malzemenin ilk gelişinde asansörün faydası görünmüş bir tesisattır. Çünkü, işleri tacil eder ve ağır sandıklarla merdivenlerden çıkmak mecburiyetinde kalınmadığından, duvar ve basamakların hüsnü muhafazasını mümkün kılar. Yalnız şurasını da hatır-

*latalım ki bihâhare asansörlere lüzum kalmıyacağından para bağlan-
mış olacak ve durduğu yerde bakımı da hayli masrafı mucib olacaktır.*

Meselâ Peşte Arşivindeki iki asansör ilk zamanların nakliyatından sonra işleri azaldığından her ay kasadan oldukça lüzumsuz masrafa sebep oluyorlar. Tamamen yerleşmiş bir arşivde 300-400 kilo taşıyacak büyük asansör yerine 50 kilo kadar yük taşıyabilir ufak asansörün bulundurulması hem vakit kazanmayı, hem de emekten tasarruf etmeyi temin edeceği için daha faydalı addedilebilir.” (23)

4- Lajos Fekete'nin V. Türk Tarih Kongresi'nde Yapmış Olduğu Konuşma

Bilindiği gibi arşivler, tarihî, siyasî, sosyal, kültürel, hukukî ve teknik araştırmalarda ilk elden kaynak durumundadır. Türkiye dünyada, arşiv malzemesi bakımından Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan büyük mirasla, en zengin potansiyele sahip ülkelerden birisidir. Arşivlerimizde ekonomik, tarihî, hukukî, ilmi, kültürel, teknik ve çeşitli konularda Osmanlı Devleti'ni, İmparatorlukta yaşamış olan çeşitli ülkeleri ve Türkiye Cumhuriyeti'ni ilgilendiren geniş bir arşiv malzemesi bulunmaktadır.

Dr. Lajos Fekete, 12-17 Nisan 1956 tarihlerinde toplanan V. Türk Tarih Kongresi'nde yapmış olduğu, “*Macaristan'da Türk Tarih Kaynakları Üzerinde Yapılan Araştırmalar ve İstikbale Ait Plânlar*” (24) adlı konuşmasında, Türk arşiv malzemesinin zenginliğine ve önemine dikkati çekerek, uzun bir müddet Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında bulunan Macaristan'ın Osmanlı hâkimiyeti dönemindeki tarihinin, ancak Türk kaynakları incelendiğinde yazılabileceğini belirtmiştir. Bu iş için önce Türk arşivlerindeki vilâyet tahrirleri, hazine ruznâmeleri, kadı sicilleri ile mukataa, ulûfe ve timar defterlerinden faydalanmak gerektiğini, sadece Macar arşivlerinde mevcut bulunan malzeme ile ilmi ve objektif bir tarih yazılamayacağını ve Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşamış olan diğer milletlerin de tarihlerini ancak Türk arşivlerinde incelemeler yapmak suretiyle yazılabileceğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

(23) a.g.e., 3-14. ss.

(24) Lajos Fekete: Macaristan'da Türk tarih kaynakları üzerinde yapılan araştırmalar ve istikbale ait plânlar, *Türk Tarih Kongresi (V.: 12-17 Nisan 1956: Ankara)*, Ankara, 1960, 464-477. ss.

.....
"Türk tarih tetkiklerinin ana meselelerinden birini aydınlatmak maksadıyla vilâyet tarihi tetkiklerine aid müşahedelerimi arz etmek istiyorum. Vilâyet tarihi dediğim tarih, imparatorluğun umumi tarihine nispeten, büyük bir bölge veya küçük bir il'in tarihidir, ki son zamanlarda çok gelişen mahallî tarihin belki genişlemiş bir şekli telâkki olunabilir. Kanatime göre bu gibi vilâyet tarihi tetkikleri, Türk tarih tetkikatında sık sık görülecek ve bu sebeple, Türk tarihçiliğine ait umumi meselelerin konuşulduğu bir sırada, buna dair tecrübelerin ortaya konması faydalıdır.

Vilâyet tarihi tetkiklerinin bundan sonra sık sık yapılacağı meydandadır. Türkiye Cümhuriyetine komşu bölgelerde bugün müstakil bir hayat süren ve tarihini öğrenmek isteyen pek çok millet vardır. Bunlar bilgilerini artırmak maksadı ile eski komşularının tarihi kaynaklarına da müracaat etmektedirler. Çünkü bunlar arasında kendi işlerine yarıyacak kaynaklar da vardır. Vaktiyle Osmanlı İmparatorluğu'na mensup oldukları için, bu milletlerin tarihi menbalarının ikmalini Türk kaynaklarından beklemektedirler.

Meseleye daha açık bir şekilde, bizi daha yakından ilgilendiren mevzua, yani Osmanlı İmparatorluğu'na, eski Avrupa ülkelerine nispetle bakılırsa, bu ülkelerin tarihi de birbirine bağlanmış görünüyor. Buna nazaran bu memleketlerin tarihinin tetkiki de muayyen bir devir için yekdiğerinin ve komşularının menbalarına: Bizans, İtalyan, Türk, Macar, Alman v.s. menbalarına, son zamanlarda Avusturya ve Rus menbalarına dayanacaktır. En çok devamlı olarak da Türk menbalarına istinad edecektir. Türk menbaları Balkan yarımadasıyla Orta Avrupa tarihi tetkikatında bazı devirlerde fevkalâde ehemmiyeti haizdir. Birkaç memleket var ki, tarihlerinde hemen beş yüz sene müddetle durum Türk menbalarından başka bir yerden hiçbir suretle öğrenilemez. Bugün müstakil hayat yaşayan Balkan milletlerinin tarihi menbalarını, bu milletlerin bugünkü ilim merkezlerinde, başşehirlerinde değil, bilâkis vaktiyle Balkanların merkezi olan şehirde, Türklerin İstanbul'unda, hususiyle İstanbul'un yazma kütüphaneleri ile arşivlerinde aramak lâzımdır. Durum öyle gözüküyor ki, bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'na aid diğer memleketlerde, Şark hududunda, Kafkas memleketlerinde, Şam'da, İsrail'de, Arab memleketlerinde, Mısır'da, hattâ Kırım yarımadasında dahi tarih tetkikleri işi buna benzer mektedir.

Bütün Balkan milletleri gibi, Macarlar da uzun müddet Türk hakiyeti altında yaşadıkları için, Macar tarihçiliği Balkan milletlerinin tarihçiliğine kısmen benzer durumdadır. Ancak Macar tarihçiliği

Macarlığın tarihî mazisi, coğrafya durumu dolayısıyla, Türk tarihî vesikalarından başka tarihî kaynaklara da dayanabilir. Bunun sebebi açıktır. Macar toprağı Osmanlı hakimiyetine tamamiyle değil, ancak kısmen dahil olmuştur. Erdel (Erdély), yani Transilvanya, dahili işlerini kendi hâkimleri ile, krallık Macaristanı tabir olunan bölgeyi de kral mümessilleri her bakımdan Osmanlı hükümetinden müstakil olarak idare etmişlerdir, hatta salâhiyetlerini aşarak, Osmanlı idaresi altında bulunan Macar toprağı ile de meşgul olmuşlardır. Hatta Macar toprakları hakkında daha uzak memleketlerde bile kayıtlar bulunabilir. Çünkü Erdély, yani Transilvanya, Osmanlı sultanlarına tâbi bir emaret olduğu halde, bir zamanlar Avrupa'nın genel politikasında faal bir rol oynamakta idi, Macar toprağı ise, Osmanlı devletinin bir sınır memleketi olduğu için, imparatorluğa dahil Balkan ülkelerine nispetle hem siyâsî hem de askeri bakımdan daha uzak Avrupa memleketlerinin dahi ilgisini çekmiştir. Bu sebeple Macar tarihçiliğı muhtelif tarihî kaynakların asıllarından faydalanacak bir durumdadır. Bu durum Osmanlı Türkleri tarafından istilâ olunan yerlerde ve bilhassa Osmanlı İmparatorluğu'na dahil arazide bulunan memleketlerde müşahade edilen durumdan çok farklıdır.

Macar tarihçiliğı ile Balkan milletlerinin ve genel olarak Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış bütün milletlerin tarihçiliğı arasındaki münasebeti incelemek diğer bir sebeple de faydalıdır.

Macarlar diğer milletlere nisbetle Osmanlı İmparatorluğundan daha evvel ayrıldıkları için, Osmanlı devrine aid meselelerde daha tarafsız olabilirler. Macar tarihçiliğinin, Macaristan'ın Türk idaresi altında yaşadığı devre aid olayları bulmak için sarf ettiği gayretler sayesinde elde ettiği neticeleri gözden geçirmek ve aynı zamanda geleceğe ait plânlarını hülâsa etmek bunun için de faydalıdır." (25)

.....
"Macaristan'ın Osmanlı devrine ait tarihi, sık sık tekrarlanan bir ifadeye göre, beyaz kâğıtlardan ibaret kalmış, çok iyi işlenmiş başka devirlerin tarihine kıyasla halâ yazılmamış bir halde kalmıştır. Tarihçilik bu alanda bir sürü ödev karşısındadır ki, emsali diğer devirlerde çoktan yapılmıştır. Bilhassa Türk kaynaklarının meydana çıkarılması hususunda tamamlanacak vazifelerimiz pek çoktur.

Kaybedilen zamanın tamamlanması için çeşitli tetkiklerin ve müte-nevvi tetebbülerin kaleme alınması icap eder.

Bu hususta yapılacak tetkiklerin mevzularını aynen tesbit etmeye muktedir değiliz. Çünkü mevzular kaynaklardan elimize geçecek malzemeye göre tayin edilecektir. Böyle olmakla beraber, mevzularımız üzerinde bazı fikirleri şimdiden ileri sürebiliriz. Bazı mevzuların, meselâ diploması mevzularının, muharebelerin nasıl cereyan ettiğine dair mevzuların işimize pek gelmiyeceği, bunun aksine, halk hayatı ile daha fazla meşgul olmamız düşünülüyor. Bilhassa köyde çiftçilerin, çobanların, şehirde zanaat kollarının, tüccarların meşguliyetlerini, elde ettikleri mahsulleri, alış-veriş şekillerini, pazarlar ve panayırları tetkik ile meşgul olmak istiyoruz. Bunu da bilhassa Macarların oturdukları yerlerde göstermeye çalışacağız. Buna nazaran, genel olarak Osmanlı tarihi yerine bir memleket tarihi, bir vilâyet tarihi ile, İmparatorluğun Macaristan'daki bölgeleri tarihiyle uğraşacağız.

Bu mevzuların tarihi kaynaklarını acaba nereden bulacağız ?

Herkesin bildiği gibi vilâyet tarihi tetkiklerinin en zengin kaynaklarının, maliye dairelerinin vesikaları teşkil eder. Bu daireler vaktiyle çok muntazam çalışmış, büyük miktarda vesika toplamış ve bu vesikaları iyi korumuşlardır. Bugünkü tarihçiler muntazam ciltlenmiş bu vesikalardan çok faydalanabilir, malzemeyi pek çok kereler toplu bir hâlde ele alıp işlemeye hazır bir durumda ellerine alabilirler.

Bu evrakı, vesikaları yakından tetkik edecek olursak, bahs ettiğimiz gayeye, yani vilâyet tetkiklerinde bunlardan bir çok bakımdan istifade etmek suretiyle hizmet etmiş oluruz. Yine zannıma göre tetkiklerle, neşriyatı bir sıraya bağlamak icap eder. Demek oluyor ki, işin tanzimi, bu evrakın bir kısmını tetkikinin, diğer kısmının tetkikinden evvel veya sonra gelmesi bir sıraya konursa, daha faydalı olur.

Zannıma göre ilkönce vilâyet tahrirleri (tahrir-i vilâyet...) ile meşgul olmak gerekir. Çünkü bu tahrirlerin metni bilinmeyince diğer defter cinslerinin tettebbuatı çok zorluklara sebep olur. Vilâyet tahrirleri denilen defterler köyden köye gitmek suretiyle aile reislerinin isimlerini, köydeki mahsulleri, buğday, çavdar mahsullerini ve mahsulâtta verilecek öşrü v.s. saymak suretiyle, memleketin iktisadî envarterini göstermektedir. Bu defterlerdeki müfredattan memleket nüfusunun değişmesi, başlıca bilhassa geçim tarzı, memleketin yolları, tarihi coğrafyası, iktisadi kuvveti anlaşılmalıdır. Böylece imparatorluğun iktisadi kudretini anlamak mümkündür. Bu gibi tahrirler sık sık yapıldığı için, bir devrin ilk seneleriyle orta ve son seneleri birbirleri ile karşılaştırılacak olursa, gelişme şekli, ilerleme ve gerileme meydana çıkar. Defterlerde okunamayan yerler olursa, bunlar o cins defterlerin diğer sureti, ve o devrin cizye

defterlerinin yardımıyla hal edilebilir (Tabii bu, ancak cizye muamelâtı toptan yapılmaya başlamadan evvel yapılabilir).

Vilâyet tahrirlerinin tettebbûünden sonra veya onlarla beraber, mukataa defterlerinin de tetkik edilmesi uygun olur. Mukataa defterleri imparatorluğun binlerce mukataasının yekûn hesabını verir, ilgili ve mensup olduğu tahrir defterlerinin ikmalinde memleket iktisadi hayatının aydınlatılmasında faydalı olur. Ekseriya dar yerlerin iktisadi işleriyle meşgul oldukları için, tetkikleri bütün bir memleketin (bir vilâyetin veya bir sancağın) coğrafi durumunun bilinmesine o kadar bağlı değildir.

Mukataa defterleriyle tetkikat hususunda evkaf hesapları tahminen aynı yeri tutar, nispeten faydası daha çabuk görünen bir kaynak teşkil eder.

Bu mevzuların başka kıymetli bir kaynağını hazine ruznameleri teşkil eder. İmparatorluğun umumi ahvali başşehir olan İstanbul defterhanesinin icmal defterlerinde görülür. Vilâyet tarihi tetkikatı hususunda ise, vilâyet defterhanesinin yevmiye defterleri, ruznameleri, bunun gibi bir kaynak teşkil etmektedir. Vilâyetler merkezî hazinesinin yevmiye defterleri günbegün o hazineye gelen varidatın ve oradan çıkan masrafların kısaca kaydını verdiği için, memleket, şahıs isimleri ve yer isimleri, pek çok defalar o memlekette kullanılan yabancı lisanın lûgatlarını da kayd etmektedir. Sağlam neticeler verecek tettebbûler, memleketin ahvali ile ilgili ordaki isimlerin ve iktisadi hayatın bilinmesine bağlıdır.

Vilâyetin iktisadi hayatına aid menba mahiyetindeki eserler arasında defterhanelerin bir de ulûfe defterleriyle timar defterleri zikredilebilir. Bu cins defterlerden ulûfe defterlerinin tetkiki ile tahrir defterlerinin tetkiki aynı zamanda yapılabilir. Ve hatta bunlar berikilerden tamamiyle müstakildir. Çünkü içerisinde zaten tanınmış yer isimleri, şahıs isimleri ve kısmen bilinen malûmat mevcuttur. Bence, timar defterlerinin tetkiki ise, bunun aksine olarak, ancak ilgili tahrir defterlerinin tetkikinden sonra yapılması münasiptir. Çünkü okunması ve tefsirleri ancak o memleketin yer isimleriyle, oradaki köylerin iktisadi kıymetinin bilinmesiyle mümkündür.

Vilâyet malî tarihi hususunda işimize yarayacak defterhane vesikalarından başka kadı sicilleri de önemli iktisadi kaynaklar teşkil etmektedir. Türkiye'den başka, bilhassa Bulgaristan'da yaptığım tetkiklerde çok kıymetli olduğunu anladığım bu cins defterler, kadılar tarafından çıkarılan hüccetlerin mevzuundan ibarettir. Kadılar huzurlarında cereyan eden davalardan o memleketin iktisadi hayatı, halkın meşguliyeti,

şehrin topografyası, mahalle isimleri, müesseselere verilen isimlerin sebepleri, kültür tarihi, pazarlardaki alış verişler, teraziler, fiyatlar v.s. meydana çıkıyor. O derece ki, bu delillerin zenginliği, diğer bir çok kaynaklardan çok daha üstündür.

Yukarıda tefferruatıyla izah ettiğimiz kaynak tipleriyle Osmanlı İmparatorluğu'nun Macaristan'daki bölgelerinin iktisadi tarihinin başlıca menbalarını saydıktan sonra, ortaya bir soru çıkıyor: Bir memleket tarihine temel olacak, adı geçen menbalardan elimizde lâzım olduğu kadar ve kıymetli menba acaba var mıdır ? Bu soru müspet cevap verebiliriz. Gerekli kaynaklar bir dereceye kadar elimizde mevcuttur. Zaten yukarıda bahsettiğimiz konular ile tasnifler de bu kaynakların genel olarak gözden geçirilmesinden ve tetkikinden meydana gelmiştir. Malzemenin diğer kısmı ise elimizde yoktur. Fakat bunun asıllarını yerinden, yani Türkiye arşivlerinden temin etmek ümidindeyiz. Fakat bu iki noktayı da biraz daha etraflı gözden geçirelim.

Evvelâ elimizde mevcut malzeme meselesini ele alalım.

Türkçe yazılmış resmî evrak, arşiv malzemesi addolunacak tarihî vesikalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun Orta Avrupa milletleri üzerine yaptığı tesir neticesi olarak, dağınık surette bir çok yerlerde bulunabilir. Arşiv vesikaları her şeyden evvel Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da bulunan eski topraklarında ve bu memleketlerin Osmanlı devrinden sonra meydana getirdikleri arşivlerde ve şehir arşivlerinde aranmalıdır. Vesikalar mahv olmadığı takdirde normal şartlar altında arşivlere nakledilmişlerdir. Bazen arşivlerden başka, yabancı memleketlerin müze ve kütüphanelerinde, şahıs ellerinde de vesikalar veya arşiv artıkları bulunur. Muharebeler veya hudut değişmesi gibi sebeplerle, bu vesikalar bazen imparatorluğun haricinde kalmışlar, nihayet mesud bir tesadüf eseri, birer kütüphaneye mal olmuşlardır.

Macar tarihçileri, bu gibi evraktan kataloglar veya şahsi tetkikler vasıtasıyla haberdar oldukça, bunların suretlerini elde etmeye çalışıyorlar. Tabii bunları eskiden olduğu gibi, yazıları kopya etmek suretiyle değil, bilakis teknik ilerlemelerden faydalanarak, mikrofilm şeklinde temin etmekte ve sonra resimleri büyütmedirler. Böylece bugünkü nesilden sonra gelecek nesillerin de faydalanması imkânı sağlanmaktadır." (26)

(26) a.g.e., 470-473. ss.

.....
"Türkiye arşivlerinin malzemesi Macar tarihçiliğinin ana meselelerinin en önemli noktasını teşkil eder. Şimdiye kadar toplanmış malzeme esasen noksan ve dağınık mahiyette olduğu için, bu esasa dayanarak yapılan tetkiklerin neticesinin de noksan olacağı tabiidir. Tarihçilerimiz başlangıçta bununla iktifa edip, bunlar üzerinde çalışacaktır ama, ellerine yeni malzeme gelmiyecek olursa, müverrihlerin tetkiklerinde olduğu gibi, çabucak havanda su dövmeye benzeyen bir noktaya vasıl olacaktırlardır. Zaten bilinen umumî malûmatımıza ufak tefek ilâveler yapmakla iktifa edeceklerdir. Macar tarihçilerinin gelecekteki çalışma ve gayretleri, teşebbüsleri, Türkiye arşivlerinin daha zengin ve daha tamam malzemesinden istifade edip etmemelerine bağlıdır.

Bu suretle Macaristan'da Türk tarihi menbaları üzerinde yapılan ve 150 seneden beri devam eden ilmî çalışmaların neticeleri yukarıda arz etmiş, aynı zamanda Macar tarihçilerinin göz önünde tuttukları gayeleri de aydınlatmış bulunuyorum.

Bu netice ve gayeleri vaktiyle Osmanlı İmparatorluğu'na mensup olan diğer milletlerin tarihî çalışmalarıyla karşılaştıracak olursak, bunların da aynen bu yoldan geçtiklerini ve ileride de aynı yoldan geçmek gerektiğini görürüz. Bu yol Osmanlı İmparatorluğundan çıkmış milletlerin, Balkanlarda olsun, Kafkasya'da olsun, Suriye'de olsun, hepsinin geçtiği yoldur. Şimdiye kadar girişilen teşebbüslerin ispat ettiği gibi, hepsi Macar tarihçiliğinin tuttuğu yoldan, evvelâ kendi tarihleri üzerinde uğraşacak ve sonra çalışmaları da Macar tarihçiliğine beziyecektir. Başlangıçta hissî bir şekilde, sonraları ilmî bir şekilde, ilmî cemiyetlerin delâletiyle, bilhassa kendi vatanlarına ait mevzuları arayıp, tarihlerin kendilerine ait yazdıkları bölümleri ve ellerinde bulunan Türk vesikalarını tercüme ederek, kendi durumlarını öğrenmeye çalışacaklar, dar hudutlu millî meselelerin haricine çıkmayı gerek saha itibariyle, gerek devir itibariyle istemeyeceklerdir.

Bu «millî» tarihlerin veya memleket tarihçilerinin çalışmalarının hususî gayelere matuf olacağı, ve Türk tarihinin bunun haricinde kalan bir çok noktalarına karşı hemen de lâkayd kalacakları, şimdiden tahmin olunabilir. Vaktiyle Osmanlı İmparatorluğu dahilinde yaşayan milletlerin, imparatorluğun merkezî meselelerine, meselâ dış siyasetine, ilgilenmiyeceklerine, bunlarla pek az meşgul olacaklarına şüphe yoktur. Türk Cümhuriyeti dahilindeki toprakların tarihi ile ise, hemen de katiyen uğraşmayacaklardır. Osmanlı İmparatorluğu'na ait birçok meselelerin tetkikini Türk tarihçileriyle milletlerarası türkolojinin «millî» vazifeleri olmayan şubesine terk edip, yalnız kendi «millî» vazifelerine dala-caklar, ve kendi vatanlarında ve civarında bulunan Türk vesikalarını

tetikten sonra, yeni ve daha geniş malûmat elde etmek için, birbiri arkası sıra Türkiye'ye gelecek ve Türk arşivlerinden daha yeni vesikalar arıyacaklardır." (27)

5- Lajos Fekete'nin Türk Arşiv Belgelerinin Yayınlanması Hakkındaki Görüşleri

Türk arşivleri, Türk belgeleri, Türk ve Macar tarihi konusunda birçok eserin sahibi olan Fekete, Budapeşte Üniversitesi profesörlüğünde bulunduğu sırada, 1939 yılında *Körös Csoma-Archivum*'da yayınlanan ve Tayyip Gökbilgin tarafından, *Belleten* dergisinde 1941'de Türkçe'ye çevrilen "*Türk Vesikalarının Neşri ve Bu İşin Arzettiği Meseleler*" (28) konulu yazısında, Osmanlı tarih kaynaklarının incelenip yayınlanması faaliyetlerinin, XX. yüzyılın başlarından itibaren büyük bir gelişme gösterdiğini söyleyerek, bu konuda Türkiye ve Avrupa'da yapılmış araştırmalar hakkında bilgi vermiştir.

Fekete'nin verdiği bilgilere göre, bu araştırmalardan ilki Friedrich Kraelitz von Greifenhorst'un "*Osmanisch Urkunden aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts*" adlı eseridir. Bu eserde padişah irâdelerine ait 24 vesika tahlil edilmiştir.

İkinci eser, Dr. Fekete'nin "*Einführung in die Osmanisch - türkische Diplomatic zur Zeit der türkischen Botmäessigkeit in Ungarn*"dır. Bu yayın, ferman, hatt-ı hümayun ve Macaristan'da Türk hâkimiyeti devri (1541-1699)'ne ait vesikaları sistematik bir şekilde ortaya koymaktadır.

Franz Babinger'in 1932'de yayınlanan "*Das Archiv de Bosniaken Osman Pascha*" adlı eserinde, Karlsruhe arşivlerinde muhafaza edilen ve XVII. asrın sonundaki Türk harbinde büyük bir rol oynayan Osman Paşa'ya ait 84 vesika üzerinde çalışılmıştır. Eserde Paşa'ya hitâben yazılmış belgeler, emirler, hesaplar, tayin emirleri mevcuttur. Faksimilenin yanında her belgenin Almanca özeti de verilmiştir.

Bu konuda diğer bir eser Fekete'nin 1932'de yayınladığı, "*Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterházy, 1606-1645*"dir. XVII. yüzyıl siyaset adamlarından Nikolaus Esterházy'ye hitâben yazılan, bu eserde aile arşivlerinde saklanan birçok belge ince-

(27) a.g.e., 475-476. ss.

(28) Lajos Fekete, Türk vesikalarının neşri ve bu işin arzettiği meseleler / çev. M. Tayyip Gökbilgin, *Belleten*, V (20), 1941, 607-616. ss.

lenmiştir. Kitabın önsözünde, Macaristan'ın XVII. asırdaki tarihî tablosu çizilerek, Türkiye-Macaristan arasındaki sınır uyumsuzluğundan doğan anlaşmazlıklar, makamlar arasında cereyan eden sonu gelmez kavgalar ve sınır bölgelerinde yaşayan halkın çetin hayatı tanıtılmıştır. Eserde bu türde yazılmış diğer yayınlardan farklı olarak belgelerin Almanca özetleriyle iktifa edinilmeyip, Almanca tercümeleri verilmiştir.

Fehim Bajraktareviç'in "*Turski dokumenti*" adlı eserinde, Türk hükûmetinin, 400 sene zarfında bir manastırın idaresi hususunda gönderdiği yazılar üzerinde çalışılmıştır. Her belgenin Sırpça hülasası verilmiştir. Yalnız 6 belgenin Sırpça tam tercümesi ve Arap harfleriyle transkripsiyonu yapılmıştır.

A.N. Kurat ve K.V. Zetterstéen'in 1938'de neşrettikleri "*Türkische Urkunden*" adlı eser İsveç Devlet Arşivi'nde, Bibyer Arşivi'nde ve Stockholm Üniversite Kütüphanesi'nde bulunan Türkçe belgelerin metnini ve Almanca tercümesini ihtiva etmektedir. Ayrıca on belgenin de faksimilesi vardır.

Paleografik gayeleri gözönünde tutan Avrupalı araştırmacılar Türk belgelerinin yayını konusunda, faksimileye ehemmiyet vermişlerdir. Meseleyi dil bilimi ve tarihî açılarından ele alanlar mümkün olduğu kadar Türkçe metin neşretmek istemişlerdir. Bu araştırmacılardan bir kısmı da, kendi millî tarihleri üzerinde yapılacak araştırmalar için yeterli geleceği düşüncesiyle, belgelerin tercümesini veya özetini vermişlerdir.

Türk tarihinin daha sağlıklı bir şekilde tanınması, belgelerin yayın tarzına bağlıdır. Bu sebeple Türkiye'de yapılan en eski paleografik yayınları incelemek gereklidir.

Türk arşivlerinin tarihî kaynaklarını araştıran, arşivlerimizin muhteviyatı hakkında bazı örnekler veren ilk kişi Ahmet Refik olmuştur. İsveç Kralı X. Şarl, Rakoczi'nin Türkiye'deki ikameti, muhtelif asırlarda İstanbul hayatı, Kossuth'un Türkiye'ye ilticası ile ilgili olarak 1849-1850'de Şark Buhranı, Türk madenciliğinin mazisi ve Anadolu'da Türk aşiretlerinin hayatından bahseden Ahmet Refik, belgeler üzerine araştırma yaparken, Divan'da bulundurulmuş ahkâm defterlerinde tutulan kayıtlardan faydalanmıştır.

Fekete, Avrupa'da ve Türkiye'de yapılan araştırmalar hakkındaki görüşlerini şu şekilde vermiştir:

.....
"Biz Türkiye'de tarih araştırmalarını daima memnuniyetle karşıla-
mış ve bu araştırmaların ilerlemesini samimi olarak gönülden arzu
etmiřizdir. Evvelâ Avrupa'da yapıłana nazaran Türkiye'de icra edilen
araştırmaların ne nisbette olduğunu ve Türk Arşivleri'nin fevkalâde
zenginliği ile Avrupa'da bulunan bir kaç bin vesika arasındaki farkı
hatırlamak lâzımdır. Diğer taraftan bu, adet itibariyle az olan Türk
neşriyatında da, kaligrafik metinlerde çok defa aynı hatalı şekillerin,
faksimile neşrinde izah yanlışlıklarının bulunduğunu ve yeni Türk harf-
leri ile intışar eden metinlerin de daha az kabul edilebileceğini kaydet-
menin vazife olduğunu zannediyoruz. Ekseriya vaki olan bir hadise ile
yani bizzat mahallinde, arşivde araştırmalar ve önceden etraflı etüdler
yapılmadan hacimli sentezler neşretmek meselesi ile şimdi burada
meşgul olmuyacağız. Bu, ilmin muahhar inkişafını tamamen sekteye
uğratabilir." (29)

Daha sonra Türk belgelerinin yayınlanmasında dikkat edilecek
hususları şu şekilde anlatmıştır:

"Bazı müessif noksanları işaret ettikten sonra Türk vesikaları neş-
riyatını nasıl görmek istediğimiz sorulabilir. Bu hususta evvelâ bazı şey-
leri tayyetmekle ve neleri beklemediğimizi söylemekle işe başlıyacağız.

Türk vesika neşirlerinden regestes'ler yahut kendi tabirleri veçhile
muhteviyat hülâsası beklemiyoruz. Bu neşriyattan en az iki sebepten
istifade edemiyoruz: Evvelâ bu regestes'ler, bir fikir sahibi olma, orij-
inal metnin tam neşrinden daha az müsaittirler ve bu suretle fuzulî bir
enerji sarfedilmiş olur. Diğer sebep, bu regestes'leri bizim bir conpromis,
zarurî bir hal sureti olarak telâkki etmemiz ve ancak lüzumu takdi-
rinde, ikinci derecede ehemmiyetli bir teferruat mevzuubahs olduğu
vakit, kabul edebilmemizdir. Fakat, Türk Tarihi için, Türk vesikaları
neşriyatının henüz başlangıcında bulunulduğu bugün, bu vesikalar,
arşivlerinde bir kaç yüz Türk vesikasına malik şu veya bu Avrupa mille-
tinin tarihi için olduğu gibi, bir kısmı veya hülâsası verilmekle iktifa
olunacak kadar ehemmiyetsiz bir menba, telâkki edilemezler. Bunlar
Türkiye tarihi için başlıca vesikalardır ve bunların bir cümlesine karşı
lâkayit kalınamaz.

Bu vadideki Türk neşriyatından keza faksimile de istemiyoruz.
Çünkü evvelâ bu pahalıdır. Sonra bunun istimali, münakaşa halinden
sarfınazar, ancak vesikaların okunuşunu öğretmeğe yaradıkları tak-
dirde mazur görülebilir. Fakat bu maksada hizmet edecek geniş mik-

(29) a.g.e., 614-615. ss.

yasta vesaike malikiz ve eğer bu kâfi gelmiyorsa metodla bunu arttırmak ve inkişaf ettirmek icap eder. Halihazırda, evvelden hazırlanmış bir plâna tâbi olmadan ve yalnız ciltleri tezyin etmek için hülâsalarla birlikte neşredilmekte olan faksmile usulü, meseleyi halletmeksizin ona bir mâna vermeğe ve okunmasına tamamen muvaffak olunamıyan şu veya bu vesikanın kıraatini setretmeğe yaramaktadır. Hülâsa bunda lüzumsuz bir masraf vardır.

Tezimizi ispat için Georg Jacob tarafından neşredilen güzel faksmile serisini hatırlatmak kâfidir: «*Türkische Urkunden aus Ungarn*» keza çok zengin olan fakat binnazariye noksan bulunan B. Moritz'in Arap paleografi tabloları daha ziyade tenkit edildiler ve ilmin terakkisine esaslı bir surette tesir etmediler.

Nihayet, Türk vesikaları neşreceklerden transkripsiyonlu metin neşri de beklemiyoruz. Ne Avrupalıların beynelmilel alfabesi ile ne de yeni Türk harfleri ile hiçbir transkripsiyon sevmiyoruz. Zira hiçbir, Arap harfleri ile olan eski Türk yazısı ile olduğu gibi ve tarih lengüistik ve temsili ilimlerin talep ettiği şekilde orijinal metni tam bir sadakatle veremiyor. Hattâ yeni Türk harfleri ile neşriyatta bazı klişe tabirler bize yersiz ve Arap harfleriyle müstesna bir şekilde ifade olunmuş bulunsa bile, manasız görünüyor. Daha ziyade bir anlaşmamazlığın neticesi olan şey Avrupadaki metodik eserlerin bu formülleri bir kısım vesikaların organik unsurları olarak işaret etmelidir; bu, yalnız metin neşri mevzu-bahis olduğu vakit kâadın eb'adını göstermek kadar faydasızdır.

Noktai nazarımızı hülâsa ederken, hakikaten faydalı olmak için, vesikaların (Chartes) neşrinin tam metinle ve bunun da daima orijinal yazılmış harfleri ile olması lâzım geldiğini söyleyeceğiz. Bütün tarihi kaynak neşriyatının bu şekilde ortaya konmasının genç ilmimizin menfaati icabında bulunduğu kaniiz.

Bugün Türkiye'de böyle bir eserin birçok manialarla karşılaşacağını biliyoruz. Fakat bu maniaların hemen ortadan kalkmasının ve mazinin hata ve noksanlarını tekrar etmeksizin, şimdiye kadar ilmin ve Türk milletinin büyük mikyasta zararının mucip olmuş bulunan, Türk vesikaları neşriyatının icabettiği şekilde organize edilerek, vaki tehhürleri telâfi etmesini can ve gönülden temenni ediyoruz." (30)

(30) a.g.e., 615-616. ss.

6- Lajos Fekete'nin 'Ostrogon Sancağı'nın 1570 Yılı Vergi Tahriri' Adlı Eserinin Önsözü

Lajos Fekete'nin 1943'te Budapeşte'de yayınlamış olduğu *Az esztergomi szandzsak 1570. évi adoösszeirasa "Ostrogon Sancağı'nın 1570 Yılı Vergi Tahriri"* (31) adlı eserinin önsözü Sadrettin Karatay tarafından, Türkçe'ye tercüme edilerek *Belleten* dergisinde 1947 yılında yayınlanmıştır.

Fekete eserin önsözünün, "Türk Vergi Tahrirleri Hakkında Umumi Malumât" adlı bölümünde, Osmanlı İmparatorluğu'nun fethettiği yerlerde kurduğu idarî düzenle beraber uyguladığı vergi sistemine, Türk hazinesinin zenginlemesine ve iktisadî hayatının gelişmesine işaret etmiştir. Bu bilgilere göre;

Osmanlı İmparatorluğu, fethettiği yerleri ilk olarak askerî bakımdan emniyet altına almış, sonra oradan iktisadî faydalar sağlamaya çalışarak halkı vergi ödemeye tâbi tutmuştur. Türklerin fethettiği köy ve şehirler ilk yıllarda önceki idare zamanındaki vergiyi öderlerdi. Fakat Türk devlet teşkilâtı tamamen yerleştikten sonra o sahanın emvalini ve gelir kaynaklarını etraflıca kayda geçirir, bunları mal beyanına tâbi tutarak kütükler tanzim eder ve kısmen o mahallin eski âdetine, kısmen yeni konan Türk usûlüne göre halka vergi yazardı.

Maliye memurları, ziraat mahsulleriyle hammaddelerden elde edilen gelirlerin beyanına ayrı bir önem verirlerdi. Çünkü Türk Devleti'nin başlıca geliri, İmparatorluğun her yerinde olduğu gibi Macaristan'da da bu kaynaklara, ziraî istihisallere ve hammaddelere dayanırdı. Devlete büyük gelir kaynağı olması itibarıyla toprak kayıtlarının tutulması mühim bir işti. Devletin, maliye teşkilâtına yani başdefterdara yüklemiş olduğu bu görevi defterdar, kısmen İstanbul Defterdarlığı (Defterhane) memurlarına, kısmen vilâyetlerde bulunan ve yine defterdar denilen kendisine bağlı memurlara ve teşkilâtına yaptırdı.

Vilâyet defterdarı, toprak mahsullerinin türüne göre iki çeşit hesap tutardı. Bunlardan biri vasıtasız hazine gelirine, yani reâyanın vergisine mahsustu. Öteki ise timar haklarının durumunu, yani intifa hakkının devlet tarafından kime verildiğini ve kimin faydalanmakta olduğunu gösterirdi. Timar hakkı ölüm sonucu sahipsiz kalacak olursa ona lâyük birine hemen tahsis olunurdu.

(31) Lajos Fekete, Türk vergi tahrirleri / çev. Sadrettin Karatay, *Belleten*, 11 (42), Nisan 1947, 299-328. ss.

Devlet lüzum görülen yerlerde verginin hesaplanmasını ve timar hakkı üzerinde yeniden husûle gelen durumu birbirinden ayırmıştır. Vergi işlerini mal defterdarına ya da kısaca defterdara, timar hakkının beyanını ise timar defterdarı bulunan yeni bir teşkilâta vermişti, çünkü tahsisat olarak dağıtılan arazinin adı başlangıçta genişliğine bakılmaksızın timardı. Macaristan'da da durum böyleydi. Buna karşılık sonradan kurulmuş bazı illerde timar tevzii işlerinin idaresi de mal defterdarlığının idaresine verilmiştir.

Timar haklarının tahsisinde devlete düşen iş, bu tahsisi yapan makamın (divân, vilâyet, beylerbeyi), timar sahibinin her bir köydeki reâyadan tahsile hakkı olan para miktarının tahsis beratını göstermekten ibaretti. Paranın tahsilinde, timar haklarının tatbikatında devlet timar sahibini serbest bırakırdı. Tahsil olunan paranın defterini tutmaya, bundan hesap vermeye onu mecbur tutmazdı.

Buna karşılık Devlet, reâyadan tahsil olunan verginin her yıl tam tamına hesabını isterdi. Mal defterdarlığı bu hesabı, bölge bölge sancak sancak tuttururdu. Meselâ Budin mal defterdarı, Budin vilâyetinin genişliğine ve bölge taksimatına bu vilâyet o vakitler kaç sancağa ayrılmışsa ona göre 15-18 defter tutturur, tahrir yaptırırdı. Defterdarlık memurları, ilk önce mahallinde tahrir mesnet olacak malumâtı toplarlardı. Bunun üzerine kâtipler bu kayıtları Budin Defterhanesi'nde birleştirerek defter hâline getirir ve bu defteri iki nüsha olarak temize çekerlerdi. Bu temiz nüshalardan birini yıllık tahririn eki olarak İstanbul Defterhanesi'ne yollar, öteki nüshayı ise, sonraki yılın vergi tahririnde kullanmak üzere saklardı.

Türk vergi tahrirleri büyük değer taşımaktadır. Çünkü bu defterlerdeki müfredattan, memleket nüfusunun değişmesi, geçim tarzı, memleketin yolları, tarihî coğrafyası ve iktisadî kuvveti hakkında zengin bilgiler bulunmaktadır.

Fekete'nin incelediği Ostrogon Sancağı'nın 1570 yılına ait vergi tahrir defteri 85 yapraktır. Defterin başında liva kanunu metni ve Ostrogon Sancağı'nın adlarını gösteren bir veya birkaç sayfa eksiktir. Defterin son sayfasında sancağın geliri, defterdarın imzası ve salâhiyetli kadının tasdik derkenarı eksiktir.

Dr. Lajos Fekete, vergi tahrir defterinin dış özelliklerini anlattıktan sonra defterin muhtevasını vermiştir.

Tuğradan sonra gelen sayfada usûlen o sancağın kanunu, yani sancakla ilgili olarak çıkarılmış ve her zaman yürürlükte bulunan emirnâ-

meler toplu bir hâlde bulunur. Ostrogon Sancağı'nın 1570 Yılı Vergi Tahriri'nde kanun kısmı eksiktir.

Tahrir defteri, sancak dahilinde bulunan büyük arazi sahiplerini ve onların gelirlerini, padişahın, beylerbeyinin, sancak beyinin has çiftliklerini, bunlardan elde edilen gelirleri de gösterir. Has, zeamet, timar diye adlandırılan arazilerin herbirinden sancak dahilinde kaç adedinin bulunduğu kayıtlıdır.

Bu kayıtların vergi tahririnin esas kısmıyla alâkası yoktur. Sadece, mal memurlarının, tahrir vazifelerini kolaylaştırmak için kaydetmeyi faydalı buldukları bilgilerdir. Bu bilgiler verildikten sonra asıl vergi tahriri başlar.

Vergi memurları, köy köy dolaşır, aile reislerini ve aile içinde hayatta bulunan yetişkin erkekleri yazar, köyde vergi ile mükellef kıldıkları evlerin sayısını, köyden temin olunacak gelir miktarını verirler, sonra da bunu buğday, mahlut, tahıl, sıra vb. olarak bazı istihsal kollarına ayırırlardı. Her aile kaydının hizasında, elde edilen hububat cinslerinin ve bunlara düşecek öşrünün miktarı gösterilmekte ailenin kaç tane arı kovanı ve hayvanı bulunduğu işaret olunmakta, kısaca her ailenin mal varlığı hakkında ayrı ayrı bilgi verilmektedir. Savaş zamanlarında, etraflı bilgi edinilemeyen bölgelerde yapılan tahrirlerde pek teferruatlı bilgi bulunmaz.

Osmanlı Devleti'nde vergiler, bazı mahsullerde mahsulün onda biri ile ve para olarak veya sadece para olarak tahsil edilirdi. Öşürle resmin (verginin) müfredatları gösterilirken Türk veya Macar kıymet ölçülerinin karışık olarak kullanıldığı görülmektedir. Para birimleri arasında Türk ve Macar para birimleri kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin 1570 yılında Ostrogon Sancağı'nda tahsil ettiği kapı, hububat, orman, mera, bağ, arı besleme vergisi, keten, meyve, sebze ve buğday öşrü, değirmen, balık avı hakkı, evlenme, niyabet cezası gelirleri hakkında yazar şu bilgileri vermektedir:

.....
"Müfredatın tanziminde bazı yerlerde birinci madde olarak kapıların sayısını bulmaktayız. Kapıların sayısı çok kere evlerin sayısına denktir (bazan biraz fazla), yani bunlar umumiyetle aynı usulle tesbit olunmuşlardır. Her kapıdan tahsil edilen verginin miktarı elimizdeki tahrir yılında 50 akçe iken birkaç yıl sonra yapılan Sigetvar (Szigetvar) tahririnde 60 akçe olmuş, daha sonraları akçe değerinin düşmesi

yüzünden gittikçe artarak devrin sonunda 320 akçeye kadar yükselmiştir. Kapu namı altında ödenen vergiden kapı vergisi, «resm-i kapu» diye Türk tımar sahibine ödenen ve tahririmiz devrinde keza 50 akçe tutan vergi anlaşılmamalıdır; yukarıda söylediğimiz gibi hükümet makamları tımar sahiplerinin vergilerinin tahsili ile ilgilenmezler ve bu vergilerin cinslerini devlet vergisi cetvellerinde göstermezlerdi (tımar sahibi ile reâyanın birbirine karşı olan münasebetleri çoğu zaman bunların kendi aralarındaki anlaşmalarla tanzim olunurdu). Burada hesabı verilen vergi hazine vergisidir, fakat bu Macar «kapu vergisi»nden alınma olmayıp Balkanlar'da ve Anadolu'da raslanan bir nevi Türk vergisidir. Bu vergi Türk kanununun haraç dediği, başka kaynaklarda Türk istilâhına göre cizye, avarız diye adlandırılan verginin aynı idi. Zaten buna benzer tahrirlerde başta sözü geçen vergiye kâh cizye, kâh avarız, bazan da -bir florin tuttuğu için- flori vergisi (resm-i flori) denmektedir ve bu tahrir defterlerinin başında cizye defteri, avarız defteri ve saire diye yazmaktadır. Bizde bu vergiye, belki Batı dillerinin tesiriyle pek yerinde olmıyan yeni çıktı bir tâbirle «baş vergisi» demek âdet olmuştur.

Tahririmiz ikinci yerde daima buğday öşrünü zikretmektedir. Burada öşrün miktarını Türk hububat ölçüsü olan kile hesabından kayıt ve bir kile buğdayı 12 penz üzerinden değerlendirerek bütün köyün bu nam altındaki gelirini gösteriyor.

Üçüncü madde karışık hububat (mahlût) olup bunun hesabı da aynıdır. Mahlût deyince bugün Türklerce karışık ekilen buğdayla arpa mahsulü anlaşılır ki, buna melez de derler, tahririmizdeki mahlûtun buğday ve çavdar melezi olması muhtemeldir.

Bunu takibeden vergi maddesi orman ve mera vergisi «resm-i hime ve kâh»dır. Bununla râya orman ve meradan yaptığı istifadeleri ödemiş oluyordu. Orman ve mera kullanma hakkı vergisi (bedeli) kapı başına tesbit ve bu nam altında her köyde kapıların sayısına göre, her kapıya 20'şer akçe üzerinden tarh olunurdu. Birkaçı bir arada bir kapı teşkil eden aileler bu vergiyi ortaklaşa öderler ve orman -mera- kullanma haklarından vergileri nisbetinde faydalanırlardı.

Bundan sonraki vergi maddesinde, bağ vergisinde, bağ sahibinin müslüman oluşuna veya olmayışına göre iki usulle karşılaşmaktayız. Mahsulünün büyük kısmını şaraba ayıran hristiyan bağ sahibi, bağının mahsulünden öşür verir, üzümü meyva olarak yetiştiren ve onu ezse bile bundan dinin haram ettiği şarap yapmayıp kaynatarak dinin müsaade ettiği tatlı içki (şıra, pekmez) yapan müslüman bağ sahibi ise muayyen şartlar altında bağın yerinden vergi verirdi (resm-i dönüm).

Ancak bir müslüman bağıny gayrimüslim birinden satın almışsa o da öşür vermekle mükellef bulunurdu. Yani hazinenin öşür olarak tahsil ettiği yekûn dönüm vergisi olarak aldığından fazla tutardı ki, evvelce daha yüksek vergi matrahı olan bağıny sonraları daha aşağı bir matrah olmasına hazine bir zarar göze almaksızın müsaade edemezdi. Zaten tahririmizde müslüman bağlarından bahis yok gibidir, böylesine yalnız büyücek müstahkem yerlerde, bahsettiğimiz bölgede yalnız Ostrogon'da raslanırdı.

Şıra vergisi nakit olarak tarh edildiği gibi domuz besliyenlerden alınan vergi de nakte tahvil edilirdi. Bu sonuncusu bidatti, çünkü müslümanlıkta şeriat domuzu temiz hayvan saymadığından devlet hazinesi gelirine karıştırmazdı; domuzdan vergi alınmasına ancak sonradan padişahlar izin vermişlerdir.

Bundan sonraki vergi maddesi arı besleme (öşr-ü gevare) olup öşür şeklinde hesaplanır ve kovan başına iki akçe vergi alınırdu.

Keten öşrü (öşr-ü keten) lâhana, biber ve soğan öşrü (öşr-ü kelemu biber u piyaz), bazan mercemek öşrü (öşr-ü ades, ades) ve meyva öşrü (öşr-ü meyva) daha az miktarda gelir sağlardı.

Tahririmizde bunlardan başka birkaç kalem gelir maddesi daha görülmektedir ki, bunlar râyanın istihsaliyle ilgili vergiler olmayıp bir takım hazine haklarının, hazine mahsulünün, hazine malının kıymetlendirilmesinden husule gelirdi. Bazı köylerin sınırları içinde hazine malı olarak kalmış, elde olunan otu araba hesabı değerlendirilen çayır- lar, çarklarının sayısına ve çalışmasına, bütün yıl veya altı ay işlediğine göre bir vergi tarh olunan veya imâlatı üzerinden gelir getiren değirmen- ler bulunduğu gibi nadiren, pek az yerde balık avı hakkı da hazine uhdesinde kalmış olur ve hazineye istihsale göre, yani her zaman değışen bir gelir sağlardı. Son madde olarak zirai suçlardan tahsil edilen ceza paraları (bad u hava), evlenme vergisi (resm-i arusan, çünkü evlenme izni bir resme tâbi idi, gelinin kız veya dul olduğuna göre 30 ile 60 akçe arasında değışir ve bu ücretin hiç olmazsa bir kısmı hazinenin olurdu) ve fıçı vergisi (resm-i fıçı) gelmektedir. Bu üç vergi kaynağı bir arada bile ancak küçük bir yekûn tutardı.

Pek az yerde gelirler arasında niyabet adlı bir para cezası daha göze çarpmaktadır ki bu, suç işliyenlerden tahsil edilen para cezasıdır. Serbest tımar denilen bazı arazilerde bu paralar tımar sahibine, serbest olmıyanlarında ise kısmen hazineye aid olurdu. «Niyabet» kaydını

gördüğümüz yerde o arazinin serbest tımar olmadığını anlamaktayız".
(32)

Fekete, Ostrogon Sancağı'nın 1570 Yılı Vergi Tahriri'nden faydalanarak sancağın coğrafi sınırlarını da tespit etmiştir. Tahrire göre, sancakta şehir, köy, mezraa sayısı 470, hanelerin sayısı ise 4206'dır. Bunların vergilerinden hazine hakkı olarak 1.647.590 akçe temin edilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu, himayesi altında bulunan milletleri inanç, gelenek, görenek ve âdetlerinde tamamen serbest bırakmış ve onlar üzerinde hiçbir baskı uygulamamıştır. Bunu arşiv malzemelerimiz vasıtasıyla bu defa da Macar tarihçi ve arşivist Dr. Lajos Fekete'nin "*Türk defterdarlığının bu eseri o saha insanları hakkında tamamıyla tarafsız, menfaat gözetmiyen, kanaat verici şahitlik yapmaktadır.*" (33) şeklindeki ifadesinden öğrenmekteyiz.

Dr. Fekete, *Türk Vergi Tahrirleri* adlı yazının III. bölümünde, Ostrogon Sancağı'nın 1570 yılı vergi tahrir defterinin yayınlanmasında takip edilen usûl hakkında bilgi vermiştir.

7- Lajos Fekete'nin 'Arşiv Meseleleri' Adlı Eseri

Türk Arşiv İşleri

Dr. Lajos Fekete, Türk arşivlerinde yaptığı inceleme ve araştırmalarını, Türk arşivciliğinin meselelerine dâir görüşlerini 1937 yılında "*A török Levéltáru gy*" adıyla *Levéltári Közlemények* mecmuasında yayınlamıştır. (34) Yazarın bu makale ile birlikte yine *Levéltári Közlemények*'te yayınlanan *Bulgaristan'da Türk Vesikaları, Arşiv Neşriyatının Ehemmiyeti ve Arşivlerin İdaresi, Arşiv Mahalli Tertip ve Tanzimi, Arşivde Evrakın Yerleştirilmesi, Avusturya'da Arşiv Meselelerinin Halli ve Arşivlik Evrakın Korunması* adlı makaleleri, Tayyip Gökbilgin tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş ve 1939 yılında '*Arşiv Meseleleri*' adıyla kitap haline getirilmiştir.

Eserin "*Türk Arşiv İşleri*" başlığını taşıyan birinci bölümünde, Fekete'nin, Türkiye'de Cumhuriyet döneminden önce ve Cumhuriyet

(32) a.g.e., 313-315. ss.

(33) a.g.e., 322. s.

(34) *Türk ve dünya ünlüleri ansiklopedisi: Kişiler, dönemler, akımlar, yapıtlar*, İstanbul, 1983-1985, 2110-2111. ss.

döneminde arşivcilik mekanizmasının işleyiş şekli, arşivlerin düzenlenmesi konusunda yapılmış çalışmalar ve Türkiye’de arşivcilik alanında yapılması gereken işler hakkındaki görüşleri aşağıda kendi cümleleri ile ifade edilmiştir:

“Bugünkü Türkiyede hayat tam bir istihale geçirmektedir. Hükûmet, gerek fikrî gerek iktisadî sahada eski an’anelerinden tamamen ayrılmakta, milletin entellektüel tabakasını ve geniş bir kütleyi kendisile birlikte sevk ettiği, her noktai nazardan hummalı yapıcı bir işe başlamış bulunmaktadır.

Türkiyede ıslahat hareketi yeni doğmuş değildir. Türk devlet mekânizmasının modern bir hale gelmesini istihdaf eden reform hareketinin (1839-1908) II. Mahmut zamanına, Gülhane Hattıhumayunu ve bunu takiben neşredilmiş emirnamelere irca edilmesi mutat olmuştur. Fakat hakikatte ıslahat tecrübeleri daha eski bir maziye maliktirler. İstikbalde arşiv tetkiklerine imkân hasıl olduğu vakit, çok defa tekrar edilen bu ıslahat hareketlerinin tarihi ve neticelerinin bilinmesi, yahut ricat devri tarihinin anlaşılmasına yarıyacak olan sukut sebeplerinin delillerile birlikte izah edilerek aydınlatılması en lâtif mevzulardan birini teşkil eyliyecektir.

Türkiyenin modern problemleri arasında, dergimizin karilerini birinci derecede, arşiv işleri alâkadar eder: Aşağıda bundan bahsedeceğiz ki:

- I- Bu meselenin evveliyatını,
- II- Arşivlik materyeli,
- III- Tertip ve tasnif tecrübelerini,
- IV- Bu işin istikbalde alacağı vaziyeti ihtiva edecektir.

I

Her arşiv eskiden yalnız tek bir evrak dolabı olduğu için, arşive ait meselelerden biri bulunan, eski muharreratın ne yapıldığı meselesine karşı alâkamız mütemadiyen genişlemiştir. Eğer Türk arşiv meselesini bu çok uzaktaki eski kaynağında tetkik edersek - bu teşekkülün ilk safhaları tamamen vazih olmakla beraber- bir iki safhasını aydınlatabiliyoruz. Evrak ile muamele yapılan her yerde herhangi bir sistemin bulunması tabiidir. Her türlü evrak kullanma sisteminde de bir karışıklık zuhûr etmesi şüphesizdir. Bu karışıklıkların bertaraf edilmesi için ise yeni yeni tecrübeler yapılıyor, çünkü bilhassa, evrakın muamelesi esnasında artan hatalar gittikçe daha büyük zararların husulüne sebep oluyor. Türk evrak işlerinde tesir icra eden haller hakkında arşive ait bazı verintiler zikredebileceğiz. 1770 senesinden (1) evvele ait bir istida

müşveddesi yahut alelâde bir istida sureti, merkezdeki resmî daireler ve bununla organik münasebeti olan evrak işleri tarihine atfı nazar etmek imkânını bize veriyor. Bunda, kanunlar ve emirnamelerin, aynı şekilde derkenar ve istidaların muhafazası hususuna, merkezî idarenin 38 kalemine ait defterlerin (2) birbirinden ayrılarak ayrı ayrı odalarda bulundurulmasına büyük bir itina gösterilmesi yazılıdır.

Mevzuubahs müşvedde esnayı muamelede takip edilen yolu gösterecek evrakın kullanma şekline dair şunları söylüyor:

Herhangi bir iş hakkında bir tezkere yazan herhangi bir kalem muamelesi tekemüml ettikten sonra bu evrakı kendi masasında bulunduracak, ait olduğu «aylık torbası» na yerleştirecek ve At meydanında Defterhane yanında bulunan mahzende, ihtiyaç halinde hükmü kalmamış bu «battal» evrakı arayıp takdim edebilmek üzere, muhafaza edecektir.

Bu iş işte bu suretle halledilmiştir. Bu verinti bir taraftan, türklerin resmî evrakı ne yaptıklarını, dolayısıyla arşivlerinin tertibinde noktai nazarlarının ne olabileceğini gösteriyor, diğer taraftan evrak işlerini kullanışlı ve maksada uygun bir hale getirmeğe çalıştıklarını ispat ediyor. Maamafih bu gayrette arşivcilik gayesi aramamız doğru olmaz. Burada mustakil bir müessese olarak arşiv mevcut değildir. Evrak işlerinde takip edilen bu usul arşiv maksatlarına değil ancak idarî maksatlara hizmet etmeği hedef ittihaz etmiştir.

Sadrazam Reşit Paşanın emrile ihdas edilen yeni bir müessese, hazinei evrakın tesisi (1846) türk arşiv işleri tarihinde ehemmiyetli bir adımdır. Hazinei evrak tabirini, insan, içerisinde saklanan evrakın artık tamamen eskidiği bugün «Levêltar» «arşiv» sözile tercüme etmek istiyor. (Hazine ve evrak kelimeleri arasında izafet vardır.) Çünkü bu müessese, bir kısım merkezî makamlarda, bilhassa haricî işlerde artan ve günlük muamelede lüzumsuz bir hale gelen evrakı muhafaza eden bir mahal olarak tesis edilmiştir. O halde gaye idarî idi, muamelenin emniyeti iyi bir evrak kullanma ve yerleştirme tarzi ile temin edilmektedir. Maamafih istisnâi daha şumullü tedbirler de müşahede edilmektedir.

Bu yeni müessese yalnız, şimdi, cereyan eden muameleden sonra işi bitmiş evrak için değil, aynı zamanda en ehemmiyetli devairin, geçmiş asırlara ait, birbirleriyle münasebattar evrakının toplanması ve bilhassa munhasıran tarihî kıymeti haiz evrakın muhafazası yolunda da karar almıştır. O zaman üç asırlık bir hayata malik «Divanı humayun»un bir kısım evrakı bu şekilde hazinei evraka geliyor, türk arşivinin

teşkiline doğru ilk adım olan hazine evrakta tarihî bir gafletten kurtarılaraq ihtimamlı bir muhafaza altına alınmış oluyor.

Hazine evrakın teşkili, eski evrakın muhafaza altına alınması ve bir nizama tâbi tutulması yolundaki gayretlerin yegâne işareti değildir. Para işleriyle meşgul yüksek bir daire «Defterhane» evrakı ve defterleri arasında da epeyce eski, hemen hemen yüz sene önceye ait bir tertip ve tasnifin izlerine raslamak mümkündür. Son devirlerde ciltlenmiş olan iki üç yüz senelik eski defterlerde muhtelif işaretler, sahife numaraları görülmektedir ki bunlar makine ile yapılmıştır. Reşit Paşanın bu yoldaki tedbirlerinden sonra, defterdarlıkta da belki, aynı suretle, eski evrakının kıymeti ve bu evrakla alâkadar olmak lâzım geldiği fikri uyanmış olmalıdır.

Arşiv işlerinde son zamanlarda alınan ehemmiyetli bir tedbir, asrımızın birinci on senesine, Meşrutiyet inkılâbı devresine rastlıyor. İstibdat idaresi yıkıldıktan sonra millî tarih üzerinde çalışmak üzere bir cemiyet teşekkül etti [3]. Bundan sonra ilk Türk Tarihi Mecmuası intişara başladı. Aynı zamanda eski resmî evrakın, bu meyanda arşivlerin nazarı itibare alınması ile tertip tasnif işini görececek bir heyet vücade getirildi.

Aynen diğer bütün garp memleketlerinde ve bizde olduğu gibi Türkiyede de tarih ilmi cemiyeti vasıtasile, bugünkü modern arşiv teşkilâtı kurulması ve onun korunması hareketi başlamış bulunuyor. Ancak yetişmiş tarih âlimleri noksan bulunduğu için bu vazife, millî kronikçilerin eserleriyle çok meşgul olan ve arşiv kaynaklarını tanımağı çok isteyen tarih muhibbi kimselere teveccüh ediyor. Hammer işte o zaman türkçeye tercüme edilmiştir. Bu eser, bilhassa, Türk membalarına, kroniklere dayanan fakat Türk arşiv etüt ve analiz çalışmalarından mahrum olarak hazırlanan, bugüne kadar, yegâne türk tarihidir.

Hemen hemen yüz senelik olan bu eseri yakından tanıyan türkler, eserdeki küçük kusurların derhal farkına vardılar. Bunda gerek irkî gerek dinî hissiyatlarını rencide eden birçok nahoş kısımlar keşfettiler. Aynı aslî kaynakları okurken nahoş bulmadıkları şeyi, yabancı alman bir muharririn yazısında iki misli bir acılıkla hissettiler ve böyle yerleri tekzip, izah etmeğe çalıştılar. Hammer'in eseri aleyhinde, bu eserin itimada şayan olmadığı yolunda bir mücadele başladı. Yüz sene evvel alman münakkitleri ve bizde József Thury'in yaptığı gibi...

Gerek bu gec tenkitler gerekse umumiyetle tarihî araştırmalar için icap eden kaynak materyelinin ancak arşivlerden elde edilebileceği ve bu itibarla ilk yapılacak işin bunları istifade edebilir bir hale ifrağ

etmek olduğu derhal anlaşıldı. Bu büyük keşifle birlikte, istibdat idaresinin maddi manevî metrukâtı nazarı itibare alınmak suretile, arşivlik mahiyetindeki kıymetler ele geçtiler. Bu hususta vak'anüvis Abdurrahman Şeref-ki son zamanlarda maarif nazırı da olmuştu-yukarda zikredilen mecmuanın nisan 1910 da neşredilen birinci sayısında malûmat vermektedir.

Abdurrahman Şerefın makalesi bazan arşiv mahzenlerini saymakta, fakat bunlarda daha ziyade yalnız bir kısım evrakı nazarı dikkate almaktadır. Meselâ: padişahın el yazısile tasdik edilmiş emirlere şurada burada rasgelinmekte olduğunu zikretmekte ise de organik bir halde teşekkül eden ve organik bir ahenkte bulunan her arşivi tanıtmaktadır. Makaleyi ciddi bir müdahale ve mevzula münasebettar bir münakaşa takip etmediği için arşive ait esaslı bir fikir teşekkül etmemiş, arşivlerin tertip ve tasnifi işi icap eden hazırlıklar yapılmaksızın, bir sistem dahilinde olmaktan ziyade anı ve muvakkat bir hareket mahiyetinde kalmıştır.

Bunu müteakip, efkârı umumiye, arşiv işlerinden yine çok şey işitmedi. Bazan gazete makalelerinden sarfinazar, (4) bu mesele hakkında, kıymetli bir neşriyat ta zuhûr etmedi. Arşivin tertip ve tasnifindeki zahmetli işe devam etmeğe, müteakip senelerin müsait bulunmaması da bu meselenin muattal bir halde kalmasını intaç ettiği muhakkaktır. Filhakika Türk Devleti vahim iç ve diş buhranlara maruz kaldı. Birbirini takip eden harpler (Türk - İtalyan, Balkan, Umumî Harp, İstiklâl Harbi) ne lüzumlu olan fikri sâyi ne de bu husustaki maddi fedakârlığı mümkün kılmadı. Arşiv işinin, 15 sene sonra, yeni baştan ele alınması lâzımgelen bir problem halinde meydana çıkmasına hayret etmemek lâzımdır.

En son olarak Cümhuriyet Hükûmeti, devleti yeniden inşa etmek hususundaki büyük programı içerisine arşiv işlerini de ithal ederek yeni hükûmet merkezi Ankarada bir devlet arşivi tesis etmek projesini ele almıştır. Burada yerleştirilecek olan bu materyel (5) umumî hatlari nazarı dikkate alınmıştır. Aynı zamanda, 1932 yazında Babıali arsasındaki Cevat Paşa kütüphanesi tesmiye edilen binada, yirmi şene evvel bir araya getirilmiş arşiv materyelinin tasnifine de yeniden başlanmıştır. Aşağıda bundan mufasssala bahsedeceğiz.

Maamafih bütün bunlar resmî tedbir olarak kalmıştır. Rubu asırdanberi bu mesele hakkında efkârı umumiye müvacehesindeki ilk ses, Hamit Koşayın «Arşiv nedir?» mevzulu konferansı olmuştur. (6)

Halk dili tesbitinde ve arkeoloji işlerinde kendisine haklı bir şöhret temin eden ve halihazırda Maarif Vekâleti Müzeler Dairesi Direktörü bulunan Hamit Koşay konferansında, Türk tarihinin yazılması, mazi- nin bu sahadaki ihmallerinin telâfi edilmesi arzu edildiği şu sırada, arşive olan ihtiyacın gayri kabili tehir olduğu hakkındaki evvelce izhar edilen arzuyu tekrar tebarüz ettirmiştir. Bu konferansın büyük bir iddiası yoktur. Ancak gerek ilmi gerek resmî gayretlerin bir işareti bulunmaktadır.

Türk Hükûmeti tarafından, Türk arşivinin teşkilâtlandırılması işinde çalışmak üzere davet edildiğim 1936 senesi sonunda bu iş, görü- nüşte bu manzarayı arz ediyordu. Meseleyi daha yakından tanımağa fir- sat buldum. Hâsıl ettiğim intibaları arz ediyorum.

II

Muhtelif binalarda bulunan ve bir araya toplanmış muhtelif arşivle- rin asıllarındaki birlik şekillerine göre ayrılması ve böylece tanzim edil- mesinde hükûmet cihazının tarihî şeklini hareket noktası ittihaz etmek icap edecek ve bunun için de hükûmet dairelerinin, bazı müesseselerin ait oldukları makamların ve bunların salâhiyetlerinin tanınması zarurî olacaktır.

Maatteessüf bu gibi malûmatı bize verebilecek, idare cihazının tari- hine ait böyle bir eser mevcut değildir. Hattâ mümkün de değildir. Çünkü bu eser evvelâ, uzun ve birçok taraflı arşiv hazırlıklarına daya- narak, saniyen, arşivi olan ve arşiv tetkikleri serbest bulunan bir mahalde hazırlanabilir.

Bu izahattan anlaşılıyor ki gerek arşivi tanımak gerek tasnifile alâkadar malûmata vukuf peyda etmek, ancak, arşiv materyellerile istinas hâsıl etmekle muvazi bir şekilde inkişaf edecektir. Şimdiye kadar muhafaza edilen mahdut neşriyattan elde ettiğimiz çok nakıs malûmatı hareket noktası ittihaz ederek, merkezdeki resmî makamın ifayı vazife neticesinde teşekkül ve hendileri tarafından saklanmak suretile elde bulunan Türk arşiv materyelini buna göre sıralıyalım: Bu teşekküller arasında en eskisi ve en ehemmiyetlisi «Divanı Humayın» idi. Bu, haricî işlere ve hududu belli olmıyan bir kısım dahilî işlere bakan en yüksek mülkî makamdır. Divanın yanında sadrazamın dairesi, Babıali bulunuyordu. Bu makam, işleri kısmen kendi salâhiyeti çerçevesinde hallediyor, kısmen de divana sevkedilmek için ilk hazırlık- ları ifa ediyordu.

(Sadrazamın divan ile olan münasebeti ekseriya salâhiyetlerinin münakaşasına sebep olurdu. Kuvvetli ve iradeli sadrazamlar daha zaîf ve âcizhaleflerinin divana sevkettikleri işleri, bizzat kendileri hallederlerdi, bu sebeple bunların, her ahvalde, salâhiyetlerini takip ve tesbit etmek güçtür).

Bundan sonra çok ehemmiyetli merkezî daire, malî işleri tedvir eden en kalabalık ve en fazla işi olan makam: «Defterdar kapısı» yahut «Babı defteri» nihayet merkez makamları arasında yüksek bir mevki işgal eden, başlarında Anadolu ve Rumeli kadî askerlerinin bulunduğu en yüksek adlî teşekkül..

Bu sayılan makamlar birçok dairelere bölünmüşlerdi ki bunların arasından bazıları (tersane, evkaf ve saire) zamanla müstakil bir müessese olarak inkişaf ettiler. Ve müteakıp çalışmaları esnasında ayrı ayrı arşivler meydana getirdiler. Bundan başka, daha eskiden mevcut olan birtakım kurumların (mabeyn) veya yeniden ihdas edilmiş teşekküllerin (Şûrayı Devlet) de ayrı arşivleri bulunuyordu. Bizzat bu arşivleri, mahzen evrakların materyellerini daha yakından tetkik edelim: Türk arşivlerinin büyük bir kısmı halihazırda aslî dağınık şeklinde, muhtelif binalarda muhafaza edilmektedirler. Bu evrak mahzenlerinin büyük bir kısmı eski hükûmet merkezi İstanbuldadır.

I- Eski, sadarete bağlı dairelerin (Babialî) ardiyelerinde bulunan «Cevat Paşa Kütüphanesi» tesmiye edilen binada [1] Meşrutiyet inkılâbından sonra 1910 dan beri, en son 1936 da olmak üzere, muhtelif vesilelerle yerleştirilen eski resmî evrak.

1937 İlkbaharında burada muhafaza edilen evrakı şu suretle tanıtabileceğim:

a) Binanın zemin katında yeni zamanlarda, 20-30 sene evvel, tomar halinde evrak üç taraftan duvarla çevrilmiş olarak bir yığın halindedir. Bu malzeme Topkapı sarayından, divan toplanmalarına hizmet eden kubbe altı ittisalindeki mahalden, buraya getirilmiştir ki bu, Abdurrahman Şerefın yukarda zikredilen makalesine göre 1909 yazında buraya getirilen 518 araba [8] dolusu evrakdan ibarettir [9].

Bunların tasnifi için, birçok defalar değiştirilen usullerle, tecrübeler vaki olmuştur.

b) Yine binanın zemin katında evrak dolu 970 sandık mevcut bulunmaktadır. Bu evrak daha evvel (çok uzun zamandanberi) Ayasofyaya bitişik bir binada yerleştirilmişti. Orada bağlanmamış bir

halde oradan oraya atılmış ve nihayet 1936 sonbaharında bu maksatla yapılmış sandıklara konularak buraya getirilmiştir.

c) Binanın zemin katında ve birinci katında kerevetler üzerinde mevzu tahta kutularda bir kısım evrak bulunmaktadır ki bunlar yukarda (a) zikredilen tomarlar muhteviyatının 1932 denberi devam eden tasnifi neticesinde ayrılmışlardır.

d) Aynı zamanda dolaplarda muhteviyatı ve büyüklüğü muhtelif yedi bin defter mevcuttur. İddia edilmesine göre bunların sayısını, yukarda (a) zikredilen tomar yığını altında bulunan defterler ehemmiyetli bir derecede arttıracaklardır.

Bu mahzendeki materyelin menşeinden ve karakterinden daha sonra, evrakın tasnifi kısmında bahsolunacaktır.

2- Sultanahmet meydanındaki eski bir binada yerleştirilmiş olan defterhane arşivi. Buraya, Kanunî Süleymanın sadrazamı ve damadı İbrahim Paşanın ismine izafetle «İbrahim Paşa Konağı» tesmiye edilmektedir. Bu bina Bizans devrinden kalma bir katlı bir binadır. Zemin katı büyük, üst katı küçük salonlara bölünmüştür. İyice tamir edilmiş bir halde bulunmaktadır. Bilhassa üst katta yerleştirilmiş evrak için hiçbir endişeye sebep yoktur.

Bu materyel, diğer bütün arşivlerde olduğu gibi, defterlerden ve bazı evraktan müteşekkildir. Fakat bu defterlerin sayısı pek çoktur. On binlere balığ olmaktadır. 1-10 odada ve koridorda bulunan kapaksız dolapları munhasıran bu defterler işgal etmektedir. Tasnifleri ve not alınmaları işinde yakın zamanlarda büyük bir gayret gösterildi.

Bazı işaretler, o zaman tesbit edilmiş vaziyetin sonradan bozulduğunu gösteriyor; maamafih öyle görünüyor ki, az bir mesai ile yeniden tanzim edilebilir. Burada muhafaza edilen evrakta eski şeklinde, binlerce bez torbada bulunmaktadır. Torbalar arasında iki büyük grup tesbit edilebiliyor:

Bir kısmında, birinci katta sandıklarda yerleştirilmiş yahut masaların üstüne yığılmış torbaların üstünde, muhteviyatlarına ait notlar bulunmaktadır. (Meselâ N.N memurun merkezdeki muamelât evrakı yahut taşradan gönderdiği evrak) bu evrak umumiyet itibarile 17 inci asır ortasına kadardırlar. Kaba geçirilmeyen bir sistem arz etmektedirler.

Torbaların ikinci bir grubu zemin katında yığılmış bir halde bulunmaktadır. Bu torbalar üstünde ise daha vazih malûmat bulunmaktadır: Dairenin adı, tarih ve torbanın sıra numarası. Şu halde burada daha yeni devirlerin modern bir şekilde kullanılmış evrakı muhafaza edilmektedir. Mühim bir kısmı 19 uncu asır ortalarına ait devre mahsustur. Torbaların üstünde müşahade ettiğim en yüksek numara 19. asır yarısına ait beş binden yüksek bir numara idi. Maamafih bunu, uzun bir mesaiden sonra doğru olarak tesbit etmek mümkündür. Acaba sıra ile numaralanan torbalar noksansız olarak mevcut mudurlar? Zemin katında yığılmış bir halde bulunan torbaları gözden geçirmeğe imkân bulunmamasına rağmen materyellerinin ancak takriben yüz sene evveline ait olduğu mütalesindeyim. Zemin katındakileri üst katta muhafaza edilen daha eskilerle birleştirecek olan devre ait evrakın başka bir yerde aranması lâzım gelmektedir. Hakikaten de öyledir. Bu evraka yukarda (1) bahsedilen Cevat Paşa kütüphanesinde yerleştirilmiş evrak arasında tesadüf edilmektedir. Oraya nasıl getirildiklerini izah etmek için, defterdarlık eski evrakının mahzeni olarak, yahut lüzumsuz evrakın muhafazası için yalnız İbrahim Paşa konağının kullanılmadığını düşünmek icap ediyor.

Eskiden babı humayunu ihtiva eden tamir edilmiş bir bina da Defterhanenin bir mahzeni evrakı idi (10). Aynı suretle Topkapı sarayına da defterdarlık dairesinin çıkardığı ve muhafazasına mecbur olduğu birtakım evrak yerleştirilmiş bulunuyordu. Bu sonuncuların ortadan kaldırılması ve müteaddit defalar nakledilmesi sebeble, yukarda bahsettiğimiz veçhile Divan ve Babıâli evrakı ile karıştılar. Bu gün ise Cevat Paşa kütüphanesinde mevzu bahis evrakı ihtiva etmekte bulunmaktadır.

3- Defterhane evrakının diğer bir kısmı her halde geçen asra ait, birçok arazisini kaybeden Türkiyenin emlak cetvelleri ve muntika vergi cetvellerini ihtiva eden defterlerdir. Mülkiyet ve tasarruf işleri nisbeten daha yeni zamanlarda teşekkül ederek tapu ve kadastroya teslim edildi. Tapu kadastronun merkez teşkilâtı geçen senelerde Ankaraya nakledildiği vakit, mezkûr defterler de oraya taşındı. (11) O zamandan beri Ankaradaki Tapu ve Kadastro binasında hatasız bir şekilde yerleştirilmiş bulunmaktadır. Bunlara ait kayıtlar mevcuttur. Buna nazaran bu kolleksiyon 1925 ciltten mürekkeptir. Maamafih muhafızlarına göre burada 3000 tane defter mevcuttur. (12) Bunlarla birlikte bir kaç vakıfname de buraya getirilmiştir. İçlerinden bir tanesi (belki daha

fazla) II. Mehmet devrinden XV. asırdan kalmazdır. (35)

4- *Evkaf arşivleri:* Bunlar, müslümanlık dinine göre teberra edilmiş mülklere ait işlerin tedviri esnasında husule gelmişlerdir. Ayasofya avlusunun şimal tarafında Babı Humayun ve III. Ahmet tarafından yaptırılan çeşmenin karşısında bulunan geniş saçaklı kapıdan girilen bir yerde yerleştirilmiş bulunmaktadır. Binanın biri mütevaziül'adlâ şeklindedir. İmaret tesmiye edilir. Diğer Ayasofyaya bitişik, kubbeli bir Bizans eseridir. Her iki bina bir katlıdır. Gerek zemin gerek üst katı evrakla doludur. Bunlar 578 sandık, 21 camekânlı dolap, 44 dolap ve 200 e yakın büyük torbalara yerleştirilmişlerdir. Bu materyeli Cevat Paşa kütüphanesinin normal sandıklar ile ölçerek en aşağı 1000 sandık tahmin etmek mümkündür. Bu malzeme bir kaç sene önce tasnife başlandı. Ve bu hususta bir rapor hazırlandı. Bu iş, evvelâ, mufassal bir şekilde başladı. Fakat bilâhare acele, baştan savma yapıldı. Kısım bu rapor kısmen de bu materyelin tetkikinden sonra bu mahzenin muhteviyatının da muhtelif evraktan, yalnız Evkafa ait olmayıp, bilhassa büyük bir kısmının başka bir yerden getirildiğine kanaat hâsıl ettim. Burada muhafaza edilen Evkafa ait evrak XIX. asır sonuna kadardır. Evrak arasında ne kadar eski bulunduğunu tesbit edecek bir tetkik yapılmadığına göre, ancak takribî olarak hemen hemen 100-150 seneliktir denilebilir. Belki de tam Evkaf işlerinin ayrı bir teşkilât halinde merkezden idare edilmesi (1800), 1840 tan itibaren de ayrı bir nezarete tevdi edilmesi zamanına kadardır.

Bu mahzende Darphaneye ait evrak ta ehemmiyetli bir miktarda mevcuttur. Herhalde, yalnız, 1836 dan evvelki zamana aittir. (Darphane Defterhanenin bir dairesi olarak vazife ifa ettiği müddetçe) Bu materyelin diğer bir kısmı da muhtelif merkez dairelerinin birbirine karışmış evrakından, birkaç sene evvel buraya getirilenler teşkil etmektedir. Bunların tasnif ve tertibi de hemen hemen Cevat Paşa kütüphanesinde mevzuubahs arşivde olduğu gibi bir iş arzedecektir {13}.

Evkafa ait diğer evrak Nurosmaniye camii yanında Darüşşafaka adlı bir binada yerleştirilmiştir. Bilhassa, son Balkan harbinde Yunanistana terkedilmiş havalinin geçen asırdaki evkaf muamelâtını ihtiva etmektedirler. Ve görünüşe nazaran aslî şekillerinde bulunuyorlar.

(35) Defterhane arşivlerinde Fekete'den önce tetkikte bulunan Muallim Cevdet, 4.2.1931 tarihli dilekçesinde; Defterhane arşivlerinin önem ve değeri hakkında "...«Defterhane» mahzeni çok kıymetlidir. Aradığım-nufus, emlak, medenî teşkilât-hareketleri bunlarda mukayyettir." demektedir. (Ek- 3)

Evkafın daha eski evrakı, evkaf işlerinin ayrı bir teşkilât halinde olmuyarak, defterdarlık çerçevesi içinde çalıştığı bir devre aittirler ki bittabi defterdarlık malzemesi, yukarda 1, 2 de mevzuubahs edilmiş evrak arasında mevcut bulunmaktadırlar. Evkaf merkez teşkilâtı daha yakın zamanlarda yeni hükûmet merkezine, Ankara'ya taşındığı için evraklarının da bir kısmı oraya nakledildi. Modern evrak, bazı çok kıymetli, sultanlara ait vakıfnameler vesaire eski evrak (bir kaç bin defter ve bunlarla münasebattar evrak) Ankara Üniversite binasında gayet güzel bir halde yerleştirilmiş bulunmaktadır. (36)

5- Darphane arşivi, askerî müze civarında (Bizans Sent İrene kilisesi), yeniçeriler ağacı denen yerdeki darphane binasındadır. Arşiv, darphanenin müstakil bir teşkilât olmasile (1836/7) 1252 başlar, (1836/7-1906/7) 1252-1324, (1906/7-1933) 1324-1933 ten sonra olmak üzere üç kısma ayrılmış bir vaziyette, muntazam bir halde bulunmaktadır.

Darphanenin teşkil edilmesinden önce, defterdarlığın idaresi altına «Emin» unvanını taşıyan bir mutemet tarafından idare edildiği zamana ait ki eski evrak her halde, yukarda zikrettiğim gibi, «I» de mevzuubahs edilen materyel arasında, ehemmiyetli bir miktarda karışık bir vaziyette mevcuttur. Çok muhtemeldir ki darphane evrakından «4» te izah edilen mahzende de büyük mikyasta bulunmuş olsun.

6- Tersane arşivi, Kasımpaşa semtinde Divanhane adı verilen, yahut bunun arkasındaki binada yerleştirilmiştir. Bu evrak son 100-150 seneye aittir. Birkaç yüz sandık ve büyük torbalara vaz edilmiştir. Büyük bir kısmı, eski belki de aslı tertibe uygun bir halde bulunmaktadır. Görünüşe nazaran bu arşiv, merkezî bahriye kumandanlığından ve teşkilâtından ve bazı gemilerin elinde bulunup zaman zaman merkeze teslim edilen evrak materyelinden müteşekkildir.

(36) Muallim Cevdet 4 Şubat 1931 tarihli aynı dilekçesinde, Ayasofya Camii'nde bulunan Evkaf İdaresi mahzenlerinde birçok eski defter ve belge bulunduğunu, bunların, kendisinin mensup olduğu «terbiye ve tarih» şubesi için de büyük değer taşıdığını belirtmiştir.

Ayasofya Camii'nde Evkaf İdaresi'nin evrak deposu ve Darphane arşivlerinin önem ve değeri hususunda tespitlerde bulunan Muallim Cevdet, adı geçen depolarda, inceleme yapmanın Türkiye'nin ilmi şerefine artıracığını söyleyerek, üç sene kadar tetkikat izni isteğinde bulunmuştur. (Ek- 3)

Bahriye kumandanlığının, defterdarlığın bir dairesi «Tersane Emaneti» olduğu zamana ait bulunan evrakını defterhane materyelleri arasında aramak lâzımdır. Evkaf ve darphane işlerinde olduğu gibi...

7- Adliye nezaretinin arşivi ki, bu daha eski zamanlarda adli teşkilâtın evrakile birlikte Sultan Ahmetteki Adliye sarayından yerleştirilmiştir.

(Ayasofya cenup kısmında, Mimar Sinan hamamı ve III. Ahmet çeşmesi arasındaki sahada) birkaç sene evvel bina tamamen yanmış, arşivinden de birşey kurtarılamamıştır.

Eski adliye işlerle münasebettar evrakın bir kısmını «Mülga şariat mahkemeleri» namı altında tanınan materyel teşkil etmektedir. Bu evrak eski Şeyhlislâmlık dairesinde, kapıdan girerken sağ tarafa düşen binanın üst katında, II. Abdühamidin bizzat elile yaptığı dolaplarda yerleştirilmiş bulunmaktadır. Bazı dolaplar üzerinde bulunan listelerden anlaşıldığına göre 14 gruptan ibarettir.

9672 ciltten ibaret ve umumî hatlarla kaydedilmiş olan bu materyelin büyük bir kısmını, İstanbul mıntakasındaki kadılar tarafından verilmiş hükümlerin sicile geçirilmiş suretleri vücade getiriyor. Bu İstanbula ait mahallî tarihin başka yerden telâfisine imkân olmıyan zengin bir materyel kaynağıdır. Maamafih bu arşiv de İstanbuldaki arazi davalarından başka işlerde ehemmiyetli bir rol oynamaktadır. Böylece imparatorluğun bütün Avrupa kısmına şamil Rumeli Kadiaskerliğinin mahkemesi olan «Rumeli sadareti mahkemesi»nin temyiz ettiği hükümlerden (1546/7) 953 ten itibaren 645 sicili dolduruyor. Bu sahanın adli işlerine ait şüphesiz zengin bir kaynak vazifesini göreceklerdir. Yine aynı suretle, «Rumeli tezkerehanesi» kayıtları da bütün Balkanlardaki emlakî bildirmektedirler (1519) 925 ten itibaren adetleri 137 olan bu defterler kadiaskerlik dairesinin zatî işleri hakkında da malûmat vermektedir.

Buna mukabil diğer seriler Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlarda kaybettiği vilâyetler ve küçük Asyanın uzak vilâyetleri hakkında araştırma yapacaklara yarıyacaktır.

8- Şeyhulislâm arşivi, Süleymaniye camii arkasındaki - Yeniçeri ağası eski avlusunda: Ağa kapısı - mülga şeyhulislâmlık dairesi «Meşihat» binasındadır. Bu arşiv nisbeten küçüktür. Belki 30-40 sandık evrak ve hemen hemen o kadar tahmin edilebilen defterden mürekkeptir. Bunlar en yeni devirlere aittir. Daha eski miktarı malûm olmıyan evrak bu asrın başında yanmıştır.

9- Topkapı sarayının üçüncü avlusunda, şimali şarki kısmında «Seferli koğuşu» denen binanın mahzeninden elde edilen materyal, bu evrak binlerce tahmin edilen irili ufaklı torbalarda hiç zarar görmemiş bir halde ve hemen hemen eski istif edilmiş şeklinde 1937 ye kadar kalmıştır. Bu materyal bugün kütüphane binası denilen yerde (yeni kütüphane eskiden Ağalar camii) yerleştirilmiştir ki bunun şimale düşen tarafında elçilerin kabul edildiği salon «arz odası» mevcuttur. (14)

10- Yukarda sıralanan bu arşivler istikbalde merkezi bir arşivde tarih araştırmacılarına en kıymetli ve geniş bir kaynak sunacaklar ve oradan buradan elde edilecek daha başka materyellerle zenginleşeceklerdir. Büyük mikyastaki bu artışta yeni devrin modern materyellerinin şüphesiz büyük tesiri olacaktır.

19 uncu asrın ikinci yarısından kalma evrakı ihtiva eden Beyazıtta ki (Maliye nezaretinin 60 70 sene evvelki evraklarile birlikte) babı humayundaki (haricî istikraz işleri, yine geçen asrın ortasından) ve Topkapı sarayında kubbe altı yanındaki (Yıldız sarayından getirilmiş II inci Abdülhamit devrine ait evrak) mahzenlerini tamamen gördüm.

Öğrediğime göre muhtelif yerlerde bulunan (Beyazıt meydanı, Sirkeci, Tophane) askerî arşivleri-bahriye arşivi müstesna olmak üzere - tetkik etmedim. Binaenaleyh materyellerinin ne kadar eski olduğuna dair malûmatım yoktur.

11- Taşradaki merkez arşivleri arasından yalnız Ankaranınkileri görmeğe fırsat buldum. Bunlar, buradaki makamların, daha şehir, idarî teşkilâtın değil sadece muntakanın merkezi iken meydana gelmiş, eski evrakı idi. Buradaki materyel arasından bilhassa ehemmiyetli olan ikisini zikredeceğim:

a) Ankarada eski şariat mahkemeleri tarafından verilmiş hükümlerin kayıtları, siciller. adliyenin eski kısmında yerleştirilmiş bulundurulmaktadır. Cem'an 8-10 metrelik defter ve evrak saklanmaktadır. Bunların içinde en eski defter (1583-1584) 991 senesine aittir.

b) Ankara Vilâyetinin eski idare işlerine müteallik evrakı vilâyetin bugünkü merkez binasında saklanıyor. Maamafih böyle evrak azdır. Bunlar da yeni zamanlara aittir. 30 sene evveline ait evrak hemen hemen kalmamıştır. Bunlar 10-15 metre uzunluğundadır (15).

III

Şimdi, son zamanlarda arşivlerin tertip ve tasnifi sahasında ne yapıldığı ve edindiğim intibalara nazaran daha neler yapılması lâzım-geldiğini başka bir tabirle ne gibi şeyler icra edelebileceğini düşündüğümü anlatacağım. Söylenilenlerden anlaşılacağı üzere bugün birtakım arşiv mahzenlerinin materyeli, aslı yerleştirme şekli bakımından muhtelif halde bulunmaktadır:

Bir mahzenin materyeli az çok aslı şeklini muhafaza ediyor, diğer biri daha sonraki belki yüz senelik bir müddetten sonra aldığı vaziyette yerleştirilmiştir. Ve başka birinde ise evrak hiçbir intizama tâbi olmadan bulunuyor.

Bu vaziyet bize, her evrak mahzenindeki materyelin tesbit ve tasnifinde takip edilecek usulün her yerde aynı olmayacağını anlatıyor. Bu itibarla tertip ve tasnif için materyelin haline göre her mahzen için başka başka sureti hareket tesbit etmemiz icap ediyor. Bu işi izah için iki evrak mahzeninin, yukarda zikredilen Cevat Paşa kütüphanesindeki ve Topkapı sarayının dairelerinde yerleştirilmiş arşivlerin materyellerinin tasnif çalışmasını hulâsa edeceğim:

Bu zamana kadar, en fazla, Cevat Paşa kütüphanesi binasında bulunan materyelin tasnifle meşgul olunmuştur. Filhakika, bu mahzen sayıca en fazla olan ve devletin başlıca dairelerinin dolayısıyla en ehemmiyetli evrakı ihtiva ettiği için tasnif ve tertibi de birinci derecede ehemmiyeti haiz görünüyor. Mevcut problemler arasından en gücünü en evvel nazarı dikkate almanın doğru olup olmadığı, daha güç meselelere ilkmektepten sonra başlanacağı gibi, daha az mudil arşivlerin evvelâ düşünülmesinin binaenaleyh Cevat Paşa kütüphanesinde mevzu arşivlerin tertip ve tanziminin daha sonraya bırakılmasının muvafık olup olmayacağı münakaşa edilebilir.

Maamafih bu meseleyi bu suretle nazarı itibare almağı artık gecikmiş bir iş addetmek lâzımdır. Çünkü mezkûr arşiv materyellerinin tanzim ve tasnifinin artık, ayrıca hatıra getirilmesi lâzım gelen, bir mazisi vardır. Meşrutiyet inkılâbı eski evrak mahzenlerinin kapısını açtığı vakit, buralarda bu evrak ihtimamsız bir halde fakat herhangi bir usule göre yanyana veya üstüste hiç değilse zamanında yerleştirildiği şekilde bulunuyordu. Her mahzene, herhalde bir veya birkaç kalemin evrakı getirilmişti. Bu sebepten bunlar az çok karışık bir halde bulunuyorlardı. Hakikaten o zaman bu evraka henüz torbalarda küçük büyük paketler halinde bağlanmış olarak ve sandıklarda yerleştirilmiş olarak raslanıyordu [16] Fakat temizlenmeleri ve bilâhare müteaddit defalar nakle-

dilmeleri neticesinde evvelki tertipleri tamamen karıştı. Torbalar yırtıldı, sandıklar parçalandı, evrak bu suretle karmakarışık bir hale geldi. Bugün «Cevat Paşa Kütüphanesi» binasında, evrakın aslı yerinden, Topkapı sarayından gelmiş tek bir sandık veya torba yoktur.

Bu materyel yeniden yapılan gruplarda ve 1936 da hazırlanan sandıklarda yerleştirilmiştir. Eski vaziyetin bozulmasını, ancak kısmen, bu evrakın temizlenmesi ve nakledilmesi esnasında-tabiatile vukua gelebilecek intizamsızlıklara atfetmek mümkündür. Bu mes'uliyetin bir kısmını da şüphesiz ki son yapılan tanzim ve tasnif tecrübeleri yükleniyor.

Bu materyelin tertip ve tanzimi için, filhakika, birçok tecrübeler yapıldı. Bunlar arasında en ehemmiyetli iki tanesini bilhassa zikretmek isterim: Bu tecrübelerden birincisi Ali Emiri, ikincisi muallim Cevdet ismine bağlanır.

Hatırasını, herkesin hürmêt hislerinden başka, tesis ettiği kütüphanenin de sakladığı büyük kitap dostu Ali Emiri Efendi arşivlik evrakı (II. Mehmetten itibaren) 24 Osmanlı padişahının zamanına göre tasnif etmeğe başladı. Evrakın çok az bir kısmı bu suretle, yalnız kronolojik noktai nazara göre ihtimamla ayrılarak, karton kutulara konuldu. Ve raflara yerleştirildi. Bu işin yavaş ilerlemesinden dolayı, süratlendirilmesi için -halen yaşıyanların iddiasına göre- tasnif işine az itimat edilebilir kimseler de karıştı. Bunlar tarafından dağıtılan evrak kutulara konmadı, alelâde paketler halinde, katlanan kâğıtları büyükçe birer eski evrak olmak üzere bağlandı, paketler raflara değil, doğrudan doğruya salonun bir köşesine, büyük bir yığın yapmak üzere atıldı. Dışlarında birer sayı işareti, onların hangi padişah devrine ait olduğunu gösteriyor. Maamafih bu yığın içinde, bu sisteme göre de tasnife tâbi olmıyan, seçilmeksizin gelişi güzel bağlanmış paketler bulunmaktadır. Bu esnada vukua gelen harpler neticesinde arşiv işleri, yukarda söylediğim gibi, 1932 senesine kadar tam bir sükûnet devresi geçirdi. O zaman, Cevat paşa kütüphanesinde mevzu evrakın en yüksek salâhiyettar mercii sıfatile Başvekâlet, ekserisi mütekait memurlardan olmak üzere bir tasnif heyeti teşkil etti, ve onlara arşivin tertip ve tanzim işini tevdi etti. Bu heyet yeni büyük bir kitap muhibbi ve koleksiyoncusu olan muallim Cevdetin (17) fikirlerine göre fakat yazılı bir plân olmaksızın işe başladı.

Evvelâ, Ali Emiri Efendi tasnifinde dağıtılmış paketleri seçmeden, rasgele ele aldı (18) Ve içersinde bulunan evrakı, heyet âzasından herhangi birinin müteleasile, bu yazıya atfedilen ehemmiyete göre «birinci sınıf» ve «ikinci sınıf» olmak üzere ayırdı. «ikinci sınıf» evrak başka bir tetkika tâbi olmadan bir paket yapılarak mahzene geri taşındı. (19)

Ancak «birinci sınıf» olanlar müteakıp bir tetkik altına alındı. Bunun neticesi olmak üzere muhteviyatlarının en bariz hususiyetine göre, fakat *proveniencia prensibi* ihmal edilerek, evvelâ 16, sonra 17 gruba ayrıldı. Adliye, askeri, bahriye, belediye, dahiliye, darphane, evkaf, eyaleti mümtaze, hariciye, maarif, maliye, nafia, iktisat, sıhhiye, saray, tımar, zaptiye..

Bu evrak birden başlayarak sıra numarası aldı. Ayrıldıkları sınıflara göre tahta kutulara yerleştirildi. Heyet âzası aynı zamanda bu evrak hakkında arap harflerile kayıt sureti hazırladı, bunları birer pusulaya ve ikişer nüsha olarak cetvellere sıra numarasile yeni Türk harflerile makine ile yazdı.

Bu sistemin gerek nazari arşiv bilgisi gerek pratik arşiv tasnifinin umumî kaideleri noktai nazarından yanlış olduğunu tesbit etmek güç değildir. Bu uslûn aleyhinde gerek istinat ettiği fikirler gerekse tatbikat bakımından birçok tenkitler yapılabilir. Bugün artık umumiyetle hâkim olan *proveniencia prensibi*, daha emin ana istikametler verebiliyor. Şu halde evrakı, hernekadar karışık bir halde bulunuyorlarsa da, aslı tertip sırasına getirmek ve mütemmim arşiv mesaisini (fihrist vesaire) evrakın yeniden tertip edilmiş eski sistemine göre yapmak icap ediyor. Bu noktai nazardan defterler çok defa yol gösterici oldukları için bu işe defterlerden başlamak lâzımdır. Evrak mahzeninde, yukarda işaret ettiğim gibi 7000 kadar büyük küçük defterde bulunmaktadır ki bunları şimdiye kadar olan tasnifler tamamen ihmal etmişlerdir.

Türk defterlerini alâkadar eden tarihi tetkikat tamamen noksan bir halde bulunuyor değildir. Gerek bunlardan bahseden umumî malûmat ve hulâsalar gerek bunların içinden neşredilen müntehip parçalar [20] ispat ediyorlar ki bu defterler, Türk resmî muamelâtının merkezî kısmını yani temeli teşkil ve esas hatların bir hulâsasını ihtiva ediyorlar, bu sebeple evrakın tanzim edilmesinde işe defterlerden başlamağı temenni etmek mevkiindeyiz.

Defterlerin evvelki tertip sırasını alması, hem bir arada toplu olarak kalmış bir materyel sıfatı, hem de arşivin bünyesi itibarile şayanı arzudur. Bu defterler arasında bir çokları arşivdeki yardımcı kitaplara benzer, evrakın aranmasına, hatırdâ kalmasına yarıyan yardımcı bir vasıta rolünü oynadığı için ehemmiyetli addedilir. Vaziyeti daha kolay anlıyabilmemiz için defterlerin bir iki tanınmamış ve değişik hususiyetini kısaca mevzuubahsedeceğim:

Garp devletlerindeki kançlarlıklara muadil bir rol oynayan Divanı humayun, toplantıları hakkında emirnameler çıkarmakta idi. Bunların

kısaca hulâsaları emrin çıkmasından sonra bu maksat için yapılmış defterlere yazılıyordu [21].

Aynı şekilde diğer dairelerde, meselâ malî makamlar, defterdarlar da pek çok miktarda emir ve talimatnameler çıkartıyordu. Sonra, yine, gerek tımar, gerek alelâde bütün hukukile bir mülk verilirken, muamelesi esnasında evvela tezkere sonra berat verilirdi. Bu tezkere ve beratların metni ise bu maksat için yapılan defterlere kayıt olunurdu.

Bu suretle defterler bir taraftan muamelâtta hakikate daha kolay nüfuz etmeği imkân altına alıyorlar, diğer taraftan resmî dairelerin teşkilâtında ve doğrudan doğruya her evrakın tasnifinde de yol gösterici vazifesi yapıyorlar. Hiç değilse garp arşivlerinin el kitaplarına «Manuel» kısmen tekabül ediyorlar. Daha 18 nci asırda eski arşiv tasnifi yolunda yapılan cehitler bunun ehemmiyetini gördüler. Reşit Paşa da 1262 de (1845-46) evrakın muhafazası için hazinei evrakı vücade getirerek eski materyeli, bunlar meyanında bu defterleri buraya yerleştirdiği vakit bunun kıymetini takdir etmiştir. Divanın mühimme defterleri denen (1554) 961 den başlayan bu defterler işte bu suretle hazinei evraka getirilmiştir. Şu halde üç yüz sene evveline giderek arşiv idarecileri bundan nekadarmalûmat elde edebilmişlerse, bu defterlerin tasnif ve tertibinden sonra her evrakın tasnif usulünü aramamız gayet tabii bir iş olur. Bir kısım evrakın tasnifi meselesine dönelim Bunlar, zikrettiğimiz gibi, kısmen padişahların devrine göre paket yapılmışlar kısmen de tamamen sistemsiz bir şekilde sandıklara yerleştirilmişlerdir. Bu defterler arasında kayıt defterleri bulunmaması sebebiyle (ancak 19 ıncı asra ait evrak üzerinde işaret buldum.) bu evrakın tasnifine, herhangi bir defterle münasebattar olmadıkları takdirde, bizzat kendilerinden başlamak zaruridir.

Materyelin darmadağın vaziyetine rağmen de esas bir prensip olan Proveniencia'yı tatbik etmek lâzımdır. Bu noktai nazardan, Ali Emiri tarafından evrakın tarihlerine göre ayrılması yolunda eskiden yapılan çalışma muallim Cevdetin daha sonraki tasnif tecrübesinden daha faydalı ve maksada uygun görünmektedir. Bu sonuncu tarafından başlanan tasnif sun'i ve maksada uygun değildir. Birincisi ise kat'i tasnifin lüzumlu bir hazırlıktır.

Kronolojik tasnif işi bugün nazari ve ameli bakımdan, güç bir vazife olan ayırma, resmî daire teşkilâtına göre yapılmadığı takdirde, tamamen kâfi bir hareket olamazdı.

Bu vazife ilk bakışta fevkalâde güç görünmektedir. Fakat mesele esaslı surette tetkik edildiği vakit halletmek için güçlükleri yenmeğe

imkân verecek birçok safhalar göze çarpar. Türk idari muamelâtında, hemen daima, bir parça kâğıda, bizzat istida üzerine muamelenin yapılmış olduğunu bilmek birinci kolaylığı temin ediyor. İstidanın metni kâğıdın alt sol köşesine yazılır ve icap eden resmî muamele istida kâğıdının boş kalan kısımlarında bulunurdu. Tahriratta kendisine hitap edilen daireler lüzumlu malûmatı yazarak-birkaç gün içinde her evrak yedi sekiz masayı dolaşırdı-hukukî mühtalealarını bildirirler ve aynı mahalde, ekseriya kâğıdın arkasında, yapılacak son muameleyi hulâsa ederlerdi. Şu halde, her kâğıt parçasının tam bir muameleli evrakı ihtiva etmesi dolayısıyla (22) dosyalar birbirinden ayrıldılar. Fakat dosyanın aksamı yekdiğerine karışmadı.

Eğer evrakı aslında olduğu gibi gruplara yani devairin yaptıkları işe ve evrakın bir arada bulunuşuna göre tasnif etmek istersek yalnız birer kâğıtla meşgul olacağız. Ayırmada kâğıdın muhteviyatını tetkik mevzu yapmak lüzumdur. Alekser evrakın sıralanmasında kat'î noktai nazar yalnız budur. Gerçi bu derin bir mesai istiyecektir. Fakat bu bir yığın evrak içinde, çalışma esnasında bazı haricî işaretler (kâğıdın ölçüsü, şekli, evrakın yahut herhangi karakteristik bir kısmının yazılı bulunduğu yazı şekli) bize çok yardım edecektir. Meselâ, aynı zamanda bazı nevi evrak için aynı ölçüde kâğıt kullanıldığı tesbit edilebiliyor. (Herhangi bir sistemde birçok kâğıt kullanmasından ileri gelen zarar için bu bir nevi telâfidir. Bir formada olan fabrika ölçüsündeki kâğıt ancak 19. asır ortasından itibaren taammüm etmeğe başlıyor.)

Çok muhtemeldir ki muhtelif ölçüdeki kâğıt kullanmakta, görünüşte bir intizamsızlık gibi görünen bu vaziyette bir usul saklı bulunmuş olsun. Yalnız bunun anahtarını, arşiv materyellerinin tamamen gözden geçirilemeyen hali sebebiyle, henüz elde edemedik. Meselâ yukarda zikredilen divan hükümleri (bunlar daireden çıkarken istida üzerine değil, ayrı kâğıtlara yazılırdı) aynı senelerde aynı ölçüdeki kâğıtlara yazılmış ve aynı suretle de katlanmışlardır. Bu hal, bunların bir yerde yazıldığını, aynı mahalde saklandığını göstermektedir. Yazısı «Divanî» denen şekildedir. Yazılırken kısımlara bölünmeleri ve birçok işaretler, bu evrakın okunmaksızın da diğerlerinden tefrik edilebileceğini gösterir. Muameleye başlanmağı bildiren, mülk vermeğe ait, tezkereler de bu şekildedir. Bunların kâğıtları, hükümlerin yazıldığı kâğıttan daha büyüktür. Fakat onlardan başka tipte, küçük «Divan kırmısı» denen yazı şekilleri vardır. Yabancı devlet konsolosları tarafından bahrî ticaret muamelâtına ait, Babîâliye sunulmuş, muharrerat ta yine şekillerinden tanınabilir. Bu muharreratta ticaret gemilerinin boğazlardan serbestçe nakliyat yapmaları rica edilmektedir. Ölçüleri, yazı şekilleri aynidir. «Rık'a». Bu istidalarda gerek metin gerek cereyan eden muamelâtın muhtelif safhaları ve son karar şematiktir. Bu bir çok türlü evraktan

her sene binlerce çıkarılmakta idi. Eğer müsveddeleri tekrar sıraya dizilirse, uzun serileri yüzlerce tomar teşkil edeceği için, hazırlanacak rehberlerin yardımile faydalı bir hale getirmek nisbeten kolay olacaktır. Arşivin tasnifi esnasında bu serilerin sayısı muhakkak artacaktır. (Dinî işler, vakıf işleri, muhallefet serileri vesaire) ve haricî işaretlerle diğerlerinden tefrik edilebilecek birçok yazı şekli olabilir ki bunlar da birer seri halinde toplanabilir.

Bu mesele ile alâkadar olan daha bir nevi yazı şekline, bazan «Siyakat» tipinde yazılmış maliye tezkerelerine temas etmek istiyorum: Bunlar, paketler içersinde pek çok miktarda ele geçen, nisbeten daha küçük ölçüdeki muharrerattır.

Bu maharrerat tasnif heyeti tarafından «ikinci sınıf» evrak addedilerek yeniden paketler halinde mahzene iade edildiler. Bunların içlerinden aynı seneye ait birçok evrak elde edilmesine nisbeten kolaylıkla muvaffak olunmaktadır. Eski tertipleri üzerinde tetkikat yapılarak üzerlerinde birçok eziklik ve su lekesi görülmüştür. Arka taraflarında bir işaret numarası, evrakın sıra numarası.. Meselâ (1824) 1240 sıralarında bir senede 800 diğer bir senede 2000 No. müşahede edilmiştir. Bu netice, bu nevi evrakta, bir taraftan yüzlerce tomara baliğ olan serinin dağılmış bazı parçaları karşısında kaldığımızı, diğer taraftan bu serileri proveniencia prensibine uygun ve krokisi çizildiği şekilde düzeltmek istersek doğru bir hareket yapmış olacağımızı şüphe edilmez bir hale getirmektedir. Bu suretle hareket, filhakika, rekonstrüksiyon'dan başka bir şey değildir. Bir araya getirilmiş evrak muayyen birtakım defterlerle, maliye yevmi defterleriyle münasebettar ve onları tamamlayıcı muharre-rattırlar. Eskiden ise ayrı seriler vücade getirmiş bulunuyorlardı.

Tabiidir ki bu işin ilerlemesile evrakın muhteviyatı ve dahilen bazı tanıtıcı işaretler muayyen serilerin teşkil edilmesi hususunda kıymetli birer rehber olacaklardır. Bu noktai nazardan ciddî bir türk şekliyatından çok şeyler bekleyebiliriz. Aile adının bulunmamasının, muamelâtın aidiyetini ve münasebetini tayin etmekte husule getirdiği müşkülâta mukabil bazı formüller bize yardım edecektir: Meselâ hitap, yazıya nihayet verme şekli, tarih atılmasının muhtelif usulleri vesaire... Bu bapta son misalin izahı için şunu zikredeceğim:

Muhtelif suretlerdeki arabça, türkçe, yazı ile rakamlarla, ayın evail, avasit, avahir gibi kısımlarile işaret edilen tarihin, müşahede ve tetkiklerime göre, gelişî güzel bir tesadüf almayıp bazı dairelerde bir kaideye göre kullanılmış bulunduğudur, ki bugün de, bu hususiyetin onu yazan dairenin tanınmasında bir rol oynaması tabiidir. Bunların yapılış şekillerine daha eskiler tarafından tanıtıcı bir işaret olarak kıymet ve

ehemmiyet verildiği için, bugün onları tesbit etmek ve faydalanmak güç değildir.

Şu halde bazı serilerin rekonstrüksiyon'u, bu nevi haricî ve şekil hususiyetlerle de, halledilebilir, birer vazife olarak görünmektedir. Hattâ bu, mesai esnasında düşünüldüğünden daha kolay cereyan edecektir. Maamafih bütün müşkülâtı böylece, kolaylıkla yenmeyi ve türk arşivini tesis etmenin yalnız teknik mânileri bulunduğunu zan ve tahmin etmek boş bir hayal olur. Arşiv tasnifi daima güç bir vazifedir. Bilhassa birkaç arşivin evrakı bir araya karıştırıldığı vakit...

Şimdi «Cevat Paşa Kütüphanesi» binasında yerleştirilmiş evrak, yukarda bahsettiğimiz gibi, üç merkezî makamın dolayısıyla hemen bütün devlet merkezî teşekküllerinin evrakının bir araya gelmesinden vücut gelmiştir. Bu da, onlardan bütün bir arşiv gibi değil de, «o binada yerleştirilmiş evrak» olarak bahsedişimin sebebidir. Tesbit ettiğime göre burada, divanı humayun, Babıali ve defterdarlık dairelerinin en aşağı 40-50 muhtelif kaleminin evrakı, yangından kurtulmuş olabilenleri, karışık bir halde bulunmaktadır.

Muhakkak ki dairelerin evrakı arasında birçok noksanlar görülecektir. Bir boşluklar, yangın facialarının birer şahidi {23} sıfatile, İstanbul yangınlarına işaret edeceklerdir. Yangından kurtulanların büyük bir kısmı defterdarlık dairelerine ait bulunmaktadır.

Defterdarlık makamı İmparatorluğun en fazla işi olan bir dairesi idi. {24} En çok muharrerat buna aittir. Bilâhare diğerlerinininki buna katıldı, ki şimdi bunları defterdarlık evrakından ayırmak lâzım gelecektir.

Materyeli ile daha fazla bir müddet meşgul olmağa fırsat bulduğum diğer bir mahzen, Topkapı sarayı müzesinin muhafazası altında bulunan ve halihazırda bunun kütüphanesinde, yeni kütüphane tesmiye edilen bir yerde yerleştirilmiş bulunmaktadır. Bu arşiv materyeli bu fırsatla evvelâ tetkik ve tasnif altına alınmıştır. Evrakla dolu büyük küçük takriben bin kadar torbadan mürekkeptir. Bunlar arasında bazılarınun üzerinde hangi mevzua ait oldukları hakkında bir kayıt vardır. Fakat materyelin ne cins evraktan terekküp ettiğine dair hiç te bir kayıt ve işarete raslanmıyor.

Bu materyelin tanınması maksadile torbalar birer birer açıldı ve içlerindeki evrak kısaca tetkik edildi. Bu iş bazı torbalarda kolay, diğer bir kısmında güç bir iş oldu. Bu torbalarda bir mevzua yahut biribirlerle münasebattar birkaç muameleye ait evrak bulunduğu ve bunların mevzuu torbanın kaydine tesadüfen uygun geldiği takdirde mevzuubahs

bu evrakı, eskiden bulunduğu birlikteki haline getirmek kolay oluyordu; bu nevi evrak paketleri (henüz fasciculus değil sadece kalınca bir muameleli evraktır), muvakkat bir sayı numarası verilerek, yerleştirildi ve bunların her biri için birkaç pusula hazırlandı. (Meselâ N. sultan X. Mahallinde Y. mimar tarafından bir köşk yaptırdı). Çok muhtelif muhtevalı, muhtelif zamanlarda ait evrak için bu mesai daha fazla bir iş ve ihtimama lüzum gösterdi. Eğer bu torbaların üzerinde lüzumlu kayıtlar mevcutsa o zaman torba evrak ile birlikte tomar, fasciculus olarak yerleştirildi.

Torbaların büyük bir kısmının evrakı 1937 senesi birinci nısfında yukardaki şekilde tesbit edilerek pusulalara kayıt edilmişti. Henüz gözden geçirilmemiş evrakın aynen bu suretle tesbiti ve fihristinin yapılmasından sonra, kendilerini vücutte getiren membaa göre (daire, kalem) sınıflara ayrılması vazifesi takip edecek, böylece zahiren de, bu evrak arasında evvelce mevcut olan organik birlik teşekkül edecektir. Eğer bu iş, tasnifin ikinci safhası, muvaffakiyetle ikmal edilirse o zaman ehemmiyetli muharrerat serisi, yer yer bütün olarak ve noksan-sız kalmış birbirleriyle münasebettar arşivler ele geçecektir. Eskiden Topkapı sarayında, saray hayatının idaresinde rol oynayan dairelerin (hazinei hassa, saray defterdarı, saraydaki mahzenler kızlar ağasına bağlı vakıf işleri, sarayda bulunan birtakım cemiyetler ve saire...) evrakı da 200 metre uzunluğunda bulunan raflarda mevzudur ki bunlara da kıymet ve ehemmiyet atfetmek lâzımdır.

Bu evrakın mahreçlerine göre yapılacak tasnifinde de birinci yardımcı kitap şeklindeki materyel, yani defterler serisi yapacaktır.

(Ele geçen takriben 4000 büyük küçük defter).

IV

İstanbulda muhafaza edilen, idarî makamların evrakın miktarını-geçen asrın ortasına, tahminen 80 senelerine kadar-tayin etmek takribî de olsa güçtür. Resmî tebliğler 15,000 kentalden bahsediyorlar, ki bu kat'iyen mübalâga görünmemektedir. Hattâ mümkündür ki hakikî miktar bu tahmini tecavüz etsin. Alelâde bir şekilde tomar yapılarak raflara konulmuş olan İstanbul mahzenlerinde gördüğüm materyel 2,000 metre uzunluğunda tahmin edilebilir. Bu miktar Avrupaya göre de ehemmiyetli bir miktardır.

Fakat şunu da kayıt etmek lâzımdır ki bu miktar, Türkiyede arşivlik karakter taşıyan materyelin hemen hemen hepsidir.

Halbuki Avrupa devletlerinde taşra arşivleri şehir, vilâyet, kilise, aile vesaire-devlet arşivlerinin materyelini çok zenginleştiriyor. Türkiyede merkezdekilerden gayrı makamlar bilhassa taşralarda çok az miktarda evrak saklamışlardır. Mevcut arşiv materyelinden her devre ne miktarı isabet ettiği meselesinde de bir tahmin yapmak mümkündür. Şüphesiz ki en fazla evrak en yeni zamana aittir. Eski zamanlarda gittikçe, asırdan asra azalmaktadır.

XV. asra ait evrak-o da Bizansın zaptından sonraki zamanlara ait olmak üzere - nadiren görülmektedir. (Bunların bir çoğu arapça vakıf-namelerdir.)

Bundan başka, müteaddit yangınlar neticesinde husule gelen ziyalar da tahmin edilemeyecek gibidir. Buna rağmen daha eski devirden, munhasıran XVI. asırdan itibaren ehemmiyetli bir miktarda evrakın kaldığını ümit edebiliriz. Aynı devrin defterlerinde kayıtları mevcut olan muhtelif devirlerden kalma evrak bilhassa ehemmiyetlidir.

Keza defterler de, yukarıda zikrettiğim gibi, kısmen gözden geçirilebiliyorlar. XV. asra kadar eski olanları vardır. XVI. asırdan daha fazla sayı da mevcuttur. Bunlar imparatorluğun Avrupa ve Asya parçalarına ait bulunan, karışık bir surette yer yer seriler halinde kalmış bulunmaktadırlar.

Türk hükümetinin tavzifi ile bu işlerde tetkikler yaparken dikkatimi yalnız umumî Türk arşiv meselesi çekti. Şahsî maksatlara göre tetkik yapamamış olmama rağmen resmî mesaim esnasında, bu materyel arasında, macar münasebetlerine taallük eden menbaların mevcut olduğunu müşahade ettim. Gerek Cevat paşa kütüphanesinde gerek defterhanede yerleştirilmiş materyel içinde birçok macar mevzuuna temas eden defterler buldum. Cevat paşa kütüphanesi binasında saklanan defterler türk hâkimiyeti esnasındaki macar arazi vergisi cedvellerini ihtiva ediyor, ki bunları Velics tercümelerinden öğrenebiliyoruz. (Fakat Velics'in tercüme ederken menba olarak aldığı, Avrupadaki el yazısı kitaplar evinde bulunan defterler hemen hemen tamamen noksan parçalardır. İstanbuldakiler eksiksiz ve tam nüshalardır. Cedvelden evvel alâkadar muntikanın idarî kanunu yazılı bulunuyor ve şehirdeki yergi mükellefi aile reislerinin isimleri sıralanıyor.) Kanunî Süleyman devrinden beş muhtelif zamana ait bütün Macaristana şamil bir cedvel (25) gördüm. Buna XVII. asra ait pekaz bulunmaktadır. Defterhane defterleri arasında, dağılık olarak, Macaristandaki vaziyete ait bir plânçoğu ihtiva eden birçok askerî malûmat buldum. Bu iki nevi defterden bir kısmının, merkez hesabına Macaristanda hazırlanan plânçolarının tamamen macar münasebetlerine inhisar etmesine mukabil bir

kısım defterler, arazi olarak Macaristanla alâkadar emirnameleri talimatnameleri neşrediyorlar. Yani divan «mühimme defterleri» siyasi işleri, defterdarlığinkiler ise iktisadî hususata müteallik neşriyatı ihtiva etmektedirler.

İşgal ve yerleşmenin ilk senelerinde yahut hâdise itibarile zengin diğer devirlerde macar işlerine bu defterlerde sık sık rast gelinmektedir. Öyle defterler de mevcuttur ki Macaristanda bulunan serdarların buradaki faaliyetleri esnasında neşredilen emirnamelerin metnini kayıt eden münhasıran macar münasebetini ihtiva ederler. {26}

Vakıf defterlerinde de Macaristana ait kayıtlar her halde bulunacaktır. Rumeli kadiaskerliği defterlerinde, aramaksızın, Macaristandaki kadılıkların tayin işine tesadüf ettim. İstanbulda milyonlarca verilen hükümler arasında muhakkak ki bir çok Macarlar rol oynamıştır. Çünkü böyle bir deftere, Bursadaki karar defterlerinde de tesadüf edilmektedir. {27} Bütün bu söylenilenleri toplıyarak kat'i olarak tespit edebiliriz ki türk tarihinin yazılabilmesi meselesi mevcut arşiv materyelini ortaya koymak, tasnif etmek, araştırmaya yarar ve serbest bir hale getirmek işinin mümkün olup olmamasına bağlıdır. Malumdur ki Türk tarihi yazması bu zamana kadar hemen hemen münhasıran hikâye tarzında anlatan menbalardan gıdasını almıştır. Bu menbalar kendilerine mahsus bir karakteri haiz bulundukları için bir taraflıdırlar. Verintileri azdır ve diğer her hangi bir milletin bu nevi menbalarında olduğu gibi mazinin hadiselerine inhisar eden bir kaynak olarak hizmet etmeye müsait değildirler.

Türk arşiv sahasında güzel bir istikbalin ilk işareti Türkiyede de, türk milletinin mazisinin arşiv işlerinin muvaffakiyetle haledilmedikçe ortaya konulamıyacağı fikrinin hâkim bulunması ve bu meselenin yalnız türk milleti için değil üniversal ilmin menfeati için de olduğunun bilmesidir. Hakikaten, türklüğün mazisi yalnız arşivlerden geçerek tanınabilir. Ve Türk tarihi Türk arşiv materyellerile ya her şeyi kazanır yahut her şeyi kaybeder. İntibahım, bu meselenin ehemmiyetinin selâyiyettar mahafilin şuûrunda canlı olarak yaşadığıdır.

Gerek Maarif Vekili Saffet Arıkan gerek Baş Vekâlet Müsteşarı Kemal Gedeleş arşiv işlerini birinci derecede bir mesele addetmektedirler. Arşiv kanunu hazırlanmaktadır. Arşiv daimî memur kadrosu, tasnif hey'eti genişletildi. Ve iki genç memur arşivleri tetkik etmek üzere Avrupaya gönderildi. Aynı zamanda çok hemmiyetli olan yer meselesinin halli içinde teşebbüsler vaki oldu. Hükümetin büyük miyastaki kültür programında nazarı dikkate alınmış olan yeni arşiv binası Ankarada yapılcaya kadar arşive İstanbulda müsait muvakkat bir

mahal gösterildi. Buna göre Cevat Paşa kütüphanesinde muhafaza edilen materyel, tasnifi esnasında, Sultanahmet camii yanındaki eski medrese binasına ve buna mücavir mimar Sinan tarafından yapılan eski hamam binasına taşınacaktır.

Aynı surette çalışma usullerinde de esaslı değişiklik yapıldı. İstanbuldaki arşiv materyellerinin vaziyeti hakkında merkezi idare makamlarına gönderdiğim raporlar ve Ankarada verdiğim konferanslardan (28) sonra Cevat Paşa kütüphanesinde yerleştirilmiş arşiv materyelinin tasnifinde başlıca prensip olarak Avrupa arşivlerinin kabul ve ilân edildiği prensipler tasvip edildi ve tasnifin bundan sonra makalemizde tafsil ve izah edilmiş surette ceryan etmesi hususunda hazırlıklar yapıldı. Prensip itibale hüsnü niyette bir noksan yoktur. Bir çok ihmale uğramış bu meselede bu işler güzel bir istikbal vadediyorlar. Eğer bu semereli çalışmada bir gevşeklik olmaz ve yeni gayri melhuz bir tehlike vuku bulmazsa merkezi Türk Devlet Arşivi vucuda gelecek ve arşiv araştırmaları yapılacaktır. Bu imkân için alâkadar millî ilimlerin bu arada macar tarih tetkikatının da evvelden hazırlanması lâzımdır.

NOTLAR

(1) Topkapısarayı müzesinde mevzu arşiv, defterler No. 3208 evrakın tarihi yoktur. Fakat Keefe havalisi işlerini idare eden kalemi zikrettiğine göre Kefenin ziyanından (1771) evvelki zamanlara ait bulunması lâzımgeldiği tesbit edilmektedir.

(2) Aynı evrak muhtelif daireleri; cem'an 38 olmak üzere ve içlerinde çalışan memurların sayısını bildirmek suretile sıralıyor.

(3) Tarih Osmanî encümeni: Bu husustaki iradei seniye tarihi 14 zilkade 1327 (27. ikinci teğrin 1909) cemiyetin mecmuasının adı: Tarih Osmanî Encümeni Mecmuası.

(4) Böyle bir makale Ali Emiri tarafından yazılmıştır. Bu zatın ismi arşivin tertip ve tanzim tecrübelerinden bahsedilirken daha aşağıda bir rol oynayacaktır. Zsinka Ferenc bunu Történeti Szemle'de hulâsa etmiştir. (1918.315.1) Bundan anlaşıldığına göre makale, Abdurrahman Şerefin mevzuubahs makalesine istinat edilerek yazılmıştır. Türkiyeye ait yazdıkları birçok seyahatname ve tasvirlerde Avrupalı seyyahlar, Türkiye ahvalini çok defa büyük bir sıhhatle aydınlatmaktadırlar. Fakat bunlarda arşivle münasebettar verinti bulamadığımız gibi, bu mevzuda ciddi bir fayda temin edecek derecede idari teşkilâtın bahseden bir tasvir mevcut değildir. Bir istisna olarak çok defa tekzip edilen Hammer'i zikretmek mümkündür ki bunun Staatsverfassung und

Staatsver Waltung des osmaniche Reiches (wien 1815) ünvanlı eseri kendi devrinin resmî daireler teşkilâtını tanımakta, tarihi vaziyetlerdeki mütalâaları şayan tenkit olmakla beraber, kıymetli muamelâtı ihtiva etmektedir.

Eski Maliye nezareti (Defterhane) taksimatı ve muamelâtından bahseden kısım bilhassa kıymetlidir. (2. K. 137 - 170.11) Bu vadideki iddiaların bu gün artık arşiv mütalâalarile kıymetini isbat edebiliyoruz.

Hususile her sene birçok nusha olarak neşredilen Türk idare memurlarının, daire âmirlerinin seneden seneye yenilenen tayinlerine ait listeler, arşiv tertip ve tasnifi işleri sırasında (25-30 parça) ele geçmiş bulunuyor. Bunlar yalnız şahıslara ait değişiklikleri değil, aynı zamanda teşkilâtın aktüel çerçevesini de göstermektedir. Bu zamana kadar bu arşiv işleriyle Avrupalılar arasında, en yakından alâkadar olan Karácsony Imre'dir. 1907-911 senelerinde İstanbulda tarihî kaynaklar aramış ve nihayet bu nevi materyeller elde etmeğe de muvaffak olmuştu. Maamafih ihtimamla tuttuğu muhtırasında (Szécsenyi kütüphanesinde el yazıları arasında) bu gün istifade edilebilecek arşive müteallik bir verintiye hemen hemen rastlanmamaktadır. Muhakkak ki bu materyelin o zamandanberi müteaddit defalar yer değiştirmesi ve öteye beriye dağılması da sebep olmuştur.

(5) Hususî bir hal de bu hareketin yeni bir hız almasına saik olmuştur. İstanbulda, Sultanahmet meydanındaki, içersinde kısmen eski defterdarlık kısmen daha yeni devirdeki (XIX. asır) Maliye nezareti evrakının yerleştirilmiş bulunduğu İbrahim paşa konağı denen mahzenden, 1931 senesinde bir çok vagonluk «lüzumsuz» evrak hükümet haberi olmadan satılıyor ve bir ecnebi memleketine «Bulgaristana» naklediliyor. Bilâhara hükümet bu skandalı memleket dahilinde bile gizlemiyerek evrakı geri alıyor ve memlekete getiriyor.

(6) Levéltári Közlemények'in 1.296. K. 14 sayısında hülâsa etmiştim.

(7) Bu binayı, Cevat paşa, Babıâlinin resmî kütüphanesi olmak üzere inşa ettirmişti. Aulunun şimal köşesinde, medhalin sol tarafında ve sadrazamlık mescidinin karşısındadır. Abdurrahman Şeref makalesinde buna, «Babıâli kütüphanesi» tesmiye etmektedir. Arşiv mahzenlerinin yerlerinin böyle inceden inceye tesbitini lüzumsuz addetmiyorum. Birçok defalar nakledilen bu materyellerin yerinin kat'i olarak bilinmesi, bilhassa mahzenlerinin materyelinin birbirine karışmamış bulunduğu halde, tertip ve tasnifi ve son yerleştirmeyi çok kolaylaştıracaktır.

{8} Makale, mevzubahs bu evrakı adet olarak da tahmin etmek istiyor ve 518 arabalık bu evrakı, Topkapı sarayında terkedilen 200 araba evrakla birlikte en aşağı 500,000 adet tahmin ediyor. Şüphesiz ki «araba» ölçüsünde İstanbul arabalarının nisbeten küçük hacimde bulunduklarını nazarı itibara almak lâzımdır. Fakat dolu bir arabanın 700 parça alacağına göre yapılan bu tahmin âşikâr bir hatadır. Eğer parça olarak bir tahmin yapacak olursak zikrettiğim materyellerin doksan milyona baliğ olacağını söylemeliyim. (Tan 5. nisan 1937)

{9} Karácsony Imre, Musa bey adındaki bir tanıdığının ifadesine göre, daha Topkapı sarayında sandıklarda ve torbalarda bulunuyorken, bunlar üzerinde tetkikat icra etmişti.

{10} Topkapı sarayı müzesi rehberi 4. I. XVI. asır nihayetine ait Hünernameye göre.

{11} Son zamanlarda – hattâ 1936 da bile – Bursadaki müfettiş Lûtfi beyin gösterdiği lüzum üzerine..

{12} Ankara, Sivas, Hersek vilâyetlerine ait köy köy aile reislerinin isimlerini, mahsulât vaziyetlerini bildiren defterleri tesadüfen elime geçti. Bu cetvellerin nûmunelerini. Macaristandaki türk hâkimiyeti devrinden, Velics Antal tercümesinden tanımaktayız.

{13} Şu halde evkaf mahzenlerinin müteakip tasniflerinde bu materyeli bir yerden neş'et etmiş, bir bütün farz ve kabul etmek doğru olmayacaktır. Her sandık, her torbadan, işaretlerine göre yalnız evkaf yahut yalnız darphane evrakının çıkıp çıkmadığına dikkat ettirmek lâzımdır. Her halde yer yer evrakın menşei ve bu suretle tertip usulü anlaşılabilecek vaziyetlerin öğrenilmesi mümkün olur.

{14} Topoğrafya işaretleri Topkapı sarayı müzesi rehberi İstanbul 1933.

{15} Burada, Hüseyin Namık Beyin ifadesine göre Ankara Kale içindeki müzede 50-60 cilt lâtîn ve grek lisanındaki el yazısı kitabının da saklandığını zikredeceğim.

{16} Karácsony Imre 1907-11 de İstanbuldaki tatikâtı esnasında, tetkikleri için birer sandık aldı. Filhakika bir kayıt ve sıra numarası olmayan bu sandıklarda earakı torbalarda bulmuştu. (Századok, 1907, 764. I. Muhtıra 28.I)

[17] Kütüphanesi, teşekkül halinde bulunan İstanbul Şen kütüphanesinin – Beyazıt meydanı grup tarafındaki eski medrese – müstakil bir kolleksiyonudur.

[18] Demek oluyor ki bu tasnif Ali Emiri efendinin evrakı, hiç değilse umumî hatlarla devirlere göre guruplandığını hiç nazarı dikkate almadı. Halbuki, edindiğim intibaa göre, sırf bir tesadüfe tâbi olmaksızın onun elde ettiği neticelere istinat etmek çok daha iyi olurdu. Bu noktai nazardan tetkik etmeğe fırsat bulduğum bu paketlerin kronolojik ayrılmasında büyük yanlışlar müşahade etmedim.»

[19] Şayanı teessüftür ki paketlerin dışına, Ali Emîrinin tasnifinden sonra her hükümdarın devrini gösteren birer kısmın bulunduğu yere, şimdi sıra numarası olmaksızın tekrar paket yapılma tarihi atıldı.

[20] Umumî hülâsalar sözile, garpteki kitap ve el yazısı ticaret müesseselerinin kataloglarını kasdediyorum. Bunların arasında en marufu ve bu gün de nümune olabilecek bulunan Flügel katalogudur.

Büyük vüs'attaki defter tabii bu zamana kadar yalnız macar tercüme olarak intişar etmiştir.

Velics Antal (ve kısmen Kammerer Ernö) nün maruf eseri.

[21] Hülâsanın baştaki sırasının sağ tarafına daima, deftere kayıt edildiğini bildiren bir işaret koyarlardı. «Kayıt Şud» hülâsanın rolü bununla biterek «Battal» ad olunur, ve melfufat ile birlikte torbalara yerleştirilirdi. Bu suretle aynı memurun masasından, aydan aya bu nevi evrakı torbalara koyarlar ve evrak mahzeninde bu çeşit torbalar yerleştirilirdi.

[22] İstidallara eklenmiş melfufati hep birlikte dikmek adetti. Birbirlerinden ayrılmadıkları için bu gün de hep bir arada bulunmaktadırlar.

[23] Bir defterin ilk sahifesinde yangından kurtulmuş muhtelif defterlerin bir takım sınıflara göre yazılı bulunduğu bir kayda tesadüf ettim: Defterler yangından kurtarılmaya muvaffakiyet hasıl olan en son sene rakkamı (1703-1704) 1115 idi. Her halde bu kayıt çok eski olmayan bir yangına işaret etmektedir. (Hazinei evrak defter No. 704).

[24] 1770 sıralarında Babiâlinin 65, Divanı Hümayunun 90, Defterhanenin 714 memuru vardı. (Topkapı sarayı arşivi, defter No. 3208).

[25] *Viyana, Nat-Bibl. Hass-Sammlung Mixt. 613. No. defter (Flügel II. 464. 1.) in muahhar bir cedvel kopyası. Tesadüfen götürdüğüm bu defterin ilk sahifelerinin fotoğrafı, İstanbuldaki defterin ilk sahifelerine tamamen tevafuk etti.*

[26] *Drez da National bibliothek'e ait buna benzer bir defterin zengin materyeli arasından bir kaç yüz emirnameyi Levéltari Körlemények VI. VII. ciltlerinde neşretmiştim.*

[27] *Uludağ Bursa Halkevi dergisi 29 ilk Teşrin 1936 Yeşil ilâve 8.1.*

[28] *Ankara Halkevinde 28-4-1937 ve 10-5-1937 tarihinde Budapeşte Üniversitesi Türk tarihi privat doçentlerinden Dr. Fekete Lajos tarafından verilen konferans Ankara 1937 Başvekâlet matbaası." (37)*

Bulgaristan'da Türk Vesikaları

Eserin "Bulgaristan'da Türk Vesikaları" başlığını taşıyan ikinci bölümünde, Lajos Fekete, Osmanlı İmparatorluğu'nun birinci derecede münasebette bulunduğu devletlerin kütüphane ve arşivlerinde Türkçe belgelerin varlığından bahsetmektedir. Lajos Fekete, Osmanlı Devleti idarecilerinin manastır mütevellilerine göndermiş olduğu evrak arasında ferman, buyruldu, hüccet, emirname, tapu, arzuhal, fetvâ, tezkere, mazbata, mektup, ibranâme, vb. vesikaların bulunmasının Osmanlı Devleti ile manastırlar arasındaki münasebeti aydınlattığı gibi, Bulgaristan'ın Türk hâkimiyeti altındaki genel vaziyeti hakkında bir fikir verebileceğini söylemektedir. Yazar, Rila Manastırı'nda takriben 650 vesika olduğunu, Türk ve Bulgar halkının elinde de birçok vesikanın bulunduğunu, fakat halkın bu vesikaları arşiv ve kütüphanelerde muhafaza edilmesine itimat etmediklerini de belirtmektedir.

Bulgaristan Millî Kütüphane kayıtlarına göre defter sayısı 400'ü aşmıştır. Ancak, bu rakamın kesin olmadığı, söz konusu rakamın onbini aşacağı tahmininde bulunulmuştur. Defterler dikdörtgen şeklinde ve dardır. Vasatî ölçüleri 40x15 cm.dir. Deri ciltler fazladır. Fakat ekserisi pergamanla ciltlenmiştir. Metin kırmızı sâbit mürekkeple yazılmıştır. Yazı şekilleri, divanî, nesih, şikeste, sülüs ve rik'adır. XV. ve XVI. yüzyıldan kalma defterlerde şikeste daha çok kullanılmıştır. Yazılar büyük bir özenle yazılmış, okunmakta güçlük çekilmemiştir.

(37) Lajos Fekete: Arşiv meseleleri / çev. M. Tayyip Gökbilgin, Ankara, 1939, 1-51. ss.

Ancak bazıları rutubetten bakımsız ve okunamaz halde olduklarından bozulmuş vaziyette bulunmuştur.

Defterlerde, bütün Balkanlar ve hatta İmparatorluğun en uzaktaki kısımlarına ait malumat vardır.

Sofya'daki defterler çok çeşitli tarihî malumatı ihtiva ettiği gibi özellikle iktisadî mahiyet taşımaları açısından da çok önemlidir. Defterlerin bir kısmında kale komutanının vazifelerini bildiren hükûmet emirleri ile o kalede kaç insan, ne kadar hayvan, yiyecek ve zahire olduğu eksikleriyle beraber kayıtlıdır.

Millî Kütüphane'de bulunan bir diğer defter serisi de, emlak defterleridir. Bunlar daha çok Bulgaristan'daki gayrimenkul mülklere taalluk etmektedir. Şekil olarak diğer defterin aynı olup sadece sayfa sayısı azdır, ekseriya 2-10 sayfadan müteşekkildir. Az sayıda da nüfus defterlerinin olduğu söylenilmektedir.

Millî Kütüphane'deki mevcut evrak sayısı defterlerden daha fazladır. XVII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar büyük bir yekûn tutmaktadır. Berat, ferman, buyruldu, tapu, ibranâme, hüccet, takrir, istida, tezkere vb. gibi birçok evrakın bulunduğu görülür. Bunlar okunaklı açık bir üslûpla muhtelif renkli mürekkeplerle yazılmışlardır. Birinci Ahmet'den itibaren 15 padişahın tuğrası mevcuttur. Muhtevası çok çeşitli olup, uzunlukları 50 cm.den 3 metreye kadar; genişlikleri 40 cm.den 70 cm.ye kadar olabilmektedir. Kâğıdın malzemesi yeşil veya beyaz renk, veyahut alalade atlasdır.

Bulgaristan'daki Türkçe arşiv malzemesini 1912'de Millî Kütüphane'deki defterlerden 129 vesikayı notlarla Türkçe ve Leh tercümesi ile Jan Grzegorzewski neşretmiştir. Neşredilen vesikalar 1683 yılına aittir. Eserin noksan yerlerini muharririn kendisinin tamamlaması, esere olan itimadın azalmasına sebep olmuştur.

Bilindiği üzere Osmanlı arşivleri, Türkiye'nin olduğu kadar Orta Doğu, Yakın Doğu, Balkan, Akdeniz, Arap ve Kuzey Afrika ülkelerinin de iktisadî, kültürel ve siyasî tarihlerinin gün ışığına çıkarılması, milletlerarası hakların ispatı ve korunması hususlarında müstesna bir değere sahiptir. Bunun yanında Osmanlı Devleti ile münasebeti olan birçok devletin arşivlerinde de bu döneme ait arşiv malzemesi

bulunmaktadır. (38) Lajos Fekete "Arşiv Meseleleri" adıyla Türkçe'ye tercüme edilen eserinde;

.....
"Bulgaristan'daki Türkçe arşiv materyellerinin bir usul tahtında toplanması ve ilmi surette işlenmesi istikbalin vazifesidir." (39) demektir. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, bugün çeşitli ülkelerin arşivlerinde bulunan bu döneme ait arşiv belgelerinin çoğaltılmış örneklerini temin etme yolunda çok ciddi çalışmalar içerisinde. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün Türk ilim hayatına sağlayacağı en büyük kazanç, bugün çeşitli ülkelerin arşivlerinde bulunan Türk tarihi ve kültürüne ait orijinal belgeleri temin etmektir.

Bu konu ile ilgili olarak yapılması gerekli çok önemli hizmetlerden biri de, çeşitli ülkelerin arşivlerinde bulunan tarih ve kültür kaynaklarının kataloglarını veya bulundukları fonların envanterlerini sağlayıcı çalışmalarda bulunmaktadır. (40) 15-19 Şubat 1993 tarihinde, Bulgaristan'daki Türk tarih ve kültürüne ait arşiv malzemesinin mikrofilm kopyaları, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürü İsmet Binark'ın gayretleri sonucu Bulgaristan ile imzalanan bir 'İşbirliği Protokolü' ile Türkiye'ye kazandırılmıştır. (41)

Arşiv Neşriyatının Ehemmiyeti ve Arşivlerin İdaresi

Eserin "Arşiv Neşriyatının Ehemmiyeti ve Arşivlerin İdaresi" başlığını taşıyan üçüncü bölümünde, arşiv neşriyatının önemi ve arşivlerin idaresi ele alınırken, arşiv meseleleri hakkında yapılan neşriyata arşiv edebiyatı denilerek bunun tarih ilmi ile olan münasebeti ve vasıfları şöyle incelenmiştir:

(38) İsmet Binark: "Sunuş", Osmanlı-Türk diplomatikası el kitabı, İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993, VII. s.

(39) Lajos Fekete: Arşiv meseleleri / çev. Tayyip Gökbilgin, Ankara, 1939, 61. s.

(40) İsmet Binark: "Sunuş", Osmanlı-Türk diplomatikası el kitabı, İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993, VII-VIII. ss.

(41) Bu konuda geniş bilgi için, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün yayını olan 'Bulgaristan'a satılan evrak ve Cumhuriyet dönemi arşiv çalışmaları' adlı esere bakılmalıdır.

.....
"Çünkü tarih ilmi ve arşiv arasındaki bağ çözülmez bir mahiyettedir. Arşiv, tarih yazma işinin gıda aldığı ebedî bir menbadır. Bunun içinde vazifesi bu membaı, tarih yazılması işinde açık, emin ve müsait bir halde bulundurmasıdır. Bu vazifenin görülebilmesi tabiatile birçok problemleri ortaya atıyor ki bilhassa zamanımızda bu, mütemadiyen artmaktadır. Bu problemlerin halli ilmi metot seviyesine yükseldiği vakit ilmin yeni bir şubesi doğmuş oluyor: Arşiv ilmi....

Bugünkü terakkiyatın rehberliğini yapan milletler artık bunu bütün hakikatile biliyorlar. Arşiv edebiyatı ise bugünkü telâkkilerimize göre, arşiv ilminin ifade dili, izah edilme sahasında aldığı şekildir.

O halde arşiv edebiyatı bir gaye takip eden edebiyattır ki maksat usuller vazetmek, imkânlar açmak, hal çareleri aramak ve arşiv vazifelerinde, zamanın icap ettirdiği müşkülde ve ilim seviyesinde tamamlanabilecek vasıtaları ele vermektir.

Eğer bu sahada bir tertip yapmak istersek bu edebiyatın üç gruba ayrılabilceğini müşahade ederiz.

Birinci gruba şu edebî mahsuller sıralanabilir: Arşiv materyellerinin toplanışı, teknik şartların temini, materyellerin tertip ve tasnifi, muhtelif arşiv usulleri, arşivlerin işlemesi, teşkilât ve idaresi daha sonra arşiv materyellerinin ziyaına meydan vermiyerek muhafazası, hususî mahallerdeki evrak hazinelerinin hukukan müdafaası meseleleri... Bu meseleler ilk bakışta Arşivcileri alâkadar eder. Bununla beraber hangi sureti hallin, arşiv vazifelerinde, hangisini tamamladığını nazarı dikkatten uzak tutmamak lâzımdır. Bu da hem tatbikat hayatı hem de tarih ilmi noktai nazarından birinci derecede bir ehemmiyeti haizdir.

Arşiv edebiyatının ikinci gurubunda arşiv tarihlerini ve arşiv tanımlarını mütalea ediyoruz. Bunlar arşivciler ve arşivle meşgul olanlarca daima birçok tabakaları ihtiva ederler ki bünyesi itibarile karışık bir halde bulunan materyellerin tetkikini kolaylaştırmak ehemmiyetini haizdirler. Arşiv edebiyatının bu sahası, o halde, arşivcilerden maada doğrudan doğruya tarih araştırmalarına hizmet eder.

Arşiv edebiyatının üçüncü grubu hakikatte tarih edebiyat sahasına tecavüz ediyor. Filhakika, bu sahada idarecilik, idarî mekanizma, müesseseler tarihini ihtiva eder ki bu iş bu suretle bugün birbirinden müstakil olan arşiv edebiyatı ve tarih edebiyatı gibi iki kola ait bulunmuş olur. Bu tarihi edebiyat, tarihi malûmatımızı çoğalttığı gibi o

müessese, o daire tarihini öğrenmekle kendi tarafından vücade getirilen arşivin tetkikine, materyellerin ne gibi şeyler olduklarının bilinmesine, muhteviyatlarının anlaşılmasına yol açıyor ve bu hususta bize bir anahatar veriyor. Bu iş ise arşivciye pratik malûmatı temin eder ve onu yürünlücek doğru yola sevkeder. Arşiv edebiyatının kendine mahsus bir gayesi olduğu için tarihî edebiyatının bu sahasında işleme iddiası tamamen haklı görülmelidir. Beynelmilel Tarih Kongresi arşivler işile, ancak yardımcı ilimlere mahsus teşkil edilen kısımda meşgul olmuştur. Bu yardımcı ilimler arasında diplomatika ve çok sıkı bağları vardır ve bunun neticesi olarak diplomatika edebiyatı da arşiv edebiyatı ile birleşiyor.” (42)

Avrupa’da yayınlanan birçok arşiv mecmuasında makaleler ve çeşitli yayınlarla arşivlerin teşkilatlanması, meseleleri ve arşiv nazariyelerinin incelenmesi ile beynelmilel ehemmiyette arşiv bilgileri neşredilmiştir. Türkiye’de ise arşiv ve arşivcilikle ilgili yazıların yayınlandığı mecmualar olarak *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, *Belleten*, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* ve *Türk Kültürü Dergisi* sayılabilir.

Arşiv edebiyatının bir başka sahası, arşiv tarihi ve arşivlerin tanıtılmasıdır. Bu konuda yazar şöyle demektedir:

“Arşiv tarihleri millî tarih ve cihan tarihini ihtiva eden diğer tarihî monografilerle, bir bakıma göre, aynı ehemmiyette değildir. Fakat arşiv hâdiseleri umumiyetle tarihî bilgilerimizi göze görünür derecede zenginleştiren, tarihî çehreyi yeni hatlarla aydınlatan bir karakter taşır. Aynı zamanda arşiv tarihinin tanınması tamamen tatbikî bir vazifeye hizmet eder. Arşivciyi ve tarih araştırmacısını materyelde doğru yola sevkeder. Arşiv mazisini tanımak suretile materyellerinin muhtevasını ve bünyesini de öğrenmeğe yarar. Bunu yapmazsa vazifesini tamamlamamış olacaktır. Arşivleri bu suretle tanıttıktan sonra tarih araştırmacısı onları daha fazla arıyacaktır. Yabancı arşivleri bilhassa millî tarih için bol membalara tesadüf edilen memleketlerin arşivlerini de tanımağa ihtiyaç vardır.

İdarî teşkilât, idare cihazının tarihî haddi zatında tarih ilminin bir koludur. (Sui generis). Fakat bu saha, aynı zamanda arşiv edebiyatına da hususî vazifeler tahmil eden bir sahadır. Bu yapılacak işler evvelâ arşivcilere düşüyor. Çünkü hergün meşgul oldukları materyellerden maada arşiv malzemesini vücade getiren nizamın eski işleme şeklini ve mahiyetini aynı derecede tanıtmak mecburiyetindedirler. Şu halde arşivi

(42) a.g.e., 65-67. ss.

vücade getiren hükümet dairelerinin, idarî teşkilâtın tarihini tanıtan etüt, aynı zamanda arşiv materyelinin mahiyet ve münderecatını da tanıttırıyor demektir.

Bu maksadı, bilhassa monografi halinde idarî teşkilât tarihinin temin edeceğini düşünüyoruz. Bu, her şeyden önce bu teşkilâtın dahillî hayatını, iş görme usulünü, dahillî bünyesini teşrih etmek vaziyetindedir. Tarihin bir yardımcı ilmi olan diplomatika'nın tetkikından, farkına varılmadan idare teşkilâtı tarihine vâsıl olunur. Çünkü eski devirlerin idarî makinesindeki unsurların büyük bir kısmı diplomasi vesikalarından meydana geliyor, hattâ iki ilim kolu arasında bir safha farkı olduğunu söyleyebiliriz. Bol kaynak materyelleri bırakan yeni zamana yaklaştığımız vakit diplomatika, daha fazla, yerini idarî mekenizma tarihine terk ediyor." (43)

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü kurum ve kuruluş arşivlerinde çalışan personel ile üniversitelerin arşivcilik bölümü öğretim görevlileri ve öğrencileri ile kurumların hizmetiçi eğitiminde kullanılmak üzere telif ve tercüme eserler yayınlamaya devam etmektedir.

Öte yandan Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki tasnifi tamamlanmış ve araştırma hizmetine açılmış olan fonların; devletin, ilmin, hakikî ve hükmi şahıslar hizmetinde değerlendirilmesi, tarihi hakikatlerin ilmin ışığında açıklanması yoluna gidilerek, acil ihtiyaç duyulan neşriyata hız verilmiştir. Bu güne kadar basılan eserlere yenilerinin eklenmesiyle bu hız devam edecektir.

"Türk arşivlerinin, özellikle Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin kemiyet ve keyfiyet itibarıyla zenginliğini ve önemini bilen ilim muhitleri, Türkoloji ve Şarkiyat çevreleri, Osmanlı tarihi ve kültürü sahasında araştırma yapanlar, bu arşivlerle ilgili belge neşrini ve külliyatları (corpus) sabırsızlıkla beklemektedirler.

Ayrıca, takdir edileceği üzere, tarihin gerçek bilgileri arşiv belgelerine dayandırılır. Arşiv belgeleri olmadan ve bilinmeden, varsayımlarla tarih yazmak, belirli bir devir hakkında hüküm vermek, bir devri değerlendirmek, tarih biliminin gerektirdiği tarafsızlığa ve ilmi objektifliğe sığmaz.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, bu tespit ve düşünceden hareketle, Osmanlı tarihinin her sahasında araştırma yapanların talebine

(43) a.g.e., 74-75. ss.

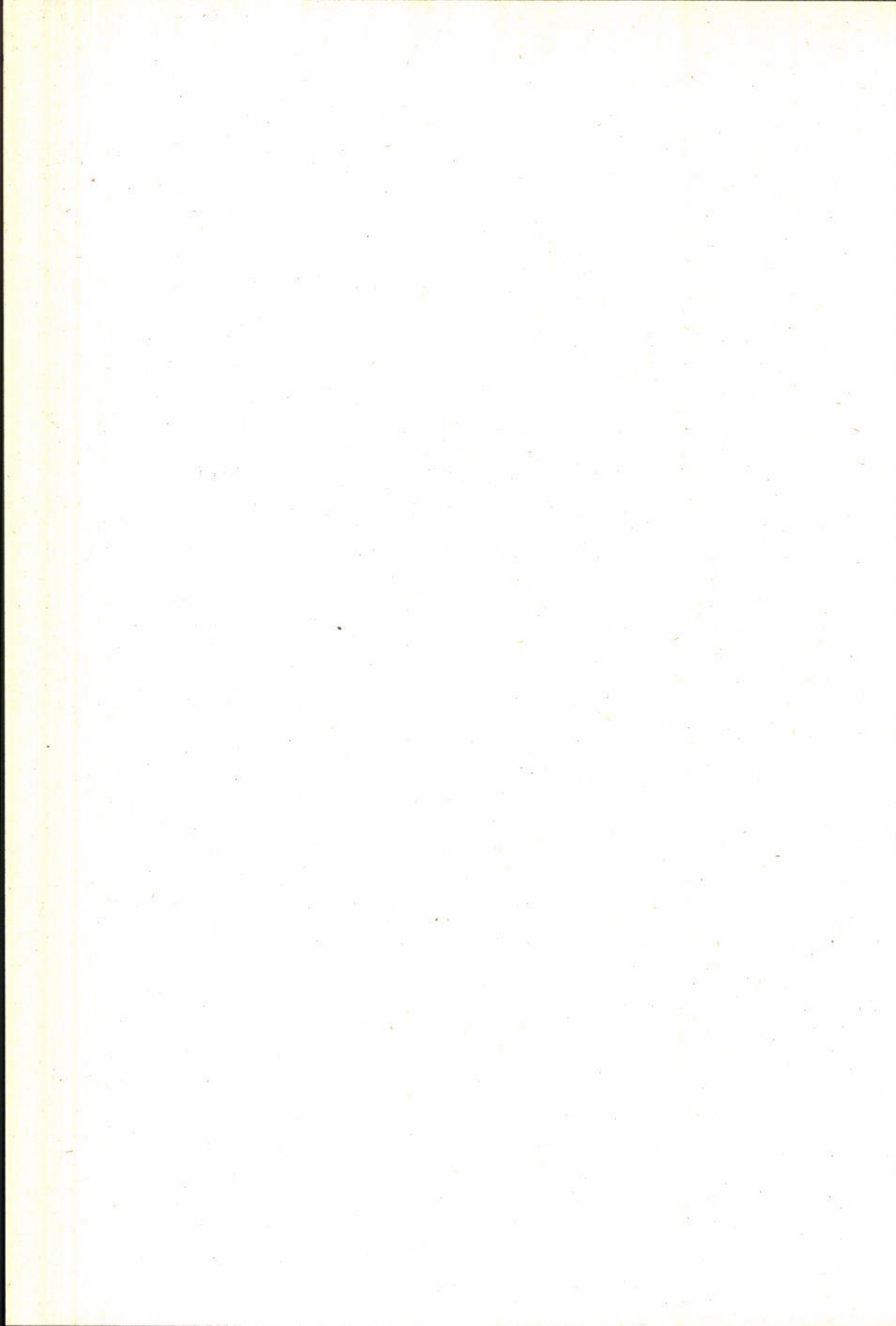
cevap verebilmek maksadıyla, ilk elden, orijinal kaynaklara dayanarak belge neşrine başlamış bulunmaktadır.” (44)

Ayrıca, 1993 yılında itibaren Osmanlı Arşivi’nde araştırmaya açık katalogların birer fotokopisi alınarak, Ankara’daki Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı’nda hizmete sunulmuş, böylece araştırmacılara kolaylık sağlanmıştır.

(44) İsmet Binark: “Sunuş”, Başbakanlık Osmanlı Arşivi rehberi, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992, XI-XII. ss.

III. BÖLÜM

**LAJOS FEKETENİN ARŞİVCİLİĞİMİZ İLE İLGİLİ
OLARAK YAPMIŞ OLDUĞU ÇALIŞMALAR**

1- Lajos Fekete'nin Osmanlı Arşivleri'nde Çalıştırılması Kararı

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra kurulan Mısır, Irak, Suudi Arabistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Macaristan, Arnavutluk, Kıbrıs gibi yirmiden fazla devletin, millî tarihi ve siyasi hakları ile ilgili vesikalarının Başbakanlık Arşivi'nde muhafaza edilmesi ⁽⁴⁵⁾ sebebiyle 1936 yılında İstanbul'a Sırp tarihi üzerinde araştırma yapmak üzere, Profesör Stanoyevitch başkanlığında bir heyet gelir. Profesör Stanoyevitch, ülkesine döndükten sonra, Belgrat'ta çıkan "*Politika*" gazetesinin 22 ve 25.4.1936 tarihli nüshalarında iki makale yayınlar. Makalelerinde; araştırmalarının sonuçsuz kaldığını, Hazine-i Evrak'taki arşiv malzemesinin düzensiz, dağınık ve yığınlar halinde muhafaza edildiğini, tasnif edilmediği müddetçe de bu malzemeden yararlanmanın imkânsız olduğunu belirtir. ⁽⁴⁶⁾

Stanoyevitch'in arşivlerimiz hakkında görüşlerini yayınladığı bu makaleler, dönemin devlet adamlarının dikkatlerini arşivlerimiz üzerine yöneltmelerine vesile olmuştur.

Başbakanlık'tan Maliye Vekâleti'ne gönderilen 10.7.1936 tarih ve 1193 sayılı yazıda; yukarıda sözü edilen Sırp tarihçisi Profesör Stanoyevitch'in makalelerinin gönderildiği belirtilerek, İstanbul'daki değişik depolarda metruk bir hâlde bulunan resmî ve tarihî evrakın bütünü yok olmaması için temizlettirilip sandıklara konulması ve tasnifi için bir kaç yüz bin liralık ödenğe ve tasnif heyetlerinin kurulmasına lüzum olduğu ifade edilerek, "*Millî tarih ve kültür bakımından pek ziyade ehemmiyeti hâiz bulunduğundan şüphe edilemeyen ve tamamilе bakımsız kalan evrakın bir gün evvel harabiden kurtarılabilmesi için Devlet Arşivi binasının inşası ve bu evrakın nakli pek zaruridir.*" denilmektedir.

Yazının sonunda, konunun üzerinde önemle durularak 1937 Yılı Bütçesi'ne yeterli miktarda ödenek konulması istenmiştir. (Ek- 4)

Maliye Vekâleti'nce Başbakanlığa yazılan 25.7.1936 tarih ve 111149/129 sayılı yazıda, Devlet Arşiv binası tesisat ve teşkilâtı husu-

(45) İsmet Binark, Arşiv ve arşivcilik bilgileri, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1980, 30. s.

(46) Bulgaristan'a satılan evrak ve Cumhuriyet dönemi arşiv çalışmaları, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993, 75. s.

sunda bir kanun tasarısı hazırlanması için Maarif Vekâleti'ne emir verilmesi talep edilmiştir. (Ek- 5)

Kültür (Millî Eğitim) Bakanlığı'nca, Başbakanlığın 10.7.1936 tarih ve 1193 sayılı yazısına verilen 4.8.1936 tarih ve 40/91195 sayılı cevabı yazıda; *"Geçen yıl arşiv usullerini öğrenmek üzere Almanya'ya iki talebe gönderilmişti. Bu sene de bir arşiv mütehassısı getirilmesi kararlaştırılmıştır."* denilerek, yapılacak arşiv binası, hazırlanacak arşiv kanunu hakkında bu uzmanın görüşünün alınacağı ve ayrıca İstanbul'daki Hazine-i Evrak'ta çalıştırılan Tasnif Heyeti'nin mesaisinin de incelettirileceği ifade edilmektedir. (Ek- 6)

Başbakanlıkça Maarif Vekillîği'ne gönderilen 10.11.1936 tarih ve 1811 sayılı yazıda; Ankara'da Devlet Arşiv binası inşası, arşivci yetiştirilmesi, arşiv teşkilâtı kurulması ve getirilmesi düşünülen yabancı uyruklu uzmanın bu konudaki görüşünün alınmasından sonra *"Arşiv Nizamnamesi"* hazırlanması ile 1937 Mâlî Yılı ile müteakip yıllarda sarfı gereken ödeneğin temini için bir kanun tasarısının hazırlanması istenmiştir. (Ek- 7)

2- Kadro Onayı

Kültür (Millî Eğitim) Bakanlığı'ndan Başbakanlığa yazılan 10.12.1936 tarih ve 10520 sayılı yazıda; arşiv işlerinin ıslahında ve Devlet Arşivi'nin teşkilinde çalıştırılmak üzere isimsiz bir yabancı uzman kadrosunun ihdası için talepte bulunulmuştur. (Ek- 8)

Maliye Bakanlığı'ndan, Başbakanlığa sunulan 9.1.1937 tarih ve 11142-1/59 sayılı yazıda; arşiv işlerinde çalıştırılmak üzere bir yabancı uzmana ait 5 aylık kadronun tasdikinde mahzur olmadığı bildirilmiştir. (Ek- 9)

Bu yazı 11.1.1937'de İcrâ Vekilleri Heyeti'ne sevk edilmiş ve 13.1.1937 tarihinde ele alınmıştır. Bu belge üzerinde, talebin uygun olduğuna dâir Başbakan İsmet İnönü'nün parafı bulunmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın, arşiv işlerinde çalıştırılacak yabancı uzmana ait isimsiz kadro teklifi, Maliye Bakanlığı'nın bu konudaki görüşünün alınmasından sonra 13.1.1937 tarih ve 2/5845 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnâmesi ile kabul edilmiştir. (Ek- 10)

3- Lajos Fekete'nin Arşivlerimizde Yapmış Olduğu İncelemeler

Kültür (Millî Eğitim) Bakanlığı'ndan Başbakanlığa yazılan 30.1.1937 tarih ve 4018/221 sayılı yazıda; Dr. Fekete'nin mesai merkezinin İstanbul olacağı, arşiv teşkilâtında müşavir olarak çalıştırılacağı, üniversitedeki arşivci adayları kursunu idare edeceği, bütün arşiv depolarına girip çıkabileceği ve tasnif heyetlerinin çalışmalarını tetkik etme yetkisi verildiği belirtilmektedir. (Ek- 11)

Başbakanlık'ça, Hazine-i Evrak Muavinliği ile Resmî ve Tarihî Evrak Tasnif Heyeti Reisliği'ne yazılan 2.2.1937 tarih ve 0259 sayılı yazıda; İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nde Dr. Fekete tarafından verilecek kursa, Hazine-i Evrak memurlarıyla Tasnif Heyeti'nde çalışanların katılması, uzmanın arşivlerimizde yapacağı incelemelerde tasnif edilmiş ve edilmemiş bütün evrakın gösterilmesi, Hazine-i Evrak'ta bulunan evrakın tasnif usûlünün tetkik ettirilmesi, bilgisinden istifade edilmek üzere görüşünün alınması, düzenlenen kurslara iştirak edilmesi ve her hususta kolaylık gösterilmesi istenmiştir. (Ek- 12)

Yine Başbakanlık tarafından Maarif Vekâleti'ne yazılan 4.2.1937 tarih ve 0284 sayılı yazıda; arşivlerimizin incelenmesi ve düzenlenmesi için görevlendirilmiş olan Dr. Fekete'nin, evrak depolarına serbestçe girip çıkabilmesi ve kendisine her hususta kolaylık gösterilmesi hususunun, Maarif Vekâleti ile birlikte Adliye, Dahiliye, Hariciye, Maliye, Nafia Vekâletleri ile Evkaf, Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü, Hazine-i Evrak Muavinliği ile Resmî ve Tarihî Evrak Tasnif Heyeti'ne bildirildiği belirtilmektedir. (Ek- 13)

Maliye Vekâleti'nden Başbakanlığa sunulan 15.2.1937 tarih ve 10149-28/1561 sayılı yazıda, Dr. Fekete'nin İstanbul'daki eski Maliye Nezâreti avlusu ve Sultan Ahmet depolarında inceleme yapabilmesi için görevli memura tebligat yapıldığı bildirilmektedir. (Ek- 14)

Kültür (Millî Eğitim) Bakanlığı Antikitetler ve Müzeler Direktörlüğü'nden Başbakanlık Neşriyat Müdürlüğü'ne yazılan 16.2.1937 tarih ve 4018/371 sayılı yazıda; mülga Meşihat Dâiresi görevlilerinin, resmî talimat almamaları sebebiyle, Dr. Lajos Fekete'ye bu daire'ye ait evrakı göstermedikleri belirtilerek, adı geçenin söz konusu evrakı görmesine imkân sağlanması istenmektedir. (Ek- 15)

Başbakanlık Neşriyat Müdürlüğü'nden, Kültür (Millî Eğitim) Bakanlığı'na yazılan 3.3.1937 tarih ve 0427 sayılı yazıda, Dr. Lajos Fekete'nin mülga Meşihat Dairesi'ndeki evrakı görebilmesi için İstanbul Müftülüğü'ne emir verildiği bildirilmiştir. (Ek- 16)

4- Lajos Fekete'nin Arşivlerimiz Hakkında Sunduğu Raporlar

Kültür (Millî Eğitim) Bakanlığı'ndan Başbakanlığa gönderilen 10.4.1937 tarih ve 4018/693 sayılı yazı ekinde, arşiv uzmanı Dr. Lajos Fekete'nin hazırlamış olduğu ve İstanbul'daki Tasnif Heyeti'nin çalışmalarına dâir 18.2.1937 tarihli birinci raporu ile, diğer arşivler hakkındaki 4.4.1937 tarihli ikinci raporu Başbakanlığa sunulmuştur. (Ek- 17)

Dr. Lajos Fekete, 18.2.1937 tarihli birinci raporunda; öncelikle çok kötü durumda olduğu söylenen Bâbîâî evrakı ile meşgul olduğunu, tecrübelere istinaden bu evrakın durumunun çok çalışmayı gerektirdiğini ve bu işin uzun süreceğinden dolayı bir an önce çalışmaya başlanılmasını, söz konusu evrakın kaba tasnifinin yapılmasından sonra düzen altına alınması gerektiğini, bu işin mevcut binada yapılamayacağını, bunun için evrakı iyi muhafaza edecek sağlam yapıda büyük bir binaya ihtiyaç bulunduğunu belirttiikten sonra, Sultan Ahmet Camii yanındaki medresenin onarılarak arşiv hizmetlerinde kullanılmak üzere gerekli tadilatın yapılmasını belirtir. Bunu müteakiben tasnif hizmetlerinde kullanılacak bazı malzemenin temin edilmesi gerektiğini ifade eder.

Dr. Lajos Fekete, yukarıdaki tespitleri ile ilgili olarak söz konusu raporunda şu görüşleri ileri sürmektedir:

"Tasnif usûlü arşiv bakımından doğru değildir. Çünkü bu usûlde arşiv tasnif edilemiyor.

Yukarıda not olarak gösterdiğimiz "17" sınıf, zamanımızın idare teşkilâtını iki üç asır geri atmak sureti ile , sanki şimdiki teşkilât o vakit dahi mevcut imiş gibi ileri geliyor. Bu hareket bir taraftan o vakitki vaziyet hakkında yanlış fikirlerin uyandırılmasına vasıta oluyor, diğer taraftan ise eski idare teşkilâtını bulutlarla kapatıyor ve asıl arşivi vücuda getiren heyetin (meselâ Sadrazam heyetinin) faaliyetini tarihi tetkike hemen imkân haricinde bırakmış oluyor.

Bu tasnif faydalı da değildir. Çünkü sarfolunan mesaiye rağmen meyvası bir türlü görülemez. Bâbîâî'nin tekmil evrakı bu suretle tasnif edilse bile netice olarak (100 sene içinde belki) meydana çıkan iş Bâbîâî evrakı değil, ancak bir yığın - hâlâ ve yine bir yığın - sıralanmış ve arşive faydası görülmeyecek yazı yığını olacaktır.

Şimdiki tasnif usûlü bilakis arşivin zararına dokunacaktır. Arşiv tasnifi uzunca zaman bu esas üzerine giderse, şimdi takip olunan usûle karşı protesto edecek adamlar azalacak ve hatta büsbütün kaybolacak;

Bâbiâli evrakının arşiv haline konulması meselesi ise yaklaşacağı yere gittikçe uzaklaşacak.

Tarihi tetkikat bakımından vaziyet daha fena görünüyor. Yukarıda arzettiğim gibi asıl arşivi vücuda getiren şahsın veya heyetin evrakı, o zamanki teşkilâta muvafık olmayan "17" sınıf arasına dağıtılıyor ve tarihi kıymeti olmayan evrak ayrı tarafa konuluyor. Bu gidişle, farzedelim bir şahsın kısa bir zaman süren sadaretine - yazıların da kısmen mahvolduğunu hesaba alırsak - belki ancak yirmi-otuz kadar yazılarının şahit kaldığını farzetsek, bu tasnifat sahasında onları hangi sınıfta arayalım.

Esasen tasnifat aslında bile ilmi bir mahiyette değildir. Bir defa bir çok zayıyata uğrayan arşivlerin evrakı arasında lüzumsuz yazı yoktur ve arşivcilik ilmi dahi tarihi devirlerde evrakların kıymet nazarından tefrik usûlünü bilmiyor. Bu şekilde tefrik meselesi esasen imkân haricindedir. Bâbiâli eski evrakı üzerinde görülen, bazen on-onbeş kadar, dairenin muamelesi on-onbeş cihetten (asıl mesele, vak'a, onun üzerinde ara dairelerin arzları, Sadrazam dairesinin hükmü, arada rol oynayan şahıslar, muamelenin sureti, sürati, mühürler vesaire) tetkikata esas olabildiği halde tasnife memur olan zat bugün ortadaki vak'aya, iş meselesine kapılır, yarın ise aynı vesikaya iktisat cihetinden ehemmiyet verir ve evrakı belki bir kaç sınıfa koymak lüzumunu görüp kararsız düşer. Meseleden çıkmak ümidi ile şuraya buraya fişler konup, arşivi lüzumsuz fişlerle doldurup durur.

Tasnif usûlü, tarihi tetkikat cihetinden dahi yanlış olmaktan başka aynı zamanda faydasız olduğu da akla gelir. Farzedelim ki tetkikat için arşive gönderilen bir talebe aradığı mevzu hakkında fişleri gözden geçirip, orijinal, şahsî, mütalaaya girişmeye lüzum görmüyor, eline geçenle iktifa eder veyahut aradığını bulmayınca evrak kalmadı diye iş yapmadan döner."

Dr. Fekete, yapılmasını gerekli gördüğü ayrımı;

- Defterlerin cinslerine göre tasnif edilerek, tarihlerine göre ayrılması; Başbakanlık Hazine-i Evrakı arasında, Ankara'daki Tapu Dairesi'nde ve diğer yerlerdeki eski Bâbiâli malzemesine ait defterlerin buraya devredilmesi,

- Grubundan ayrılmış tek evrakın, son tarih bakımından incelenmesi,

- Defterlere ait katalog fişlerinin hazırlanması, şeklinde sıralamıştır.

Dr. Lajos Fekete, gerekli ödeneğin tahsisi halinde, 1-2 ay içinde bu çalışmanın semeresini vereceğini, işlem gören evrakın bir arşiv görünümü kazanmaya başlayacağını, Bâbîâlî evrakının tefriki için gereken zamanın dahi tahminen hesap edilebileceğini ifade etmektedir.

Arşivin kesin olarak kurulmasının kararlaştırılması hâlinde, yapılacak ilk işin, arşivin en önemli kısmı olarak vasıflandırdığı Bâbîâlî evrakının naklini ve bunun muntazam olarak yerleştirilmesini, bu konuda yapılacak işlerin süratle yerine getirilmesini belirterek, Reşit Paşa zamanında (tahminen 1255'ten beri) muntazam idare olunan yeni Hazine-i Evrak (*Başvekâlet Hazine-i Evrakı*)'nın teşkilâtı bilen memurlar tarafından vakti gelince nakli ile yerleştirilmesini teklif etmektedir.

Dr. Lajos Fekete, Millî Eğitim Bakanlığı'na gönderdiği 4.4.1937 tarihli ikinci raporunda;

1. *Türk-İslâm Sanat Eserleri Müzesi'nde bulunan daha önce Suriye'den geldiği söylenen malzemenin resmî evrak mahiyetinde olmadığından dolayı arşivi ilgilendirmediğini,*

2. *Darphane idaresinde bulunan evrakın yıllara göre ve muntazam olarak tasnif edilmiş bulunduğunu,*

3. *Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki tasnif edilmekte olan evrakın bir kısmının toplu olarak torbalarda olması sebebiyle tasnifinin nisbeten kolay kolay yapılabileceğini,*

4. *Tapu ve Kadastro Dairesi'nden arşive devredilmesi gereken malzemenin Ankara Tapu ve Kadastro Müdürlüğü'ne gönderilmiş olduğunu öğrendiğini, bu malzemenin "Kuyud-ı Kadime Kalemî"nde çok iyi muhafaza edildiğini gördüğünü, yeni arşiv binasının inşasına kadar yerinde bırakılmasının uygun olacağını,*

5. *Mülga Meşihat'e ait evraktan bir kısmının evrakın sağlığına uygun olmayan çok kötü şartlarda muhafaza edildiğini, mülga kadınlara ve çoğunluğu İstanbul kadınlıklarına ait şer'îye sicillerinin nisbeten iyi bir durumda bulunduklarını; mülga Meşihat binasındaki evrakın tamamının acilen başka bir binaya naklinin zarurî olduğunu,*

6. *İstanbul Vakıflar Müdürlüğü'nün elinde bulunan evrakın yerleştirilme düzeninin iyi olmadığını; sandık ve çuvallar içinde bulunduğunu, çuvallar içinde bulunan evrakın çok kötü durumda olduğunu; bu malzemenin bir an önce rutubetsiz bir yere naklinin gerektiğini,*

7- *Eski Maliye evrakını, kısmen muntazam olarak bulduğunu, belirtmektedir.*

Dr. Lajos Fekete, bu raporunun devamında; büyük emekler verilerek yapılan bazı tasnif çalışmalarının yarım kalmış veya terkedilmiş olduğunu tespit ettiğini, eline geçen bazı defterler üzerinde iki-üç çeşit eski tasnifi hatırlatan etiketlere rastladığını, büyük emek ve zahmetlerle kazanılan semerelerin devamının sağlanması için elinde arşiv malzemesi bulunduranlar ile malzeme üzerinde çalışanların "merkezî bir idare" yönetiminde bulunmasının faydalı olacağı görüşünü ileri sürmektedir.

Dr. Lajos Fekete'nin raporu, Devlet Arşivi'nin tek elden yönetilmesine dâir aşağıda yer alan görüşlerle son bulmaktadır:

"Vaktiyle tam bir malzeme bütününü halinde bir arada mevcut olan evrakın ve defterlerin muhtelif tesadüflerin sevkıyla ayrı idarelerin evrakı arasına karışarak, ayrı mukadderata tâbi oluşu, onların yeni arşiv binasına nakilleri için zarurî olan ilk hazırlığı teşkil edecek şekilde bir arada ve heyet-i umumiyeleri ile görülememesinin en büyük sebebini teşkil etmektedir. Bu evrak, bilhassa defterler, burada bir araya alınmalıdır. Bu itibarla her şeyden evvel bütün arşiv işlerinin bir elden ve yerinde tetkikler yapıp idare edecek ve bütün müteferrik arşiv malzemesini eli altında bulundurabilecek bir merkezî büronun hususî salâhiyetli komserinin tesbit olunması, lüzumlu bir iş zannedilmektedir.

Arşiv malzemeleri üzerinde yaptığım tetkikatın neticelerini raporlar halinde tesbit etmeğe çalışıyorsam da, ehemmiyeti aşikâr olan bu ilk tedbir ve tetkiklerin inkişaf seyrini ve malzemenin bugünkü vaziyetini benimle birlikte takip ederek kavrayacak Türk teb'asından bir memurun şimdiden tavzifini ve bu işi başından sonuna kadar salâhiyet ve tecrübe ile kavramış bulunan bir unsurun yetiştirilmesini müstakbel Türk arşivinin esasları atılırken pek lüzumlu bulmaktayım. Bu suretle müstakbel arşiv teşkilâtı esasının kurulması ve daha şimdiden hazırlanmakta olan her nevi fihrist defterlerini bir el altında idare etmek ve toplamak suretiyle arşivin faaliyet hayatının başlaması mümkün olacaktır."

5- Lajos Fekete'nin İstanbul Üniversitesi'nde Verdiği Dersler Hakkında Görüşler

Tarihî Vesikalar Tasnif Heyeti üyelerinden Fethi Umar, Fekete'nin, arşiv hakkında İstanbul Üniversitesi tarih kürsüsünde verdiği derslere dâir görüşlerini, 20.4.1937 tarihli yazıyla Başbakanlığa sunmuştur.

Fethi Umar bu yazısında; Fekete'nin derslerine, Tarihî Vesikalar Tasnif Heyeti adına kendisinin ve bir arkadaşının katıldığını, bir hafta

önce sona eren derslerin muhtevasını, derslere rağbetin az olduğunu, Macar tarihçi ve arşivist Dr. Fekete'nin o güne kadar yapılan tasnifi eleştirdiğini belirtmiştir. Uzman sıfatıyla Türkiye'ye gelmiş bir şahsın gösterdiği usûlün dünyanın birçok ülkesinde uygulanmakta olan bir usûl olması sebebiyle bilgilerinden yararlanmanın tabii olduğunu ifade ederek, adı geçenin teklif ettiği tasnif metodu göz önünde bulundurularak Hazine-i Evrak'ta bu durumda yapılacak tasnif usûl ve esasları konusunda gereken kararların alınmasını talep etmektedir. (Ek- 18)

"Üniversite müdavimlerinden A. Göksel" imzasıyla Başbakanlık Müsteşarlığı'na gönderilen eski harfli Türkçe ile yazılmış 20.4.1937 tarihli mektupta ise, Dr. Lajos Fekete'nin Türklere faydalı olacak kadar vukuf sahibi olmadığı, "böyle yavan mütehasşıs getirtilerek Türk'ün haysiyetiyle oynandığı" şeklinde ağır eleştiriler de yer almaktadır. (Ek- 19)

6- Bâbîâlî Evrakı'nın Tasnifi Hususunda Alınan Kararlar

5.5.1937 tarihinde Başbakanlık Müsteşarı, Muamelât Umum Müdürü, Neşriyat Müdürü, Tasnif Heyeti Başkanı, Tasnif Heyeti Üyesi ve Arşiv Mütehasşısı tarafından Bâbîâlî evrakının tasnifi hususunda kararlar alınır. Bu kararlara göre:

- Evrak ve defterler Fekete'nin tavsiye ettiği şekilde tarih sırasına konulacaktır.

- İlk olarak defterlerin tasnifi yapılacaktır.

- Daha önce farklı usûle göre tasnif edilmiş evrak, olduğu gibi kalacaktır.

- Bâbîâlî evrakının tasnifi bitmeden, Defterdarlık ve Maliye'ye ait evrak ve defterlere dokunulmayacaktır. (Ek- 20)

7- Lajos Fekete'nin Raporlarının İncelenmesi Sonucu Alınan Kararlar

Başbakanlığın Maarif Vekâleti'ne yazdığı 7.5.1937 tarihli ve 809 sayılı yazıda; Türk arşiv uzmanı Dr. Lajos Fekete'nin 1 ve 2 numaralı raporlarının incelendiği belirtilerek, Resmî ve Tarihî Evrak Tasnif Heyeti Başkanı Mümtaz Göze, eski Hazine-i Evrak Muavini Musa Adiga ve Dr. Lajos Fekete ile bir toplantı yapılarak aşağıdaki hususların kararlaştırıldığı belirtilmektedir. Bu kararlar:

“1. Tasnif edilmiş evrak hariç olmak üzere muhtelif mahzenlerdeki Bâbiâli'ye ait evrak ve defatir, Uzman Dr. Fekete'nin tavsiye ettiği şekilde birinci derecede seneleri itibariyle kartonlara konulduktan sonra, ay ve gün itibariyle tefrik edilecektir.

2. Tasnifine başlanılan evraka ait olup, başka başka mahzenlerdeki defterler biraraya toplanıp, evvela defterlerin tasnifi yapılacaktır.

3. Topkapı Müzesi'ndeki Osmanoğullarına ait defterlerle evrakın tasnifine hemen başlanacaktır.

4. Muhtelif Heyetlerce tasnif edilmiş bulunan evrak, hali üzere kalacak ve hiç tasnif görmemiş evrakın işleri bittikten sonra icabı teemmül ve ifa olunacaktır.

5. Uzman Dr. Fekete tarih sırasıyla yapılacak tasnif ile müteakiben yapılacak asıl arşiv tasnifinin ne suretle yapılacağını gösteren ayrı ayrı iki talimâtname hazırlayacaktır.

6. Defterdarlık ve Maliye'ye ait olup, Maliye mahzenlerindeki evrak ve defterler Bâbiâli evrakının tamamıyla ikmaline kadar bulundukları yerlerde bırakılacaktır. Uzman tarafından ilk ihtiyaç olarak tedarikine lüzum gösterilen 20.000 kalın karton ve 10.000 metre şerit vesair malzeme temin edilmiştir. Raporda yazılı olduğu gibi bütün arşiv işlerinin bir elden idaresi ve arşiv malzemesinin mahiyetini bilen memurlar yetiştirilmesi maksadıyla İstanbul'da bir Arşiv Müdürlüğü'nün teşkili 3154 numaralı kanunla temin edildiği gibi arşiv tasnifinde çalıştırılanların adetlerinin artırılması ve kadroya mücellitlerin de ilâvesi için geçen senedeki tahsisata 15.000 lira zammı suretiyle tasnif tahsisatı 1937 Mali Yılı Bütçesi'nde 35.000 lira teklif olunmuştur. 1937 Mali Yılı Bütçesi'ne 12.000 lira tahsisat konulduğuna göre Haziran başında tadilat ve tamirata başlanılmasının ve itfaiye tertibatı ile Bergman boruları ile elektrik tesisatının yaptırılmasının icab edenlere emir buyrulması” (Ek-21) şeklinde arzedilmiştir.

8- Kadro Onayı

Kültür (Millî Eğitim) Bakanlığı'ndan “aceledir” kaydıyla Başbakanlığa gönderilen 25.5.1937 tarih ve 41019/3-2016 sayılı yazıda; “1937 yılı içinde, gerek Bakanlığımız merkez teşkilâtıyla Başbakanlığımıza bağlı müesseselerin arşiv işlerinin islahı işinde, gerekse Devlet Arşivi'nin teşkilâtında takip olunacak etüdler üzerinde çalıştırılacak yabancı uzmana ait hazırlanan isimsiz kadronun” 1.6.1937 tarihinden geçerli

olmak üzere Bakanlar Kurulu'nca onaylanması talep edilmiştir. (Ek-22)

Maliye Vekâleti'nden Başbakanlığa yazılan 11.6.1937 tarih ve 11142-28-2299 sayılı yazıda, arşiv işlerinde çalıştırılacak yabancı uzmana ait oniki aylık kadronun Bakanlar Kurulu'nca onaylanmasında bir mahzur bulunmadığı bildirilmiştir. (Ek- 23)

Söz konusu kadroya ait 2/6834 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 14.6.1937 tarihinde imzalanarak yürürlüğe girmiştir. (Ek- 24)

9- Fekete Talimatnamesi'nin Uygulanması Sonucu Görülen Gelişmeler ve Provönans Tasnif Sistemi

Başbakanlık Arşiv Dairesi Müdürü Halid Altan, Başbakanlık Müsteşarlığı'na sunduğu 1.3.1939 tarih ve 3852/79 sayılı raporda, Fekete Talimatnâmesi'nin tatbikiyle, 1937 Ağustosundan Ocak 1939 sonuna kadar, 3.030.899 belgenin tarihleme, sıralama ve kartonlama işleminin yapıldığı, bunun yanında belgelerin telhisi işine de bir an önce başlanması gerektiği, bu işler için yeni yıl bütçesinden ödenek tahsisinin lüzumu anlatılmaktadır. Ayrıca "... eslâfın şu kıymetli âsâr ve hatîrâtını yine kendi ellerimizle meydana çıkararak ahlâfımıza ölmez bergûzarlar ihda etmek de bizim için ihmali caiz olmayan zevkli ve şerefli birer vâzîfedir.", "... bu vesikaların okuyup mahiyetlerini ve netayicini idrakte yabancı müsteşriklere ihtiyaç hasul olmasından bihakkın korkulur." gibi sözlerle arşivlerimizin yabancı uzmanlar tarafından düzenlenmesini doğru bulmadığını belirtmiştir. (Ek- 25)

Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü'nden Başvekâlet Arşiv Dairesi Müdürlüğü'ne yazılan 10.3.1939 tarih ve 639 sayılı yazıda, Uzman Dr. Lajos Fekete'nin talimatnâmesine göre tarih sırasına konulmakta olan evrakın özetlerinin çıkarılması teklif edilmiştir. (Ek- 26)

Başvekâlet Arşiv Dairesi Müdürlüğü'nden Başvekâlet Müsteşarlığı'na yazılan 16.3.1939 tarih ve 3878/105 sayılı yazıda, telhis (özetleme) işinde görevlendirilecek kişilerin isimleri belirtilmiştir. Bu kişiler, Fethi Umar, Şevki Eren, Musa Adiga, Haşım Dursun, İzzeddin Alaçam, Nazmi Türe, Cemil Erkal, Ahmet Tanyeli, Ferid Tümeren ve Bedri Okyay'dır. (Ek- 27)

Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'ndan Maarif Vekâleti'ne yazılan 16.3.1939 tarih ve 126 sayılı yazıda, Başvekâlet Arşivi'nde tarih sırasına göre tasnif edilen evrakın fişlerinin hazırlanarak araştırmacılara

sunulabilmesi için, Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Dr. Hamid Koşay ve Tahsin Öz'den teşekkür eden bir komisyon kurulması teklif edilmiştir. (Ek- 28)

Başvekâlet Arşiv Dairesi Müdürlüğü'nden Başvekâlet Müsteşarlığı'na yazılan 13.4.1939 tarih ve 3916/144 sayılı yazı ile Başvekâlet Arşiv Dairesi Müdürlüğü Tasnif Heyeti'nin teşekkürü ve idaresine dâir talimatnâme sunulmuştur. (Ek- 29)

Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü'nden Başvekâlet makamına yazılan 14.4.1939 tarih ve 886 sayılı yazıda, Dr. Fekete tarafından tavsiye edilen usûle göre tarih sırasına konulan evrakın hülâsalarının da yazılarak fişlerinin tesbiti, fihristlerinin tanzimi, aidiyet itibarıyla dosyalarının hazırlanması işlemlerinin tamamlanmasının, milli tarih ve kültürümüz açısından faydalı olacağı belirtilerek, bu iş için Bahkesir Mebusu Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Müzeler ve Antikiteler Direktörü Hamid Koşay, Topkapı Sarayı Müzesi Direktörü Tahsin Öz Tasnif Heyeti üyesi Musa Adiga ve Arşiv Dairesi Müdürü Halid Altan'dan teşekkür eden heyetin, 1939 yılı Mayıs ayında Ankara'da Başvekâlet Dairesi'nde toplanması ve bir rapor hazırlaması konusunda izin istenmiştir. (Ek- 30)

Başvekâlet'ten Maarif Vekâleti'ne ve Başvekâlet Arşiv Dairesi Müdürlüğü'ne yazılan 21.4.1939 tarih ve 00945 sayılı yazıda, Başvekâlet Arşiv Dairesi emrinde ve çeşitli evrak mahzenlerinde bulunan resmî ve tarihî evrakın telhis usûlüne göre tasnifi esaslarını tespit etmek üzere Ankara'da Bahkesir Mebusu Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Müzeler ve Antikiteler Direktörü Hamid Koşay, Topkapı Sarayı Müzesi Direktörü Tahsin Öz, Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürü Bahattin Kutay, Arşiv Dairesi Müdürü Halid Altan ve Tasnif Heyetinden Musa Adiga'dan oluşan bir komisyon teşkili uygun görülmüştür. Bu komisyonun 10 Mayıs 1939 Çarşamba günü 14.00'de Başvekâlet Dairesi'nde toplanması için, ilgili kişilere tebligat yapılması istenmiştir. (Ek- 31)

Başvekâlet Arşiv Dairesi Müdürü Halid Altan tarafından yazılan 4.5.1939 tarih ve 3941/169 sayı ile Başvekâlet'e sunulan yazıda Başvekâlet evrakı üzerinde uygulanmış olan Ali Emirî, İbnülemin, Muallim Cevdet ve Fekete tasnifleri hakkında bilgi verilerek, Fekete Talimatnâmesi'ne göre tarih sırasına konulan evrakın bir an önce telhisinin yapılması, kayıt ve tescili, fişlerin düzenlenmesi, maksat ve ihtiyaca uygun yeni bina tahsisi, arşiv dairesi memur kadrosu sayısının artırılması hakkında, "Arşiv Tasnif Heyeti' nin ikinci kısım mesaisi" ne ait ilişik olarak sunulmuş talimatnâme projesinin tastiki istenilmiştir.

Bu talimatnâme, 10 Mayıs 1939'da Ankara Başvekâlet Dairesi'nde toplanan, Balıkesir Mebusu İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Maarif Vekâleti Antikite ve Müzeler Müdürü Hamid Koşay, Topkapı Sarayı Müdürü Tahsin Öz, Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürü Bahattin Kutay ve Başvekâlet Arşiv Dairesi Müdürü Halid Altan'dan teşekkür eden kurul tarafından hazırlanmıştır. (Ek- 32)

Başvekâlet Arşiv Tasnif Heyeti şeflerinden Adalet Türe, 9.5.1939 tarihli yazısında, Fekete Tasnifi'nin milyonlarca evrakın, tozlu ve rutubetli yerlerde perişanlıktan kurtarılmasından ibaret olduğunu, Başvekâlet Arşivi belgelerinin Muallim Cevdet usûlüne göre tasnif edilmesi gerektiğini belirtmiştir. (Ek- 33)

Başvekâlet Arşiv Dairesi Müdürlüğü'nden Başvekâlet Müsteşarlığı'na yazılan 12.8.1943 tarih ve 3/549 sayılı yazı ile, Fekete Talimatnâmesi'ne göre tarihlenmekte olan belgelerin tasnif ve telhis usûlü hakkında talimatnâme projesi sunulmuştur. (Ek- 34)

Başvekâlet Arşiv Dairesi Müdürlüğü'nden Başvekâlet Müsteşarlığı'na yazılan 10.9.1943 tarih ve 3/603 sayılı yazıda, Fekete Talimatnâmesi'ne göre tarihlenmiş olan belgelerin tetkik ve telhisi işine 10.9.1943'te (en küçük hicrî 890 tarihli belgeden itibaren) başlanmış olduğu belirtilmiştir. (Ek- 35)

Dr. Lajos Fekete tarafından uygulamaya konulan ve 1956 yılından sonra devlet arşivimizin tasnifine esas olan Latince'deki karşılığı ile 'Proveniencia', (47) Türkçe'deki anlamı itibariyle kaynak, aslına dönüş demek olan provönans tasnif sistemi; arşiv malzemesini, işlem gördüğü tarihte meydana gelen teşekkür ve münasebet biçimlerine uymak suretiyle düzenleme esasına dayanmaktadır.

Daha açık bir ifade ile, arşiv malzemesinin işlem gördüğü tarihlerdeki aslı düzeni içerisinde, fonların parçalanmadan korunup, tasnif edilmesidir.

(47) İng. *Provenience* (principle of provenance, principle of respect des fonds); Fr. *provenance* (principe du respect des fonds, principe de provenance); Alm. *Provenienz* (Provenienz-prinzip).

IV. BÖLÜM
EKLER

T. C.
BAKİYE VEKÂLETİ
Vilâyetli
EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜ
AS 317033116

Okul: 2.607
No: 115-956

Yabancılar tarafından verilecek
İkamet Beyannamesi

Beyanname sahibinin adı sanı	dr. Fekete Lajos / Louis Fekete
Doğduğu yer ve tarih	Tardos 1891
Babasının adı sanı	Fekete Mihály
Anasının adı sanı	Bugyik Katalin
Beyanname sahibinin tabiyeti ve milliyeti	Macar r.katolik
Medeni hali ve yanındakiler (!)	Evlî. Yalnız
Ne maksatla geldiği, ne kadar kalacağı	Tetkikat için 3 ay kalacağım
Mesleği, bu mesleği Türkiyede yapıp yapmayacağı, nerede hangi müessesede yapacağı?	Macar üniversitesi profesörü. Türkiyede iş almayacağım.
Evvelce Türkiyede bulunmuş mudur? Ne sıfatla? Ne zaman?	Bulundum. Arşiv mütehassisi Hükümet uzmanı olarak 1937 senesinde.
Eski ikamet tezkeresi sayısı veya nereden almış olduğu	Galata merkezinden.
Türkiyede daimî ikamet adresi	Taksim Ankarapalas 12
Yabancı yurttaki daimî ikamet adresi (veya son adresi)	Budapest. Méterci-utca 75

- 1 -

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan Lajos Fekete ile ilgili belgeler

195956 *

İlk Beyanname sayısı : 31/3360

(Burası polis veya stellerce doldurulur)

5539

Yabancılar için pasaport kontrol fiş

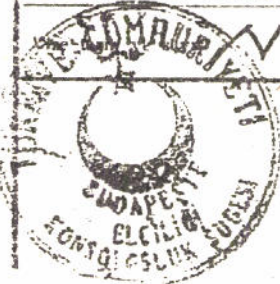
(Policunum içinde kalacak kısım)

(Partie devant rester entre les mains

2133 du voyageur)

Pasaportun tabiliyeti, tarih ve No. ve verilmiş yer veya Konsolosluk	
Macar <i>Budapesta Toks</i>	
Nationalite, date et No. du Passeport et localite ou consulat ou il est delivré <i>46370 - 25. VII. 938</i>	
Ad: <i>Louis Fekete</i>	
Nom et prenom	
Meslek veya sanatı <i>Macar Universitesi</i>	
Profession et indikations <i>profesörü</i>	
Accompagné de: <i>Jelenc</i>	
T. ye'den sonra nereye gideceği	
La destination via la Turquie	
N° <i>413/155 - 1. VII. 939</i>	

Konsolosluğ Umurane
Tedvire Memur,
Elçilik 2nci Kâtibi

L. S. Kantin

T. C.
BUDAPESTE ELÇİLİĞİ
KONSOLİKLER ŞİŞESİ

No. 71.

İSTİZAN VARAKASI

- 1- Adı ve Soyadı Lejos Fokete
- 2- Baba adı Mihaly Fokete
- 3- Ana adı Katalin Murvik
- 4- Doğum yer ve tarihi Tardos, 1891
- 5- Şimdiki daimi ikametgahı Budapeste VIII. Spontihiralyi-u.49
- 6- Milliyeti Macar
- 7- Dini Katolik
- 8- İrk
- 9- Tabiiyet, ne suretle iktisab ettiği Doğumla
- 10- Medeni Hali Evli
- 11- Pasaportu hangi makamın verdiği tedavi Macar Dahiliye Nezareti 6-4-1956 t. 3607/Sz, sayılı, 6-4-1958 e kadar mer'i pasaport.
- 12- Gideceği ve kalacağı şehir, otel, ikametgahı Anzara
- 13- Türkiyede kalacağı müddet 2 hafta
- 14- Türkiyede tanıdığı kimseler yakın ve uzak akrabaları varsa isim, şöret ve işleri
- 15- Sanat ve işi Üniversite Profesörü
- 16- Türkiyede emlak ve arazisi olup olmadığı (varsa nerelerde bulunduğu)
- 17- Türkiyeye seyahat maksadı, evvelce gelip Tarih Kurumu Kongresine iştirak edecektir gelmediği tarihi 1924, 1937, 1939 senelerinde Türkiyede bulunmaktadır.
- 18- Refakatinde bulunanlar ve bunların kendisile karabet dereceleri
- 19- Türkiyeye evvelce gitmiş se nereden ikamet tezkeresi almıştır İstanbul ve Anzara'dan
- 20- Türkiyede sarfedeceği paray ne suretle tedarik edecektir Macar İlim Akademi'si tarafından gönderilecektir.

Tel no: 30/20

DİŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

Türkiye için Vizesi isteyen Macar icbaasından Lejos Fokete 'a ait doldurulan işbu istizan varakası iki nüsha olarak tekdüm kılınmış Budapeste Elçiliği Konsolosluk Bilvesile saygılarımla yenilerim.

Budapeste. 6-4-1956

Elçilik Başkâhili

(Signature)

129 Konsoloslugu

T.C.
BUDAPESTE ELÇİLİĞİ
VIZA TALEPNAMEŚİ
Demande de Visa
Visa Application

FOTO

F9

1 - Soyadı
Nom
Surname FEKETE

2 - Ös adı
Prénoms
Name LAJOS

3 - Doğum yeri
Lieu de naissance
Place of birth TARDOSBÁNYA

Şehir
Ville
Town - City KOMAROM NESZE

Yöreyet
Province
Province, County - State
Mevkeket MACARISTAN

Pays
Country

4 - Doğum tarihi
Date de naissance
Date of birth 12. 6. 1891

5 - Tabiiyetine
Nationalité
Nationality Eski: MACAR Yeni: MAGAR
D'origine Ancienne
At birth Present

6 - Bata adı ve tabiiyeti
Name at Nationalité du père
Father's name and his nationality FEKETE MIHÁLY, MACAR

7 - Ana adı ve tabiiyeti
Name at Nationalité de la mère
Mother's name and her nationality HUGYIK KATALIN, MACAR

8 - Medeni hali
Etat civil
Marital status

Evli married (evli)	Bekar célibataire single	Dal veuf (ve) widowed
()	()	()

9 - Mesleği
Profession
Occupation or profession Université Professeur

10 - İq adresi
Adresse professionnelle
Business address ELTE Üniversite, Felsefe fakültesi

11 - İkametgâh adresi
Domicile habituel
Your permanent address Bp. V. Szentkirályi s. 49

12 - Halen yaşadığınız yer
Résidence actuelle
Your present address Budapeste

13 - Türkiye'ye gidiş maksadı
But du voyage en Turquie
What is the purpose of your trip to Turkey Ziyaret

14 - Çalışmak üzere gittiğiniz mi, bir anlaşmanıza var mı?
Si vous allez pour travailler, avez-vous un engagement?
If you go there for work, have you a work contract?

Evet Yes	Hayır No	Kimle? With whom?	<u>Selâhat Fikihisi</u>
()	()	()	()

15 - Türkiye'de ne kadar kalacaksınız?
Durée prévue de votre séjour en Turquie
How long do you intend to stay in Turkey? iki - üç hafta

16 - Türkiye'de tanıştığınız veya akrabanız var mı?
Avez-vous des connaissances ou des parents en Turquie?
Have you any acquaintances or relatives in Turkey?

Evet Yes	Hayır No	Kimle? With whom?	()
()	()	()	()

Var mı
Si oui
If any

Ös adı ve Soyadı Name and surname	İbaret Relation	Adres Address
()	()	()

B - Tayyip Gökbelgin, Selâhat Fikihisi

C - Ömer Kılıç Başhan, Fikihisi

D - Mehmet Fikihisi

17 - Türkiye için evvelce bir yerdere vize istediniz mi?
Avez-vous demandé ailleurs un visa pour la Turquie?
Have you ever applied for a Turkish visa?

Evet Yes	Hayır No	Nereden Where	Ne zaman When
(evet)	()	()	()

18 - Vize talebiniz hiç reddedildi mi?
Votre demande de visa a-t-elle jamais été refusée?
Have you ever been refused a visa to Turkey?

Evet Yes	Hayır No	Nereden Where	Ne zaman When
()	()	()	()

19 - Evvelce Türkiye'de bulunduğunuz mu?
Avez-vous déjà séjourné en Turquie?
Have you ever been in Turkey?

Evet Yes	Hayır No	Nereden Where	Ne zaman When
(evet)	()	()	()

Ne kadar kaldınız? İçer, Akay, Zey, Kılıç, Akay

Combien de temps y êtes-vous restés?

How long did you stay there?

İkamet tetkik edildim mi?
No. de votre permis de séjour
Number of the residence permit

20 - Türkiye'den çıkardınız mı?
Étes-vous expulsé de la Turquie?
Were you ever deported from Turkey?

Evet Yes	Hayır No
()	()

Nereden
From Where

Ne zaman
When

Türk Vatanseverliğinden resmi edildiniz mi?
Étes-vous décoré de la nationalité Turque?
Were you dismised from Turkish citizenship?

Evet Yes	Hayır No
()	()

Devamı arkada
Tournez la page
Over

21 - Hissat aldığınız pasaportın türü:
Genre de votre passeport
What kind is your passport

Diplomatik Diplomatic	Hususi Special	Hizmet Service	Umuma Mahsus Ordinaire	Low pass Infant - Power Infant - Power
()	()	()	()	()

Seyahat belgesi
Titre de voyage
Travel document
()

Affidavit
Affidavit
()

Numarası:
Passport No.
Passport number

Veriliş tarihi:
Délivré le
Date of issue

Veren makam:
Délivré par
Issued by

Muhterelik tarihi:
Valable jusqu'à
Date of validity

22 - Takdim ettiğiniz vize türü:
Genre de visa que vous demandez:
What kind of visa do you require:

Giriş Entrée	Transit Transit	Mümkün olan giriş Plusieurs entrées	Çift transit Double transit
()	()	()	()

23 - Türkiye'de geçici olarak ne surette oturma edeceğinizi:
Quelle sera la manière de votre subsistance en Turquie
How will you cover your living expenses in Turkey?

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne yardımı

24 - Türkiye'de gayrimenkulünüz var mı?
Possédez-vous des immeubles en Turquie?
Do you have any real estate property in Turkey?

Evet
Oui
Yes

Hayır
Non
No

Hayır

Nerede?
Où
Where

25 - Takriben Türkiye'ye giriş tarihinizi:
Date approximative de votre entrée en Turquie
Approximate date of your entry to Turkey

Kayış ayı başında (1965)

26 - Muhtemelen kullanacağınız taşıt:
Moyen de transport que vous prévoyez éventuellement
What kind of transportation will you use to come to Turkey

Araba

27 - Muhtemelen geçeceğinizi hudut kapısı:
Port frontalière éventuelle par laquelle vous comptez entrer
What will be the port of entry

Edirne

28 - Hefat ettiğinizde bulunacak aile üyelerinin:
Renseignements concernant ceux qui vous accompagneront
List all members of your family who will go with you to Turkey

Adları Noms Name	Nişanlı-ri Relations Relationship	Doğum yeri Lieu de naissance Birthplace	Doğum tarihleri Dates de naissance Date of birth
A - <i>Amelia R. Fekete</i>	<i>zence</i>	<i>JÁSZBERÉNY</i>	<i>1913</i>
B -			
C -			
D -			
E -			

29 - Türkiye'de kalabileceğiniz adres:
Votre adresse éventuelle en Turquie
Your address in Turkey

İstanbul, Üniversite, Tıp Fakültesi

NOT: Dışişleri Bakanlığının 22/EK/8/1965
tarih ve 25 Mart 1965 sayılı Nota-
sayılı resmen talep edilmiştir.

Yukarıda yerli beyanlarının doğruluğunu tasdik ederim.
Je certifie l'exactitude de mes déclarations ci-dessus.
I certify that the statements in this application are true
to the best of my knowledge.

İmza
Signature

L. Fekete

Tarih
Date

17 3 1965

Konsolosluk kanatı notu ve hususi notalar:

Budapest Etilik Konsolosluğu

1 - İstisna vize verilmiş olduğu için vize istenilen verilmiştir:

Subesini Tevdiye Memuru

2 - İstisna vizesinin vize istenilen hususunda Konsolosluk Kanatı:

Etilik Başkulu

(İmza)

T. C.
BUDAPESTE ELÇİLİĞİ

VİZA TALEPNAMESİ
Demande de Visa
Visa Application

1 - Soyadı
Nom
Surname Fokte

2 - Ös adı
Prénoms
Name Amalia, Rosalie

3 - Doğum yeri,
Lieu de naissance,
Place of birth, Jüderöy

Bölge
Ville Jüderöy

Town - City İzmit

Yükseği
Profession
Profession Macaristan

Mamur
Country Macaristan

4 - Doğum tarihi
Date de naissance,
Date of birth 9. X. 1903

5 - Tabiiyeti,
Nationalité
Nationality Macar

Eski
Portugez
At birt Macar

6 - Baba adı ve tabiiyeti
Nom et Nationalité du père
Father's name and his nationality Kapı, Lajos, macar

7 - Ana adı ve tabiiyeti
Nom et Nationalité de la mère
Mother's name and her nationality Stella Amalia, macar

8 - Medeni hali
Etat civil
Marital status

Evli
marié (e)
married Evli

Bekar
célibataire
single ()

İbo
veuf (ve)
widowed ()

9 - Mesleği
Profession
Occupation or profession Özel alim

10 - İş adresi
Adresse professionnelle
Business address İzmit

11 - İkametgah adresi
Domicile habituel
Your permanent address Batı, 44. Karaköy

12 - Halen oturduğunuz yer
Résidence actuelle
Your present address Batı, 44. Karaköy

13 - Türkiye'ye geldiğiniz maksat
But du voyage en Turquie
What is the purpose of your trip to Turkey Zorunlu rapor

14 - Çalışmak üzere gidiyor musunuz, bir sözleşme var mı?
Si vous allez pour travailler, avez-vous un engagement?
If you go there for work, have you a work contract?

Evet Hayır Evet Hayır
Oui Non Oui Non
Yes No Yes No

() Hayır

15 - Türkiye'de ne kadar kalacaksınız?
Durée présumée de votre séjour en Turquie
How long do you intend to stay in Turkey?

() iki üç hafta

16 - Türkiye'de tanıştığınız veya arkadaşınız var mı?
Avez-vous des connaissances ou des parents en Turquie?
Have you any acquaintances or relatives in Turkey?

Evet Hayır Evet Hayır
Oui Non Oui Non
Yes No Yes No

() Hayır

Vizesi
Si Oui
If any

Ös adı ve Soyadı
Nom et prénom
Name and surname

İlişki
Relation
Relation

Adres
Adresse
Address

A - Japix Gökbelgin, Edebiyat Fakültesi profesörü

B -

C -

D -

17 - Türkiye için öncelikle bir yurtdışı vize talebiniz var mı?
Avez-vous demandé ailleurs un visa pour la Turquie?
Have you ever applied for a Turkish visa?

Evet Hayır Evet Hayır
Oui Non Oui Non
Yes No Yes No

() Hayır

18 - Vize talebiniz hiç reddedilmiş mi?
Votre demande de visa a-t-elle jamais été refusée?
Have you ever been refused a visa to Turkey?

Evet Hayır Evet Hayır
Oui Non Oui Non
Yes No Yes No

() Hayır

19 - Evvelce Türkiye'de bulundunuz mu?
Avez-vous déjà séjourné auparavant en Turquie?
Have you ever been in Turkey?

Evet Hayır Evet Hayır
Oui Non Oui Non
Yes No Yes No

() Hayır

20 - Türkiye'den çıkarıldınız mı?
Étes-vous expulsé de la Turquie?
Were you ever deported from Turkey?

Evet Hayır Evet Hayır
Oui Non Oui Non
Yes No Yes No

() Hayır

Nereden
D'où
From Where

Ne zaman
Quand
When

Hayır
Non
No

() Hayır

Türk vatandaşlığından ayrılmadınız mı?
N'avez-vous pas quitté la nationalité turque?
Were you dissatisfied from Turkish citizenship?

Evet Hayır Evet Hayır
Oui Non Oui Non
Yes No Yes No

() Hayır

Durum aktarıldı
Toutefois la page
Over

Numeraal:	Verificatienr:	Vragen inname:
Paspoort No:	Ditford in	Delivered per
Paspoort nummer	Date of issue	Issued by
Mitsubishi nr:		
Valable jumpau		
Date of validity		

23 - Türkiye'de gıdalarınız ve maddelerinizin edebildiği: *200 gıdaları*
 Quels sont les moyens de votre subsistance en Turquie
 How will you cover your living expenses in Turkey

24 — Türkiye'de gayrimenkulleriniz var mı?	Evet	Hayır
Possédez-vous des immeubles en Turquie?	Oui	Non
Do you have any real estate property in Turkey?	Yes	No

25 Taktirten Türkiye'ye girdi tarihine. Mayıs ayı başında 1965
Date approximative de votre entrée en Turquie
Approximate date of your entry in Turkey

26 - Mahiemenen kulluseagimus votta: *tree*
Moyen de transport que vous prendrez éventuellement
What kind of transportation will you use to come to Turkey.

27 -- Muhtemelen gelecek için kudu kapısı: *carne*
 Porti frontiera eventuale per la quale vous compuez entrer
 What will be the port of entry

22 - Refakatinehale bulunacak aile افرادمان:
Renseignements concernant ceux qui vous accompagnent
List all members of your family who will go with you to Turkey

	Ailiari Noms Noms	Nihetieri Relationa Relationship	Dagum yerieri Lien de naissance Birthplace	Dagum teritieri Dates de naissance Date of Birth
A —	_____	_____	_____	_____
B —	_____	_____	_____	_____
C —	_____	_____	_____	_____
D —	_____	_____	_____	_____
E —	_____	_____	_____	_____

29 — Türkiye'de bulunabileceğiniz adres:
 Votre adresse éventuelle en Turquie
 Your address in Turkey

Yekare-ka yeati beyazantimn dagrafuganu taidik edrim.
Je certifie l'exactitude de mes déclarations ci-dessus.
I certify that the statements in this application are true
to the best of my knowledge.

Issue *A Felts* Tariff: *28* *1* *3* *1965*
Signature _____ Date _____
Signature _____ Date _____

Konklusum kanaké mawa byé kumawil salidhahat

1 — Jalajana vias veritigé: shakile vitemu ayo leleiden veritigé:

2 — leleiden salidhahat vize Hout Brucanoda kumawil kanaké:

Indonesische Eilands Konsole
Subasini Tevire M
Eilands Baskaria
Yuknel Tachek

- 7 -

KARARNAME

2
1849

Maarif Vekilliğinden yazılan 16/12/934 tarih ve 92016 sayılı tezkerede; Türkiye Cumhuriyeti içinde 2,000,000 kilodramdan fazla tarihî evrak bulunduğu, şimdiki teşkilâtın bu yüce işi başarmağa yetişmediğı için bunların gün geçtikçe yanma, çürütme, çalınma ve dağılma suretiyle tükenmekte olduğu bildirilmiş ve Başvekâlete veya Maarif Vekilliğine bağılı olmak ve içinde mütehassıs bir bilim kaynağı, Basma evi, ciltcilik evi, fotoğraf atelyesi, hususî müze kısmı, çalışma salonu ve müracaat yeri bulunmak üzere tarihî evrakı düzeltme işleriyle oğracacak bir arşiv idaresi teşkili gerekli görüldüğü ve bunun için hukuk fakültesi veyahut Üniversite tarih bölümünü bitiren gençlerden bir - kağının bir iki sene müddetle Peşte, Viyana, Deresden ve Gand'daki arşivlerde çalışmaları ve arşivlerin Üniversite şehirlerinde bulunduğuna göre İstanbulda böyle bir bina aranması veya Ankarada yapılması - muvafık olacağı ve bina bulunduktan sonra içerisinin asrî arşive elverişli bir hale konulması için hiç olmazsa 100,000 liraya ihtiyaç bulunduğundan işin tetkiki ile bir karara bağlanması istenilmiş ve - Maliye Vekilliğinden yazılan 1/1/935 tarih ve 1091/35 sayılı mütalea- namede, böyle bir arşiv idaresinin teşkili ve tarihî kaymeti haiz bil- umum evrak ve vesaikin burada tasnifi Hazinece de muvafık görüldüğü ve böyle bir idare kurulacak ve hangi bakanlığa bağlanacaksa 935 büt- çesi yapılırken bu işe lüzumlu paranın da o bakanlıkca göz önünde tu- tulması gerekli olduğu bildirilmiştir.

Maarif ve Maliye Vekilliklerinin bu tezkereleri ile Türk Tari- hi Tetkik Cemiyetinden sonradan alınan mütaleaname icra Vekilleri Hey- etince 12/1/935 te okunarak hakiki ihtiyacı karşılamak üzere bir arşiv dairesi kurulması esas itibarile gerekli görüldüğünden ilkönce Ankarada yapılacak binanın yeri ile plân ve haritasının hazırlanması ve kaç

- 1 -

Arşiv binası inşası ile arşiv uzmanı yetiştirmek üzere Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi hakkında Bakanlar Kurulu Kararı

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

II

Şube :

Sayı :

2

1849

liraya çıkabileceğinin tesbiti için Başvekâlet, Millî Müdafaa, Maliye
Nafia ve Maarif Vekillikleri ile Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinden se-
çilecek birer kişiden toplu bir komisyon kurulması ve hazırlanacak
raporun Başvekâlete verilmesi onanmıştır.

12/1/935

REİSİCÜMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

İ. İ. İ.

S. Savaş

S. Savaş

S. Kaya

Ha. V. V.

Ma. V.

Mf. V.

Na. V.

S. Kaya

P. C. C.

B. G. G.

S. C. C.

İk. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

Zr. V.

C. C. C.

S. R. R.

R. R. R.

M. M. M.

Baş vekâlet mekânı
âline

Ek- 3

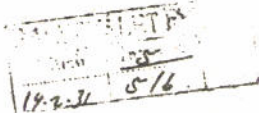
Şifresim.

Aşağıda bahsedilen Evkaf idaresinin iki mahzeni ve bu mahzenlerde bir çok
iki defterler ve sair vesikalar mevcuttur. Bunlar resmi muamelelere esas
olmak kabiliyetleri gayriyetlerinden o mahzenlere atılmışlardır. Bu
vesikalar, menşeyi aldıkları (Tebliğ ve tasdik) sureti maddesine fıkralara
mukabillerdir. Diğer taraftan "Defter hane" mahzeni çok kıymetlidir.
aradıkları - nüfus, emlak, medeni teşkilat - hareketleri, bunlarda
mukayyattır. Bu mahzenlerde taltikat irâisi, Türkiye'nin ilmi şerefini
artırır. Bu hususta emellerden biri tahsiyat yapmaktır; binaen
aleyh, meşhur mahzenlerde kumitelerine (ic, sure) kadar taltikat için
hac menî teşkilat irâisini istişham edim şifresim

4/2/7

Evkaf ve Tapu Evrak mahzenlerinde
teftihatta bulunmak istiyorum

11.2.1931

Tahrirata ?
14.2.1931

Muallim Cevdet İnancalp'in Evkaf İdaresi Arşivi ile
Defterhane Arşivi'nde inceleme yapmak için yazdığı dilekçe

İstanbulda Başvekâlet Hazinesi Evrakında Sırb tarihini alâ-kadar eden vesaikı tetkik etmek üzere gelen Heyetin Reisi Profesör - Stanoyevič'in mezkûr evrak ve devlet vesaikının muhafaza ve tasnif - tarzı hakkında Belgrad'da çıkan " Politika " gazetesinin 22 ve 25 ni-san tarihli müşahalarında neşretmiş olduğu iki makalenin türkçeye çev-rilmiş sureti ilişik olarak gönderilmiştir.

İstanbulda muhtelif mahzenlerde metruk bir halde kalan res-mî ve tarihî evrakın bütübütün yok olmaması için temizlettirilip san-dıklara konulması ve tasnifi bir kaç yüz bin liralık tahsisata ve muhtelif tasnif heyetlerinin teşkiline vabestedir.

Başvekâlet bütçesindeki tahsisat ile ancak Cevad Paşa Kütü-panesinde mevud ve adedi yirmi milyon tahmin edilen vesaikın tasnifi-ne hasır ve tahsis edilerek üç buçuk senede mevuda nisbetle pek az - bir kısmının tasnifi yapılmış ve bu heyetin meseaisile yalnız bu kısım-daki vesaikın 20 seneden evvel ıkmalı kabil olamayacağı anlaşılmıştır.

Millî tarih ve kültür bakımından pek ziyade ehemmiyeti haiz bulunduğunda gûbhe edilemeyen ve tamamen bakımsız kalan evrakın bir gün evvel harabiden kurtarılabilmesi için Devlet Arşivi binasının in-gesası ve bu evrakın nakli pek zaruridir.

Bu işlerin başarılabilmesi için 1937 mali yılı bütçesine - ne miktar tahsisat konulabileceğinin şimdiden tayini mümkün olursa - ona göre tertibat ve ihzarata başlanılır.

Keyfiyetin ehemmiyetle tetkik ettirilmesini ve 1937 bütçe-sine de kâfi miktarda tahsisat koydurulmasını rica ederim.

10.VII.1936

Başvekil namına

Müsteşar

Kemal Gedikler

M. N. N.

14-7-936

M. N. N.

HUS. KALEM. MD.
001982 | 13.VII.36

MALİYE VE HUSUSİ KALEM. MD.
NUMARASI 9012/3 TARİH 14.7.936
1447

BUT. MUK. ŞU. MD.
004952 | 14.VII.36

- 1 -

Profesör Stanoyevitch'in "Politika" gazetesinde yayınladığı makalelerin çevirilerinin gönderildiğine dâir yazı ve makalelerin çevirileri

(22 nisan 1956 tarihli "Politika" Gazetesinden)

İstanbul'dan mektup

**İstanbul Eyrek hazineleri hakkında basılan tıddler, hayhat, tehakkuk etmemiş ve hiç olmasa dahi u-
sun seneler tehakkuk edemiye-
cektir.**

İstanbul: nisan

I

^{arak} Muvazzıflerinin arasında ve geniş minervevler mahitinde İstan-
bul hazineleri hakkında büyük tıddler basılmakta idi. Haklı olarak -
İstanbul Eyrek hazinelerinde millî tarihine için sengin vesadın bu-
lunduğuna inanılıyordu. Düşünüyordu ki, İstanbul Eyrek Hazinelerinin
ilmi teşhikileve açık bulunduğuna gün yeni bir ışıak doğacak ve ulusal ge-
mişimizin hepsini değilse bile, halkımızın türklerle bütün dirim seveği-
ne giriştiği IV inisi asırdaki perpasını aydınlatacaktır.

İstanbul Eyrek hazinelerinde, hiç olmasa Türk devrindeki ulu-
sal tarihine için, sengin vesikaların bulunacağı kanaati, ve yine ora-
da belki de daha eski, türklerin gelişinden evvelki tarihine ise aid kay-
naklar bulunabileceği hakkındaki tıddler bazı hadiselerle olıtına ye-
rinde görülmüştü.

Geçen asrın bitmesine on sene kalmıştı ki Maarif ilmi Nazırları
Maariflerin avrupaya gelişlerine dair vesadın aramak üzere İstanbulu si-
yaret etmiş ve (Büyük Saray) ın kütüphanesinde tesadüfen orta çağa aid,
pek mühim miteaddit ve eski Sırpça vesikalar bulmuştu ki, Bunlar ara-

sında kral Miloutine'in Banjaka Manastırına verdiği 1815 tarihli meğhur fermanı da vardı. Türk Hükümeti bu fermanı negretmek üzere Macar Bilimler Akademisine vermiş, orası da aynı maksadla bunu Belgrattaki Sırp Bilimler Akademisine göndermişti. Bu fermanın negri vasıfesi olan Kovathévitch bunu dikkatle tetkik ederken, iç taraftaki kâplara yapılmış diğer bir ferman buldu. Kovathévitch bu fermanı ayırıp da bunun imparator Douchand'ın 1846 da valdesinin mezarının bulunduğu kilisece, taqlaması mihasebetile vermiş olduğu fermanı ^{alepini} görünce pek hayrete düştü.

Bundan sonra bu iş bide aldı yürüdü. Vasberi tesadüfen tarihini için, yani IV inci asırdaki tarihini için, bu kadar ehemdiyetli kaynaklar bulduktan sonra, bir kere İstanbuldaki evrak hazineleri ve kütüphaneler açılca, girme ve çıkma serbest tutulsa kim bilir daha neler elde edilirdi.

Bu zamanda, Abdülhamid saltaneti süresince, bu istikamette tegebbüste geçilebileceğini ve herhangi bir şey yapılabileceğini hesabelli kimsa aklından geçirmezdi. İstanbulda elgi bulunan ve bu gehri hususi surette ziyaret eden Stoyan Novakovieth bile bu hususta bir şey yapılamayacağını takdir ettiğinden hiç bir tegebbüste bulunmazdı. Yalnız Türkiye'de büyük göhret ve itibar sahibi olan Vasberi bu devirde Sırp kütüphanesine girme mihasesini elde edebilmişti.

Bu zamanda ondan başka hiç bir âlim böyle bir mihaseye nail olamazdı.

Böylece İstanbul Evrak Hazineleri hakkında beslenen ümidler saklı kalmış ve daha mihaid bir zaman beklemeye mecbur oldular. Bu mihaid zaman ise çok beklendi.

Büyük harpten sonra ise, İstanbul evrak hazinelerine girilebileceği ve nihayet içindekilerinin görülebileceği düşünülüyordu. Bu sebeple harpten sonra Dağ işleri ve Kiltür Bakanlıkları, Bilimler Akademisi ve Üniversite vasıtalarıyla, içindekileri hakkında bu kadar ümidler besledikinis İstanbul evrak hazinelerinin nerelerde bulunduklarını, ne zaman kurulduklarını, havi oldukları evrak ve vesaklin neler olduğunu ve ilâh::: tesbit etmek üzere Türkiye bilen birisinin İstanbulu gönderilmesi için tegebbülere geçmişti.

İtiraf etmeliyim ki, baş vurduğum her yerde nazari olarak - bu işin mütlak surette idrak edildiğini ve teklifimin ne demek olduğunu

num kavrandığını gördüm. Fakat işi taptanmağa gelince, bir zorluk baş gösterdi: masrafı kim üzerine alacaktı?.. Bu iş için zaruri olan para hiçte bulunmadı.

Bununla beraber Berlinli Profesör Deismann Saray Kütüphanesinde konsolosa evvel İmaj Despot Vuk'ın XV inci asrın son dörtte birine aid iki mektubunu bulduğu vakit, İstanbul evrak hazinelerinde eski tarihimize dair de zengin vesnik bulunacağı hakkındaki ümidler kuvvetleşmiş oldular. Bu mektupların Deismann'ın bana verdiği kopyalarını o vakit Etno-Akademisi (Orta Çağa aid feraman-ların mülkiyeti) nda neşretmişti.

Fakat İstanbul'a bir Yugoslav heyetinin gitmesi meselesi keldi. Ondan dolayı beşedildi ve müzakerelerde bulundu.

Eğer Türk Hükümeti geçenlerde Kültür Bakanlığı, Üniversite ve Bilimler Akademisinin bir çok mirasatları neticesi İstanbul evrak hazineleri hakkında malûmet istiyen hükümetimize; bunların şimdi muhtemelen bir halde bulunduğu ve bir Yugoslav heyetinin tetkiklerde bulunmak üzere İstanbul'a gelebileceği cevabında bulunmuş olsaydı, bu iş on beş mertebe kolaylaşmış gibi belki daha o kadar sürülecekti.

Bunun üzerine Bilimler Akademisi Yugoslavyalı iki tanınmış türkolog olan Üniversite Profesörlerinden Fehim Berjakarevitch ile - Kültür Bakanlığı Direktörlerinden E.Blenovitch'i Türkiye vesikalarının tetkiki ve hem de Saraya vesikaların incelenmesi için seçti ve bizi İstanbul'un o meşhur ve ezrarenç evrak hazinelerini görmek ve tetkik etmek üzere İstanbul'a gönderdi.

Yapacağımız vasifemin ne olduğunu tam manasile anlaşıp olan Sü Bakanı General Maritch, İstanbuldaki askeri müzeleri ve mühtemelen askeri antikitele rinin incelenmek üzere askeri müessesinin müdürü General V.Vankovitch'i heyetimize katmıştı.

Türk Hükümeti heyetininin çalmasına misade etti ve Türk Otoriteleri bize karşı her zaman ve her yerde çok hatırlı davrandılar, o suretle ki, İstanbul evrak hazinelerini tedkik gibi mişkil ve - karışık bir meselede, oldukça kısa olan on günlük çalımadan sonra kabildüğü kadar tenevvür etmiş olduk. Başkonsolosumuz Vukovitch maliyetile birlikte çok lütufkârane olarak bize yardım etti ve işimizi kolaylaştırmak için elinden geleni yaptı ...

Bu suretle İstanbul evrak hazinelerinin en mühim kısımlarından birini görebildik ve orada bulunan evrak ve vesakların mikdarını, ehemmiyet derecesini ve ne halde bulunduklarını saptayabildik.

Tahif olarak, elde ettiğimiz malûmatın çoğu şüpheli ve tekrarî bi olmakla beraber misbet bir sayılması ve elde edilmiş oluyordu. Notisoların daha büyük ve mikansel olmaması ve İstanbul evrak hazinelerinin içindekileri hakkında basit olan büyük umidler ile tahakkuk etmediği gibi daha uzun seneler de etmeyeceğine kanaat getirilmesinden dolayı biz ne sağı ve ne de masul değiliz. İstanbul evrak hazinelerinde, tarihimize ve bilhassa XVI noı asrın ikinci yarısındaki kısmına - aid vesikalar vardır, hatta ziyadesiyledir, ancak daha uzun müddet incelenemeyecek ve sistematik bir şekilde işe yaramıyosaktır.

II

Husufi surette öğrenebildiğimizce göre, İstanbulda 14 evrak hazinesi mevcuttur :

1) Türkiye Başvekâlet resmî evrak hazinesi; hükûmetin merkezî ve belli bağı evrak hazinesidir. Delogelerimiz yalnız burada çalışabilişleridir. Bundan ayrıca bahsedecəğiz.

2) Hariciye evrak hazinesi ; gayet müteazam bulunduğu söylenmektedir. Burada bulunan evrakın mikdarı ve hangi zamana aid oldukları hakkında daha etraflı malûmat edinemedik. Bu hal aşağıda sayılan evrak hazineleri için de böyledir.

3) Dahiliye evrak hazinesi ; tanzim edildiği söylenmektedir

4) Bahriye evrak hazinesi ; tanzim edilmekte olduğu söylenmektedir.

5) Harbiye evrak hazinesi ; hususî bir durumu vardır ve Bu Bakanlığa aittir.

6) Tapu ve Kadastro evrak hazinesi ; halledilmemiş, minasaa-
11 ve gümük işlere aîd evrak Ankaraya nakledilmiştir.

7) Tapuya aîd diğer evrak hazinesi .

8) Maliye evrak hazinesi ; bunun da hususî bir durumu var-
dır ve Finans Bakanlığa aittir.

9) Evkaf evrak hazinesi .

10) (Diyaset) evrak hazinesi; tanzim ve tertib edildiği ve
burada diğer evrak hazinelerindeki vesikalarla daha eski vesakın bu-
lunduğu söylenmektedir. Bilindiğine ve öğrendiğimize göre diğer evrak
hazinelerinde en eski vesak XVI nıı asrın ikinci yarısı başından bağ-
ladiğı halde, burada XV inci asra aîd vesikaların bulunduğı iddia edil-
mektedir.

11) Kiltür Bakanlığa evrak hazinesi ; tanzim edilmemiş bulun-
duğu anlaşılmaktadır .

12) 1935 de bir yangında yanan Adliye evrak hazinesinin Enon-
sis bakiyesi .

13) Tophane evrak hazinesi ; burada bilhassa askeri olmak ü-
zere oldussa eski vesakın bulunduğı söylenmektedir.

14) Topkapı evrak hazinesi ; iyi bir surette tertib ve tanzim
edilmiş olduğu ve güzel bir kütüphanesinin bulunduğı söylenmektedir.

İstanbul evrak hazineleri hakkında öğrenebildiklerimizin hep-
si bukadardır.

Bize gayet nazikâne bir surette heyetiminin yalnız Bagvekalet
hazinesievrakında çalısmasına müsaade edildiği bildirildi. Bu sebepten
diğer evrak hazinelerine giremediğimiz gibi hiç bir izahat da elde ede-
medik.

Yukarıda bildirdiklerimizi hususi ve vasıtalı bir yoldan öğrendiğimizden, evrak hazineleri hakkında verdiğimiz bu malûmatın doğru olmaması ihtimali de vardır.

Hakkında kesin ve emin malûmat edinebildiğimiz biricik evrak hazinesi, Bagvokâlet Hazinesi Evrakı denilenidir. Burası, söylediğimiz gibi, merkezi ve en büyük olanıdır. Delegelerimiz Barjaktarewitch ve Elesovitch ancak burada çalışabilmislerdir.

Birkaç sene evveline kadar Türkiyede Avrupalı tarzda evrak hazineleri mevzu bahis olamazdı. Bütün bakanlıkların dairelerinde, mahkemelerinde, tavanaralarında, koridor ve evlâklarında birçok evrak dağılmış veya tomar halinde veya çuval, sandık ve çantalar içinde bulunuyordu. Bunlardan başka daha bir çok evrak ikinci derecedeki diğer hükûmet dairelerine, umumî ve hususî binalara ve bilhassa camilere dağıtılmış bir halde idi.

Üç sene evvel (1933) de Türk Hükûmeti bütün evrak ve vesâik toplaması ve tasnif edilmesi için emir vermişti. Bu hal tabiiyle İstanbul evrak hazinelerinin doğduğu günü gösterir.

Bu emir mütebînce yalnız bakanlıklar devairinde değil, cami vesâir yerlerde de ele geçebilen bütün evrak toplandı ve (Babıâli) de üç binaya yerleştirildi.

Bu evrakın toplanması esnasında ne yolda hareket edildiği bize anlatılmadı. Belirli türlü dairelerde ne varsa hepsi merkezi evrak hazinesine getirilmemiştir. Fakat bu evrak ve vesâik nasıl bir plan sibe göre alınmış ve Bagvokâlet Hazinesi Evrakına getirilmiştir, ve umumiyetle bu işte bir prensipleri hareket edilmiştir, bunu hiç bir suretle öğrenemedik.

Bu evrak ve vesâikin kronolojik bir açıklanmadan geçmiş ve müyyen bir tarihe kadar olanların devairde biriktirilerek daha evvelki -

tarikte olanların merkezi evrak hazinesine nakledilmiş olması akla en yakındır. Fakat öyle görünüyorki, bu prensibe göre hareket edilmemiştir; evrak gayri muntazam surette alınmış ve nakledilmiştir, hatta bazı hükümet dairelerinden şimdiye kadar hiç bir şey alınmamıştır.

Bu suretle üç sene zarfında Babıâlinin üç binasında 20 milyondan ziyade mütelef evrak ve vesaik toplanmış oldu. Yalnız (Ayasofya) kütüphanelerinde o kadar evrak ele geçmiştir ki, 979 tane büyük - sundiğe yerleştirilmeye mecburiyet henü olmuş ve Bagvekaletin muvakkat merkezi evrak hazinesi haline konulmuş olan Babıâlinin üç binasından birine vazedilmiştir.

Bu müntazam vesaikın mühim bir kısmı bu üç binada çoğu yığın halinde ve az çok intizamı olmak üzere sandıklar, paket, oluk ve tonarlar içindedir.

Bütün bu azim ve zengin vesaik Babıâli binalarına muvakkaten yerleştirilmiştir. Ankarada Devlet evrak hazinesi olarak büyük bir bina yapılmakta olduğu söylenmektedir. Bu bina bitince, oraya Bagvekalet Hazinesi Evrakı ile beraber İstanbulda bulunan diğer bütün evrak - hazineleri de nakledilecektir.

Bu evrak ve vesaik sevkle ve saqlan bir surette yapilmis karton ve kutulara yerlestirilmekte ve bunlar da maksada uygun etajerlere istif edilmektedir. Bu etajerlerde gyle lavhalar vardir:Adliye, Zabtiye, Askeri, Maarif ilah...

Hazinesi Evrak Direktr bana fevkaldeden olarak bu kutu ve kartonlari gsterdi, Fakat bunlar hangi vesikalari ihtiva ediyorlar ve bu vesikalar hangi zamana aiddirler?... Bunu grenemedik .

Bylece Tasnif Heyeti, ipe bagladigundan beri gemis olan gu  sene zarfinda on binlerce evrak ve vesaike temizlemee, tedkik ve tasnife muvaffak olmuştur. Yapilmiş gekline bakilinsa, btn bu ilerin,hazinesi evrakta tamamen serbest qalishmaa mssade edilse bile,- pratik byk bir ilmi kaynati olmayacai zannolunur.

Fakat bunu da belirtmek lazimdir: btn bu tasnif ileri en guurlu, en pratik ve en iyi bir geilde yapilmis olsaydi bile, gimdiye kadar karton ve kutulara yerlestirilmis olan evrak ve vesaik henz tasnif edilmemis olan asim miktara nisbetle okadar azdir ki, gimdilik istanbulda ne tasnif edilmis bir evrak hazinesi ve ne de burada sistematik ilmi bir qalishma mevzu bahis olmas.

Farsdelim ki, yz binlerce evrak ve vesaik tasnif edilmistir (gipheis hakikat byle deildir), ve tasnif ilmi bir qalishmaya elverişli bir geilde yapilmıştır (byle bir gey ise hakikete hi uymaz); bu mikdar Bagvekklot Hazinesi Evrakında henz tasnif edilmemis olan 20 milyon evrak ve vesaike nisbetle neyi gsterir?... Ayasofyadan getirilen 100 sandik evraka hemen hemen el bile dokundurulamamıştır .

Eger tasnif heyeti qalishmasına gimdiye kadar ki tempo ile devam ederse, Babillinin  binasinda bulunan evrak ve vesaikın tasnif ii 30 senede bile bitmez.

Bununla beraber bu için yakında daha hızlı ve iyi bir şekilde iorasına bağlanacağı ümid olunmaktadır. Türk Hükümeti daha gençlerde 15 ~~şişmanlık~~ genol Garba arşiv teşkilâtını tettebli etmek üzere göndermiştir. Bu gençlerin evdetlerinde tam bir vukufia ve hareketle işbaşına geçmeleri şüphesiz çok faydalı olacak ve iyi sonuçlar elde edilecektir.

Öyle sanırım ki, herkes heyetimizin İstanbulda gelişmesinin niçin nisbet neticeler vermediğini ve bu gelişmenin neden faydasız olduğunu bu anlatılan şeylerden anlamıştır.

Esasen heyetimiz 10 gün gibi nisbeten oldukça kısa bir zaman gelişebilecekti. Bundan başka, birçok musamele ve formalitelerle - ne kadar vakit kaybedildiğini, Türkiyenin bu hususta pek değişmemiş - ahvalini tanıyanlar pekâlâ bilirler.

Misal, Hazinesi evrak ve bankalarda mesai saat onda bağlar. Öyle yemeği için paydos edilir ve sonra saat beşe kadar kalılır. Saat beşte hepsi kapanır.

Dahası var : sabahleyin bir valiyi ziyaret (görüşme, kahve, sigara) öğleye kadarki zamanı; öğleden sonra Mısır Direktörünü ziyaret (görüşme, kahve ilâh...) öğleden sonraki zamanı; ertesi gün - Hazinesievrek Direktörünü ziyaret (görüşme ilâh...) diğer öğleye kadar zamanı yemiş oluyor.

Bütün bu görüşmelerde faydalı hiç bir şey yapılmadığını bil hesse işaretlemek lâzımdır. Alelâde şeylerden ağır ağır, sanki yalnız bu görüşme için elde hiç olmazsa bir aylık bir zaman verene gibi, ağır pek ağır bahsedilmektedir.

Yukarıda İstanbul evrak hazinesinin rinin teşkilât yönünden ne durumda bulunduklarını göstermiştim. Tasnif edilmemiş büt köse evrak ve vesai yağın içinde umumiyetle bir iş görülebiliyordu ? Diğer taraftan, heyetimiz azasına bu evrak içinde kendilerini ilgilendiren ve

kendilerine lüzumu olan gayleri aramalarına tabii misade edilmemişti. Tasnif olunan kısım için ise elde ne fihrist ve ne de iyi kayıt defterleri yoktur. Yahut var da heyetimize gösterilmedi.

Heyetimizin İstanbul evrak hazinelelerinde gelişmesi bahsinde göz önünde bulundurulması lâzımgelen diğer bir şey daha vardır. Türk Otoritelerinin bize karşı pek nazik ve iyicil davrandıklarını evvelce söylemiştim. Bu hususta bir şikâyetimiz yoktur. Bilâkis bu noktaya hususî bir memnuniyetle belirtmek isteriz.

Fakat Türkiyede henüz yeni ahvale alışmış kimseler vardır. Bunlar karakterlerini ve zihniyetlerini çabucak değiştirememişler ve eski âdetlerinden kurtulamamışlardır. Buradaki insanların çoğunda halâ hericese karşı bir emniyetsizlik mevcuttur. Kışileri itimadla karşılayarak güfte etmeden, çekinmeden ve saklamadan ellerinde olanı, sırf ilmi maksadlar için onların eline bırakmaya alışmamış olmaları bunu gösterir. Bu sebepten delegelerimizin mevcut olduklarına dair kesin emsaller buldukları vesadık bile görmeğe muvaffak olamamışlardır.

Mamafî delegelerimizin kendilerine lüzum olan gayleri elde edememelerinin sebebi yalnız bu değildir. Hazineievrağı idare edenlerin ve orada gelişmelerin maharetsizlikleri ve ellerinin çabuk olması da ayrı bir güçlük demektir. Hazineievrağın tasnif edilmiş kısmında bulunmaları ve bazı vesadığın nerede bulunduklarını bizzat burada bulunanların çok defa bilmedikleri oluyor ve şiddetli arzularına rağmen aranılan gayi bulamıyorlardı.

Bu ikinci noktayı da belirtmek lâzımdır :

İstanbul evrak hazinelelerinde XVI nı asrın yarısından evvelce ald vesadığın bulunabileceği şüphelidir, bulunsa bile, miktarı pek az olmaktadır.

Bizim için pek önemli diğer bir nokta da şudur ki , İstanbul evrak hazinelelerinde, miğahede edebildiğimizize nazaran, umumiyetle - Sırp lisamanda evrak ve vesadık mevcut değildir. Varsa bile miktarı şup

hesis pek azdır ve kim bilir sanon, ülke ve metinler karma karışık ol-
muş ve dağınık ocaş türkçe evrak kütlesinin meresinde bulunuyorlar.
Bundan dolayla hiç olmasa gindilik onları her hangi bir suretle araş-
tırmak müimdin değildir.

Delegelerimiz, meselâ (Karedağ) işaretili bir kartonu ha-
sinievrekan tasnif edilmiş kısmında görüştülerdi. Fakat sonradan bu
işaretili edilyerek kartonu istedikleri vakit kendilerine bu işaretle-
rin değıştirilmiş olmasından istenilen şeyin bulunamayacağı cevabında
bulundular. Tesadüfen (Manastırlar) işaretili diğeri bir kartona dair bu-
lunan bir kayıta ise delegelerimizi daha çok ilgilendirmişti. Çünkü bu-
rada bizi ilâkadar eden vesikoların da bulunacağına ihtimal veriyorlar
dı. Fakat bunu da istedikleri vakit, bulunan işaretilerin eski olduğu ve
istenilen şeyin bulunamayacağı cevabı tekrar edildi.

İşte böylece çalışmalarımız menfi noticeler verdi. İstanbul
evrak hazineleri hakkında beşlediğimiz büyük umutlar gerçekleşmediği.
Tarihimiz için sanıldığı gibi zengin vesaik bulunmadığı. Bilhassa or-
ta çağ tarihimize aid hiç bir şey bulunamadığı gibi bir şey bulunacağı
da benzemiyor.

Bununla beraber İstanbul evrak hazinelerini ziyaretimiz
faydasız olmuştur. Kendilerinden o kadar bahsedilmiş ve haklarında
bu kadar umutlar beslenmiş olan İstanbul evrak hazinelerinin, hiç ol-
mazsa takribî olarak hakikette ne olduklarını, sayısını, nerede bulun-
duklarını, neleri ihtiva ettiklerini ve tarihimizin 16 no1 asrın ikin-
ci yarısına (ki umumî bir surette yalnız bu devir esasları itibare ali-
nabilir) tesadüf eden kısma aid vesaikin incedenmesi için sistematik -
ilmi bir çalışmanın daha uzun seneler için imkânsız bulunduğunu artık
öğrenmiş bulunuyoruz.

St. Stanoyevitch

T. C.
MALİYE VEKÂLETİ
Levazım Müdürlüğü
BÜTÇE İD.
Sayı: IIII49/129

Ek-5
Ankara: 25 / 7 / 1936
3-8-36

3385

BASVEKÂLETE

Devlet Arşiv Binası için -
kanun hazırlanmasının Maarif
Vekâletine iş'arı hakkında.

10/7/1936 tarih ve 1193 sayılı tezkereleri karşılığıdır:

İstanbuldaki Başvekâlet Hazinesi Evrakında 3190 tarihini ilâka-
dar eden vesaiki tetkik etmek üzere gelen Hey'et Reisi Profesör Etano-
yevig tarafından Devlet vesaikinin muhafaza ve tasnif tarzı hakkında -
Belgratta çıkan Politika gazetesinde negrettiği iki makalede millî -
tarih ve kültür bakımından pek ziyade ehemmiyeti haiz bulunan tarihî
evrakımızın harap bir halde bulunduğu yazılmakta olduğuna ve mezkûr
evrakın harabiden kurtarılması için Devlet Arşiv binasının bir an evvel
inşasına muktazi tahsisatın 1937 malî yılı bütçesine konulmasına ait
teklif tetkik edildi.

Arşiv işinin v'ucude getirilmesi esas itibarile muvafık görüldü-
ğüne göre 13/7/1936 tarih ve IIII49/129/3091 sayılı tezkeremizle de-
ğerlendirildiği üzere rapor ve projesi dahilinde yapılacak bina ve tesisa-
tile teşkilât masraflarının 1937 malî yılına isabet edecek hakikî mikta-
rının tahsisat olarak vaze edilmesi için mezuniyet eliamarı ve mütekip
senelerde yapılacak işler karşılığının da ait olduğu seneler bütçele-
rine tahsisat vaz'ını teminen icap eden kanun lâyhâsının hazırlanma-
sının Maarif Vekâletine iş'arına m'sade buyurulmasını arz ederim.

Kanarlara ?
3-8-36

MALİYE VEKİLİ.

Atayurt.

- 1— Bu yazı tarihinde teklif edilecektir.
2— Her yazıma ayrı ayrı karşılık yazılması, kargılıklarda yazımın tarih
ve numarası ile şubesinin gösterilmesi rica olunur.

Devlet arşiv binası inşası için kanun hazırlanmasına dâir yazı.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Anıtkabir ve Müzeler Dairesi

Sayı: 40/91195

Ek- 6
Ankara: / / 1936

Özet: 4 Ağustos 1936

Yüksek Başbakanlık Orununa

10/7/1936 tarih 1193 sayılı yüksek tezkereleri karşılığıdır.

Gegen yıl arşiv usullerini öğrenmek üzere Almanyaya iki talebe gönderilmişti . Bu sene de bir arşiv mütehassısı getirilmesi kararlaştırılmıştır. Yapılacak arşiv binası, hazırlanacak arşiv kanunu hakkında bu mütehassısın mütalâası alınacağı gibi , ayrıca İstanbul Hazinei Evrakında geliştirilen heyetin mesaisi de tetkik ettirilecektir . Neticeinin Yüksek Orununuza sunulacağını saygılarımla arz ederim.

H. F. Turgut

Kültür Bakanı

S. Nispet

Nispet

4. 8. 1936

Başvekalet
Nispetiye Müdürlüğü
Gelişme tarih 5. 8. 1936
Defter sayı 601

4-8-1936 4750

Arşiv binası inşası ve arşiv kanunu hazırlanması için yabancı uzman getirilmesine dâir yazı

T. C.
BAŞVEKÂLET
Resriyat Müdürlüğü
Sayı:

Dosya işaretleri

Gelen	Tarih	
Errolun	Numarası	
Müzavir		
Tevzi tarihi	10-XI-936	
Mübeyyiz		
Tevzi tarihi		
Mektebe edulü		
Sadın	Umumi	
No.	Kusul	1811
Merkutun		
Serv tarih		
Mukayyidin imzası		

Açıldır

Mimarî Vekâletine

4/8/1936 tarih ve 40/91135 numaralı tezkere karşılığıdır .

1936 malî yılı bütçesinin Büyük Millet Meclisi Umumi Meclisinde müzakereyi namusında vaki olan sual üzerine Arşiv Teşkilâtına aid kanun lâyihasının bu içtima yılında Büyük Meclise sunulacağı cevaben bildirilmiştir .

Ankara'da bir Arşiv binası inşasına ve arşici yetiştirilmesine ve teşkilâtına dair hazırlanan rapor; ~~ve~~ Maliye Vekâletinden yazılan 13-7-1936 tarih ve 129 / 111149 / 3091 numaralı tezkere; teferruatla birlikte 13-7-1936 tarihinde 4/4327 kayıt numarasıyla Yüksek vekâletinize tahdim edilmiştir . Getirilmesi kararlaştırıldığı bildirilen mütebassisın mütalâası ~~sonra~~ *ahından sonra* ilerde Arşiv Nizamnamesi ihzar edilmek üzere 1937 malî yılında işe bağlanılabilmesi için o yıl ile müteakib yıllarda sarfi lâzımları tahsisatın temini ve bu iş için teşkilata girtilmesine ehemmiyeti mutazammın kanun lâyihasının şimdiden hazırlattırılarak muharrer evrak ile birlikte gönderilmesini rica ederiz .

"Arşiv Nizamnâmesi" hazırlanması için ödenek verilmesine dair yazı

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI

Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü

Sayı: 10520

Ozel Arşiv işlerinde çalış-
tı-lacak bir yabancı uzman
ait isimsiz kadronun tasdiki
hakkında *

Ankara 10 12 1936

Başbakanlık Yüksek Orununa

Gerek Bakanlığınız merkez teşkilatı ile Bakanlığınıza bağ-
lı müesseselerin arşiv işlerinin islahı işinde gerekse devlet arşi-
vinin teşkilinde takip olunacak etüdler üzerinde çalışmak üzere
bir yabancı uzmanın angaje edilmesi zarureti hasıl olmuştur.

Bakanlığımızın 1936 finans yılı bütçesinin 620 inci fas-
lına konulan tahsisattan evvelce isimsiz kadroları alınan yabancı
profesörler kadrosundaki ücretlerden yapılan tasarrufla bütçede
mevcut tahsisat, angaje edilecek uzmanın ücretlerini karşılamakta
olmasına göre, bu iş için hazırlanan ve ilişik olarak sunulan
isimsiz kadronun tasdiki yüksek Orunlarınca kabul buyrulduğu tak-
dirde, gerekli kararın ittihazına müsaadelerini, saygılarımla
dilerim.

Ch

Kültür Bakanı

S. Arıkan

Ta.

c. a.

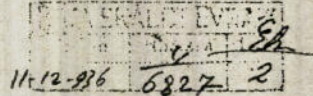
c. a.

Maliye Vekilliğine
" XII - 986

RT.Ş. 5/12/1936
İlişik: 2 kadro

Sın
12-12-986

- 1 -

Arşiv işlerinde çalıştırılacak yabancı uzmana ait kadronun tasdiki
hakkında yazı

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü

Sayı:

Durum

Ankara, / / 193

Arşiv işlerinde çalıştırılacak bir yabancı
uzmana ait isimsiz kadro
=====

Adet Unvanı	Aylık Maaşı	1/1/1936 dan 31/5/1937 ye kadar 5 aylık tutarı
1 Uzman	490	2.450 =====

C. A.

T. C.
MALİYE VEKALETİ

Ankara : 9 / 7 / 1934

Bölge ve Mali kontrol U. Md.

Bütçe Md.

Sayı III 42/7

59

Bağvekalet.

Özü.

Arşiv işlerinde çalıştırılmak üzere getirilecek yabancı uzmana ait kadronun tasdikinde mahzur olmadığı hakkında.

Ch.
3

Arşiv işlerinde çalıştırılmak üzere getirilecek yabancı uzmanın kadrosunun tasdikine dair olup, Maliyeye tevdi buyurulan Maarif Vekâletinin 10/12/936 tarih ve 10520 sayılı teskerei ve ekleri tetkik edildi.

Getirilecek uzmanın beş aylık kadrosunun istilzama ettiği masrafı, muvazenei umumiye kanununa bağlı (E) cetveline dahil 620 inci (Emsali Mütchassis ve Öğretmenler Ücreti) faslından tatbik edilmek üzere tasdik edilen isimsiz kadro ücretlerinden yapılan tasarrufla mezkûr tertipteki tahsisat bakiyesinin kar - şılamakta olduğu bildirildiğine göre sözü geçen kadronun teklif veçhile tasdikinde mahzur yoktur.

Ancak getirilecek Mütchassisla yapılacak mukavelede kendisine aylık ücretinden her türlü vergi ve tevkifat çıkarıldıktan sonra geriye kalan miktarın serbest dövizle tediyeyi icap ettiren memleketler üzerine olduğu taktirde 1/5i ve Klering yolu ile tediyeyi icap ettiren memleketler üzerinde olduğu taktirde ise 1/3 i nisbeti fevkinde para çıkarma selâhiyeti verilmecek kaydının icra Vekilleri hey'etince ittihez buyurulacak kararda

./.

- 1 -

Arşiv işlerinde çalıştırılacak yabancı uzmana ait kadronun tasdikinde mahzur olmadığına dair yazı

..... Maliye Vekâleti sahife (2)

tasarrúhine müsaade buyurulmasını arzeyleris.

alt. 18.

Maliye Vekili,

Ş. Ş. Ş.

Tera V. H. m.
11-1-37

Onay J.
13-1-37

D.

Ekim

13-1-37

RAH. KALEM	126	3
11-1-37	126	3

11.7.
6.1.
H.E.

5845

Ücret ~~kararı~~ Umumi Muvazene Kanununun 5 inci maddesi mucibince 936 malî yılı bütçesinin (E) cetveline dahil 620 inci fasıl tahsisatından verilmek üzere Arşiv işlerinde çalıştırılacak bir yabancı uzmana ait ilişik isimsiz kadronun tasdiki; Maarif Vekillığının 10/12/936 tarih ve 10520 sayılı tezkeresi ve Maliye Vekillığının 9/1/937 tarih ve 11142/59 sayılı mutaleaamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 13/1/937 de onanmıştır.

13/1/937

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

Y. İsmail

Ad. V.

B. İsmail

M. M. V.

U. Özalp

Da. V.

S. Kaya

Ha. V.

S. B. Özas

Ma. V.

E. Çiğdem

Mi. V.

S. Arıkan

Na. V.

A. Çetinkaya

İk. V.

C. Başer

S. İ. M. V.

S. Çaydönü

G. İ. V.

R. Karahan

Zr. V.

M. Y. Kaya

Arşiv işlerinde çalıştırılacak yabancı uzmana ait kadronun tasdikiyle ilgili Bakanlar Kurulu Kararı

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Antikiteler ve Müzeler Direktörlüğü

Ankara 301/11937

Özet: Arşiv işi h.

Sayı: 4018
221

Başvekalet
Yüksek Orununa

11-11-1936 tarih 1811 sayılı yazıları karşılığıdır:

1 - Arşiv Uzmanı Dr.Fekete Lajos'un (Arşiv Kanunu hakkında düşünceler) adlı raporiyle diğer ihzari bir raporu ilişik olarak sunuldu.

2 - Dr.Fekete Lajos'un mesai merkezinin İstanbul olacağı da kendisine tebliğ edildi. Uzman kontoratında da tasrih edildiği vechile arşiv teşkilâtında müşavir olarak çalışacak, Üniversitedeki arşivci namzetleri kursunu ise bizzat idare edecektir. Mesaisinde muvaffak olabilmesi için kendisine muhtelif makamların emrinde olan arşiv depolarına serbestçe icabederse mükerreren girebilmeli ve halen faaliyette bulunan Tasnif Heyetlerinin mesaisini tetkik, müzakereye davet, mesaiye iştirak salahiyeti verilmelidir. Üniversite Tarih Fakültesinde açılacak kursa tensip buyurulursa arşiv depolarında halen çalışmakta olan işyarlar da ihtiyarî olarak devam edebilirler. Kursun programını Üniversite Rektörü ile birlikte uzman hazırlıyacaktır. İlgili makamlara ve Tasnif Heyeti Başkanlığına gerekli tebliğlerde bulunulmasına yüksek müsaadelerini saygılarınıla dilerim.

Kültür Bakanı

ta H.K.

Nesrin yata

2.2.37

S. Arkan

Dr. Lajos Fekete'nin arşivlerde yapacağı çalışmalar hakkında
bilgi veren yazı

T. C.
BAŞVEKÂLET
Neşriyat Müdürlüğü

Sayı:

Dosya işaretleri

Gelen	Tarih
Erakin	Numarası
Mücevvit	
Tesvit tarihi	
Mübeyyiz	
Tobyiz tarihi	
Mukabele edolar	
Sadira	Umumi
No.	Hususi
Merbuzatı	
Sevk tarihi	
Mukayyidin imzası	

0259

Başvekelet Hazinesi Evrak Muavaziligine
Resmî ve Tarihî Evrak Taisif H. Reisligine
Maarif Vekâletince Arşiv Mütchassısı
2.2.7 olarak getirtilen Dr. Fekete Lajos
İstanbulda bulunan muhtelif
evrak mahzenlerini görmek ve
tetkikatta bulunmak üzere
İstanbula gönderilmiştir.
Mütchassızın Kontoratında
Kendisinin Arşiv teşkilâtında
müsavir olarak çalışacağı ve
Üniversitedeki arşivci namzedleri
Kursunu idare edeceği tasdik
olundugundan Taisif Heyetinin

- 1 -

Dr. Lajos Fekete'ye çalışmalarında yardımcı olunması ve arşivcilik ile ilgili vereceği kurslara iştirak edilmesi hakkında yazı

T. C.
BAŞVEKÂLET
Neşriyat Müdürlüğü
Sayı:

Dosya işaretleri

Gelen Tarihi
Erkin Numarası
Müserref
Tevril tarihi
Müserref
Tevril tarihi
Mukabele edenler
Sadra Umumi
No. Hususi
Mevzuatı
Seri tarihi
Mukayyidat imzası

mesaisini teltik etmesi ve
mesaiye istarak ettirilerak müte
leasın alınması ve Tarih
Fakültesinde alarak kursan
Hazinei Evrakı memurlarla
Tasnif Keşitinde çalışanların
devam ettirilmeleri ve mahfuf
makamlara Maarif Vekilliginden
alınan 30. 1 - 937 tarih ve $\frac{4068}{221}$
numaralı tezkere ile bildirilmekle
dir.

- 1- Müracaatında tasnif edilmiş
ve keniş edilmemiş bütün
evrakın gösterilmesi, 2- Hazinei
Evraktaki mahfuf evrakın da

T. C.
BAŞVEKÂLET
Neşriyat Müdürlüğü

Sayı:

Dosya işaretleri

Gelen	Taribi
Evvelki	Kısmarasi
Müzevvel	
Tevviti taribi	
Mübevvel	
Tebviti taribi	
Mukabele edenler	
Sadıra	Umumi
No.	Hesabı
Murbaatı	
Sevki taribi	
Mukayyidatı imzası	

tasnif tarzlarının tetkik edilmesi
~~gösterebilir~~ 3- bilgisinden
istifade edilmek üzere daime
surette mütaleasının alınması
4- Kurslara istisak edilmesi
5- Her Kursta kolaylık gösterilmesi
~~değer~~ Başvekalit Müttesan
tavsiye olunur.

B. Kütay

2. II- 937

yaz K. G.

T. C.
BAŞVEKALET
Neşriyat Müdürlüğü
Sayı:

Dosya işareti

Gelen Tarih
Evvelin Numarası
Müservil
Tevrit tarihi
Mübeyyiz
Tebyiz tarihi
Mukabele edenler
Sadra Umumi
No. Hucusi
Mebuteli
Serk tarihi
Mukayyidil inzası

T. C.

3

4-II-7

284

0

(Adliye, ~~Hukuk~~, Dahiliye, Hariciye, ~~Mabeyn~~, ~~Mabeyn~~)
(Ertak, Tapu ve Kadastro) W. Müdirliğine

(Ticaret Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı) Reisliğine
Maarif Vekaletine Akisir Mütahass

olarak getirilen Dr. Fekete Lajos'un
mesaisini tanzim edileceği için / merende

evvel mahzeninde tedbirle bulun
Acıgözü Mütahass
icab etmek için. 7 Makamına bağlı
bilinmek evvel mahzenine serbest
giriş çıkışları, dilatörünü yerine getireceği
ve her hususta kolaylık gösterilmesi
için ~~baş~~ icab eden yerlere
tebligata bulunulmasını dilerim

13 K. 2-937

Başv. V. Müf. 13

T. C.
MALİYE VEKÂLETİ
Levazım Müdürlüğü

Sayı

10149-28
1561

Ek- 14

Ankara: 15 2 1937

Baş Vekâlet Yüksek Makamına

Maarif Vekâletince getirilen
Arşiv Mütihassısı hakkında ev-
rak mahzenleri memurluğuna
tebliğat yapıldığına dair.

Neşriyat Müdürlüğü sözile alınan 4 . 2 . 937 gün ve 284

sayılı yazı Cevabıdır :

Maarif Vekâletince getirilen Arşiv Mütihassısı Dr.Fekete Lajos'un
İstanbul eski Maliye nezareti Avlusunda ve Sultan ahmetteki evrak
Mahzenlerine emri samilerine tevfiikan serbestce girip çıkabilmesi
ve her hususta kolaylık gösterilmesi hakkında Alâkadar memuruna
tebliğat yapıldığı arz olunur .

Maliye Vekili

Neşriyat Md. ne
15 . 2 . 937

Dosyasına
15 - II - 937

Başvekâlet
Neşriyat Müdürlüğü
Geldiği Tarih 15.2.937
Defter sırası 0475

- 1— Bu yazı ... tarihinde tekid edilecektir.
- 2— Her yazımıza ayrı ayrı karşılık yazılması, karşılıklarda yazımızın tarih ve numarası ile şubesinin gösterilmesi rica olunur.

15.2.937 1194 2/2

Dr. Lajos Fekete'ye kolaylık gösterileceğine dair Maliye Vekâleti'nin
yazısı

TURK.
KÜLTÜR
Antikitetler ve Müzeler

Ankara : / / 193

Özet: 26 Şubat 1937

Sayı: 4018
377

Bay Bahattin
Başbakanlık Neşriyat Direktörü
Ankara

Sayın Bay ,

Arşiv Uzmanı Fekete Lajos'dan aldığım mektubda yeniden iki rapor gönderdiğini bildiriyor. Bunlar henüz elime geçmedi . Derhal arzedeceğim tabiidir .

Mülga Meşihat Dairesindeki evrakı resmî talimat almadıkları için göstermemişler. Aynı vechile emir gitmediği için ne eski Maliye evrakını ve nede yeni Defterdarlık evrak mahzenini görememiştir .

Gerekenlere emir verdirmenizi saygılarımla dilerim .

(Antikitetler ve Müzeler)
Direktörü

H. Kızıy

B. Akşide

Maliye'nin cevabının
suretinin göndereli

2 III - 937

Dr. Lajos Fekete'nin mülga Meşihat Dairesi ve Maliye Vekâleti'nin eski evrakını tetkik etmediği hakkında yazı

T. C. BAŞVEKÂLET Meşriyat Müdürlüğü Sayı:		Dosya işaretleri
Gelen	Tarih	
Erakin	Numarası	Kültür Bakanlığı Antikiteteler ve Müzeler Direktörlüğüne
Müşveri:		
Tevvit tarihi		
Mübeyyiz		
Tebyiz tarihi		26.2.1957 tarih ve 4018/371 numaranlı
Mukabele edenler		3. III - 7
Sadık	Unvanı	Teğmen. Konaşlıoğlu
No.	Haracı	0427
Marbutatı		I
Sevk tarihi		
Mukayyidat imzası		

Dr. Lajos Fekete'nin Mesihat Dairesi'ndeki evrakı görebilmesi için
 İstanbul Müftülüğü'ne emir verildiğine dair yazı

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Antikîteler ve Müzesler Dairesi Başkanlığı

Sayı: 4018

693

Ankara 10/4/1937

O. et Arşiv Çalışmaları n.

Başvekalet
Yüksek OrununaM. - M. - M. m ?
13.4.37

10-VII-36 tarih 1193 numaralı sayılarında "İstanbulda kurulu tasnif heyetinin tasnif etmekte bulunduğu evrakin mütehassıs bir memura tetkik ettirilerek mütaleasının raporla bildirilmesi" buyrulmaktadır.

Bu iş için Macaristandan getirtilen Türk Vesaiki Uzmanı Dr. Fekete Lajos'un İstanbuldaki tasnif heyetinin çalışma tarzı hakkındaki iki raporu ilişik olarak sunulmuştur. Bunların tetkikinde şunlar anlaşılmaktadır.

1 - Uzman Babîâlinin tasnif şeklini uygun bulmamaktadır, Çünkü:

a) Evrak Dahiliye, Hariciye, Adliye, Maarif, Evkaf, Bahriye.... ve saire gibi 17 zümreye ayrılıyor. Buna göre eski harflarla hulasalar yapılıyor, sonra makine ile tebyiz ediliyor, kaydediliyor, müteaddit fişler yapılıyor, fazla zaman sarfediliyor. AYRILAN ZÜMRELER EVRAKIN BÜNYESİNE UYULIYAN BİR TASNİFTİR.

b) Bukadar fazla mesai neticesinde yapılan fişler tetkik eden adamları da şaşırtacak mahiyettedir. 17 zümreye ayrılış hiç bir esasa dayanmadığı gibi bazı evrakin lüzumsuz sanılarak ayrılması da doğru değildir. Esasen bu imkân haricindedir.

c) Bu tarzda heyet yüz sene çalışsa evrakin asıllarından daha zaif kopyalarını elde edecek, evrak yığını bir kat daha çoğalacak fakat hiç bir zaman insicamlı arşiv meydana gelmeyecektir. Evraka eski tabîî şekilleri verilmelidir.

-1-

Dr. Lajos Fekete'nin raporlarının Başvekalet'e sunulduğuna dair yazı ve arşivlerimiz hakkında hazırladığı raporlar

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Antikitetler ve Müzeler Direktörlüğü

Ek- 17

Ankara 10/4/1937

Ö.let _____

Sayı: _____

d) Evrakın kaba tasnifi için 20,000 adet kalın kartona, 10,000 hususî şeride, iki üç kişilik mücellit kadrosuna, kâğıt, zarf, gömlek gibi tasnif vesaitine ve nakil masarifi zaruriyesine ihtiyac vardır.

e) Halen çalışmakta olan tasnif heyeti üyeleri kâfi değildir, sayıları artırılmalıdır.

f) Arşiv işlerinin bir elden ve yerinde tetkikler yapılarak idaresi için bütün müteferrik arşiv malzemesini eli altında bulundurabilecek ve uzmanın vazifesini kolaylaştıracak salahiyetli bir müdür, komiser veya müfettiş tayin olunmalıdır.

Arşiv Uzmanının bu mütaleaları haklı görünmektedir.

1 -Bâbîâlî Hazinesi Evrak Direktörüne Uzmanın mütalealarına göre hareket etmesi hususunun tebliği,

2 -Topkapı Sarayı Müzesindeki Osman Ogulları aile arşivinin bu metoda göre örnek olarak bir an evvel tasnif edildikten sonra kataloglarının taba ihzarı için Hazinesi Evrakından bir kaç üyenin ayrılması,

3 - Mülga Meclisatı ait merci olmaktan sakıt evrakın onandırıldıktan sonra Türk İslâm Eserleri Müzesine eklenecek olan Tdb-haneye nakli hususu yüksek tensiplerine derin saygılarımla arz olunur.

H.K.

Kültür Bakanı

S. Nispet

Tec.

N. 10/4/37

-2- 12-4-37-2814-2

Saffet A R I K A N

Kultur Bakanı

A N K A R A

Sayın bay,

Istanbuldaki arşiv tetkikatı hususunda birinci raporumu
aşağıda arz ediyorum:

Ön sırada arşiv hususunda vaziyeti en fena söylenilen
Babiali eski evrakile meşgul olmağa başladım. Yapılan tecrübelerden
sonra Babiali evrakının vaziyeti çok çalışmağa muhtaç ve işlerin
uzun süreceğinden dolayı teahhura meydan verilemez gibi görülmüyor.
Bir defa şunu katiiyetle söylemek lazımdırki, Babiali evrakının
eski kısmı şimdiki vaziyette Ankarada yeni tesis edilecek arşiv
binasına nakledilemez, ve nakledilse bile oraya yerleştirilemez.
Yeni binanın hazır olacağı vakit elbet de içerisine arşiv malze-
mesinin nakli istenilecektir. Ancak, evrakın şimdiki kadar gördü-
ğüm kısmı behemehal bir ön tasniften geçirilmeli ve asıl yerine
yerleştirilmeden ya İstanbulda ya Ankarada intizam altına alınma-
lıdır.

Bu iş şimdi bulunduğu binada yapılamaz. Evrakın tefrikine,
tefrik olunan evrakın yerleştirilmesine yer ister, sağlam büyük
bir bina ister ki, bu binada asıl arşiv binasına gidecek evrak tefrik
edilip, bir arşiv şeklini almaya başlasın.

Madamki tefrik işleri ancak Babiali evrakı hususunda bir-
iki sene devam edecek ve madamki Babiali evrakından başka evrakın
da böyle ön tasnife muhtaç bir surette çıkması muhtemeldir,
istenilen bina muvakkat bir ihtiyaç için değil oldukça daimi olarak
kullanılacak, belki de merkez arşive gidecek tekml evrakın tertip
ve tefrik mahalli, transit istasyonu olacaktır.

Bütün merkez daireleri evrakının Ankaraya nakli beş

belki de on sene sürmesi tahmin edileceğinden " transit istasyonu" bu zaman içinde her vakit tefrik ve tanzim işinin evrak ile dolu bir mahalli olacağından, bu binanın sağlam ve evrakın her suretle emniyeti muhafazasının temin edilecek bir halde olması gerektir.

Sultan Ahmet camii yanında mevcut bir medrese bazı tamirat ve techizat { itfaiye levazımatı , çerçevelerin , pencerelerin tamiri , pencerelere demir kapak yapılması , avlunun cemekeânla örtülmesi , bina içinde Berkan borularile elektrik tertibatı , odaların betonla döşenmesi , bazı odalarda kışın da çalışılabilmek için sobaların kurulması , rafların , masaların yaptırılması } yapıldıktan sonra bu maksada münasip ve belki de büyüklük itibarı ile elverişli görülür.

Önde görülen maddi diğer ihtiyaçlar { 20.000 kalın karton , 10.000 mih üzerine işleyen gerit , iki , üç mücellit , malzemenin her gün iş mahalline taşınması , kâatlar , zarflar , gömlek kâadı ve saire... } hazırlıklar yapıldığı takdirde işin dahili tarafından asıl tasnife dair söz söylemek ve bu vesile ile halihazırda faaliyette bulunan tasnif heyetinin usulü hakkında dahi fikrimi arzylemek lazımgelir.

Tasnif usulünün şimdiki takibine göre mevcut varakalar heyet azaları tarafından okunarken muhteviyattan en ziyade göze çarpan mevzuata göre "13" sınıfın ("X") birine tasnif ediliyor ve halasaları birer kart üzerine yazılıyor, tarihi kıymeti olmayan evrak ise ayrılıyor.

Bu hareketi hem arşiv hem tarihi tetkikat bakımından doğru , faydalı ,hatta ara sıra zararsız bile güremiyorum. Bu tasnifin iyilik düşünen ve güzel iş yapmak isteyen zatlar tarafından yapıldığı ve halihazırda doğru yolda yürüyen kıymetli adamlar tarafından takip olunduğu şüphesizdir.

(A)

Adliye , Askeri , Bahriye , Belediye , Dahiliye , Darphane , Evkaf , Mümtaze , Hariciye , Maarif , Maliye , Nafıa , İktisat , Sıhhiye , Saray , Tımar , Zaptiye .

Tasnif usulü arşiv bakımından doğru değildir. Çünkü bu usulde arşiv tasnif edilemiyor.

Yukarıda not olarak gösterdiğim "13" sınıf , zamanımızın idare teşkilâtını iki üç asır geri atmak suretile , sanki şimdiki teşkilât ovakit dahi mevcut imiş gibi ileri geliyor. Bu hareket bir taraftan ovakit ki vaziyet hakkında yanlış fikirlerin uyandırılmasına vasita oluyor, diğer taraftan ise eski idare teşkilâtını bulutlarla kapatıyor ve asıl arşivi vücuda getiren heyetin (meselâ Sadırazam heyetinin) faaliyetini tarihi tetkike hemen imkân haricinde bırakmış oluyor.

Bu tasnif faydalı da değildir. Çünkü sarfolunan mesaiye rağmen meyvası bir türlü görülemez. Babıalının tekmil evrakı bu suretle tasnif edilmişse bile , netice olarak (100 sene içinde belki) meydana çıkan iş Babıali evrakı değil, ancak bir yığın — hala ve yine bir yığın — sıralanmış ve arşive faydası görülmeyecek yazı yığını olacaktır.

Şimdiki tasnif usulu bilakis arşivin zararına dokunacaktır. Arşiv tasnifi uzunca zaman bu esas üzerine giderse, şimdi takip edinen usule karşı protesto edecek adamlar azalacak ve hatta büsbütün kaybolacak ; Babıali evrakının arşiv haline konulması meselesi ise yaklaşıcağı yere gittikçe uzaklaşacak.

Tarihi tetkikat bakımından vaziyet daha fena görünüyor. Yukarıda arzettiğim gibi asıl arşivi vücuda getiren şahsın veya heyetin evrakı, ozaman ki teşkilâta muvafık olmayan "13" sınıf arasında dağıtılıyor ve tarihi kıymeti olmayan evrak ayrı tarafa konuluyor. Bu gidişle , farzedelim bir şahsın kısa bir zaman süren sadâretine — yazıların da kısmen mahvolmuşunu hesaba alırsak — belki , ancak yirmi-otuz kadar yazıların şahit kaldığını farzetsek , bu tasnifat sahasında onları hangi sınıfta arayalım.

Esasen tasnifat aslında bile ilmi bir mahiyette değildir. Bir defa bir çok zayıfla uğrayan arşivlerin evrakı arasında lüzumsuz yazı yoktur, ve arşivcilik ilmi dahi tarihi devirlerde evrakların kıymet nazarından tefrik asulünü bilmiyor. Bu şekilde tefrik meselesi esasen imkân haricindedir. Babıali eski evrakı üzerinde görülen, bazen on-onbeş kadar, dairenin muamelesi on-onbeş cihetten (asıl mesele, vak'a, onun üzerinde ara dairelerin arzları , Sadırazam dairesinin hükmü , arada rol oynayan şahıslar , muamelenin sureti, surati , mühürler ve saire) tetkikata esas olabildiği halde tasnife memur

olan zat bugün ortadaki vak'aya, iş meselesine kapılır, yarın ise aynı vesikaya iktisad cihetinden ehemmiyet verir ve evrakı belki bir kaç sınıfa koymak lüzumunu görüp kararsız düşer. Meseleden çıkarak umûdi ile şuraya buraya fişler konup, arşivi lüzumsuz fişlerle doldurup durur.

Tasnif usulu tariki tetkikat cihetinden dahi yanlış olmaktan başka aynı zamanda faydasız olduğu da akla gelir. Farzedelim ki tetkikat için arşive gönderilen bir talebe aradığı mevzu hakkında fişleri gözden geçirip, original, şahsi matalaaya girişmeye lüzum görmüyor, eline geçenle iktifa eder ve yahut aradığını bulmayınca evrak kalmadı diye iş yapmadan döner.

Öyle ise evrakla ne yapılmalı, hangi yol üzerinde yürünmeli?

Babiali evrakı yeni arşiv binası hazır oluncaya kadar, yani tahminen iki sene içinde kaba bir tefrikten geçirilip, tasnifat inceliği leri daimi yerlerine nakillerinden sonraya bırakılmalı.

Yapılmasını lâzım gördüğüm tefrik şartları azdır ve kısadır:

— Defterlerin cinslerine göre tasnifi ve tarihlerine göre tefriki; Başvekâlet hazinesi evrakı arasında, Ankaradaki Tapu dairesinde ve diğer yerlerde eski Babiali malzemesine ait defterlerin buraya devredilmesi.

— Tek tük evrakın üzerlerinde görülen ^{son} tarih nazarından sadece tetkiki.

— Defterlere dair katalog fişlerinin yapılması. (Evrakın hususi kaydını şimdilik hiç lüzumlu görmüyorum).

Babiali evrakı arzolunan surette tefrik olunursa, bir taraftan malzeme intizam altına konulmuş bulunacak, diğer taraftan ise Babiali arşivi heyeti umumîyesinden bir fikir elde edilecektir. Babialinin her vakitki muamele ve teşkilâtına göre evrakların ileride belki def'atle tasniften geçirilmesi yeni binada merkez arşivin dahili vazifesi kalabilir.

Arzolunan teklif kabul olunacağı takdirde ilk sırada Ayasofyadan çıkarılmış malzeme ile Cevat paşa kütüphanesinde mevcut evrakın tefrik edilmesi münasip görülmüyor; evvelce türlü türlü sistemler üzerinde tasnif olunan evrakın da aynen bu sistem üzerinde yapılacak teffiki, ancak şimdiye kadar tasnif görmeyen evrakın teffikinden sonra olacaktır.

Lâzım olan masarif tahsis olunursa, bir iki ay sonra bile evrak bir arşiv manzarasını göstermeye başlayacak ve hatta bütün Babiali

evrakının tefrikine lâzım olan ruddet dahi tahminen hesap olunabilecek-
tir. Tefrik işi ise bu suretle yapıldıktan sonra evrak temiz ve sıra-
lanmış bir surette yeni binada yerlerine konulabilecektir.

Arşivin kurulması kat'i olarak kararlaştırılırken arşivin en
mühim kısmının teşkil edecek Babialî evrakının nakli ve muntazaman
yerleştirilmesi ilk sırada istenilecektir. Bu itibarla yapılacak
işlere bir an evvel başlanması ve mümkün olduğu kadar sür'atle yapıl-
ması lâzımdır.

X Babialinin Hâşit Paşa zamanında (tahminen 1255 den beri)
muntazaman idare olunan yeni Hazinei evrakının (yani "Bâgvekalet hazinei
evrakının") teşkilâtını bilir memurları tarafından vakti gelince nakli
ile yerleştirilmesi hususunda bir müşkülât çıkarılmayacaktır zannederim.

Hazinei evrakın işbu 1255 denberi beş-altı salonu epeyce doldura-
cak miktarda hususunda, işittiğine göre, vaktile Kuitur Bakanlığına kulu-
mat verilmemiştir.

Milga Mesihata uğradığım sırada vazifeme dair orası haber alma-
duğundan arşivinde tetkikata başlayamadım.

Haftada birer saat Diplomatik ve Paleografya hakkında Üniversite-
de ders ve Arşiv hakkında kurs olarak konferans vermekteyim.

Sonsuz ve derin saygılarımı sayın katınıza sunarım..

İstanbul, 18 - II - 1937

A. Tekelcioğlu

27. II. 927

4 Nisan 1937

Ela =

No: 4018 Pek Sayın Bay SAFFET ARIKAN

693

Kültür Bakanı

10.4.37

ANKARAMef. Vekölete
Büyükler Hd.

Öz : Arşiv hususunda.

Arşiv hakkında tetkikatım netcelerini "2" No lu rapor olarak
takdim ediyorum.

1- Türk ve İslâm eseriâtika müzesi idaresi altında bulunan ve
söylendiğine göre vaktile Suriyeden gelmiş bulunan yazılar resmî
evrak mahiyetinde olmadığından arşivi alâkadar etmezler.

2- Darphane idaresinde bulunan evrak defterleri ile sene sene tasnif
olunmuş , muntazam vaziyette kusursuz olarak yerleştirilmiş bu -
lunmaktadır.

3- Topkapı Sarayı müzesinde bulunan ve tasnif edilmekte olan malze-
me büyük bir kısmı torbalarda toplu bulunduğundan, vaktile sarayda
faaliyette bulunmuş olan daireler arşivini nisbeten kolaylıkla
yeniden tesis mümkün olacağı kanaatini vermektedir.

4- Tapu ve Kadastro dairesinden arşive teslim olunacak malzemenin
zaten Ankara Tapu ve Kadastro müdürlüğüne gönderildiği öğrenilmiştir
Ankarada mezkûr müdüriyete merbut kıyıda kadime kaleminde çok
güzel muhafaza olduğunu gördüğüm ve bilhassa vilâyetler tahrir
defterlerinden ibaret olan şu malzemenin arşiv binası hazırlanın-

caya kadar yerinde bırakılmasını münasip görüyorum.

5- Mülga Meşihat binasında muhtelif makamlardan çıkmış malzeme depo edılmış bir halde muhafaza edilmektedir.

a) Mülga Meşihata aid defatir ve evrak kısmen sandıklarda kıamer raflar ve çürük taban üzerinde , camları kırık odalarda , yağmurlu gün - lerde akan suların tahribatı altında , fena bir vaziyette buluyor.

b) Mülga Kadınlıklara ait siciller ekseriyet üzere İstanbul Kadı - ıklarının tarihçe gayet kıymetli defterleri nisbeten iyi bir vaziyette ,erleştirilmiş bulunuyor.

Mülga Meşihat binasında bulunantekmil malzemenin yapılacak ar - siv binasına nakillerine intizaren hemen münasip bir binaya yerleştiril - melerine zaruret vardır.Bu hususta , malzeme şimdiki mahzeninin yanı başında bulunan ve Türk ve İslâm eserleri müzesi müdürü Abdülkadir'der aldığı malûmata göre yakın zamanda tamir edilecek olan Mimar Sinan 'nır Taphane binasına nakledilmeleri münasip olacağı kanaatındayım.

Malzeme tasnife de muhtaç olup , yeni nakledilmesi gereken yerde bu iş yapılabilir. Tasnif hususu bu iş için lâzımgelen hazırlığı haiz (atlara devredilecek olursa , bir iki sene zarfında yapılacak gibi görü - lüyor.

6 - Evkafın İstanbul müdürlüğünün idaresi altında Ayasofya arkasında yerleştirilmiş bulunan ve aşağı yukarı (1000) sandık tahmin edilebilen evrak , keza lik gayrı münasip surette mahzenleştirilmiş bulunmaktadır. Tesbit edebildiğime göre , buradaki malzemenin bir kısmı sandık ve çuval içinde olarak az çok eski vaziyetlerini muhafaza etmiş bulunmaktadır. Fakat bilhassa çuvalar içinde bulunan , ve aynı zamanda Evkafa da ait görünmeyen evrakın vaziyeti çok fenadır. (200) kadar çuval içinde çürü - mekte olan bu malzemenin bir an evvel şimdiki yerinden çıkarılıp

rutubetsiz bir yere konulması lâzım gelmektedir.

7 - Tetkikine sonzaman bağladığım eski Maliye evrakının kısmen, olsun bari , epi muntazam bir vaziyette buldum. Mamafih burada dahi hemen ilk gün acınacak bir nokta nazarı dikkatimi welbetti. Son zamanlarda (belki 10 , 20 sene evvel) yeni ciltlenmiş defterlerin mevcudiyeti , defterlerin az çok muntazam bir şekilde yerleştirilmiş olması , yeni yapılan evrak paketleri , hatta Muallim Cevdet' e ait bulunan bazı kayıtlar , bize , bu evrakın tasnifi hususunda vaktile uğraşmış olduğunu göster -
 n ıtedir.Yalnız sarfedilen emeğin , neticesini teşkil edecek olan fihrist defterlerinin mevcut bulunmayışı ve ya ortadan kaybolmuş bulunması , vaktile yapılmış mesaiyi , bu işe tekrar yeniden başlamayı icap ettire -
 cek şekilde semeresiz bırakmaktadır.

Büyük himmetler sarfile girilmiş ve oldukça ilerlemiş bazı tasnif tecrübelerinin de akim kalmasının mucip olacak şekilde terk ve ihmal edilmiş olduğunu Babiali arşivinde dahi büyük teessürle gördüğümü söylemek mecburiyetindeyim.Elime geçen defterler üzerinde iki, üç türlü eski tasnifi hatırlatan etiketler , sıra No ları mevcut olduğu halde , ti zimat asıl neticesini gösterecek fihristler meydanda bulunmamaktadır. Mükerreren gözüken şu kusurların , zahmetli işlerle kazanılan semereler kaybolmasının önlenmesi için arşiv malzemesinin bakılması ile malzeme üzerinde olan çalışmalarını merkezi bir idare teftişi altında bulundurulması bence çok faydalı görünüyor.

Vaktile tam bir malzeme bütünü halinde bir arada mevcut olan evrakın ve defterlerin muhtelif tesadüflerin sevkile ayrı idarelerin evrakı arasına karışarak ayrı mukadderata tabi oluşu , onların yeni arşiv bina -
 sına nakilleri için zarurî olan ilk hazırlığa teşkil edecek şekilde bir

arada ve heyeti umumiyeleeri ile görölememesinin enbüyük sebebinin teşkil
 Buevrok, bühessa defterleri, şimdi, burada bir araya alınmalıdır.
 etmektedir. Bu itibarla her şeyden evvel bütün arşiv işlerinin bir
 elden ve yerinde tetkikler yapıp idare edecek ve bütün müteferrik arşiv
 malzemesinin eli altında bulundurabilecek bir merkezi büronun hვენენun
 hususî salâhiyetli komserinin tesbit olunması luzumlu bir iş zannedil-
mektedir.

Arşiv malzemeleri üzerinde yaptığım tetkikatım nehicelerini
 raporlar halinde tesbit etmeğe çalışıyorsam da, ehemmiyeti aşikâr olan
 bu ilk tedbir ve tetkiklerin ıgkışafı seyrini ve malzemenin bugün ki
 vaziyetini benimle birlikte takip ederek kavrayacak Türk Tabasından
 bir memurun şimdiden tavzifini, ve bu işi başından sonuna kadar salâ-
 hiyet ve tecrübe ile kavramış bulunan bir unsurun yetiştirilmesini
 mustakbel Türk arşivinin esasları atılırken pek luzumlu bulmaktayım. Bu
 suretle mustakbel arşiv teşkilâtı esasının kurulması ve daha şimdiden
 hazırlanmakta olan her nevi fihrist defterlerinin bir el altında idare
 etmek ve toplamak suretile arşivin faaliyet hayatının başlaması mümkün
 olacaktır.

(Bazı gazetelerde arşiv malzemeleri hakkında çıkan havadis -
 (erle hiç münasebetim olmadığını buraya kaydetmeği luzumlu görüyorum.)

Pek Sayın Kültür bakanına derin saygılarımı sunarım.

Arşiv Uzmanı

Ar. Fetecioğlu

BAŞVEKÂLET MÜSTEŞARLIĞI
YÜKSEK MAKAMINA

Öz: Mühassıs Fekete'nin arşiv
hakkındaki Üniversitedeki
derslerine ve bu babda bazı
mütalعاتı dair :-----

Macarlı Bay Fekete'nin Üniversite tarih şubesinde verdiği arşiv derslerine Hey'etimiz namına ben ve bir arkadaş devam ettik. Dersler geçen hafta hitam bulmuştur. Ragbet pek az olmuştur.

Bay Fekete'nin derslerinin ihtiva eylediği mevaddı şöylece hülâsa edebiliriz:

- 1.- Arşivin tarifi ve ehemmiyeti,
- 2.- Arşivin tarihî hayatı
- 3.- Devlet arşivi, aile arşivi,
- 4.- Tarihî vesikaların tefrik ve tasnifi,
- 5.- Devlet arşivlerinin kâmil bir arada bulundurulmasındaki faydalar,
- 6.- Arşiv dairelerinin ne tarzda ve nerelerde inşaları münasib olacağı,
- 7.- Vilâyetlere mahsus arşiv mintikaları,
- 8.- Arşiv dosyalarının hücrelerinde sureti muhafazaları (kartonlar aralarına konulmaları mevzuu bahisdir)
- 9.- Arşiv dairelerinde inzibatî tedbirler,

Tadat olunan mevaddan diğerleri daha ziyade idarî mahiyeti haiz olmalarına binaen ben doğrudan doğruya Tasnif Hey'etinin meşaisine taalluku itibariyle yalnız tarihî vesikaların tasnifi meselesine dair olan hususa temas edeceğim :

Mühassıs derslerinde bu mevzudan ehemmiyetle bahsetmiş ve şimdiye kadar bu yolda takip olunan usulü zammın tenkid etmek istemiştir. Tasnifin kendi gösterdiği yolda yapıl-

- 1 -

Dr. Lajos Fekete'nin İstanbul Üniversitesi'nde verdiği dersler hakkında görüş bildirilen yazı

- 2 -

ması lüzumuna işaret eylemiştir. Evvelâ istisnasız bütün vesikaların tarihlerine göre ayrılmalarını ve bu ameliyenin hitamından sonra tasnif işine başlanmasını ve her vesikanın havaalelerini sırasıyla takib ederek en sondaki kalem veya şube dosyesine mal edilmesini ve bir vesikanın alâkadar bu - lunduğu bir veya müteaddid dairelere ayrı ayrı fişler yazılmak suretiyle malumat verilmesini teklif eylemekte bulunmuş - tur.

Bay Fekete'nin nazariyelerini ceffelkalem reddetmek müm - kün olamaz, Bizim tutmuş olduğumuz yol ile de hedefe vasıl ol - mak imkânsız değildir. Ancak mademki mütehassıs sıfatını haiz bir adam bu gün yanımızda bulunuyor, onun bilgilerinden isti - fade etmek ve noksanlarımızı ikmal eylemek gayet tabiidir. Mu - maileyhin gösterdiği yol beynelmilel bir yoldur. Bir takım hü - kûmetlerce tecrübe ve kabul olunmuş usuldür. Bu usulü ihtiyar la her halde daha doğru ve daha modern bir sistem takib etmiş ve bir takım mutalealardan da kurtulmuş oluruz. Kaldı ki işit - tiğime göre Topkapı sarayındaki vesikaların mumaileyh mütehas - sısın tarifatı dairesinde tasniflerine başlanmış olduğundan bizim de burayı takib etmemiz bir zaruret halini almıştır. Bi - naenaleyh gerek bu madde hakkında ve gerek mütehassısın tari - hî vesikaların bila istisna ve hep birden tasnifini işaret et - miş olmasına nazaran ikinci kısma ayrılmakda olan evrak ile, vesikaların kartonlar aralarında muhafazaları keyfiyeti hak - kında lazımgelen mukarreratın ittihazı yüksek makamınıza ra - cidir.

Derin saygılarımla,
Tarihî vesikalar Tasnif Hey'eti
azasından

Fethi Umur,

آدم به پاره عظامی بویستند طبله را به پیرمیشال گفتم. آن سبکی خرازی را هم عمو
 کرده ادویه را برافزاده بسیار ملاصط حله اکثری و دانی آورده بارش
 با سیر... که در دلی عوامی طرز آفریده. نور بدیده اعتدال است مختلفه ای
 با شای به ارباب عوامی طرز آفریده. اول عالمی در سبک کلفت
 دین خود آفریده اینجه لم است حکم بزم آن اشائی فریده به اول عالمی در سبک کلفت
 رخا یکد ناگفته از دانه از براسک آنرا در یک درویش آفریده طبله را آورده حلال
 از بیضی است به قله و ده براسک آنرا در یک درویش آفریده طبله را آورده حلال
 کرده بی فلا یا اسلا و لولر... ملاصط شای به ادویه ایله دایمی
 تده. در دلی یا ای و بعضی سرده ای که ایلم به بودک و قرش یعنی مایه سینه
 خورسالتی رضائی بد... در دلی ایله... حافیه

بگفته به مدو...
 لولر...

Muhterem İsmet İnönü burada bulunmadıklarından yazıları sizin dikkat-i nazarlarınıza arz ediyorum. Kolaylık için eski harfle yazdığımдан mazur görünüz: Türk yurdunun sanat ve teknik benliğini bütünlemek yolunda Cumhuriyet yüksek şahsiyetlerinin gösterdikleri gayretlerle garplılardan getirilen bilgililerden ancak ve yalnız sağlık profesörleriyle, sanat üstadlarından istifadeye münhasır kalmıştır! Diğer kültür ve teknik bakımından yerinde bilgili yüksek yabancı bir mütehassıs karşımıza henüz gelmemiştir! Bu meyanda bir kaç defa konferansını dinlediğim Maârif arşiv mütehassısı Macar Bay Fekete'nin ne mesleğini ve ne yapacağı işi ve ne de vukufu yüksek bir Türk'e değil bir Çinli'ye bile fâide veremiycek derecede vukufsuzdur. Tahkikâtımıza göre Fekete Türk'ün eski yazılarını, tabirlerini yine âlimlerimizden gûya tetkik mâhiyetiyle öğrenerek konferansında bize söylüyor. Bu bir Avrupalı'nın bizden eski bizleri alıp ahar şekilde satması gibi bu şahsiyet belki bir güzel dosyacıdır. Arşiv ne demek, kütüphane ne demek, eski teşkilâtımız nedir? ifadesi anlaşılabilir bir şey bilmez şu halde istikbalde sizlerin belki yerini tutacak biz Türk'ün yavruları karşısına böyle yavan mütehassıs getirmek Türk'ün haysiyyetiyle oynamak ve paramızı da israf etmektir!

Bu sırada garip bir yazı okudum. İstatistik Genel Müdüriyetinin Maarif Şubesi Müdürü "O.F.G. Uyguç" imzasıyla) Tan Gazetesi'nin 17.4.1937 nüshasında kendinde gördüğü salâhiyetiyle neşr edilen bir yazısı gözüme ilişti. Bu yazıcı kütüphaneler arşiv usûllerini anlatarak bu külliyyâtın taratımı Avrupa Amerika'da olduğu gibi on para mukabilinde yüksek mektep talebelerine yaptırılmasıyla kütüphanelerin tanzimi kolay olacağını yazıyor. Bir kere Avrupa ve Amerika'da milyonlarca halk ekserisi bir dil üzere yazılmış yazıları yine o dil sahibi tarafından okunur. Türkiye'de ecdâdımızın muhtelif yazılarını doğru okumak incelemek için bizim en aşağı kırk beş sene evvel gelmemiz lâzım gelirdi." Vâkıa diğer fakülte arkadaşlarımız bu eski eserleri yeni öğretmek için ders alıyorlar. Uyguç Bey bize gelse de bu eski eserleri bize doğruca okuyabilerek öğretmenlik ödevini fiilen yapmış olurlar! Paramız kıyılarak ufak işlere varıncaya kadar (böyle yabancı ve mütehassıs müsvetteleri) getirilerek bunların vukufsuzluğu karşısında formalite bir saygı ile... devam ediyoruz. Saygılar.

Universite Müdâvimlerinden

Sayı:

Babı âli evrakının tasnifine aid mukarrerat

1- Tasnif edilmiş evrak hariç olmak üzere muhtelif mahzenlerde bulunan evrak ve defatir Uzman Dr. Feketenin tavsiye ettiği şekilde birinci derecede seneleri itibarile kartonlara konulduktan sonra ay ve daha sonra gün itibarile tefrik edilecektir .

2- Tasnifine bağlanılan evraka ait olup başka başka mahzenlerdeki defterler bir araya toplanıp evvelâ defterlerin tasnifi yapılacaktır .

3- Topkapı Mizesindeki Osman oğullarına aid defterlerle evrakın tasnifine hemen başlanacaktır .

4- Muhtelif Heyetlerince tasnif edilmiş bulunan evrak hali üzere kalacak ve hiç tasnif görmemiş olan evrakın işleri bittikten sonra icabı tammül ve ifa olunacaktır .

5- Uzman Dr. Fekete tarih sırasile yapılacak tasnif ile müteakiben yapılacak asıl Arşiv tasnifinin ne suretle yapılacağını gösteren ayrı ayrı iki talimatname hazırlayacaktır .

6- Defterdarlık ve Maliyeye aid olup Maliye mahzenlerindeki evrak ve defterler Babı âli evrakının tamamile ikmaline kadar bulundukları yerlerde bırakılacaktır . 5.V.1937

Başvekâlet Müstegarı

Muamelât U.Müdürü

Arşiv Mutahassısı

Tasnif Heyeti Başkanı

Tasnif Heyeti Üyesi

Neşriyat Müdürü

Dr. Lajos Fekete'nin tavsiyesi üzerine Babıâli evrakının tasnifi hususunda alınan kararlar

T. C.
BAŞVEKÂLET
Neşriyat Müdürlüğü

Sayı:

Dosya işaretleri

Gelen Tarihli
Evrakın Numarası
Müşevvif
Tevhit Tarihli
Mühürüz
Tebliğ Tarihli
Jokubele adediler
Sadır Ümmet
No Husus
Merkutalı
Savı Tarihli
Mekayyidin imzası

7. V. 7
00809
C

Maarif Vekillğine

10-4-1937 tarih ve Muzeler Direktörlüğü

4018/693 numaralı tezkere karşılığıdır.

Türk Vesaiti Uzmanı Dr. Fekete

Lajos'un 1 ve 2 numaralı raporları

tetkik olundu.

Resmî ve Tarihî Evrak Komisyon

Heyeti Başkanı ile evvelce Ali

Emiri ~~komisyon~~ Heyetinde de çalışmış

olan ^{eski} Hazine Evrak Muavini ~~komisyon~~

siye ~~komisyon~~ Adıga çağırılarak

uzman Fekete'nin huzuruna

yapılan toplantıda atideki

hususatın kararlaştırılmıştır.

- 1 -

Dr. Lajos Fekete'nin tavsiyesine göre arşivlerdeki evrakın
tasnifine başlanacağına dair yazı

T. C.
BAŞVEKÂLET
Neşriyat Müdürlüğü
Sayı:

Dosya işaretleri

II

Celen	Taribi
Erakın	Numarası
Müserrif	
Tesvit tarihi	
Müberriz	
Tebyiz tarihi	
Julabele edenler	
Sadira	Umumi
No.	Hususi
Merkuteli	
Sevki tarihi	
Mukayyidin imzası	

1- Tasnif edilmiş evrakta hariç olmak üzere ^{muktelef mahzenlerindeki} Paşa ailesi aidi evrak ve defterler defatür uzman Dr. Feketenin tavsiye ettiği şekilde birinci derecede seneleri itibarile kartonlara konulduktan sonra ay ve daha sonra gün itibarile tefrik edilecektir.

2- Tasnife başlanılan evrakta aidi olup başka başka mahzenlerdeki defterler bir araya toplanıp evvelâ defterlerin tasnifi yapılacaktır.

T. C.
BAŞVEKÂLET
Neşriyat Müdürlüğü

Sayı:

Dosya işaretleri

III

Gelen Tarihi
Evrakın Numarası
Müserrefi
Tesvil tarihi
Mübeyyiz
Tebviz tarihi
Aukabele edenler
Sadırı Umur alı
No Hususî
Merkutalı
Sevki tarihi
Mukayyidin imzası

3- Topkapı Müzesindeki Osman
Ağullarına aid defterlerle
evrakın tasnifine hemen
başlanacaktır.

4- Müktelef Heyetlerce tasnif
edilmiş bulunan evrak hali
üzre kalacak ve his tasnif
görmemiş olan evrakın işleri
bittikten sonra icabı temmin
ve ifa olunacaktır.

5- Uzman Dr. Fekete tarih
sırasıyla yapılacak tasnif
ile müteakiben yapılacak
asıl Arşiv tasnifine ne

T. C.
BAŞVEKÂLET
Mecrisi Mâ'ûnî
Sayı:

Dosya işaretleri

IV

Gelen Tarihi
Evrakın Numarası
Mücevvit
Tevcih tarihi
Mühürü
Tevcih tarihi
Yukarıdaki evraklar
Sadıra Umumî
No. Kısası
Mevzuatı
Sıra tarihi
Mühürü ile imzası

suretle yapılacağını gösteren
ayrı ayrı iki talimatname
~~istisna~~ hazırlanacaktır.

6 - Defterdarlık ve Malîye ye
aid olup Malîye mahzenle
rindeki evrak ve defterler
Babı âli evrakının tamamı ile
ikmaline kadar bulunduğ
ları yerlerde bırakılacaktır.

uzman tarafından ilk ihtiyac olarak
tedarikine lüzum gösterilen 20.000
Kalın Karton ve 10.000 metre serid
kağıt, ve sair malzeme temin
edilmiştir. ≥

Sultan Ahmed Medresesinin arşiv
ihtiyacına uygun bir tarzda tadar
ve tamiri için ^{yüksek} Vekâletimizin

T. C.
BAŞVEKÂLET

Neşriyat Müdürlüğü

Sayı:

Dosya işareti

Celen	Tarihi
Evrakın	Numerası
Müservit	
Tesvit tarihi	
Mübevvis	
Tebviz tarihi	
Mukabele edenler	
Sadık	Umumi
No.	Hususi
Merbute	
Sevk tarihi	
Mukayyidin imzası	

⇒ Rapor da yazılı olduğu gibi bütün arşiv işlerinin bir elden idaresi ve arşiv malzemesinin mahiyetini bilen memurlara yetiştirilmesi maksadile İstanbul'da bir Arşiv Müdürlüğü'nün teşkili 3154 numaralı Kanunla temin edildiği gibi arşiv tasnifinde ~~olan~~ ^{olan} daha çalıştırılanların adedlerinin arttırılması ve Kadroya ve muceddelerinin de ilavesi için geçen senedeki de istikdam edilmek için tahsisata 15000 lira ~~harc~~ ^{tasnif tahsisatı} zammı suretile 35000 liraya ^{harcında} ~~iblag~~ 1937 mali yılında 35000 lira teklif ^{denmiştir} ~~edilmektedir~~.

T. C.
BAŞVEKÂLET
Neşriyat Müdürlüğü
Sayı:

Dosya işaretleri

V

Ölen Tarih
Evrakın Numarası
Müserref
Tevsil tarihi
Mühür
Tebliğ tarihi
Aukabele edenler
Sadıra Umumi
No. Hucusi
Merkatı
Seri tarihi
Mekayyidin imzası

1937 mali yılı bütçesine tahsisat
Konulduğuna göre ~~teminat~~
ve ~~tadilat~~ ^{başında} ~~hazıranda~~ ~~edilen~~

tadilat ve teminata haslanılmasının
ve itfa ve ^{teminat} ~~teminat~~ ile Berâman boruvarde
elektrik tesisatının yaptırılmasının
teminatın ilaf edentese emir

hayrulmasını rica ederim

Başvekil

B. Kutay
6-X-377

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Yüksek Öğretim Genel Direktörlüğü

Sayı: 41019/3
2016

aceler

Ankara: / , 1937

Ek- 22

Özet: Arşiv işlerinde çalıştırılan yabancı uzmana ait isimsiz kadronun tasdikine dair:

Başbakanlık Yüksek Orununa

1937 yılı için, gerek Bakanlığımız merkez teşkilatıyla Bakanlığımıza bağlı müesseselerin arşiv işlerinin islahı için gerekse Devlet arşivinin teşkilatında takip olunacak cetveller üzerinde çalıştırılacak yabancı uzmana ait hazırlanan isimsiz kadro ilişik olarak sunulmuştur.

Ücreti, 1937 yılı bütçesinin Bakanlığımız hesabına konulan, "B" cetveline dahil ^{660 m} mütenezzis ve öğretmenler ücreti" faslına tesviye edilmek ve 1/Haziran/1937 tarihinden itibaren olmak suretiyle, ilişik isimsiz kadronun kullanılması Yüksek Orunlarınca tasvip buyurulduğu takdirde, gereken kararın itidihazına müsaadelerini derin saygılarımla dilerim.

Kültür Bakanı

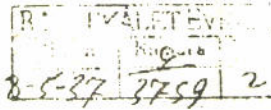
Maliye Vekâllihine

28.5.37

RA.EF. 25/5/1937

İlişik: 2

güshan
31-5-1937

- 1 -

Arşiv işlerinde çalıştırılan yabancı uzmana ait isimsiz kadronun tasdikine dair yazı

Arşiv işlerinde çalıştırılacak bir yabancı
uzmana ait isimsiz kadro

Adet	Unvanı	aylık Ücreti	Tutarı
1	Uzman	490	490 X12 ----- 5880 =====

C.

N.E.

T. C.
MALİYE VEKÂLETİ
Bütçe ve Mali Kontrol Umum
Müdürlüğü

Bütçe Md.
No.
U. 711.42 / 28
H. 2299

Başvekâlete

Ek- 23

Ankara: 11 / 6 / 1937

ÖZÜ:
Arşiv işlerinde çalıştırılacak yabancı Uzman'a ait - kadro hakkında.

chi

Arşiv işlerinde çalıştırılacak yabancı Uzman'a ait 12 aylık kadronun tasdikına dair olup Maliyeye tevdi buyurulan - Maarif Vekâletininin 41019-3/2016 sayılı tezkeresi ve eki kadro cetveli tetkik edildi:

Sözü geçen kadro 1937 malî yılı Muvazenei Umumiye kanununa bağlı (E) cetveline dahil 660 ıncı (ecnebi mütehasşis - öğretmenler ücret ve harcırahı) faslından tatbik edileceğinden mezkûr kanunun 5 inci maddesi mucibince İcra Vekilleri Heyetince tasdikında mahzur olmadığını arz ederim.

10/6/37

Maliye Vekili

Atay

Onay
14-6-37

İcra V. H. me
11 - 6 - 337

14 - 6 - 37

1 - Bu yazı tarihinde tekid edilecektir.

2 - Her yazınıza ayrı ayrı karşılık yazılmamış, karşılıklarda yazınızın tarih ve numarası ile şubesinin gösterilmesi rica olunur.

CUK

Yabancı arşiv uzmanı kadrosunun tasdikinde mahzur olmadığına dair
yazı

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayı

2

6834

Ücretleri Umumi Muvazere Kanununun 5 inci maddesi mübince 1937 mali yılı bütçesinin (B) cerveline dahil 660 inci fesil tahsisatından verilmek üzere Arşiv işlerinde çalışdırılacak bir yabancı uzmanla bit ilışık 12 aylık kadronun 1/6/937 tarihinden muteher olmak üzere tasdiki; Maarif Vekillığının 28/5/937 tarih ve 2016 sayılı tezkeresi ve Maliye Vekillığının 11/6/937 tarih ve III42/28 sayılı mutaleumesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 14/6/937 tarihinde onanmıştır.

14/6/937

RE İSİCUMHUR

K. ATATÜRK

K. Atatürk

Bş. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

Y. Hın

S. S. S.

S. S.

S. K.

Ha. V.

Ma. V.

Mi. V.

Na. V.

S. P. A.

S. S.

S. S.

A. S.

İk. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

Zr. V.

C. S.

S. P. S.

S. S.

S. S.

Yabancı arşiv uzmanı kadrosunun tasdiki hakkında
Bakanlar Kurulu Kararı

- T. C.
BAŞVEKÂLET
ARSİV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı : 3852

Istanbul, 1/III/1939

79

Başvekâlet Müsteğarlığı Yüksek Makamına

Yeni yıl bütçesinin ihzar edilmekte bulunduğu şu sıralarda Arşiv Tasnif işlerinin - iltizam olunan inkişaf ve tekâmülüne ve mat-lup bulunan iyi neticelerinin biran evvel husulüne medar olmak üzere - umumî vaziyeti ve yeni yıl için yapılması gerekli görülen ihtiyaçları hakkındaki düşüncelerimi Yüksek Husurlarına arz etmeği vazifemden say-dım.

Arşiv işlerini yâve teveccüd ve itimadlarla ele aldığım gündenberi, tasnif randamanının gittikçe daha ziyade çoğalmakta bulun-duğu, her ay müfredat ile arzedilen raporlar erkamî neticesinden anla-şılabilir.

Bu fazla randaman: Tasnif Heyetinin 938 yılı tahsisatı, 937 yılı tahsisatının aynı yani (35000) lira olduğu halde Heyet kadrosunun görülen ihtiyaca göre tevsi ve tanzim edilmiş bulunmasıyla beraber ida-rede sağlam bir otorite tesisinden ve mesai kadro müstahdemlerinin müstemirren intizam ve gayrete sevkolunmalarından ve 938 yılının müte-ferrik sarfiyatı için ayrılan tahsisatın da 937 yılından (1050) lira nokean bulunmasına rağmen tamamilen mavuzialehine sarfına dikkat ve mûn-kün olduğu kadar tasarrufa riayet edilmesinden ve bu tasarruf sayesin-de de daha çok muvakkat memur ve amele istihdamına ehemmiyet verilmiş olmasından ileri gelmiştir.

Tasnif Heyetinin "Fekete" talimatnamesini tatbik suretile işe başladığı 937 Ağustosundan Mart 938 tarihine kadar (520,034) ve o tarihten ikinoikânun 939 sonuna kadar da (2,510,865) ki cem'an (3,030-899) vesikanın tarihleme ve aynı talimatname ahkâmınca sıralanıp kar-tonlama işleri intaq edilmiştir.

Bu meyanda adedi 222 kartona baliğ olan tarihsiz evrak da ayrılmıştır ki: bunların mevzuları delâletile - takribi olsun - tarih-lenmesine ihtiyaç görülmektedir.

Tasnif Heyetinin çalışmakta olduğu Cevrikalfa mektebinde da-ha 89 sandık vesika ve açılan sandıklardan çıkarılıp ayrılan 37 san-dık mütenevvi defter ve Bulgaristan'dan iade edilen 45 quval evrak ve diğer depolarımızda da evvelce Ayasofya'dan sandıklanıp nakledilenler-den bakiye kalan 364 sandık evrak bulunduğu gibi Cevadpaşa kütüphane-

- 1 -

Fekete Talimatnâmesi'ne göre tarih sırasına konulan evrakın
özetlerinin çıkarılmasına dâir yazı

sinin alt kat büyük salonunda da tavana kadar döküm halinde milyonlarca iğlenecek vesaik vardır.

Temizlenip tasnif edilmekte olan evrak sandıklarından çıkarılan kırpıntı parçalar da ziyas uğratılmaksızın saklanmaktadır ki bir hayli yekûn teşkil eden bunların da mütehasıs bir heyet tarafından gözden geçirilmesi ve neticelerinin tayin ve intacı iktiza eylemektedir.

Bütün bu evrak ve defterlerin tasnif ve intacı işinin, bu gün takip edilmekte olan usul ve aynı tahsisat ve kadro ile, daha bir çok yıllara ihtiyaç göstereceği meydandadır.

Bu vesikalar: Devlet teşkilatının - kadimdenberi - her idare şubesinde ve her nevi hususata müteallik resmî muamelatını ihtiva etmekte ve bu devirlerde yaşayanların evkaf ve hayratları ve ölümleriyle elde edilen muhalefatları ve bu meyanda hususî muhabere ve muhtıra evrak ve kuyudatı da bulunmaktadır.

Ve yine bu vesikaların pek çoğu; divanî, divanıkırması, celî, talik ve - zamanına göre - yeni ve eski siyakat ve pek mahdud miktarda mağribî yazılı bulundukları görülmekte ve bazan da hususî mahiyette ibranî yazılara tesadûf olunmaktadır.

Yıllardanberi metruk ve mensî kalan bu yazılarla; hususile - tarihî ve içtimâî asılâhlar, coğrafî isimler, zaman zaman değişen lisan, hat ve imlâ menusiyyetleri ve son harf inkılâbı dolayısıyla - bu gün bile fehîm ve idrâkde bir çok okur yazarlarımız müşkülâtla karşılaşmaktadır.

Hâlen bunları okuyup anlayacak erbabı ihtisas ve marifet azalmış olduğu gibi yaşları ilerlemiş bulunan bu zevatın peyderpey göçüp gitmeleri karşısında yeni anasır yetişmemekte ve yetiştirilememektedir. Böyle giderse uzak olmayan bir atide bunları okuyup halledecek kimseler daha azalacak ve yahut hiç de bulunmayacaktır.

İşte bu sebeblerden dolayıdır ki bizim Arşiv tasnif işlerimiz, ayrı bir hususiyet arzetmekte ve bu hususda bazı tedbirler alınmasında müstaceliyet zarureti göstermektedir.

Binaenaleyh; bizim şu vaziyetimize göre - atiyen kabul ve tatbik edilecek tasnif usulleri her ne şekilde olursa olsun - vakit kaybetmeksizin bir taraftan da bu vesikaların telhislerine başlamak mecburiyeti vardır. Mahiyet ve münderعاتları anlaşılamayan vesaikin hakkile ve ilmî tarzda tasnifine imkân yoktur. Bu hareketlere, tasnifden ziyade sıralama ve kartonlama demek daha doğru olur.

T. C.

BAŞVEKÂLET
ARŞİV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı :

Başka memleketler için bidayette bu gibi telhislere - vesikalarının keyfiyet ve kemiyetçe basit olmalarından dolayı - belki ihtiyac görülmeyebilir. Fakat, Arşivimiz için telhis keyfiyeti - yukarıda tafeilen arz ve izah edildiği veçhile - tasnifte esas teşkil edecek bir anahtar olacaktır.

Çünkü; bu gün mevcut olup gittikçe artmakta bulunan ve nihayet bizce hal ve faslına imkân kalmayacak olan bahsimize mevzu vesikaların emri tahlilindeki müşkülâtı; ancak bu telhisler karşılayacak ve bunlar, vesikaların terceme, tefsir ve şerhleri mahiyetlerini tutacaktır.

Zira, bunlarda anlaşılamayan noktaları toplayan ve arayıp bulunma ve bilinmesine yardım edecek olan lûgatler bizde mevcut olmadığından, bu telhisler her vakit mehz vazifesini görecektir.

Bu yapılacak olan telhisler üzerine ayrıca tanzim kılınacak zaman, mekân, mevzu ve alem fişleri de, ilerideki tasnifi daha ziyade kolaylaştıracağı gibi mütetebbiinin de mesai sahalarındaki gayelerini emin ve sehil surette tatmin etmiş olacaktır. Ve işte bu sebeblerle gerek telhis ve gerek fiş işleri; - zamanımızda - tasnifte israf ve ıssai zamanı mucib olmayacak; bilakis, imhâlinde telâfisi nakabil zararları getirecektir.

Binaberin; tarih alemince de henüz meçhul bulunan bazı hakikat ve millî faziletlere bakır birer mehz olarak ve elde dolaşmakta bulunan dolambaçlı hürâfelerin mahiyetlerini izhara belîğ ve canlı birer şahit gibi meydana çıkacak olan bu çok değerli vesikalarımızın cevheri tarihilerine kendi dirayetlerimizle hulûl ve nüfuz ederek millî tarihimizi aydınlatmak ve her biri ayrı bir şubede yüce varlıklar teşkil eden eslâfın şu kıymetli âsar ve hatıratını yine kendi ellerimizle meydana çıkararak ahlâfımıza ölmez bergüzarlar ihda etmek de bizim için ihmali ocaiz olmayan zevkli ve şerefli birer vazifedir.

Arşiv depolarımızda, müteaddit şekillerde tasnif edilmiş vesaik vardır. Bunlar, derdesti tasnif vesaika nazaran birer öz teşkil ettikleri ve tasnif tarzları da pek ibtidai bulundukları halde yine Sayın Tarih Kurumumuzun ve diğer erbabi tettebbûn bunlardan edindikleri istifadeler ve kültürümüze yaptıkları hizmetler, son senelerde neşrolunan kıymetli eserlerle de anlaşılabilir. Bittabi bu gibi es-habı merakta daha ikmâl edilememiş ve neşrolunmamış nice notların mevcut olduğu malûmumuzdur.

Tarih ve içtimaiyetimizin her safhasına feyizli eserler sa-
ğan değerli ilim adamlarımıza yardım etmek de ayrı bir ödevimizdir
zannındayım.

Arşiv tasnifinde hâlen yapılmakta olan iş, yalnız tarih sı-
ralamalarından ibaret kaldığı için bu zevat, bu gün ellerinde kalem,
yeni elde edilebilecek vesikaları sabırsızlıklarla beklemektedirler.

Her ne sebep ve vesile ile olursa olsun; üstünde ehemmiyetle
tevakkuf etmek mecburiyetinde bulunduğumuz ve yukardanberi arz ve iza-
ha çalışılan bu telhis işinde gaybedilecek vakit kalmamıştır; daha zi-
yade tehir ve ihmali takdirinde, millî varlığımızın meçhul kalmış olan
yüksek ve ibretli safahatını saklamakta bulunan bu vesikaların okuyup
mahiyetlerini ve netayidini idrâkte yabancı müsteşriklere ihtiyaç ha-
sıl olmasından bihakkın korkulur.

Hülâsa: bir taraftan tarihleme işlerine devam edilmekle be-
raber diğer taraftan da telhis işlerine heman başlanması hususunda
muktezi tedbirler alınmasının zarurî bulunduğunu arza iotisar eder ve
bu işler tanzim edilmek üzere yeni yıl tahsisatının elli bin liraya
iblağının teminine yüksek müsaade ve müzaheretlerini derin saygılarım-
la istirham eylerim.

Arşiv Dairesi Müdürü

H. Altan

Reprizator

2.3.939

78. As 7

6. III 939

BAŞVEKÂLET
Ticariyat ve Mûdevvenat Dairesi
Tarih: 2 Mart 1939
Dosya No: 4458

T. C. BASVEKALET NESRIYAT VE MÜDEVVENAT DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ Sayı : —		Dosya işaretleri
Gelen Tarihi	1. 3. 1939	Başvekalet Arşiv Dairesi Müdürüne
Gelen Numarası	3852/39	
Müseyide		
Tevhid tarihi		
Müseyide		
Tevhid tarihi		
Mukabele edenler		
Yazı	Umumi	
No	00639	
Müseyide		
Seri tarihi		
Mukayyide imzası		

1. 3. 1939 tarih ve 3852/39 sayılı

yazıya karşıdır.

Uzman Dr. Fekate Lajus'un mütale

Evrağın basıfında telhis aracı

Fekate de düşüncelerinin olduğu için

an işlerine yapılacağına göre belirlenmiştir.

taliatname müclime

raporun tarih ve 1939 tarihli yazı ile

bir tasarı tasnifine

devam edilebilir birlikte telhis ve basıf aracı

basıf bir tasarıda

Fekate'nin talimatname göre belirlenmiştir.

ajansına

Tasnif işlerinde halen çalışanlarda

çok faydalı

telhis işlerinde Başv. Mü. D.

özelce temin

azami istifade

edileceklerin

edilmiştir. Haziran 1939

işlerinin

kadrosunda buna temin

bildirilmemesi

işin tedbir alınacaktır.

dilen

B. Kutay 10. III. 1939

Özetleme işlerinde görevlendirilecek kişilerin isimlerinin bildirilmesi hakkında yazı

İstanbul, 16/III/1939

T. C.
BAŞVEKÂLET
ARŞİV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
3878
Sayı : 105

Başvekkâlet Müsteşarlığı Yüksek Makamına

10/3/939 gün ve 639 sayılı buyrukları karşılığıdır.

Halen Tasnif Heyetinde vazife görmekte olan şef ve memurlardan telhis işlerinde kendilerinden azamî istifade edilebileceklerini ümit eylediğim zevatın isimleri ilişik cedvel ile takdim kılınmış olduğunu derin saygılarımla arzeylerim.

Arşiv Dairesi Müdürü

H. Altan

Nesriyat ve Müdevvenat
Müdürlüğüne
17.3.939

17-2-39 1974 1

T. C.
BAŞVEKÂLET
ARŞIV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı :

Telhis Heyetine alınacak zevatın
 isimleri

Şef	Fethi Umar
"	Şevki Eren
"	Musa Adiga
"	Haşim Durgun
"	İzzeddin Alaçam
"	Nazmi Türe
"	Cemil Erkal
"	Ahmed Tanyeli
"	Ferid Tümeren
Memur	Bedri Okyay

Maarif Vekilliği Yüksek Katına

Ankara'da inşaatı muttasavver arşiv binasıyla bugünkü arşiv malzemesinin tasnif usulleri hakkında üyelerimizden Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ile Dr. Hâmit Koşay'dan birer rapor rica edilmişti. Bütçe vaziyetinden dolayı arşiv binası için bu yıl tahsisat ayrılması mümkün olamayacağını düşünen Kurumumuz Başvekâlet arşiv dairesinde yapılmakta olan tasnif işinin daha çabuk semere verecek surette tanzimi hususunda yüksek delâletlerinizi rica etmeğe 10/3/1939 tarihli toplantısında karar vermiştir.

Üyelerimizden Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın raporundan anlaşıldığına göre Başvekâlet arşivindeki tasnif heyeti şimdi yalnız evrakı senelere göre tasnif etmekte, bunların muhteviyatı hakkında, Topkapı Sarayı arşivinde yapıldığı gibi, fişler yapılarak ve bunlar alfabetik tasnife tâbi tutularak tetkikat yapacakların istifadesine konmamaktadır. Evrakı senelere göre tasnif etmek işi ise uzun yıllar devam edebileceğinden tasnif heyeti azalarından eski yazıları iyi okuyabilen ve aynı zamanda Osmanlı tarihine vukufu olan zevattan mürekkep ayrı bir ekip teşkil edilerek bunlara da senelere göre tasnif edilmiş evrakın fişleri yazdırılırsa, tetkikat yapacakların bu vesikalardan derhal istifade etmeleri kabil olacaktır.

Bu mesaiyi temin edecek usulleri tesbit etmek üzere profesör İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Dr. Hâmit Koşay, Topkapı Sarayı Müzesi Direktörü Tahsin Öz ile tasnif heyeti üzesinden bir kağından

- 1 -

Tasnifi tamamlanan evrakın araştırmaya sunulması için komisyon kurulmasına dâir yazı

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Kültür Kurulu

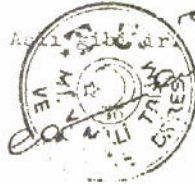
Ankara; / / 194

Özet

Sayı: -----

Mürekkep bir komisyon teşkil edilerek biran evvel işe başlanması
hususunun Başvekâlet nezdinde teminine delâlet buyurulmasını
yüksek tasvibinize arzeder, derin saygılarımızı sunarız.

Türk Tarih Kurumu
Başkanı adına
Asbaşkan
İhsan Sungu

T. C.

BAŞVEKÂLET
ARŞİV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı : 3916

144

Başvekâlet Müsteşarlığı Yüksek Makamına

Arşiv Tasnif Heyetinin bu sene beliren inkişaf safhalarını ve bunun daha ziyade tekâmüle vusulü için ehemmiyetli görülen ihtiyaclarını 1/3/939 gün ve ³⁸⁵²/₇₉ sayı ile takdim eylediğim raporda etrafile arz etmiştim.

Bu Heyetin teşkil ve idaresinde tatbikına şiddetle lüzum hissettiğim hükümleri havi otuz üç maddelik bir talimatname projesini de Yüce tasviblerine arz mücaaseret eylerim.

Bu projenin ekserî maddeleri hâlen teamül suretile tatbik ve icra edilmekte olduğundan yalnız; yeniden tesisi derpiş edilen maddelerin muojb sebeblerini arz ve izaha cür'et eylerim.

1 - Şu güne kadar, Tasnif Heyetinde açılan şef ve memurluklara, Ucretlerin - gündelik olması hasebile - tekaüt masgalarına hâlel getirmediğinden; Tasnif Heyetini, mütekaitletin yeni bir geçim evi addile her okur yazarın bu işi yapabileceğini zuum eyleyenler; bu Heyete sokulmak için baş vurmadık kapı bırakmamaktadırlar.

Bu suretle tayin olunanlardan bazıları; yaşlarının ilerlemiş, fikrî ve bedenî kabiliyetlerinin azalmış bulunmaları dolayısıyla, başladıkları yeni vazifelerine kolay kolay ünsiyet peyda edemedikleri gibi içlerinde discipline aykırı bulunanlar ve Heyetin huzur ve sükûnunu ihlâl suretile mesai ve intizamı işkâl ve ifsat eyleyenler de görülmektedir.

İşte bu sebebler dolayısıyla ve Heyetin teşekkülünden maksat ve matlup olan gayenin elde edilebilmesi için Heyete yeni tayin olunacaklarda aranılması iktiza eden vasıflar 5,6,7 ve 9 uncu maddelerde gösterilmiş ve bunlar için bir teorübe ve terfi merhaleleri olmak üzere 2 inci maddede altı aylık bir staj devresi ve 10 uncu maddede de bir terfi kademesi bırakılmıştır.

2 - Birinci ve ikinci derecelerde açılan vazifelere, dunlarındaki derecelerde hüsnü hizmet ve gayretleri mesbuk olanların geçirilmesi gözetilmiştir.

- 1 -

Başvekâlet Arşiv Dairesi Müdürlüğü'ne bağh Tasnif Heyeti'nin teşekkülü ve idaresine dâir talimatnâme taslağı

T. C.
BAŞVEKÂLET
ARŞİV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
 Sayı :

Bu suretle hem mesailerinde muvaffakiyetleri görülenlerin taltifi temin edilmiş hem de kendilerinin bu mesaiddeki tecrübe ve meleke-lerinden azamî istifade yolu açılmış olacağı gibi emsalini de teqvika medar bulunacağı cihetle 8 inci madde yazılmıştır. Ve aynı zamanda bu şekilde vaki olacak tayin ve terfilerdeki isabet derecelerinin mesuliyetleri deruhte edilmek için 3 ve 4 üncü maddeler konulmuştur.

3 - 11 inci maddeden (26 inci madde hariç) 33 üncü maddeye kadar olan kısım, şimdiye kadar teamülen tatbik edilmekte olan inzibatî tedbirleri havi ise de her hangi bir muhtemel aykırı hareket halince meydan verilmemek için bunların müfredat veçhile madde madde tasrihine ehemmiyetle ihtiyac görülmüştür.

29 uncu madde ise bir "kavveî müeyyide" makamında olmak üzere konulmuştur.

Seviye ve seciye itibarile pek muhtelif bir halde bulunan bu Heyetin huzur ve sukûn içinde çalışabilmesi için bir disiplin altında bulundurulmalarına çok ehemmiyet verilmiş ve bu disiplinin de bakayısı ancak şu 29 uncu maddenin vücudilekabil ve mümkün bulunabileceği mütalea kılınmıştır.

Binaenaleyh, Arşiv Tasnif Heyetinin mütakâmil bir surette mesaisine devamını tarain ve randmanın azamî dereceye iblagını temin için ilâhî olarak takdir kılınan talimatname projesinin tatbik ve icrasına yükksek müsaadelerini derin saygılarımla ve kamâli ehemmiyetle arz ve istirham eylerim.

Arşiv Dairesi Müdürü

H. Altan

Nesriyati
 17.4.1939

Başvekalet
Tasnifat ve muayene
İşin tarihi: 17 Nisan 1939
Daire No: 00223

17-4-39 2952/1

T. C.
Başvekelet
Arşiv Dairesi MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı :

Başvekelet Arşiv Dairesi MÜDÜRLÜĞÜne bağlı Tasnif
 Heyetinin sureti teşekkül ve idaresine ait
 talimatnamedir.

Maddeler

- 1 - Her malf yılda hususî bir kadro ile teşekkül eden Arşiv Tasnif Heyeti; Arşiv Dairesi MÜDÜRLÜĞÜne bağlıdır.
 Bu Heyetin sevk ve idaresi ve bütün muameleat ve muhaberatı mezkûr müdürlük tarafından ifa edilir.
- 2 - Heyete ilk girecek memur ve müstahdem; üç aydan altı aya kadar stajyer olarak muvakkat surette çalıştırılır. Ehliyet ve kabiliyeti görülenler açılan yerlere tayin kılınır.
- 3 - Birinci ve ikinci derecedeki memurluklara, MÜDÜRLÜĞÜN inhaası, Vekâletin tasdiki ile tayin yapılır.
- 4 - Diğer memur ve müstahdemler, doğrudan doğruya MÜDÜRLÜK tarafından tayin edilir.
- 5 - Birinci ve ikinci derecelerdeki vazifelere; ancak, devlet memurluklarında hüsnü hizmeti mesbuk olup Osmanlı tarihine ve eski yazılara vukufu bulunan ve sicillen istihdama mani bir hal ve hareketi bulunmayanlar kabul edilir.
- 6 - Diğer memurluklara, lise mezunları veya bu vasıfları haiz bulunanları tebeyyün edenler alınır ve müstahdemler için de az çok eski ve yeni yazıları bilenler tercih olunur.
- 7 - Yeni tayin olunan memur ve müstahdemlerden hüsnühal ilmi muhaberi ve sıhhat raporu istenir.
- 8 - Terfian tayinlerde ehliyet ve kıdem esastır.
- 9 - Açılan vazifeye terfi için ehliyetlisi bulunmazsa, hariçten bir münasibi tayin edilebilir.
- 10- İlk tayin olunan memur ve müstahdemler; kadrodaki derecesinden bir aşağıdaki gündelikle vazifeye başlar.

T. C.
BAŞVEKÂLET
ARŞIV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı :

Madde

- 11 - Müdürlükçe tertip olunan vazife bölümlerine ve talimatnameler hükümlerine göre mesainin intizamını temin ve Heyet mensublarının devamlarını kontrol ve her birerlerinin günde yaptıkları işlerin cins ve miktarlarını tesbit ve umumiyet üzere Heyetin huzur ve sükûn ve inzibatını muhafaza ve Müdürlük tarafından verilen tebligatı tefhim ve icra etmek üzere Müdürlük tarafından Heyetten biri grup âmiri olarak tayin kılınır. Ve bu işlere ait evrak ve defterleri ve dosyalarını tanzim için yine Heyetten biri grup âmirine muavin verilir.
- 12 - Grup âmiri bulunmadığı zamanlarda muavini yerine vekâlet eder.
- 13 - Ayrı ayrı mahallerde çalığın tasnif grupları için de 11 inci maddede gösterilen işleri ifa etmek üzere kezaîk bir grup âmiri seçilir.
- 14 - Grup âmirleri; her gün mesaiye iştirâk eden Heyet mensublarının isimleriyle o günkü mesai muhassalalarını gösteren müfredatlı bir cedvel ihzar ederek Müdürlüğe verir. Ve o gün gelmeyenlerin isimlerini de bildirir.
- 15 - Her ay sonunda grup âmiri tarafından Heyet mensublarının bir aylık mesailerini toplayan bir cedvel de Müdiriyete verilir.
- 16 - Heyet mensubları sabah ve öğleleri işlerine bağlarken ve akşamları işlerinden ayrılırken devam cedvellerini imza ile mükelleftirler. İşbu cedvel gündeliklerin tahakkukunda esas tutulur.
- 17 - Mesai saatleri hükûmet daire ve memurlarının çalışma saatlerine göre tanzim edilir.
- 18 - Muayyen zamanlarda devam cedvellerini imza etmeyenler, o zamana ait mesaiye iştirâk etmemiş addolunarak yarım yevmiyeleri tahakkuk ettirilmez.
- 19 - İş başına fevkalâde mazeretleri dolayısıyla vaktinde gelemeyenler, keyfiyeti Müdürlüğe bildirirler. Taksir hakkı Müdürlüğe aittir.
- 20 - Hastalık sebebiyle gaybubetleri bir haftayı tecavüz edenlerden tasdikli tabib raporu istenir. Böyle bir tabib raporu getirmeyenler izinsiz olarak gaybubet etmiş addolunur. bir haftayı ge-

T. C.
BAŞVEKÂLET
ARŞİV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı :

Madde

- çen izinsiz gaybubetler de terki hizmet sayılarak kayıtları terkin edilir. İtizar kabul olunmaz.
- 21 - Bir mazeret dolayısıyla vazifelerine gelemeyecek olanların evvel-emirde Müdürlüğe malûmat vererek izin almaları lâzımdır.
- 22 - Alelittlak iş, müsterektir, seçim yoktur. Vazifelerin taksim ve tevzii Müdürlüğe aittir. Her vazifedar kendine gösterilen hizmeti ifa ile mükelleftir.
- 23 - Kimse diğerinin vazifesine müdahale ve onu tenkit ve muaseze edemez.
- 24 - Büyük - küçük bütün arkadaşlar arasında iyi geçim ve biri birine muzaheret ve tesanütle yardım mecburidir.
- 25 - Şikâyetler doğrudan doğruya Müdürlüğe yapılır.
- 26 - Özürsüz olarak fasılalı surette devamsızlıkları ve verilen vazifelerde dikkatsizlik ve gevşeklikleri ve umumiyet üzere itaatsiz ve geçimsizlikleri görülenlere, ilk defasında tahriren ihtar yapılır. Tekerrürü halinde Müdürlük tarafından kaydı terkin edilerek kat'iyen ihraç olunur.
- 27 - Arşiv vesikalarının ziyadan korunması için ilâşiklerinin biri birinden ayrılmamasına, yerlere atılmamasına, soba ve mangal yakınlıklarına ve pencere önlerine konulmamasına ve hiç bir surette kirlenilip yıpratılmamasına alâkadar Heyetin azamî itina göstermesi lâzımdır. Bu hususta görülecek musameha mes'uliyeti mucibtir.
- 28 - Biri birinden ayrılacak derecede yırtılmış bulunan vesikalar tamir ettirilir.
- 29 - Vesikalar, Müdürlük tarafından istenmedikçe bulundukları yerlerden dışarıya çıkarılmaz.
- 30 - Vesikalardan hususî surette notlar almak ve fotoğraflarını çıkarmak yasaktır. Bunlar için Vekâletten ayrıca müsaade almak icabeder.

-4-

T. C.
BAŞVEKÂLET
ARŞIV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı :

Madde

- 31 - Mesai odalarında ve koridorlarda sigara ve kahve içilmez ve yiyecek yenmez.
- 32 - Mesai dairelerine; alâkadar memur ve müstahdemlerden başka hiç bir kimse, Müdürlüğün izni olmaksızın giremez.
- 33 - Haripte-her kime olursa olsun-tasnif işlerine müteallik şifahen veya tahriren malûmat verilmesi sureti kat'iyede memnurdur.

H. Altan

Başvekâlet Yüksek Kurumuna

İstanbul'da Başvekâlet Arşiv Dairesi emrindeki muhtelif evrak mahzen-
lerinde mevcut bulunan Resmî ve Tarihî evrakın tasnifle muvazaaif Tasnif
Hey'eti ; Macaristan'dan getirtilen mütehasşis Dr: Fekete tarafından tav-
sive edilen usul dairesinde iki senedenberi evrakı muhassaran tarih sırası-
na koymakla meşgul olmaktadır. Bu suretle tarih sırasına konulan evrakın
buluşmelerinin de yazılarak fighlerinin teabiti ve fihristlerinin tanzimi ve
müdiyet itibarile dosyalarının ihzar ve ikmâli Millî tarih ve kültürümüz
için pek faydalı olacağı şüphesizdir. Kararacak Devlet Arşivine intikal
edecek olan tarihi kıymeti hain Resmî evrakın bir ân evvel bu tarzda tesni-
fe tabi tutularak eldeki mühim vesaikden kayıpların tedkik ve tettebbü-
sü ve bilhassa tarih kurumu üyelerinin isttilâlarının teminine imkân veril-
mesi çok değerli bir hizmet teşkil edecektir .

Depolarındaki vesaikin mühim bir kısmı sıvâket , Divanî , Divan kırma-
sı vesaire gibi kâmil olan eski yazılarımızla yazılı olması ve bu yazıları
okuyan ve 12, 14 ümîr asırdanberi zaman zaman başka başka unvan ve eşkâl
almış olan eski Devlet teşkilâtımıza hakkile bilenlerin de sinleri kemâl
bulmuş mahdud zevata muhassır bulunması itibarile zamanımızda bile mütehas-
sır sayılan bu zevatın vakit geçirilmeden bu tarzda yani telhis usulile
yapılacak tasnifle bilgilerinden azami istifade teminine matuf tedbir ve
kâzırların alınması algaın bulunduğundan Tarih Kurumu Başkanlığı'nın iş'arı
üzereine Maarif Vekâletinden vaki olan teklif veçhile Balıkesir Mebusu İs-
mail Hakkı Uzunçarşılı ve Mûzeler ve Antikitetler Direktörü Hamid Kuvay ,
Topkapı Sarayı Mûzesi Direktörü Tahsin Öz ve Arşiv Dairesi Müdürü Halid
Altan ve Tasnif Hey'etinden Hazineî Evrak Muavinliğinden müteakid Musa
Adiga ve tensib buyurulacak diğer zevatten müteşekkıl bir Komisyonun Ma-
yas 939 ayı zarfında Ankara'da Başvekâlet Dairesinde toplanarak bu işi ted-
kik ve bir rapor tanzim etmesine müsaade buyurulmasını Yüksek tasviblerine
arz ederim.

14.IV.1939

Neşriyat ve Müdevvenat
Dairesi Müdürü

*Lizinde bulunacağımı
bir komisyonu teşkilim fikrin*
12.5.939

Özet ve tasnif usulünün tespiti için bir komisyon teşkiline dâir yazı

T. C.
BAŞVEKÂLET
NEŞRİYAT VE MÜDEVVENAT DAİRESİ
MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı 00945

Maarif Vekâletine

telhis usulüne göre tasnif
30.III.1939 tarih ve 2/567 sayılı tezkere cevabıdır :
Başvekâlet Arşiv Dairesi emrindeki muhtelif evrak mahzenlerinde
mevcud bulunan Resmî ve tarihî evrakın ~~tasnifi~~ *tasnifi* ve bu hususta ~~elinde~~ *elinde*
~~teşbir ve kâğıtların tesbiti için~~ *etmek üzere* Balıkesir Mebusu Profesör İsmail Hakkı
Uzunçarşılı, Müzeler ve Antikitetler Direktörü Hamit Koşay ve Topkapı Sara-
yı Müzesi Direktörü Tahsin Öz, Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi
Müdürü Bahattin Kutay, Arşiv Dairesi Müdürü Halit Altan ve Tasnif Hey'et'in-
den Musa Adıgâ'dan mürekkep Ankara'da bir Komisyon teşkilî muvafık görülmüş-
tür.

Bu Komisyonun 10.Mayıs.1939 Çarşamba günü saat 14'de Başvekâlet
Dairesinde toplanması için İ. Hakkı Uzunçarşılı ile Hamit Koşay'a ve Tah-
sin Öze tebliğat yaptırılmasını rica ederim.

21.IV.1939

Başvekil Yerine
Müsteşar

OB. Kutay
21 - IV - 339

T. C.
BAŞVEKÂLET
NEŞRİYAT VE MÜDEVVENAT DAİRESİ
MÜDÜRLÜĞÜ
Sıra No: 00945

Başvekâlet Arşiv Dairesi Müdürlüğüne

İstanbul

telhis usulüne göre tasnif

Daireniz emrindeki muhtelif evrak mahzenlerinde mevcut bulunan resmî ve tarihî evrakin ~~tasnif ve bu hususta alınacak tedbir ve karar~~ *tasnif ve bu hususta alınacak tedbir ve karar* için bir Komisyon teşkiline dair, Başvekilin yüksek tasviblerine iktiran eden 14.IV.1939 tarih ve 886 sayılı müzekkerenin tasdikli bir sureti ilişiktir .

Komisyon 10.V.1939 Çarşamba günü saat 14'de Ankara'da Başvekâlet Dairesinde toplanacağından Musa Adıga ile birlikte gelmenizi dilerim.

21.IV.1939

Başvekâlet Müsteğarı

B. Kütay

İstanbul, 4/V/1939

T. C.

BAŞVEKÂLET
ARŞIV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı : 3941

169

Başvekalet Yüksek Orununa

Arşiv Tasnif Heyetinin mesai tarzı ve randmanı ile ihtiyaçları ve bu meyanda, tasnif edilmekte olan resmî ve tarihî vesikalarımızın kemiyet ve keyfiyetçe mahiyet ve kıymetleri hakkında ve bunların telhis edilmelerine bağlanmasındaki lüzumun ehemmiyet ve müstaceliyetine mütedair mütealeatımızı 1/3/939 gün ve ³⁸⁵²/₇₉ sayı ile takdim eylediğimiz raporda etrafile arz etmiştim.

Arşivimizde şu güne kadar vücuda getirilmiş olan muhtelif tasnif usûlleri üzerinde yapılan incelemelerin ve bu babda neşrolunan yazılarla tasnif işlerinde ve tarih sahasında çalışmakta bulunan mütehassıslardan alınan izahat netayicine nazaran bu vesikaların tasniflerinde kabul ve tatbik edilmesi mümkün ve muvafık görülen mütealeatımızı da ayrıca mucib sebeblerile birlikte arza ötür'et eyliyorum.

Evvelemirde, bu hususdaki maksat ve gayemizi tamamille tebarüz ettirebilmek için, bu vesikaların geçirmiş oldukları safhaları, sıralarıyla yüksek nazarlarına arza lüzum görmekteyim.

Esâfımızın, umumî muamelâta müteallik en küçük bir pusluya ve zarflarına bile, zayi etmeyerek, zamanlarına mahsus usûller üzerine saklanmış bulunmaları; alelittak vesikaların tarih nazarındaki kıymetlerini daha o vakitlerde takdir etmiş olmalarına şahadet eder.

Fakat; sonraları, devletin inhitatı ile mütevazî gibi, bu vesikaların ne kadar acıklı ihmâllerde kalmış olduğunu da, meşrutiyet inkılâbı ile teşekkül eden Osmanlı Tarih Encümeninin Birinci cüzü mecmuasında "Evrakı Atika ve Vesâiki Tarihîyemiz" unvanlı yazısı göstermektedir.

Şöyleki; Osmanlı Tarih Encümeni, Topkapı Sarayında otuz sene kapıları açılmayan sekiz kubbeyi havi olan bu mahzenler içine girdiği vakit - mahzen sakfının uzun müddet tamir görmemesi hasebile - her taraftan akan yağmurlar dolayısıyla mahzenlerin bodrum ve müte-milatlarına varınca kadar doldurulmuş olan vesika sandık ve torbalarını mütefessih ve müteaffin kulçeler halinde bulmuş ve bunları

- 1 -

Arşiv Dairesi Müdürü Halid Altan'ın resmî ve tarihî evrakın tasnifine dair teklif yazısı ile özet ve tasnif usûlünün tespiti için kurulan komisyonun toplantı sonunda aldığı kararlar

T. C.
BAŞVEKÂLET
ARŞIV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı :

tahsisatsızlık yüzünden yalnız, biraz hava aldırtarak 518 adet çöp arabası ile Babiâli'deki Cevadpaşa kütüphanesine naklettirilebildiği ve fakat bu uzun ihmâller sebebiyle bir çok resmî ve tarihî evrakın maalesef çürüyüp mahvulmuş bulunduğu anlatılmaktadır.

Yine adı geçen yazıda Ayasofya mahfelinde ve Umumî Habişhane yanında büyük Maliye mahzeninde bulunan diğer vesikalarımız hakkında da tafsilat görülmekte ve umumiyet üzere, evrakı kadimeî resmî-yemizin nevi ve mahiyetlerine dair bir hayli malûmat bulunmaktadır.

Bununla beraber Sefaretle dört beş kere Avrupaya giderek oralarındaki arşivlere ne derecelerde ehemmiyet verilmekte olduğunu gören Mustafa Reşid Paşanın ilk sadareti zamanında -1262 hırfi sene- Babiâli arsası dahilindeki Hazineî Evrak binasını inşa ettirmesi ve sonraları Said Paşanın 1301 tarihinde sadareti zamanında bu hazineî evrak kadrosunun tezyit ve vesaiki madahharanın numaralar tahtında tasnif ve teşkil ettirilerek fihristlerinin sayılı yaptırılmış olması ve 1310 tarihinde de sadrîâzam Cevad Paşanın emrile arz tezkerelerinin muhteviyatı itibarile teallûk ettiği devaire göre ayrı ayrı defterlere kaydına başlanarak dolablarının dahi tefrik edilmesi ve 1255 tarihinden sonraya ait her hangi bir işe dair aranılan vesaikin kolaylıkla bulunmakta olması arşivimizin temelini teşkil eden mülga sadaret Hazineî Evrakının kuruluş ve zaman zaman ilerleyiş suretlerini de açıkça göstermektedir.

Eski devlet dairelerinin vesikaları ve bulundukları haller ve mahaller hakkında da Muallim M.Cevdet adile neşrolunan kitabda ayrı ayrı izahat bulunmaktadır.

Millî varlığımızın esaslarını teşkil eden bu çok kıymetli resmî ve tarihî vesikalarımız, başlangıçtaki şu ihtimam ve tekayyüda rağmen bilâhara tecelli eden esefengiz mukadderatını geçirdikten sonra almış oldukları perişan vaziyetlerle elde edilebilen miktarının Topkapı Sarayından Cevadpaşa kütüphanesine nakil ve iddihar edilerek aşağıda arzedilen usûl ve şekiller üzerine tasniflerine başlanılmıştır.

1 - İlk önce bu vesaik (evrak ve defatir) padişah devreleri üzerine tefrik suretile açık sandıklara ayrılmış ve bilâhara 1 Mart 1337 tarihinde Ali Emiri'nin Reisliği altında beş memur ve bir odacıdan mürekkep bir heyet tarafından da telhisleri ayrı ayrı defterlere geçirilmiş ve sıra numaraları konarak kartonlanıp bırakılmıştır.

T. C.
BAŞVEKALET
ARŞİV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı :

Mesaisi Nisan 1340 sonuna kadar devam eden bu heyetin tatbik ettiği usûl ile tasnif olunan evrak ve defatirin yekûnu (180185) dir.

Bunlardan defter olarak bulunan 1015 adedi -Fekete'nin tavsiyesi veçhile- tasnif edilmemiş diğer defterlerle karıştırılmış ve sonraları yeniden ayrı bir tasnife tabi tutulmuştur. Bunların mecmuu, (6713)a baliğ olmuştur. Ve bundan sonra toplanacak defterler de ayrı bir seri teşkil etmek üzere yine bu şekilde tasnif edilecektir.

2 - İkinci defa olarak 22 Mayıs 340 tarihinde İbnilemin Mahmud Kemâl'in reisliğinde dört memur ve bir hademeden müteşekkil ve Vesaiki Tarihiye Tasnif Encümeni unvanile bir heyet daha teşkil olunarak Tarihî Osmanî Encümeninin nezareti altında işe bağlatılmıştır.

Bu heyet, evvelki heyetin saltanat devrelerine ayırma usûlünü terk ile daha ilmi bulduğu "vesaikin mevzuları üzerine tasnif" şeklini kabul etmiş ve bu suretle tasniflerine başlanılan evrakın telhisleri ayrı ayrı defterlere sıra numaralarile kaydedilerek kartonlanmış tir.

Bu heyet; defterlerin - evrak ile karışık bir şekilde bulunan yığınlar arasından çıkmakta olması hasebile- tamamen toplanmasından sonra tasnif edilmesi lüzumuna kail olarak, defterleri evraktan ayırmış ve yalnız (46388) vesika telhis ve tasnif etmiştir.

3 - Üçüncü defa olarak 28 T.evvel 1932 tarihinde Muallim M. Cevdet'in reisliğinde, Resmî ve Tarihî Evrak Tasnif Heyeti unvanile kurulan son tasnif heyeti ise -mumailleyhin vefatından sonra namına i-cafetle negrolunan kitabının 134 üncü sahifesinden başlayan kendi notlarından da anlaşılacağı veçhile- mesaisinde, kendinden evvelki heyet gibi, yine mevzu itibarile tasnifi kabul etmiş; yalnız, teşkilat sınıfları üzerinde bazı tâdiller ve ilâveler yaparak mevcut sınıfları on yediye inhisar ettirmiştir.

Bununla beraber, telhisler, fişler üzerine yapılmış ve bu fişler defterlere geçirildikten sonra bulundukları tarih sıralarına göre, hususî dolaplarına yerleştirilmiştir.

Bu suretle vesikaların tarihlerine göre tasnifleri de husule gelmiş olduğundan aracılar tarafından tarihleri bildirilmek şartile istenilen vesikaların kolayca bulunabilmesi imkânı da hasıl olmaktadır.

T. C.

BAŞVEKALET
ARŞIV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı :

Bu heyet, vesikaları ait bulundukları sınıflara tefrik ederken her hangi bir vesikanın diğer bir sınıf veya sınıflarla alâka ve irtibatını gördüğü takdirde bu telhis kayıtlarını alâkalı görülen sınıfların defterlerine de geçirmiş ve altlarına da vesikanın asıl aidiyeti itibarile konulmuş olduğu sınıfının isim ve sıra numarasını dahi kaydeylemiştir.

Bu suretle de bir vesikanın muhteviyatı dolayısıyla teallûku bulunan diğer sınıflara da hasiyeler verilmiş olduğundan hem müdekiklerin tettebbüleri kolaylaştırılmış hem de bu diğer sınıflarla alâkalı vesikanın her hangi bir sınıf içinde gaybolması endişesi izâle edilmiştir.

Anca, vesikalar, üç dört asırlık tarihler arasında ve çok karışık bir halde bulundukları için sekiz on kişilik mahdud bir kadro ile bîdayeten bu evrakın tarihleri sıralarına getirilerek işe başlanması, malzeme çokluğu dolayısıyla, asıl tasnifin pek ziyade gecikmiş olacağı ve bu zamana kadar bu tasnifleri başaracak vukuf ehillerinin günden güne azalmış bulunacağı ve millî tarihimize mehz tutulacak çok kıymetli tarihî hakikatların da uzun müddet mektum kalacağı mülâhazalarile mezkûr vesikaların tarihleme usûlüne bakılmaksızın hemen ele geçenlerinin kayıt ve teşgillerine çalışılmış ve bu sayede de tarihçilerimizin çok değerli vesikalara muttali olmaları imkânı elde edilmiş bulunduğu, son zamanlarda neşrolunan eserlerle sabittir.

12/6/937 tarihine kadar devam eden bu mesai tarzile de (216-241) vesika ve fişleri tasnif ve tanzim edilmiştir.

Bu vesikaların bir kısmı; hükûm müsveddeleri, muameleli istidalar, tezkere ve ferman gibi başlı başına bir işe ait olduğu gibi bir kısmı da eyaletlere ve mülhakatı kadıliklara yapılan aynı meallerde yazılmış tamim ve tebliğler ile bu ayalet ve mülhakatlarından yine aynı meallerde gönderilen karşılıkları, sık sık tedavül etmiş olan küçük tımar fermanları ile bunlara müteallik hesap puslaları olduğundan evvelki kısım, yukarda arzedildiği veçhile sınıflarına tefrik ile tasnif olunmuş, ikinci kısım ise aynı maddeleri ihtiva eden evrakın birleştirilerek bir dosya halinde telhis ve tasnifleri yapılabilmesi için temizlenerek muntazam paketler içinde saklanmıştır.

Yoksa, zannolunduğu gibi, ehemmiyetli, ehemmiyetsiz diye dercelere ayrılmış, ehemmiyetsiz görülerek çhmâl edilmiş vesika yoktur.

T. C.
BAŞVEKÂLET
ARŞIV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı :

Mevzuubahis üçüncü tasnif usûlünün bir başlangıç olup mevcut vesaik tasnifinin arkası alındıktan sonra her sınıfta ayrı ayrı taramalar yapılarak kendilerine mahsus kısımlar vücutte getirileceği gibi bu kısımlarda da her hangi bir evrakın evveliyat ve ahiriyatı birleştirilerek asıl dosya teşkiline geçileceği müstâğnî arz ve beyandır.

İnkılâbların uyandırdığı millî tarih aşkı; Cumhuriyet devrimizde kemâlâ ermiş ve yılların, gerek yer yer avrupa merkezlerinde tettebbüatta bulunan ve gerek bu hususlardaki umumî neşriyatı takib ve tetkik eden ihtisas sahiblerimiz; bu resmî ve tarihî vesikalarını gereklince tasnif edebilmek için, bir çok tecrübe devreleri geçirdikten sonra en muvafık ve mümkün olan son tasnif usûlünü kabul ve tatbik etmişlerdir ki bu usûlün mülga babıâlinin son evrak şekliyle de mutabakatı görülmektedir.

Mülga Sadaret evrakında 1 Mart 1330 ve Hazinei Evrakda 1 Mayıs 1332 tarihlerinden itibaren bu tarzlarda dosyalar meydana getirilmiş ve bu sayededir ki evrakın mevzuları itibarile toplu bir halde elde bulundurulmasına muvaffakiyet hasıl olmuştur.

Erbabı tetkik " Fransız arşivlerinin, vesikanın yalnız hifzedilmesi esasına göre değil, onlardan gayet kolaylıkla istifade edilmesi hususlarında da tarinî etütler yapmak prensiblerine göre tanzim edilmiş olduklarını" kaydetmektedirler.

Aynı zamanda yapılacak olan zaman, mekân, alem ve mevzu fişleriyle de her çeşit tetkik ve tettebbüler pek emin ve sehil bir surette tatmin edilmiş bulunacağı tabiidir.

4 - En son olarak bu vesikaların birân evvel perişanlıktan kurtarılabilmesi için Arşiv Tasnif Heyetinin 937 kadrosu biraz daha tevsi edilmiş ve esas arşiv tasnifi bilâhara etraflıca mütalea kılınmak üzere bunların evveleminde tarihlenerek yılları sıralarile kartonlanmalarına bağlanılmış ve bu suretle tarihlenmiş olan vesikalar hayli yekûn teşkil etmekte bulunmuştur.

Hülâsa; Bu vesikaların nevi ve mahiyetlerine ve tasniflerinin usûllerine dair yukardanberi tafsilen arz ve izah olunan ehemmiyet ve müstaceliyete binaen, hâlen tatbik edilmekte bulunan tarihleme usûlüne devam olunmakla beraber, bu vesikaların da hemen telhisle-

-6-

T. C.

BAŞVEKÂLET
ARŞIV DAİRESİ MÜDÖRLÜĞÜ

Sayı :

rine başlanılması ve kayıt ve tesçilleri ve fişlerinin tanzimi için
ilişik olarak yüce huzurlarına sunulan Arşiv Tasnif Heyetinin ikin-
ci kısım mesaisine ait talimatname projesinin tasdikine yüksek müsa-
adelerini derin saygılarımla arz ve istirham eylerim.

Arşiv Dairesi Müdürü

H. Altan

-6-

İstanbul'da Başvekâlet Arşiv Dairesinde kurulu Arşiv Tasnif Hey'etinin 1. Haziran, 1939 dan itibaren mesai şeklinin tedkik olunarak bir rapor tanzimi hakkında Başvekâlet'in 19. Nisan 1939 tarih ve 886 sayılı emirleri mücibince Balıkesir Mebusu Profesör İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın riyaseti altında Maarif Vekâleti Antikite ve MUSELER MÜDÜRÜ Hamid Koşay ve Topkapı Sarayı MUSEESİ MÜDÜRÜ Tahsin Üs ve Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi MÜDÜRÜ Bahattin Kutay ve Başvekâlet Arşiv Dairesi MÜDÜRÜ Halid Altan ve Arşiv Tasnif Hey'eti Asasından Musa Adıgâ'dan müteşekkil komisyonumuz, adı geçen Musa Adıgâ'nın rahatsızlığından dolayı gelememesine binaen 10. Mayıs, 1939 garihinde gündü Ankara'da Başvekâlet Dairesinde saat 14 de toplanarak aşağıdaki mukarreratı ittihaz eylemiştir :

- Madde 1 - Komisyonu iştirâk edememesi hasebile bu babda bir rapor göndermiş olan Musa Adıgâ'nın raporu okunarak bu raporda ehemmiyetsiz sayılarak tasnife tabi tutulmamasın tefriki lüzumunu serdeylediği Resmî ve Tarihî evrakın mutlak surette tasnife tabi tutulması hususu ittifaqla kabul edilmiştir.
- Madde 2 - Bu raporla Başvekâlet Arşiv Dairesi MÜDÜRLÜĞÜNÜN 4.V.1939 tarih ve 3941/169 sayılı raporunda tasnif edilmekte olan Arşiv malzemesinin sınırlara tefrik ve hülâsalarının tanzimine mütedair ileri sürülen tekliflerde birer birer okunarak üç muhtelif sananda ayrı ayrı usullerde yapılmış ve Başvekâlet Arşiv Dairesinde mahfuz bulunmuş olan evrakın (Emirî, İbnülemin Mahmud Kemâl ve Muallim Cevdet tasnifleri) Arşivde tedkikatta bulunanların derhal istifadelerini temin ediyorsa da bunun Topkapı Sarayında Osman Oğullarına aid olup Mutehassise Dr. Fekete tarafından tavsiye edilip nezareti altında bağlanarak alyevn ikmâl edilmiş bulunan fiş usulünün matlûp neticeleri daha iyi bir surette temin eylediği görüldüğünden dolayı bu usulün kabul ve tatbikinin faideli olacağı kanaati hasıl olmuş ve bu usulün 1. Haziran, 1939 tarihinden itibaren tatbikine geçilmesine mütefikan karar verilmiştir .
- Madde 3 - Arşiv Memurlarının gündilik Tasnifci, yardımcı ve mutahassise olmak üzere üç kısma ayrılması münasip görülmüştür . Bu üç sınıfın çalışma tartzları bir talimatname ile ayrıca tesbit edilip takdim olunmuştur .

J. E. Kutyay

BAŞVEKİLET NERİLYAT VE
MİDEVEVMEHAT DİREKTİ
MİDEHAT
BAHATTİN KUTAY

H. Adams

Bagveketi Argha
 Dairest Khudun
 Halid Altan

Winterh. 11.8

Hols
 Balkeser Meusen Pfr.
 Ismael Hakki Uzungarsli

17. Klein

Hamid Kosey
vo Kuzel'er Muddara
Kazir Vekalest Antikite
Aza

Taddei

Topkapı Sarayı Müzesi
Museum
Tahsin Öz

• 173017171

Argyia Delreuzin emrinde deñiz ve suvakkat olarax bulunmakta
olan arax depolarinin vha,et nıhıyet iki sone sarfında faannı edien
arax, doqaz, karton ve sandıqların fızıp edeoek vız halde bulundu-
rudan bu maddet sonunda vıne ıhtıyacı bag cıstereoeektir . Bıneannıyız
kımden makad ve ıhtıyacı uqum mecele , Sultan Ahmed,de İbrahim Paşa
Sarıy ıbı vız vıne bulunıp kışmen fadı edilerex Argyia Delreuz emri-
ne vırtımeşın de vız yevinde vız temennı avıtlarax vız kararvıet-

- 5 oppn

*.KXX

Argentinian matorrekimile vanden toan matoheatsa Geng olemann-
lana kat: 1. ihthyoog olidundan buunarin Argay matoheatsatstax jantida jo-
tihtaximok anore Argay Deloelatin muvaxat mowen kadousumun toew: edil-
moat miliz ve farinz ve gok mihim ve kumitil dir haxine olan Argay-
mixin tehtebiz nokat nasaxndan en Gmewil dir temenit olaxak xwaxen-

→ 7 000000

Eski Evrakın tasnifi işine üstadım(M.Cevdet bey)tarafından son defa 1932 tarihinde nasıl bağlanmış olduğunu ve ittihaz olunan usulü ve merhumun istifesinden sonra tasnifte vuku bulan bazı tebeddülâtı beyandan sonra yedi senelik teorübeme müsteniden haddim olmayarak bazı mütaleatımı arzı mübaderet eylerim.

Avrupa vesâiki tarihîyesile hiç bir cihetle müşâbi-heti olmayan Türk vesikalarının Avrupa Arşivleri gibi tasnif edilebilmesi imkânı olmadığını takdir eden son Tasnif Hey'etinin müessisi merhum M. Cevdet Almanya , Fransa, ve Rusya arşivlerinde bilfiil yaptığı tetkiklerin muhassasları olarak aşağıda isimleri yazılı sınıflar itibarile tertib eylediği

1- Askeriye	7- Hariciye	13- Mafîa
2- Bahriye	8- Dahiliye	14- İktisat
3- Maliye	9- Darphane	15- Tımar ve zımmet
4- Maarif	10- Adliye ve şer'îye	16- Saray
5- Evkaf	11- Zabtîye	17- Ziraat ve ticaret
6- Sıhhiye	12- Belediye	18- Defter

tasnif işi Fekete usulünün tatbikine kadar devam etmişti.Bu usule göre telhis edilen vesâik fişlere

<u>Tarihi</u>	<u>E.Adedi</u>	<u>Nev'i</u>	<u>Aid olduğu D.</u>
9-Ş-1202	4	Arz	Askerî

Özü kaleşi neferat mevâcibi

şeklinde yazılır ve aid olduğu vesâike raptten mübeyyizlere verilir onlarda verilen fişlere birer sıra numarası koyar ve aynı sıra numarasını vesâikin üzerlerinede yazar ve bu sıra numarası ile aid olduğu deftere de geçirirdi. Vesâiki dosyaya ve fişi de bu işle iştigal eden memura verir ve bu memur fişleri tarih sırasına koyardı.

Ele geçen vesika bir kalenin tamirine aid olduğu takdirde esas maddenin kale olması dolayısıyla ciheti askeriye ve tamir için edilen masraf dolayısıyla de maliyeyi alâkadar ettiğinden ve bu vesikayı iki sınıf dosyasına birden koymak imkânı olama açağından vesika aynen askeri dosyasına konur ve askeri dosyasındaki sıra numarası ile maliye dosyasına ilâmuhaber

- 1-

Başvekâlet Arşiv Tasnif Heyeti şeflerinden Adalet Türe'nin arşivde yeniden Muallim Cevdet Tasnifi'nin uygulanmasına dâir yazısı

M.Cevdetin infikâskinden bir zaman sonra makamı riyaseti ihraz eden bir zat tarafından defter sınıfı kaldırıldı. Telhis edilen defterler , defter sınıfından çıkarılarak aid olduğu kısımlara tefriğe bağlandığı bu kaldırılış bir kısım defterlerin aid oldukları dosya içerisinde diğerlerinin de başka bir tasnife tâsbi tutulması münasibetile yekdiğerlerinden ayrılmalarına sebep oldu.

Osmanlı devletinin evvelce tabiyetinden çıkmış olan memalikin vesâikini bir yerde toplamak için (Eyalâtı Mümtaze) nâmı altında bir sınıf ihdas edildi.

-----oO-----

Bundan sonra Fekete usulünün tatbikine bağlandı;

Haddi zatında Feketenin koyduğu usulün Tasnifle münasibeti olmayup mevcut milyonlarca vesâikin tozlar içinde ve rutubetli yerlerde perişanlıktan kurtarılmasından ibarettir . Halbuki devleti alâkadar eden husus mevcut vesâikin tasnifi meselesidir.

Türk vesâikinin hakikî tasnifine gelince :

Bu vesâik iki şekilde tasnif edilir.

1- Kağıd hangi daireden çıkmış ise o daireye mal etmekten ibarettir.

Bu usul güzel olmakla beraber tatbiki imkânsızdır . Çünkü bir ilâmanın kadı tarafından, Divan tezkeresinin divanı hümayun kaleminden ve bir Vali buyruğusunun Vilâyet Divanından yazıldığı malûm olduğu halde münderecatı yâni bahsettiği maslahat itibarile hangi daire dosyasına konulması lâzım geleceğine dair emaresi olmayan bir mukataa vesikasını bile hangi daireye mal edeceğimizi keşdiremeyiz. Çünkü malûm olduğu üzere Baş Mukataa , İstanbul Mukataası, Haslar mukataası, Haremeyn mukataası, Bursa Mukataası, Kefe Mukataası , Haremeyn mukataası gibimukataalar mevcuttur. Bunun için bu suretî tasnifin ihtiyarı maslahata muvafık görülememiştir .

2- İkinci Tasnif vesâiki aid olduğu sınıfa koymakla olurki buda M.Cevdet usulü demektir . Bu esulde vesâikin telhisini havi olan fişler tarih sırasına konulduğundan Feketenin takib etmek istediği maksatta temin edilmiş olur .

Arşivde nazarı dikkate alınması icab eden bir cihet daha v. vardırki buda istenilen vesikanın kolaylıkla bulunmasını temindir. Bunun için de mutlak surette her vesikanın (Zaman , Mekân , Şahıs) itibarile fişlerini yapmak iktiza eder .

Çünkü: Tarih sırasile tasnif edilen fişler arasında ancak tarihleri malûm vesâiki bulmak kabildir . Halbuki Türk vesâiki tarihiyesi arasında vekayii tarihile tesbit eden vesâik pek

azdır .

Meslâ: fiş usulü tatbik edildiği takdirde Çaldıran seferi hakkında etüt yapacak bir zat (Ç A L)harfinde arşivde ne kadar muhtelif tarihleri ihtiva eden bu sefere aid vesika mecutsee hepsini bir saniye içerisinde bulmak mümkündür .

Bu usulün faidelerinden biri de aynı işe aid vesâikin yan yana gelmesiyle lüzumsuz/^{ve mükerrer}evrakın selâhiyetle imhasını temin etmesidir .

Meslâ:

(İstanbulda Sultanahmette Firuz ağa camii)

Bu camiin muhtelif tarihlerde yüzlerce kere müezzini , ferraşı imamı elh. değişmiş ve bu değişmeler esnasında müteaddid ilâmlar yazılmış olabilir . Diğer tarih sırasile tasnif edilecek olursa bu muamelâtı havi bir çok evrak boşuna saklanmış ve beyhude bir takım dosyalar tertib ve hıfzına sebep olmuş olduğu anlaşılır.

Eğhes itibarile yapılacak fişlere gelince: bir çok Mehmed Ali paşalar , fişler hurufu heca sırasile tasnif edilince yan yana geleceklerinden aranılan Mehmed Ali paşanın bulunması güç olacağı hatıra gelebilir . Yukarıda da arzedildiği vechile bu fişlerin zaman ve mekân itibarile de fişleri yapılacağından hangi Mehmet Ali paşa olduğunu tayin etmek kolaylaştırılmış olur.

Fiş usulünün külfetli olabileceği hatıra gelebilir . Fakat bütün evrak bittikten ve mükerrerve kıymeti tarihîyesi olmayan evrak imha edildikten sonra veyahut bitmeden kısımlara ayırmak suretile bunları hurufu heca sırasile tabettirmek bu işin külfetini azaltır . Netekim oltleri ne kadar çok olursa olsun kamusalardan istediğimiz kelimeyi bir saniye içerisinde bulabiliriz. bu Tabi usulü fişlerin zayi olmak tehlikesini izale ettiği gibi beş on zatın birlikte aynı sınıf üzerinde çalışmalarını da kolaylaştırabilir , çünkü yüzlerce fihrist tabolunacaktır.

teğkilî
Do Dosya usulü/gibi fikirlerin tatbikine imkân yoktur . Meslâ Mısıra aid evrak bir araya geldiği zaman Mısırda bir vskfe ait vesâiki bulmak için bütün binlerce vesâiki ihtiva eden dosyaların içindeki kağıdları birer birer elden geçirmek lâzımdırki buna ne zaman nede kağıdların vaziyeti müsaittir . Yukarıda da arzettığım gibi fiş usulile her neye aid olursa olsun aradığımız vesikayı kolaylıkla bulabiliriz.

M.Cevdet tarafından tayin olunan bazı sınıfların eski teşkilâtta bulunmamasından dolayı bunların yerine başka sınıfların ihdası fikrini ileri sürenler vardır .

Tanzimattan evvelki teşkilâtta Maarif işlerinin bir

kısmına Evkaf ve bir kısmınada Meşihat bakıyor idisede Maarife müteallikîşlerin bir kısmının Meşihate ve bir kısım işlerinin de Evkafa kaydı Maarif kısmını ikiye ayırmış olur .

Maliye sınıfında aynıdır . Defterdar kapusunda bulunan adedi 20, 25 1 geçen kalemlerden çıkan vesâik doğrudan doğruya Maliye dosyasına girer . Yoksa bu 20 , 25kaleminden her biri için Mesadin Kalemi , Muhallefat kalemi gibi birer dosya açmak doğru olmaz kanaatindeyim.

Sarayda aynı böyledir .

Onun için tasnifi Cevdet usulile yapmalı ve ileride Arşiv kılavuzuna dero edilmek üzere eski teşkilâtı muhtevi şimdiden bir rehber hazırlamalıdırki gelecek nesil Tanzimattan evvelki teşkilâtta Tasnif arasındaki farkın tarihî ve ilmi zarurettten doğduğunu anlasın.

Telhis kolay bir iş değildir . Telhis yapacak zat vesâikin ilâmmı , nişanı Hümayunmu , Hükûmü , Fermanı , Elh. olduğunu anlaması ve eski yazıların envaını iyice okuyabilmesi tarihî özünü gaib etmeden mümkün olduğu kadar kısa bir tarzda hülâsa yapabilmesi şarttır .

Tasnif Hey'etinde kabiliyet ve hevesleri tecrübe edildikten sonra arşiv dairesinde istihdam edilmek suretile istikbal-leri temin edilmiş genç memurlara erbabı günden güne azalan siyaset ve diğer hatları talim ettirmek pek faydeli olur zannındayım.

Fazıl ve Merhum Hocam Cevdetten eşittiğime göre Avrupa Arşivlerinde on sekiz yirmi yaşlarında alınan memurların ancak oradan cenazeleri çıkarmışki pek doğru bir harekettir . İleride Avrupadan mütahassıs getirmeğe mecbur olmamak için hükûmetimizin de böyle yapması zaruridir .

Bütün hükûmetlerde bir mevki mahsus işgal eden Arşiv dairesinin bizde de bir müddettenberi mazharı itina olduğu nazarı şükranla görülmekte ve bu vesile ile yedi senelik tecrübelerin verdiği vukufu bu hususta ancak kalemle ifadesi mümkün olabilen aksamın arzile iktifa edilmekde olduğundan maruzatımın teşekkül eden komisyonda okunması esbabının istikmali Muhterem Müdürimizin reyî âlisine vabesteğir .

9-5-939

Başvekillet Arşiv Tasnif Hey'eti
şeflerinden

Edalet Tuz

Öz: tasnif ve telhis işleri talimatname
projesinin takdim kılındığına dair:

Başvekâlet müsteşarlığı yüksek makamına

27/1/1943 gün ve 3/59 sayılı yazıya:

Rekete talimatnamesi mucibince tarihlenmekte olan eski vesikalarımın sonu alınmak üzere olması hasebiyle bunların telhis fişleri ve - fihrist defterleri ihzar edilebilmesi için takib edilecek tasnif usulunu tesbit edecek bir talimatname projesi hazırlanmış ve dairemizde mevcut tasnif şekillerinden ve bu tasnifler üzerinde çalışmış ve çalışmakta olan mütehasşıs ve mütetebbilerdende istifade edilerek (mevzu) esasına dayanan işbu talimatname yüksek tasviblerine arz edilmiştir.

Bu (Mevzu) üzerine yapılmış olan tasnifler den daha fazla istifade edileceği alakadarlar tarafından ileri sürülmüş isede memleketimize mütehasşıs olarak getirtilen macar arşivisti Reketenin mevzu üzerine istinad ettirilmiş olan muallim M. Cevdet tasnifini tenkid ederek tasniflerde takib edilecek usulun kronolojik menşe ve aidiyet usulu vechile yapılmasının icab edeceğini tavsiye etmiş ve evvelce yapılmış olan M. Cevdet tasnifinin suni bulunduğunu iddia eylemiş ve bu bapta bir konferansda vererek neşr etmiş ve 1939 da ankarada yüksek makamları altında ictima eden bir komisyonda bu usulu kabul eylemiş olduğundan bu esas ve prensib üzerine yeniden hazırlanan (25) maddelik bir talimatname projesi bağlı olarak sunulmuştur.

evvelce takdim edilmiş olan talimatnamenin mevzuu esas tutarak tanzim edilmiştir. halbuki ise ilişik olarak bu kerre sunulan talimatnamede mekii meriyete giren yeni teşkilât kanunumuz göz önünde tutularak ve (menşe ve aidiyet) esasına istinad ettirilerek tanzim edilmiş ve tatbikinde daha kolaylık olacağı ve daha pratik cihetleride mevcut bulunacağı anlaşılmıştır.

bu tarihlenmekte olan eski vesailkin telhis işlerinede başlanılacağından bu hususta takib edilecek esasları tesbit ve ihtiva etmekte olan ve ilişik olarak sunulan bu talimatname

- 1 -

Başvekâlet Arşiv Tasnif Heyeti'nin telhis ve fiş işlerine dair
talimatnâme taslağı

Sayı :

Arşiv Tasnif Heyetinin telhis ve fiş işlerine
dair talimatnamedir.

Madde

- 1 - Arşiv Tasnif Heyeti, A . B . grup unvanları altında
iki kısımdan müteşekkildir.

Bu gruplar, mütehassıs, telhisçi, musahhıh, dos
ya ve fiş memurlarıle daktilolardan mürekkeptir.

(Sultanahmed medresesindeki tasnif komisyonu ile
icabında buna benzer teşkil olunacak komisyonlar
bundan hariştir.)

Grupların
vazifeleri:

- 2 - (A) grubu; evvelki talimatnameler, gereğince vesı-
kaları temizler. Bu vesikaların aralarında bulunan
defterleri tefrik eder ve evrakı da tarihleyip kar-
tonlar.

- 3 - (B) grubu; tarihlenmiş olan evrakın, muvakkaten ta-
til edilen eski tasnif usûlü takip edilmek üzere,
ve aşağıdaki maddelerin hükümlerine tevfikân; tas-
niflerine; en eski tarihlişinden itibaren başlaya-
rak yıl tarihleri sıralarıle telhis fişlerini ve
defterlerine kayıtlarını yapıp numaralarını koyar.

Bu evrak, numaraları ve fişleri de tarihleri
sıralarıle mahfazalarına yerleştirilir.

- 4 - Evrakın ayrılacak sınıfları şunlardır:

Askerî, Adliye, Bahriye, Belediye, Evkaf, Eya-
lâtımümtaze, Darphane, Dahiliye, Hariciye, İktisat,
Maliye, Maarif, Nafia, Saray, Sıhhiye, Tımar, Zab-
tiye. (1)

- 5 - Aynı mevzuları havi olan (tamim ve bunlara gelen
cevabları) ve yahut aynı neviden bulunan (izni se-
fine ve hesap puslaları vesaire) gibi evrak birleş-
tirilip (13/I/1112 : 29/XII/1112) şeklinde kayıtlı-

Sayı : - 0000000000

Bu maddenin tatbikini temin için; aynı nevilerde görülen evrak, hâlen tarihlenmiş olan aynı seneye ait evrak kartonlarının arkaları alınıncaya kadar bir tarafa ayrılarak biriktirilir.

Evrakin
telhisi

- 6- Telhisçiler; evrakı tetkik ve (numune:1)veçhile fişle-
rini tanzim ve fişlerin arka taraf sol köşelerine ken-
di imza remzlerini vaz'ettikten sonra bu fişleri evra-
kın üst sol köşelerine ilahtirirler.
- 7 - Her hangi bir vesikanın evvelce fişleri yapılan bir
vesika ile alâkası anlaşılırsa, ayrıca telhis ve kay-
dedilmeyip alâkalı bulunan evvelki vesikanın numarası
konularak birleştirilir ve bu numaralı telhis fişine
ve defter kaydına da şerh verilir.
- 8 - Evrakın, aidiyetleri itibarile sınıfları tefrik edi-
lirken bir vesikanın teallûku bulunduğu sınıftan baş-
ka bir sınıf veya sınıflar ile irtibatı görülürse, bu
vesika asıl ait olduğu sınıfa kayıt edilmekle beraber,
irtibatı olan sınıflara da (haşiye) verilir. Yani, ay-
nı fişin altına bu irtibatlı sınıflar da, hurufu heca
sıralarile ve (numune:2) veçhile yazılır.

Mühassiss-
ların vazı-
feleri

- 9- Mütahassıslar, telhisçilerin vesikalarda karşılaşılabilecekleri müşkülâtı hal ve intaş ederler. Ve fişler üzerine yazılan telhis kayıtlarını da ilişik vesikalarile tetkik ve icabederse telhislerini de yaptıktan sonra bu fişlerin arkasına ve telhisçilerin imza remzleri altına (sah) işaretini gösteren (S) harfile beraber kendi imza remzlerini de koyarlar.

T. C.
BAŞVEKALET
ARŞIV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı :

Dosya memur-
larının iş-
leri

- 10 - Dosya memurları: mütehasşisların tetkiklerinden geçen bu fişli evrakı, yazıldıkları sınıflara ayırıp daktilolara verirler.

Daktilo
işleri

- 11 - Daktilolar; sınıflara ayrılmış olan bu fişleri, evraklarından ayırmaksızın, sınıflarının defterlerine geçirirler. Ve bu defterlerdeki kayıt sıra numaralarını da her varakın arka üst sağ köşesine, sınıfının ismi ile beraber numaralarını ve fişlerin alt sağ köşelerine de yalnız sınıfının numaralarını kırmızı kalem ile yazarlar.

Eğer bu fişlerin üzerlerinde diğer sınıflar için de kayıtlar bulunursa, bu fişlerin birer örnekleri daha daktilo ile çıkarılır. Ve fişin asıl yazıldığı sınıftaki numarası da (numune:3)veçhile konulur. Ve bu haşiyeler sınıfların defterlerine de sıra numarasız olarak geçirilir. Yalnız, bu defter kayıtlarının altına yine fişin asıl yazılmış olduğu sınıf ile sıra numarası, altları bir çizgi ile gösterilmek üzere kayıt edilir.(numune 4 ve 5)

Musahhahlerin
vazifeleri

- 12-Musahhahler; daktilodan çıkan işleri fişlerle mukabele ve icabettiği halde tashihlerini yaparlar. ve bu fişlerin arkasına ve defterlerin mukabele edilen son kaydının kenarına bir imza remzi koyarak mukabele ve tashih görmüş olduklarını tesbit ederler.

Fiş memurla-
rının vazifeleri

- 13 - Daktilo ve tashih işleri ikmâl edilen fişler; dosya memurları tarafından fiş ve vesikaların üzerindeki numaraların mutabakatı görüldükten sonra fişler evrakından ayırt edilerek fiş memurlarına verilir. Ve evrak da yine dosya memurları tarafından sınıflarının mahfazalarına sıra numaralarile konulur.

-4-

T. C.
BAŞVEKÂLET
ARŞIV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı :

- 14 - Fiş memurları; işleri biten fişleri, sınıflarının dolablarına tarih sıralarile tanzim ederler.
- 15 - Her memur kendine mevdu vazifenin sıhhat, tertip ve intizamından mes'uldür.

(1) NOT;

Sanayi, Ticaret ve Ziraat; İktisat sınıflarında ve Maadin; Darphane sınıfındadır.

T. C.
BAŞVEKÂLET
ARŞIV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı :

Fiş numuneleri

(Numune:1)

XII/1179

Hüküm

Askerî

Gürcistan seferine memur Canik muhasellı
Ali beyin yazacağı iki bin piyade askerinin
Varna iskelesinden Faş iskelesine nakilleri

46192

(numune:2)

22/XI/1181

Hüküm

Askerî

Özi kalesinde Vâlî Sarayı ve yeniçeri kış-
laları ile varoşunda padişah namına bir ca-
mi yapılması için icabeden amele ve ustala-
rın gönderilmesine dair Buğdan ve Eflâk voy-
vadasına.

Evkafa ve E.müntazye haber

44978

T. C.
BAŞVEKÂLET
ARŞIV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı :

(Numune:3)

V /1117

Ferman müsveddesi

Belediye

Akıntı burnunda yeni inşa olunan kalenin
câbhaneliği ittisalinde bulunan on beş
kıt'a dükkanın bahaları mukabilinde esha-
bindan satın alınması hakkında.kaleci cedit
kadısına.

Askerî: 51981

(Numune: 4 ve 5)

A S K E R İ

Sıra No.	TARİHİ	Adedi	NEVİ	HÖLİSASI	MULÂHAZAT	Karton
44978	22/XI/1181		Hüküm	<p>Özi kalesinde vâli sarayı ve yeniceri kışlakları ile varougunda padişah namına bir osmî yapılmış için icabeden amele ve ustaların gönderilmesine dair. Buğdan ve Eflâk voyvadasına.</p> <p><u>Evkafa ve E. mümtazeye haber</u></p>		

Sayfa: 1

(Numune : 4 ve 5)

E V K A F

Sayfa: 1

Sıra No	TARİHİ	AİDETİ NERVİ	MÜLAZAT	Karım
	22/11/1181	ERKİM	<p>Özi Kalesinde vâli sarayı ve yeniçeri kış-lakları ile varoğunda padişah namına bir cami yapıl-ması için ionbeden emele ve istelara gönderilmesine dair. Buğdan ve Kışak voyvedasına.</p> <p>Askerî : 44978</p>	

T. C.

İstanbul, 10/IX/943

BAŞVEKÂLET
ARŞIV DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜSayı : 3
603Öz: Telhis işlerine başlanıl-
dığına dair .

Yüksek Başvekâlet Müsteşarlığına

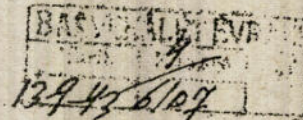
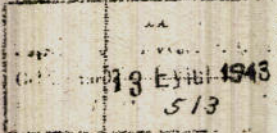
" Fekete " talimatnamesine tevfiқан tarihlenmekte olan depomuzda mevcut tasnife tâbi vesikaların arkası alınmış olduğundan 12/8/943 gün ve 3/549 sayılı yazı ile tasdi-ki Yüce tensiblerine arz kılınan talimatname mucibince tas-nif edilmek üzere tarihli vesikaların tetkik ve telhisi iş-lerine bu gün (10/9/943) enküçük (890 nıcri) tarihli-lerinden itibaren başlanılmış olduğunu sonsuz saygılarımla arzeylerim .

Arşiv Umum Müdürü

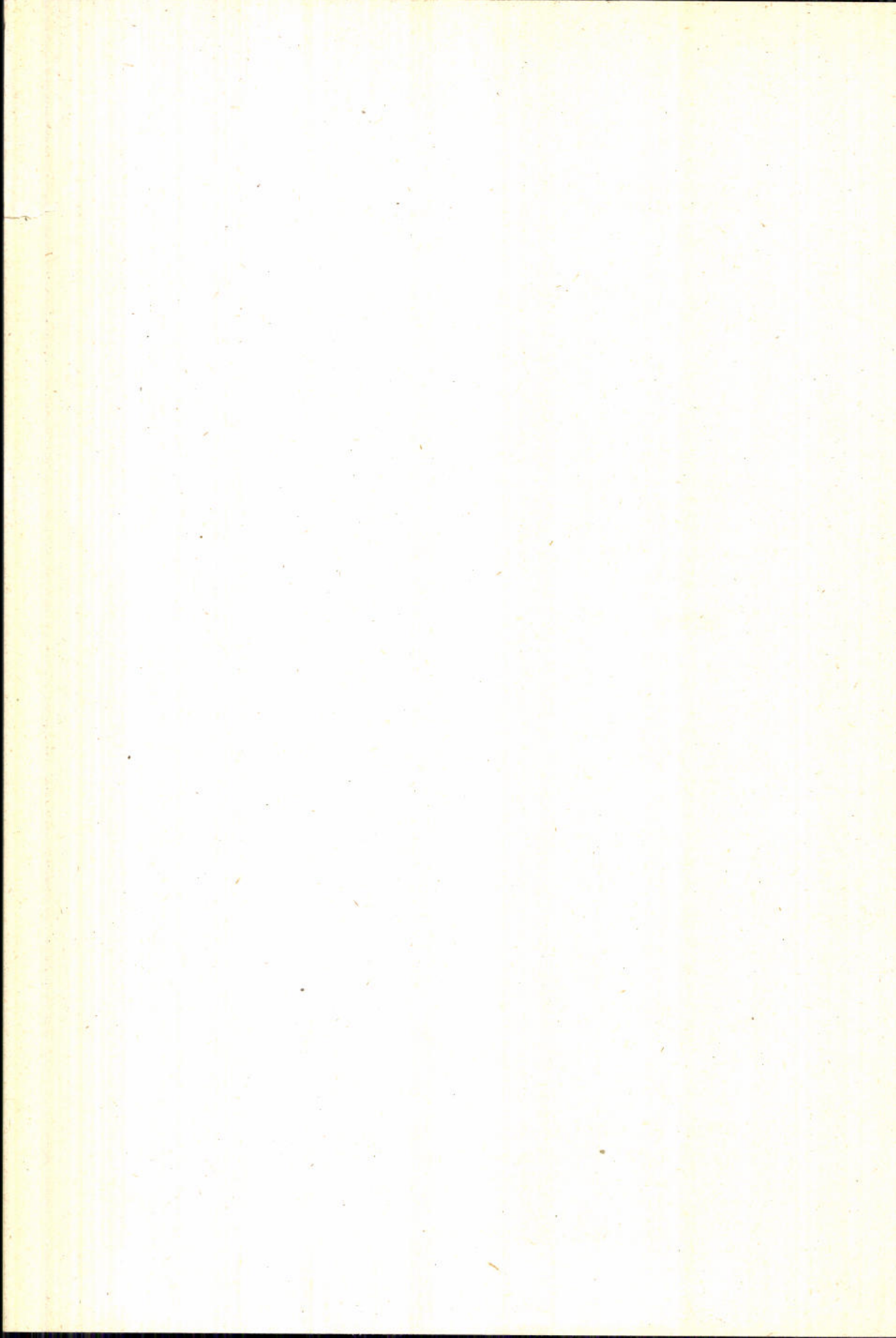
K. Cennet
(Kenan Tuna)

Mein. m. No. 26. M.

13. 9. 1943

Fekete Talimatnâmesi'ne göre tarih sırasına konulan evrakın tetkik ve özetleme işine başlandığına dâir yazı

T.C.
BASBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
YAYINLARI

- *Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı personeli hizmetiçi eğitimi ders notları, İstanbul, 5 Ekim - 3 Aralık 1992. - İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XXXII, 409 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yayın nu. 1)*
- *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (Rehber). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - X, 91 s.: rnk. res. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yayın nu. 2)*
- *Eser, Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Arapça olmak üzere dört dilde hazırlanmıştır.*
- *Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü III. Kurumlararası Arşiv Hizmetleri Semineri ders notları, Ankara, 13 - 24 Aralık 1993. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XVII, 345 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yayın nu. 3)*

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI
YAYINLARI

- *Atatürk ile ilgili arşiv belgeleri (1911-1921 tarihleri arasına ait 106 belge). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1982. - XII, 206 s. - (T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın no: 1 - Gn. no. 060)*
- *Osmanlı fermanları = Ottoman fermans. - İstanbul: Seçil Ofset, 1992. - 208 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 2)*
- *Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları arasındaki münâsebetlere dâir arşiv belgeleri (1687-1908 yılları arası). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1992. - XLVII, 240, 197 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 3)*
- *Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Türk Hanlıkları arasındaki münâsebetlere dâir arşiv belgeleri: Karabağ - Şuşa, Nahçıvan, Bakü, Gence, Şirvan, Şeki, Revan, Kuba, Hoy, I (1578-1914). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1992. - XXVIII, 427 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 4)*
- *Başbakanlık Osmanlı Arşivi rehberi. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1992. - XXVI, 634 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 5)*

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı çalışmalarında uyulacak imlâ usûl ve esasları. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - VI, 153 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 6)
- Bosna - Hersek ile ilgili arşiv belgeleri (1516 - 1919). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1992. - XXVIII, 685 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 7)
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi tasnif talimatnamesi. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - XIII, 169 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 8)
- Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Türk Hanlıkları arasındaki münâsebetlere dâir arşiv belgeleri: Karabağ - Şuşa, Nahçıvan, Bakü, Gence, Şirvan, Şeki, Revan, Kuba, Hoy, II (1575-1918). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - XX, 483 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 9)
- Reyhman, Jan - Ananiasz Zajaczkowski. Osmanlı - Türk diplomatikası el kitabı = Handbook of Ottoman - Turkish diplomacies / gnış. İng. çev. Andrew S. Ehrenkreutz, çev. Mehmet Fethi Atay. - İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XXIV, 257 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 10)
- Musul - Kerkük ile ilgili arşiv belgeleri (1525-1919). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - XXXVI, 734 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 11)
- 3 numaralı mühimme defteri (966-968/1558-1560): Tıpkıbasım. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - 570 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 12)
- 3 numaralı mühimme defteri (966-968/1558-1560): Özet ve transkripsiyon. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - LIX, 816 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 12)
- 438 numaralı muhasebe-i vilayet-i Anadolu defteri (937/1530) I.: Kütahya, Karahisar-i Sahip, Sultanönü, Hâmid ve Ankara Livaları: Dizin ve tıpkıbasım. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - XXII, 108, 209 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 13)
- Osmanlı belgelerinde Ermeniler (1915-1920). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1994. - XXXIX, 627 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 14)

- Hüseyn Nâzım Paşa. Ermeni olayları tarihi. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1994. - 2 c. (LXIV, 463, 543 s.). - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 15)
- Tanzimat öncesi merkez evrakının tasnif klavuzu ve belge örnekleri. - İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - XIV, 632 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 16)

CUMHURİYET ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI YAYINLARI

- Devlet Arşiv Sitesi. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977. -11 s.: 19 plânş.
- Arşiv ve arşivcilik bibliyografyası (Türkçe ve yabancı dillerde yayınlanmış kaynaklar) / haz. İsmet Binark. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1979. - LXXIX, 285 s. - (T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 2 - Gn. no. 042)
- Binark, İsmet. Arşiv ve arşivcilik bilgileri. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1980. - XXIV, 245 s. - (T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 3 - Gn. no. 049)
- Başbakanlık Devlet Arşiv Sitesi "Cumhuriyet Arşivi"nin açılışı, 29 Ekim 1988. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1989. - 16 s.: 24 plânş. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 4)
- Kurumlararası Arşivcilik ve Dokümantasyon Semineri (2-27 Ekim 1989: Ankara). - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1989. - 2 c.(190; 50 s.). - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü; yayın no. 5)
c. 1 : Arşiv tebliğleri,
c. 2 : Dokümantasyon tebliğleri.
- Kathpalia, Yash Pal. Arşiv malzemesinin korunması ve restorasyonu / çev. Nihal Somer. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1990. - XLVII, 219 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 6)
- Benoit, Gérard - Danièle Neirinck. Endüstriyel ve tropikal ülkelerin arşiv binalarında en ekonomik korunma metod ve vasıtaları / çev. Nihal Somer. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1990. - IX, 59 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 8)

- Roper, Michael. Arşiv ve belge yönetimi ile ilgili millî standartlar rehberi - RAMP çalışması / çev. Neclâ İlemin. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991. - XIV, 87 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 9)
 - Cook, Michael. Arşiv otomasyonuna giriş - bir RAMP çalışması / çev. Neclâ İlemin. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991. - XVI, 81 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 10)
 - Binark, İsmet. Cumhuriyet döneminde arşiv hizmetlerinin geliştirilmesi konusunda yapılmış çalışmalar ve Cumhuriyet Arşivi. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991. - 46 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 11)
 - Delmas, B. Arşivler / çev. Nihal Somer. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991. - XIV, 136 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 12)
 - Rhoads, B. James. Millî enformasyon sistemlerinde arşiv ve belge yönetiminin rolü - bir RAMP çalışması / çev. Gül Atay. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991. - IX, 81 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 13)
 - Binark, İsmet. Türk arşivlerinin kısa tarihçesi, önem ve değeri, arşiv hizmetlerinin geliştirilmesi konusunda yapılmış çalışmalar. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991. - 17 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 14)
- 25-26 Eylül 1991 tarihlerinde Belgrad'da toplanan "Balkan Ülkeleri Millî Arşiv Direktörleri Toplantısı"na sunulan tebliğdir. Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanmıştır.
- Milletlerarası Arşiv Kongresi (12.: 6-11 Eylül 1992: Montreal). XII. Milletlerarası Arşiv Kongresi, 6-11 Eylül 1992, Montreal: Sunulan tebliğler - I. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - VII, 45 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 15)
 - Milletlerarası Arşiv Kongresi (12.: 6-11 Eylül 1992: Montreal). XII. Milletlerarası Arşiv Kongresi, 6-11 Eylül 1992, Montreal: Sunulan tebliğler - II. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - 63 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 16)
 - Schellenberg, T.R. Arşiv idaresi / çev. Neclâ İlemin. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - VII, 286 s.; 9 şekil. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 17)

- Clements, D.W.G. - D.L. Thomas. Arşiv belgelerinin korunması konusunda temel bilgiler - bir RAMP çalışması / çev. Neclâ Olsa. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. -XIV, 29 s. - (T.C.Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 18)
- Bulgaristan'a satılan evrak ve Cumhuriyet dönemi arşiv çalışmaları. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XXXV, 604 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 19)
- Macar asıllı Türk tarihçisi ve arşivist Lajos Fekete'nin arşivciliğimizdeki yeri. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - XV, 221 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 20)

DOKÜMANTASYON DAİRE BAŞKANLIĞI YAYINLARI

- Enformasyon Bülteni (iki aylık). - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Mayıs 1989-...
İlk dört sayı "Duyuru Bülteni" adı ile yayınlanmıştır.
- Basında Körfez Savaşı sonrası gelişmeler - bibliyografik tarama - (makale, yorum ve haberler). - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1990-... (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı; yayın no. 1/16)
1-10. sayılar "Basında Körfez Bunalımı" adı ile yayınlanmıştır.
- Türkiye - Avrupa Topluluğu bibliyografyası (1957-1990) = Turkey- European Community bibliography (1957-1990). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1990. - XLVII, 837 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı; yayın no. 2)
- Basında dış Türkler - bibliyografya - (makale, yorum ve haberler): 1 Ocak - 31 Aralık 1990. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991. - XVIII, 222 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı; yayın no. 3)
- Basında dış Türkler - bibliyografya - II (makale, yorum ve haberler): 1 Ocak - 31 Aralık 1991. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - XVIII, 229 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı; yayın no. 4)

- Türkiye dışındaki Türkler bibliyografyası = A Bibliography of Turks out of Turkey. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1992. - 2 c. (LXV, 1379 s.). - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı; yayın no. 5)
c. 1 : Genel / Altay - Sibiry Türkleri / Batı Türkleri,
c. 2 : Doğu Avrupa Türkleri / Türkistan Türkleri.
- İç ve dış basında Karabağ olayları I - bibliyografya - (makale, yorum ve haberler): 1 Ocak - 30 Nisan 1992. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - VI, 88 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın no. 6/1)
- İç ve dış basında Karabağ olayları II - bibliyografya - (makale, yorum ve haberler): 1 Mayıs - 30 Haziran 1992. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - VII, 75 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın no. 6/2)
- Türkiye - Avrupa Topluluğu bibliyografyası II (1990-1992) = Turkey - European Community bibliography II (1990- 1992). - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - XXXIII, 150 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 7)
- Bosna - Hersek bibliyografyası = Bosnia - Herzegovina bibliography. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - XLVI, 410 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 8)
- Basında dış Türkler - bibliyografya - III (Makale, yorum ve haberler): 1 Ocak - 31 Aralık 1992. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XII, 506 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 9)
- Türkiye dışındaki Türk vatandaşları bibliyografyası = A Bibliography of Turkish citizens out of Turkey. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XXXIX, 187 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 10)
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı rehberi. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - III, 6, 7 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 11)